

RÄNDEPOLIITIKA AASTARAPORT 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

Rahastanud
Euroopa Liit

RÄNDEPOLIITIKA AASTARAPORT 2024

EMN Eesti

Autorid: Eike Luik, Annika Murov, Barbara Orloff, Kristi Anniste, Marian Juurik
(Euroopa rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt)

Kujundus: Mart Kivisild

Fotod pärinevad brandestonia.com

Fotode autorid: Taivo Aarna, Renee Altrov, Karl Markus Antson, Giulio Gröbert,
Long-Nong Huang, Jarek Jõepera, Ken Oja, Priidu Saart

Euroopa rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt

Sisekaitseakadeemia Kase 61, 12012 Tallinn, Eesti

emn@sisekaitse.ee

www.emn.ee

ISSN 2674-3469

Euroopa rändevõrgustik (EMN) on 2006. aastal Euroopa Komisjoni poolt asutatud ja koordineeritav uurimis- ja teabevahetusvõrgustik, mis koosneb liikmesriikide riiklikest kontaktpunktidest ja vaatlajariikidest ning kohalikest rände- ja varjupaigavaldkonna organisatsioonidest.

EMN peamine eesmärk on koguda ja analüüsida ajakohast, objektiivset, usaldusväärset ja võrreldavat rände- ja varjupaigavaldkonna teavet ning jagada seda poliitikategijate ja laiema avalikkusega.

RÄNDEPOLIITIKA AASTARAPORT 2024

Sisukord

Lühendid	6
Maatähised.....	7

1. Sissejuhatus

1.1 Metoodika	10
1.2 Lühülevaade 2023. aasta tegevussuundadest	11

2. Üldised trendid ja tegevussuunad rände valdkonnas

2.1 Suurenenud ebaseadusliku sisserände voogudest tulenenud muudatused piirikontrollis ja viisapoliitikas	19
2.2 Kolmandate riikide kodanike lõimimise tõhustamine ja haavatavate gruppide kaitse	20
2.3 Tuleviku väljakutsed Euroopale ja Eestile	22

3. Seaduslik ränne

3.1 Seaduslik ränne arvudes.....	25
3.2 Seadusliku rände valdkondlikud tegevussuunad.....	32

4. Rahvusvaheline kaitse

4.1 Rahvusvaheline kaitse arvudes.....	53
4.2 Tegevussuunad ELi tasandil	61
4.3 Riiklikud tegevussuunad.....	63
4.4 Ümberasustamine ja ümberpaigutamine Euroopas	69

5. Ajutine kaitse

5.1 Ajutine kaitse arvudes.....	75
5.2 Tegevussuunad ELi tasandil	77
5.3 Riiklikud tegevussuunad.....	78

6. Kohanemine ja lõimumine

6.1	Euroopa Liidu ülesed tegevussuunad	87
6.2	ELi liikmesriikide tegevussuunad	90
6.3	Tegevussuunad Eestis	93

7. Kodakondsus ja kodakondsusetus

7.1	Tegevussuunad ELis	103
7.2	Tegevussuunad Eestis.....	106

8. Ebaseaduslik ränne

8.1	Ebaseaduslik ränne arvudes	109
8.2	Tegevussuunad ELis ja Eestis ebaseadusliku rände tõkestamisel ja ennetamisel	119
8.3.	Schengeni, sisepiirikontrolli rakendamine ja Schengeni hindamine ELis ja Eestis	124
8.4	Ebaseadusliku sisserände tõkestamine ja seaduslike rändekanalite kuritarvitamine ELis ja Eestis	131
8.5	Inimkaubandus.....	135

9. Tagasisaatmine

9.1	Tagasisaatmine arvudes	143
9.2	Tagasisaatmise tegevussuunad ELis	147
9.3	Koostöö kolmandate riikidega ja tagasivõtulepingute rakendamine Eestis...	149
9.4	Tagasisaatmise valdkonna tegevused Eestis	150

10. Arengukoostöö

10.1	Euroopa Liidu ülesed arengukoostöö tegevussuunad	155
10.2	ELi liikmesriikide tegevussuunad.....	155
10.3	Eesti tegevussuunad.....	159

Bibliograafia	160
---------------------	-----

Lühendid

ABIS	automaatse biomeetrilise isikutuvastuse süsteemi andmekogu
AHQ	ad hoc query ehk kiireloomuline infopäring
AMIF	Euroopa Liidu Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifond
EES	riiki sisenemise ja riigist lahkumise infosüsteem (Entry-Exit System)
EK	Euroopa Komisjon
EL	Euroopa Liit
EL-27	Euroopa Liidu 27 liikmesriiki
EMN	Euroopa rändevõrgustik
EN	Euroopa Nõukogu
ETIAS	Euroopa reisiinfo ja -lubade süsteem
EUAA	Euroopa Liidu Varjupaigaamet
Eurodac	rahvusvahelise kaitse taotlejate sõrmejälgede võrdlemise infosüsteem
Eurostat	Euroopa Liidu Statistikaamet
EUROSUR	Euroopa piiride valvamise süsteem
eu-LISA	Euroopa Liidu IT-agentuur
FRA	Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet
Frontex	Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Amet
ILO	Rahvusvaheline Tööorganisatsioon
INSA	Integratsiooni Sihtasutus
IOM	Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon
KOV	kohalik omavalitsus
MIGIS	migratsioonijärelevalve andmekogu
OECD	Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon
PPA	Politsei- ja Piirivalveamet
SCIFA	Strateegiline sisserände-, piiride ja varjupaigakomitee
SIS	Schengeni infosüsteem
UNHCR	ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet
VMS	välismaalaste seadus
VRKS	välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus
VSS	väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus
WHO	Maailma Terviseorganisatsioon
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Maatähised

AM	Armeenia
AT	Austria
BE	Belgia
BU	Bulgaaria
CZ	Tšehhi
CY	Küpros
DE	Saksamaa
DK	Taani
EE	Eesti
EL	Kreeka
ES	Hispaania
FI	Soome
FR	Prantsusmaa
GE	Gruusia
HR	Horvaatia
HU	Ungari
IE	Iirimaa
IT	Itaalia
LT	Leedu
LU	Luksemburg
LV	Läti
MD	Moldova
ME	Montenegro
MT	Malta
NL	Holland
NO	Norra
PL	Poola
PT	Portugal
RO	Rumeenia
RS	Serbia
SE	Rootsi
SI	Sloveenia
SK	Slovakkia
UA	Ukraina

1.

SISSEJUHATUS

2023. aasta rändevaldkonna märksõnadeks olid jätkuv Venemaa Föderatsiooni sõda Ukrainas, mille tõttu on ELis ajutise kaitse staatus antud enam kui neljale miljonile inimesele ning aasta lõpus Euroopa Parlamendi ja EL Nõukogu poolt kokku lepitud uus rände- ja varjupaigapakett, millega muudetakse põhjalikult ELi varjupaiga- ja rändealast õigusraamistikku. Möödunud aastat jääb meenutama ka oktoobris Gaza-lisraeli piiri lähedal Hamasi poolt toime pandud ulatuslik rünnak tsiviilelanikkonna vastu. Järgnenud lisraeli rünnakud Gazas ning hoogustunud konflikt on avaldanud teiste kõrval survet ka Euroopale. Seda iseäranis läbi vajaduse formuleerida selged poliitilised seisukohad ja tugevdada diplomaatilist suutlikkust, et lahendada piirkonna eskaleeruv humanitaarkriis ja tagada stabiilsus.

Kuigi enim esitati rahvusvahelise kaitse taotlusi Ameerika Ühendriikides, siis rändesurve Euroopa Liidu välispiiridele näitas ka 2023. aastal jätkuvalt olulist kasvutrendi. ELis esitati kokku üle miljoni (1 049 020) esmase varjupaigataotluse, mis on kõrgeim arv alates 2015-2016 rändekriisist. Samuti kasvas oluliselt ebaseaduslike piiriületuste arv – 2023. aastal tuvastati üle 380 000 ebaseadusliku rände juhtumi, mis on võrreldes aasta varasemaga 17% rohkem.

2023. aastal oli seadusliku rände valdkonnas jätkuvalt ELi prioriteediks talentide ning oskustöölise meelitamine ja hoidmine, et rahuldada kasvavaid tööturu vajadusi. Mitmed liikmesriigid astusid olulisi samme, et soodustada lisaks kõrgelt kvalifitseeritud tööjõule ka oskustöölise värbamist ning täiendati tööjõupuudusega valdkondade või ametikohtade loetelusid.

Käesolev rändepoliitika raport annab ülevaate 2023. aasta olulisematest tegevussuundadest rände- ja varjupaigavaldkonnas Euroopa Liidu liikmesriikides, Norras, EMN vaatlejariikides¹ ning Eestis. Raportis käsitletakse rändepoliitika eri valdkondade statistilisi trende, muutuseid poliitikas ja praktikas ning esitletakse võrdlevaid ülevaateid ja millised on need muudatused Euroopa Liidu riikide kontekstis.

Ränderaport on jaotatud kümnesse teemapeatükki. Sissejuhatuse järel antakse ülevaade üldistest rändetrendidest ja –arengusuundadest, seaduslikust rändest, rahvusvahelisest ajutisest kaitsest, kohanemisest ja lõimumisest, kodakondsusest, ebaseaduslikust rändest, tagasisaatmisest päritoluriiki ning arengukoostööst.

¹ GE, MD, UA, ME, AM ja RS

1.1 Metoodika

Euroopa rändevõrgustiku rändepoliitika 2024. aasta raport tugineb peamiselt sekundaarallikate põhjal läbi viidud dokumendianalüüsile. Eestit puudutavate tegevussuundade analüüsis on paljuski lähtutud EMN Eesti kontaktpunkti koostatud ingliskeelsest 2023. a aastaraportist², mis tugines omakorda Eesti ametkondadelt ja huvirühmadelt saadud sisendile. Ülevaadet on täiendatud 2023. aasta kohta kättesaadavate allikate põhjal (nt statistika, pressiteated, meediakajastus, ametkondade raportid, teave seaduseelnõude ning seadusemuudatuste kohta). Rahvusvaheliste poliitikatrendide kajastamisel oli peamiseks allikaks EMNi 2023. aasta rände- ja varjupaigavaldkonna sünteesraport³ ning 2023. aastat käsitlevad EMNi uudiskirjad (nr 41–43)⁴, mis võtavad kokku iga kvartali olulisemad Euroopa Komisjoni algatused ning liikmesriikide rände- ja varjupaigavaldkonnas toimunud muutused seoses seadusandluse ja poliitikamuudatustega. Need on aluseks peamiste poliitikatrendide kaardistamisel ning liikmesriikide arengut ja tegevussuundi näitlikustavate tekstikastide valikul.

Täiendavate allikatena kasutati käesoleva aastaraporti koostamisel näiteks 2023. ja 2024. aastal avaldatud EMNi uuringuid, kiireloomulisi päringuid (AHQ) ning erinevate Euroopa Liidu asutuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide aastaraportide ja analüüse.

Statistilised andmed pärinevad eeskätt Eurostatist, Politsei- ja Piirivalveametist (PPA), Siseministeriumist, Eesti Statistikaametist ja Euroopa Piiri- ja Rannavalve Agentuuri (Frontexi) statistikaülevaadetest. Riigisiseste andmete puhul on aluseks võetud ka EMNi koostatud rändestatistika ülevaade⁵.

Ränderaporti ülevaates on püütud näidata Eesti arengusuundi muu Euroopa kontekstis, mistõttu on võimalusel eelistatud rahvusvahelist võrdlust võimaldavaid andmebaase. See võib mitmel juhul viia statistika erinevuseni, kuna statistika kogumise meetodid varieeruvad asutuste lõikes. Täpsuse huvides on iga raportis kuvatud joonise juurde märgitud ka andmete allikas (nt PPA, Eurostat, Frontex). Eurostati andmete puhul on märgitud ka konkreetne andmekogum, millele on tuginetud, ning andmete allalaadimise kuupäev, et fikseerida andmebaaside paranduste või täienduste hetke seis. Raportis kasutatud valdkondlik terminoloogia tugineb EMNi varjupaiga ja rände sõnaraamatul (EMN Glossary)⁶, mis aitab tagada rahvusvahelise võrdluse esitlemisel ühesuguste ja võrreldavate mõistete kasutamise. Aastaraporti fookuses on eelkõige ajaperiood jaanuar 2023 – detsember 2023, kuid lisatud on ka tulevikuvaateid ja prognoose 2024. aastaks.

2 EMN Eesti (2024), Annual report on Migration and Asylum 2023 in Estonia. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2024/05/estonia-arm-part-ii-2023.pdf>

3 EMN Eesti (2024), Annual Report on Migration and Asylum 2023. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2024/05/emn-arm2023-final-110724-0.pdf>

4 EMN koduleht: News. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emnews_en

5 EMN Eesti, Rändestatistika ülevaade 2019–2023. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/randestatistika-ulevaade-2018-2022/>

6 EMN sõnaraamat. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary_en

1.2 Lühiülevaade 2023. aasta tegevussuundadest

Üldised rändetrendid

- Aastat 2023 iseloomustab sarnaselt eelnevatele suur geopoliitiline ebastabiilsus Euroopas ja selle lähiregionis, mida on peamiselt põhjustanud jätkuv Venemaa agressioon Ukraina vastu, aga ka poliitilised konfliktid LääneAafrikas ja Lähis-Idas.
- Venemaa täiemahulise agressioonisõja jätkudes oli ELi liikmesriikides 2024. aasta aprillikuu seisuga ajutise kaitse all umbes 4,2 miljonit Ukraina sõjapõgenikku. Euroopa Komisjon otsustas oktoobris Venemaa agressiooni tõttu pikendada Ukraina sõjapõgenike ajutist kaitset kuni 2025. aasta märtsini.
- 2023. aastal leppisid ELi nõukogu ja parlament kokku ELi varjupaiga- ja rändesüsteemi reformis, mis hõlmas rändehalduse kõiki etappe: ebaseaduslike rändajate taustakontroll ELi saabumisel, biomeetriliste andmete võtmine, varjupaigataotluste esitamine ja menetlemise kord, varjupaigataotluse menetlemise eest vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise normid ning liikmesriikide vaheline koostöö ja solidaarsus ning toimetulek kriisiolukordadega, sh rändajate ärakasutamise juhtumitega. Rände- ja varjupaigalepe võeti vastu 14. mail 2024.
- Talentide liikuvuse võimaldamiseks, hoidmiseks ja edendamiseks võttis Euroopa Komisjon 2023. aasta novembris vastu oskuste ja talentide liikuvuse paketi. Pakett sisaldab uusi meetmeid, mille eesmärk on muuta EL väljastpoolt ELi pärit talentide jaoks atraktiivsemaks ja hõlbustada liikuvust ELis. Üks talentide liikuvuse paketi põhimeetmetest on algatus Talent Pool ehk talendireserv, millega on liitunud seitse liikmesriiki. Novembriks tuli ELi liikmesriikidel siseriiklikusse õigusesse üle võtta ajakohastatud sinise kaardi direktiiv 2021/1883/EL. Kokkuleppele jõuti ka pikaajaliste elanike direktiivi ajakohastamises.
- Olulisel kohal oli jätkuvalt rändemenetluste digitaliseerimine. Riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteemiga ühildumiseks ning ELi infosüsteemide koostalitlusvõime tagamiseks töötati vastavate digitaalsete lahenduste kallal, sh nii elamisloa- kui viisamenetlustes.
- ELi liikmesriikides tuvastati üle 380 000 ebaseadusliku piiriületuse, mis on 17% rohkem kui eelneval aastal. Sellest ajendatult tugevdasid mitmed liikmesriigid piirihalduse võimekust ning kasutusele võeti uusi meetmeid salakaubaveo ja ebaseadusliku rände ennetamiseks.

Seaduslik ränne

- Euroopa Liidu riikides väljastati 2023. aastal 3 741 015 esmast elamisluba, mida on võrreldes 2022. aastaga 55 906 elamisloa võrra rohkem (+1,5%). Neist enim väljastati elamislube töötamise eesmärgil (34%). Esmaste elamislubade arv oli 2023. aastal jätkuvas kasvutrendis pere- (+12%) ja õpirände vaates (+14%), kuid kahanes veidi töörände lõikes (-19%).
- Eestis mõjutas esmakordsete tähtjaliste elamislubade statistikat jätkuvalt Venemaa täiemahuline agressioon Ukrainas ning Venemaa ja Valgevene kodanike suhtes 2022. aastal kehtestatud sanktsioonid. Lisaks avaldasid tööturu ja erinevate teenuste vaates mõju majanduslangus ja hinnata-seme tõus, aga ka Eestis viibiv suur hulk Ukraina sõjapõgenikke. PPA andmetel väljastati 2023. aastal kokku 4261 esmast tähtjalist elamisluba, mis oli võrreldes 2022. aastaga 29% vähem. Elamislubade arv langes nii pere-, töö- kui õpirändes. Arv jäi samaks vaid ettevõtluseks väljastatud elamislubade osas.
- ELi liikmesriikide välisesindustele esitati 2023. aastal ligikaudu 10,3 miljonit lühiajalise ehk Schengeni viisa taotlust, mis on võrdluses 2022. aastaga (7,5 miljonit) 37% rohkem. Siiski ei küündinud arvud pandeemiaeelse ajani. Viisa andmisest keeldumiste protsent kahanes võrdluses 2022. aastaga 17,9%-lt 16%-le. 2023. aastal väljastatud pea 8,5-st miljonist lühiajalisest viisast võimaldas mitmekordset Schengeni alale sisenemist 4,6 miljonit viisat ehk 54%.
- Kui 2020-2021 perioodil seadis inimeste piiriülesele liikumisele kogu maailmas, sh Eestis, takistusi COVID-19 pandeemia, siis alates 2022. aastast on peamiseks mõjutajaks olnud Venemaa Föderatsiooni kodanikele seatud piirangud ja sanktsioonid seoses Ukrainas toimuva sõjaga. Kuna mitmed Eesti välisesiindust peatasid viisataotluste vastuvõtmise, siis väljastati 2023. aastal rekordmadal arv C-viisaid (8870, muutus võrreldes 2022. aastaga -53%), samuti jäi rekordmadalaks väljastatud pikaajaliste ehk D-viisade arv (6777, muutus võrreldes 2022. aastaga -57%).

Rahvusvaheline kaitse

- Vägivaldsete konfliktide, tagakiusamise, inimõiguste rikkumiste või looduskatastroofide tõttu sunniviisiliselt kodudest lahkunud inimeste arv maailmas ulatus aasta lõpus rekordilise 117,3 miljonini.
- Euroopa Liidus esitati eelmisel aastal üle miljoni esmase rahvusvahelise kaitse taotluse ning sellest tulenevalt olid mitmed riiklikud muudatused seotud varjupaigamenetluse efektiivsusemaks muutmisega, et toime tulla kasvanud taotlejate arvuga.

- Euroopa Liidu tasandil oli eelmisel aastal põhiohk uue rände- ja varjupaiga-paketi ettepanekute üle peetavate läbirääkimiste lõpetamisel.
- Võrreldes 2022. aastaga võtsid EL liikmesriigid 2023. aastal ümberasutamise raames vähem inimesi vastu. Kõige rohkem võttis ümberasustatud kolmanda riigi kodanikke vastu Saksamaa (4975), kellele järgnesid Prantsusmaa (2825) ja Itaalia (1645).
- Eestis esitati teist aastat järjest rekordarv rahvusvahelise kaitse esmakordseid taotlusi (3980). Pagulase staatuse said 62 inimest ning täiendava kaitse 3856 inimest.

Ajutine kaitse

- 31. märtsiks 2024 oli ELis ajutise kaitse staatus 4,2 miljonil mitte-ELi kodanikul. Peamised ELi riigid, mis Ukrainast pärit ajutise kaitse saajaid võõrustasid, olid Saksamaa, Poola ja Tšehhi Vabariik.
- Eestis esitati 2023. aastal 8782 ajutise kaitse taotlust, mis on märkimisväärne langus võrreldes 2022. aastaga, mil esitati 41 871 ajutise kaitse taotlust. Eelmisel aastal pikendati 33 215 inimese ajutise kaitse staatus.
- ELi tasandil oli 2023. aasta peamiseks tegevussuunaks Ukrainast põgenevate isikute ajutise kaitse pikendamine kuni 4. märtsini 2025 kõigis ELi liikmesriikides kooskõlas EL Nõukogu rakendusotsusega 2023/2409.

Kohanemine ja lõimumine

- Kolmandate riikide kodanike toimetulek Euroopa Liidus on jätkuvalt liikmesriikide kodanikest kehvem ning võrreldes 2022. aastaga ei toimunud 2023. aastal ELi kolmandate riikide kodanike lõimumise keskmistes näitajates suuri muutusi.
- 2023. aasta novembris võttis Euroopa Komisjon vastu oskuste ja talentide liikuvuse paketi, et hõlbustada liikuvust ja suurendada ELi atraktiivsust välismaiste talentide jaoks. Paketi eesmärk on parandada kolmandate riikide kodanike kvalifikatsioonide võrreldavust ELi kvalifikatsioonidega.
- Sisserände suurenemine ELi on liikmeriikidele kaasa toonud varasemast suurema koormuse lõimimisprotsessidega tegelemisel, mille leevendamiseks on riigid välja töötanud nii lahkumiseelseid (lähteriigis) kui ka saabumisjärgseid (sihtriigis) programme. Samuti oli 2023. aastal liikmesriikide jaoks läbivaks teemaks sisserändajate lõimimine haridussüsteemi ja tööturule.

- Eurostati 2023. aasta andmete kohaselt kolmandate riikide kodanike kohane-
mise kohta Eestis jäävad sisserändajate tööturul ja hariduselus osalemise ning
sotsiaalse kaasatuse näitajad enamasti märkimisväärselt alla põhirahvastiku
omadele ning need erinevused ei ole võrreldes 2022. aastaga oluliselt muutun-
ud. Kolmandate riikide kodanike tööhõive määr oli 2023. aastal 76,0% ning
Eesti püsielanike oma 83,2%, mis annab 7,2protsendipunktilise erinevuse. Kol-
mandate riikide kodanike seas oli ka oluliselt rohkem töötuid (10,1%) kui püsia-
lanike seas (5,5%).
- Eestis võib üheks olulisemaks arengusuunaks lõimumise valdkonnas 2023.
aastal pidada eestikeelsele õppele üleminekut ette valmistavate ja toetavate
tegevustega alustamist. 2022. aastal otsustas Eesti valitsus minna üle eesti-
keelsele õppele, et tagada kõigile Eesti lastele kvaliteetne eestikeelne haridus.
Üleminek toimub mitmes etapis ja algab haridusasutustes 2024. aasta sügis-
mestril, kuid 2023. aastal viidi ellu juba mitmeid toetavaid tegevusi.

Kodakondsus ja kodakondsusetus

- Kodakondsuse valdkonnas liikusid ELi liikmesriigid kahes suunas:
muudatused hõlmasid kas kodakondsuse taotlemise menetluse
lihtsustamist, õigusaktide ajakohastamist ja taotlusprotses-
side kasutajasõbralikumaks tegemist või vastupidi, kodakond-
suse taotlemisele ja andmisele seatud nõuete karmistamist.
Kodakondsusetuse valdkonna muudatused lähtusid vajadusest
täpsustada õigusakte või kohendada siseriiklikke õigusakte rahvus-
vaheliste standarditega.
- Eestis esitati 2023. aastal 1320 taotlust Eesti kodakondsuse saamiseks, mida
on seitsme taotluse võrra rohkem kui 2022. aastal. Naturalisatsiooni korras anti
2023. aastal Eesti kodakondsus 1077-le inimesele, mis on võrreldes 2022. aas-
taga 273 inimest rohkem ehk +34%. 2023. aastal naturaliseeritud isikutest olid
48% eelnevalt määratlemata kodakondsusega, 43% Venemaa, 1,6% Valge-
vene, 1% Ukraina ning 0,8% Läti kodakondsusega. Iseäranis kasvas Eesti koda-
kondsust taotlevate ja saavate Vene kodanike arv.
- Määratlemata kodakondsusega isikute arv on jätkuvalt kahanemas. Antud
grupp muutub aina eakamaks ning uusi määratlemata kodakondsusega isikuid
ei lisandu. Kui pärast taasiseseisvumist moodustasid määratlemata kodakond-
susega isikud kogurahvastikust 32% (494 000), siis 2023. aastaks on nende
osakaal vähenenud 4,7%-ni rahvastikust (62 647).

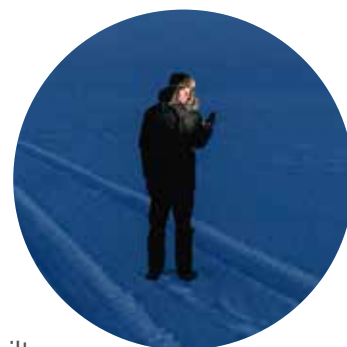
Ebaseaduslik ränne

- Viimasel kolmel aastal on ebaseaduslikud piiriületused ELi välispiiridel näidanud pidevat kasvutrendi. Frontexi andmetel kasvas 2023. aastal ebaseaduslike piiriületuste arv ELi välispiiridel enam kui 380 000 ebaseadusliku rände juhtumini, mis on aasta varasemaga võrreldes 17% võrra rohkem. Peamiseks ebaseaduslikuks rändeteeks oli Vahemere keskosa rändetee, millel tuvastati ligi 158 000 saabujat, mis on ligi 50% enam kui 2022. aastal.
- 2023. aasta lõpus toimusid Eestis mitmed Schengeni hindamised (viisapoliitika, maismaapiiri ja integreeritud piirihalduse strateegia, tagasisaatmise, SIS/Sirene ja politseikoostöö, välis- ja õhupiiri hindamised).
- Eesti keelas alates 13. septembrist Venemaa numbrimärki kandvatel mootorsõidukitel siseneda välispiirilt Eestisse, kuna need kuuluvad sanktsiooni kohaldamisalasse.
- Eesti välispiiri teise etapi ehituse käigus valmis ca 40 km piiritaristust (patrullteed, ligipääsuteed, viivitusaed, seirekaamerate paigaldamine ja andmesideühendused jm). Piiritaristu rajamise eesmärk on ennetada ja viivitada ebaseaduslikke piiriületusi.
- Migratsioonijärelevalve andmekogu (MIGIS) on Eesti ametnikele kättesaadav alates 20. juulist 2023.
- 1. aprillist 2023 jõustus uus ohvriabi seadus, mis parandab abi kättesaadavust vägivalla, kuriteo või kriisijuhtumi ohvritele. Uue seadusega muudeti kuriteoohvrite hüvitiste taotlemise süsteem selgemaks.

Tagasisaatmine

- Võrreldes ELi keskmise lahkumisettekirjutuse täitmise määraga, mis oli 23%, püsis antud näitaja Eestis kõrge ka 2023. aastal, mil tagasipöördumismäär oli ligi 94% (aasta varem oli see 88%).
- Alates 8. märtsist 2023 on Schengeni infosüsteemi (SIS) kasutataval liikmesriikidel, sh Eestil, võimalus vahetada teavet tagasisaatmisotsuste kohta, mis on tehtud liikmesriikide territooriumil ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike suhtes, ning jälgida, kas sellise otsuse saanud isikud on liikmesriikide territooriumilt lahkunud.
- Septembris liitus PPA Frontexi ühtse reintegratsiooni teenusega ning tööle asus kaks tagasipöördumise nõustajat. PPA koostas tagasipöördumise nõustamise juhendi.
- 23. oktoobril allkirjastas Eesti kahepoolse tagasivõtulepingu Usbekistaniga.

2.

ÜLDISED
TRENDID
JA
TEGEVUS-
SUUNAD
RÄNDE
VALDKONNAS

Aastat 2023 iseloomustab sarnaselt eelnevatele suur geopoliitiline ebastabiilsus Euroopas ja selle lähistel, mida on peamiselt põhjustanud jätkuv Venemaa agressioon Ukraina vastu ning poliitilised konfliktid Lääne-Aafrikas ja Lähis-Idas. Euroopa Komisjon otsustas oktoobris Venemaa agressiooni tõttu pikendada Ukraina sõjapõgenike ajutist kaitset kuni 2025. aasta märtsini.⁷ Euroopa Liidus oli Eurostati andmetel 2024. aasta aprillikuu seisuga ajutise kaitse all umbes 4,2 miljonit Ukraina sõjapõgenikku. Lääne-Aafrikas ja Lähis-Idas süveneva poliitilise ebastabiilsuse tõttu suurenesid 2023. aastal ka ebaseadusliku rände vood Euroopa riikidesse, millest tulenevalt tõusis rändesurve selle kõrgeimale tasemele alates perioodist 2015–2016. ELi liikmesriikides tuvastati üle 380 000 ebaseadusliku piiriületuse, mis on 17% rohkem kui eelneval aastal⁸, ning rahvusvahelist kaitset taotles Euroopa Liidus ja Norras üle ühe miljoni inimese.

Rändesurve tõttu on Euroopas suurenenud mure turvalisuse tagamise, ebaseadusliku rände ebapiisava ennetamise ja migrantide riiki smugeldamise peatamise pärast. Seetõttu on rändevõrgustiku liikmesriigid alustanud mitmeid tegevusi oma piiride tugevdamiseks. Samas pidid riigid kohaldama ka meetmeid suure hulga sõjapõgenike sujuvamaks vastuvõtmiseks ja ühiskonda lõimimiseks.

2023. aastal lisandus Schengeni alasse uusi liikmeid. Lisaks Horvaatia ühinemisele Schengeni alaga 1. jaanuaril 2023 jõudsid ka Rumeenia ja Bulgaaria oma vastavate Schengeni hindamistega lõpule ning liitusid osaliselt Schengeni alaga 31. märtsil 2024. Nimetatud riikide kodanikele kaotati passikontroll lennu- ja merereisidel, kuid arutelud maismaapiiride avamise üle veel jätkuvad.

Rahvusvahelise kaitse valdkonnas võtsid riigid kasutusele meetmeid, et tulla toime taotlejate suurenenud sissevooluga, sealhulgas näiteks majutusinfrastruktuuri laiendamise või varjupaigamenetluse digitaliseerimine. Mõned EMNi liikmes- ja vaatlejariigid võtsid kasutusele ka meetmed, mis hõlbustavad varjupaigataotlejate juurdepääsu tööturule.

2023. aasta detsembris leppisid Euroopa Parlament ja Euroopa Komisjon kokku viies olulises rände- ja varjupaigaleppe määruses, mis jõustuvad 2024. aastal ning aitavad parendada rände ja varjupaiga pakkumise haldamist. Määrus (EL) 2024/1351⁹ käsitleb liikmesriikide vahelisel solidaarsusel ja vastutuse õiglasel jagamisel põhineva ühise varjupaiga- ja rändehalduse poliitika kujundamist ning muudab kehtetuks määruse (EL) nr 604/2013¹⁰. Rahvusvahelise kaitse menetlust käsitleva määruse (EL) 2024/1348¹¹ ja kolmandate riikide kodanike taustakontrolli läbiviimist käsitleva

7 Nõukogu rakendusotsus (EL) 2023/2409. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302409

8 FRONTEX (2024), Annual Brief 2023. Kättesaadav: https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Annual_Brief_2023.pdf

9 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1351, Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401351

10 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 604/2013, Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604>

11 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1348, Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401348

määruse (EL) 2024/1356¹² eesmärk on parendada ja kiirendada rahvusvahelise kaitse menetluskorda. Idapiirilt toimuva sisserände reguleerimist käsitlev määrus (EL) 2024/1359¹³ lubab liikmeriikidel kriisi ja vääramatu jõu olukordades teatud rahvusvahelise kaitse taotluse vastuvõtmise se reeglitest kõrvale kalduda. Määrusega (EL) 2024/1358¹⁴ luuakse biomeetriliste andmete võrdlemise Eurodac-süsteem, et tuvastada ebaseaduslikult riigis viibivad kolmanda riigi kodanikud ja kodakondsuseta isikud.

Suureneva tööjõupuuduse ja kõrgelt kvalifitseeritud oskustöölise nõudlusega tegelemiseks võtsid paljud EMNi liikmes- ja vaatlajariigid kasutusele erinevaid meetmeid, et lihtsustada töötajate, üliõpilaste ja teadlaste riiki sisenemist ja riigis viibimist. Novembris esitas Euroopa Komisjon oskuste ja talentide liikuvuse paketi osana ettepaneku võtta vastu määrus, millega luuakse ELi talentide reserv, et viia kohalikud tööandjad kokku kolmandate riikide töötajatega ametites, kus on tööjõupuudus.¹⁵ 2023. aasta detsembris jõudsid Euroopa Parlament ja nõukogu poliitilisele kokkuleppele ka ühtse loa direktiivi ettepaneku osas, mis lihtsustab kõigi kolmandate riikide töötajate tööturule vastuvõtmise protseduuri.¹⁶ Lisaks võeti vastu meetmeid sotsiaalse *dumpingu* ja tööjõu ärakasutamise vältimiseks. Elkkõige suurendati ettevõtetele määratavaid trahve ja karistusi kolmandate riikide kodanike ebaseadusliku töölevõtmise eest.

2023. aastal jätkati ka kolmandate riikide kodanike sotsiaalset ja majanduslikku integratsiooni toetavate algatuste vastu võtmist. Meetmed hõlmasid haridust, oskuste ja akadeemilise kvalifikatsiooni tunnustamist ning juurdepääsu peamistele sotsiaalteenustele, sealhulgas sotsiaalkindlustusele, eluasemele ja tervishoiule. Samuti oli endiselt olulisel kohal võitlus rassismi ja diskrimineerimise vastu ning erinevate haavatavate inimgruppide, näiteks inimkaubanduse ohvrite, saatjata alaealiste, üksikute naiste või saatjata laste ja nende perede kaitsmine ja toetamine. Mõned riigid pöörasid erilist tähelepanu kolmandate riikide lesbidest, geidest, biseksuaalidest, trans- ja intersoolistest ning kvääridest (LGBTIQ) kodanike vajadustele.

Eestis läbis 20. juunil 2023. aastal Valitsus Riigikogus usaldushääletuse, mis oli seotud abieluvõrdsust kehtestava perekonnaseaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seadusega. Heakskiidetud seadus, mis jõustus 1. jaanuaril 2024 sätestas, et abielu saavad sõlmida kaks täisealist inimest, sõltumata soost. Abieluvõrdsuse kehtestava perekonnaseaduse ja veel 85 seaduse, sh välismaalaste seaduse, muutmise pakett tõi endaga kaasa ka kooseluseaduse rakendusaktid. Abi-

12 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1356, Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401356

13 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1359, Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401359

14 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1358, Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401358

15 Euroopa Komisjoni ettepanek: määrus ELi talentide reservi loomiseks. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/d74d42e8-96b7-416b-b5b7-b3b7334317d8_en?filename=Regulation%20establishing%20an%20EU%20Talent%20Pool_en.pdf

16 Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi ettepanek (EL) 2022/0131, Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:cbf5fadf-c702-11ec-b6f4-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1&format=PDF

elu ja registreeritud kooseluga tekivad paaridele õigused ja kohustused, mis ei laiene vabas suhtes paaridele. Need on peamiselt seotud toetuste saamise, vara, eluaseme ja põlvnemisega. Näiteks registreeritud partneri või abikaasa surma korral aitab see vältida olukorda, kus testamendi puudumisel ei ole kooselupartneril õigust pärandusele ning kogu vara läheb automaatselt partneri sugulastele. Samuti kasutatakse abikaasa või partneri abi varem väljendatud kavatsuste kindlakstegemiseks, kui abikaasa või registreeritud partner on teadvuseta või ei ole võimeline kasutama oma tahet, et teha otsuseid meditsiinilise ravi vastuvõtmise või tagasilükkamise üle.¹⁷ Rände kontekstis laiendas 2024. aastal jõustunud seadusemuudatus seega taotlejate ringi (abikaasa kõrval ka registreeritud elukaaslane), kellele viibimiselust abikaasa juurde elama asumiseks anda, kuid sisuliselt jäid menetlused samaks.

2.1. Suurenenud ebaseadusliku sisserände voogudest tulenenud muudatused piirikontrollis ja viisapoliitikas

ELi välispiiride kaitse, ebaseadusliku rände tõkestamine ning rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastane võitlus olid EMNi liikmes- ja vaatlejariikides kogu 2023. aasta jooksul endiselt prioriteetid. Samuti suurenes vajadus saata tagasi ebaseaduslikult riigis viibivaid kolmandate riikide kodanikke. 2023. aastal teatati iga päev intsidentidest Valgevene-EL maismaapiiril ning 2023. aasta II pooles registreeriti Soome-Vene piiril mitmed rände kuritegeliku ärakasutamise katsed. Selle tulemusena rakendasid mitmed EMNi liikmesriigid ELi välispiiride kaitsmiseks uusi meetmeid, sealhulgas sai ka Eesti valmis olulise osa oma kagupiiri infrastruktuurist. Kaheksa EMNi liikmesriiki¹⁸ reageeris suurenenud rändevoogudest ja ELi sisesest teisest liikumisest tulenevatele julgeolekuriskidele, laiendades, taaskehtestades või kehtestades erinevaid Schengeni sisepiiri kontrolli meetmeid. Näiteks Sloveenia laiendas ajutisi kontrole Horvaatia ja Ungariga, Saksamaa aga kehtestas ajutised kontrollid Austria maismaapiiridel ning taaskehtestas samasugused kontrollid Poola, Šveitsi ja Tšehhi Vabariigi maismaapiiril.

Lisaks käivitas Euroopa Komisjon mitmeid algatusi, et tõhustada tagasisaatmise menetlust ja tagasivõtualast koostööd kolmandate riikidega suurematel rändetee- del. Schengeni infosüsteemi (SIS) uuendamine 2023. aasta märtsis võimaldab ELi liikmesriikidel¹⁹ ja Schengeni viisaruumiga liitunud riikidel vahetada teavet ja jälgida kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisotsuste täitmist. Tagasisaatmise hõlbustamiseks ja kiirendamiseks soovitas komisjon liikmesriikidel direktiivi 2008/115/EÜ rakendamisel kasutada tagasisaatmisotsuste vastastikust tunnustamist ning luua tugev koostöö lahkumisettekirjutust väljastavate ja tagasisaatmisotsust täidesaatvate asutuste vahel.²⁰ Sellest tulenevalt tegid EMNi liikmes- ja vaatlejariigid algatusi oma tagasisaatmismenetluste ühtlustamiseks ja tõhususe parandamiseks ning võtsid kasutusele taasintegratsiooni toetamise meetmeid. Samuti võeti vastu meetmeid

17 Kättesaadav: <https://www.sm.ee/uudised/eestis-hakkab-kehtima-abieluvordsus>

18 AT, CZ, DE, EE, FR, PL, SI, SK.

19 Välja arvatud CY ja IE ning BU ja RO, kes liitusid 31.03.2024.

20 Euroopa Komisjoni soovitus. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023H0682>

turvalisuse suurendamiseks kinnipidamiskeskustes ja rakendati muudatusi kinnipidamise alternatiivide osas, et leevendada survet olemasolevale võimekusele.

Ebaseadusliku rände ärahoidmiseks ning rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse vastu võitlemiseks tugevdati juba olemasolevaid koostöid ning sõlmiti uusi kahe- või mitmepoolseid lepinguid. Seaduslikke rändelepinguid sõlmiti näiteks Filipiinide, Tuneesia, Maroko, Argentina, Ameerika Ühendriikide (USA), Kanada, Põhja-Makedoonia ja Albaaniaga.

2023. aastal oli üheks läbivaks tegevussuunaks ELi rände- ja varjupaigavaldkonnas digitaliseerimine. Selle eesmärgiks on migratsioonihaldusprotsesside optimeerimine ja sujuvamaks muutmine, mis on omakorda ajendatud pikaajalistest väljakutsetest, nagu suured haldusmahud ja taotluste pikad menetlusajad. EMNi liikmesriigid tegid mitmeid muudatusi seadusliku rände protseduuride digitaliseerimiseks ning erinevate elamislubade väljastamise ja uuendamise protsessi kiirendamiseks. Mitmed EMNi riigid teatasid ka digitaalsete vahendite kasutuselevõttust integratsiooniga seoses, nagu keeleõppe ja kodanikuintegratsiooni võimaluste kättesaadavamaks ja paindlikumaks muutmine või sisserändajate töötaotluste esitamise põhjendatuse kindlaksmääramine.

Viisa- ja piirihalduse digitaliseerimist soodustasid poliitika ja seadusandlikud muutused ELi tasandil. Kooskõlas ELi avalike teenuste digitaliseerimist soodustava poliitikaga teatasid mitmed ELi liikmesriigid viisataotluste täieliku digitaliseerimise algatustest. 2023. a lõpuks oli 16 ELi liikmesriiki²¹ kas muutnud kehtivaid seadusi, rakendanud uusi eeskirju või ajakohastanud oma piirikontrollisüsteeme, et viia need kooskõlla siseneemis- ja lahkumissüsteemi (EES)²² nõuetega, mis käivitatakse eeldatavasti 2024. aasta lõpus ja on mõeldud lühiajaliste reiside (nii lühiajaliste viisade omanike kui ka viisavabastatud reisijate) jaoks. Samuti viisid 13 ELi liikmesriiki²³ ellu muudatused ettevalmistustes Euroopa reisiteabe ja -lubade süsteemi (ETIAS)²⁴ kasutuselevõtuks lühiajalise reisimise korral.

2.2. Kolmandate riikide kodanike lõimimise tõhustamine ja haavatavate gruppide kaitse

Suurenenud rändevood ja eelkõige rahvusvahelist kaitset otsivad inimesed on ELis tõstatanud vajaduse pöörata suuremat tähelepanu haavatavate sisserändajate gruppide vajadustega tegelemisele. Suur osa EMNi liikmes- ja vaatlajariikidest võtsid kasutusele meetmed, millega edendatakse kolmandate riikide kodanike üldist osalemist ja kaasamist vastuvõtvast ühiskonnas. Meetmete eesmärkideks on sidusrühmade integratsiooniprotsesside parem juhtimine, sisserändajatele kohaliku keele oskuse õpeta-

21 BE, BU, CY, CZ, DE, EE, HR, HU, IT, LT, LU, LV, ME, NL, PL ja SE.

22 Euroopa Komisjoni koduleht: Entry/Exit System (EES). Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/smart-borders/entry-exit-system_en

23 BE, CY, CH, EE, FI, HR, IT, LT, LU, LV, ME, NL ja SE.

24 ETIAS koduleht. Kättesaadav: <https://etias.com/>

mine, integratsiooniprotsessis individuaalse vastutuse rõhutamine, suurema hulga inimeste kaasamine, igapäevase ühiskonnaelus osalemise võimaluse tagamine ning sisserändajate tööturule lõimimise edendamine. Kuna paljudes rahvusvahelist kaitset otsivates peredes on alaealised lapsed, on oluline leida võimalusi nende haridustee jätkumiseks sihtriigis. Selleks on EMNi liikmes- ja vaatlejariiki kasutusele võtnud erinevaid meetmeid nagu keelekursused ning lisaklassid sisserändajate lastele alg- ja põhikoolides.

Üheks oluliseks osaks sisserändajate, eelkõige just kolmandate riikide kodanike lõimumisel on neile põhiteenustele juurdepääsu tagamine, sealhulgas sotsiaalkaitsele, sotsiaalkindlustusele, eluasemele ja tervishoiule. Ametiasutused teatasid 2023. aastal kolmandate riikide kodanike paremast juurdepääsust teisest ELi riigist saadavale pensionile, välisriikide kodanike õiguste alasest koolitusest avalike teenistuste töötajatele, kes vastutavad juurdepääsu tagamise eest, ning seadusemuudatustest, mis annavad ajutise elamisloaga ja täiendava kaitse staatusega isikutele juurdepääsu sotsiaalteenustele alaliste elanikega võrdsetel alustel. Samuti jätkati võitlust rassismi ja diskrimineerimise vastu (suurendati karistusi vihakuritegude või nendega seotud tegude eest, parandati reageerimist küberkuritegudele ja migrantide vastu suunatud vihakõnele ning tugevdati diskrimineerimise vastaseid meetmeid töökohal), et tagada sisserändajatele turvalisem keskkond ja kaasata neid paremini sihtriigi ühiskonda.

2023. aasta jooksul käivitasid erinevad EMNi liikmesriigid uusi inimkaubanduse vastu võitlemise tegevuskavasid ning tegid ettevalmistusi nende lõpule viimiseks. Kasutati ka erinevaid teadlikkuse tõstmise meetmeid, sealhulgas koolitusi, et suurendada spetsialistide ja üldsuse suutlikkust tuvastada inimkaubandust ning meetmeid inimkaubanduse ohvriks langenud kolmandate riikide kodanike kaitse edendamiseks – näiteks parem juurdepääs õigusabile kohtuvaidlustes ja riiklike tugikeskuste rahastamise suurendamine. Saatjata alaealiste vastuvõtu parandamiseks muutsid riigid oma lastekaitsemehhanisme. Suurendati lastekaitseametnike arvu, loodi uusi ja laiendati olemasolevaid majutusvõimalusi ning parendati eestkostesüsteemi, milleks suurendati eestkostjate arvu ja loodi neile paremad töötingimused. Ka teiste haavatavate rühmade vajadustega tegelemine ajendas liikmesriike läbi viima täiendavaid poliitilisi sükumisi. Samuti toimusid arengud soolise vägivallaga võitlemisel ning üksikute naiste, lastega naiste ja saatjata tüdrukute kaitse tugevdamisel. 2023. aasta ülemaailmse pagulasfoorumi (GRF) raames lubas EL tagada sunniviisiliselt ümberasustatud isikute, kodakondsuseta isikute ja vastuvõtvate kogukondade täpse kaasamise loendustesse ja uuringutesse²⁵, mis aitab parandada riiklikult kogutud andmete ja tõendite kättesaadavust ja täpsust, mida saab omakorda kasutada elanikkonna haavatavate rühmade kaitset ja heaolu parandavate programmide ja poliitika väljatöötamiseks.

²⁵ GRF koduleht. Multistakeholder Pledge: Inclusion of Forcibly Displaced and Stateless Persons in National Statistical Systems and Surveys. Kättesaadav: <https://globalcompactrefugees.org/multistakeholder-pledge-inclusion-forcibly-displaced-and-stateless-persons-national-statistical>

2.3. Tuleviku väljakutsed Euroopale ja Eestile

Kui 2023. aastal kujundas rändepoliitikat endiselt suur geopoliitiline ebastabiilsus, mis tõi kaasa suurenenud rändesurve Euroopas, siis on rändesurve püsimummist oodata ka 2024. aastal. Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse 2022. aasta alguses andis märku pöördelisest nihkest maailma ning eriti Euroopa jaoks. Miljonid inimesed tunnevad endiselt sõja otsest mõju Ukrainas ja Euroopas, samal ajal kui sõja üleilmsed tagajärjed on 2024. aastal mõjutanud kordades suuremat hulka inimesi. Sõda on süvendanud probleeme toiduga kindlustatuse, energiajulgeoleku, rahvusvahelise õiguse, piiriüleste kuritegude, sisejulgeoleku ja poliitiliste vastasseisude vallas. Viimase kahe aasta jooksul toimunud laastavate konfliktide kõrval, näiteks Afganistanis, Etioopias, Sudaanis, Süürias ja Jeemenis, oli 7. oktoobri Hamasi rünnak ja jätkuv konflikt Gazas üks käesoleva sajandi kõige šokeerivamaid humanitaarkriise.

Antud sündmused näitavad selgelt, kui kiiresti ja ohtlikult võib geopoliitiline olukord muutuda ning kui suured võivad olla sellest tingitud piirkondlikud ja ülemaailmsed tagajärjed. Samuti on jätkuvaks probleemiks inimtegevuse intensiivistumine ja kliimamuutused. Ületarbimine ja ületootmine, ressursside ammendumine, bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, globaalne soojenemine ning looduskatastroofid mõjutavad maailma jätkuvalt ning sellest põhjustatud ebavõrdsed tingimused sunnivad inimesi ümber paiknema. Näiteks tõusis sunniviisiliselt ümberasustatud inimeste arv 2023. aastal sajandi kõrgeimale tasemele - 114 miljonini²⁶. Prognooside kohaselt kasvab sunniviisiline ümberasustamine 2025. a lõpuks veel 6,8 miljoni inimese võrra. Ümberasustatud geograafiline piirkond koondub taaskord väga ebastabiilsesse piirkonda, nii prognoositakse, et hinnanguliselt koondub 4,1 miljonit ümberasustatud inimest Sahara-taguses Aafrikas. Hinnanguliselt võetakse Euroopas ja Põhja-Ameerikas aga vastu ainult ligi 3,8% ehk 259 000 ümberasustatud inimest. Lisaks on uute ümberasumiste kasvu ajendiks konfliktid Sudaanis, Myanmaris, Burkina Fasos, Kongo Demokraatlikus Vabariigis, Etioopias, Colombias ja Nigeerias. Prognooside kohaselt annavad juba ainuüksi Sudaani ja Myanmaris kriisid põhjust ligikaudu 40% ümberasustatud arvu suurenemiseks²⁷.

Nii seisab Euroopa ka lähitulevikus silmitsi Aafrikast lähtuva suureneva rändesurvega, mis on tingitud mitmest nn juurpõhjusest: ränne maalt linnadesse; majanduslikud põhjused – Aafrikas on maailma madalaim keskmine sissetulek elaniku kohta; kontinendil halvenev julgeoleku olukord – näiteks sõda Sudaanis põhjustas 2023. aastal 6 miljoni inimese piiriülese ümberasumise, jätkuvad pinged Kongo Demokraatlikus Vabariigis ja vägivald ning ebastabiilsus Saheli piirkonnas –kõik need faktorid suurendavad ümberasutamist ja põgenike voogusid.

Aafrika riigid, mis asuvad inimeste liikumise rändeteedel, säilitavad ning tõenäoliselt ka suurendavad oma mõjujõudu ELi üle, eriti seoses nende ELi riikidega, mis asuvad

26 Rahvusvaheline Migratsioonipoliitika Arenduskeskus, Migration Outlook 2024. Kättesaadav: <https://www.icmpd.org/file/download/60599/file/ICMPD%2520Migration%2520Outlook%25202024.pdf>

27 Global Displacement Forecast 2024 The Danish Refugee Council Kättesaadav: https://pro.drc.ngo/media/ivvjqetf/240313_global_displacement_forecast_report_2024_final.pdf

ebaseaduslikule rände territoriaalselt lähemal, nagu Hispaania või Itaalia. Selles kontekstis jääb Euroopa ka lähitulevikus haavatavaks rände ja rändekriiside instrumentaalseerimisele kolmandate riikide poolt²⁸.

Kuna 2024. aasta on ka suur poliitika-aasta – ligi 50 riigis toimuvad valimised, mis puudutavad umbes kahte miljardit elanikku ning mille valimistulemused kujundavad ka lähiaastate rändepoliitika. Novembris toimuvad Ameerika Ühendriikide presidendivalimised, mille tulemused avaldavad tugevat mõju atlandiülestele suhetele: suhtumine NATO-sse, julgeolekualane kohalolu nii Euroopas kui mujal ning Ukraina edasine käekäik ja toetus.

Poliitikadebattide keskmes nii Euroopas kui mujal on ka sisseränne, iseäranis tasakaalu leidmine vastuvõtivate riikide elanikkonna rahulolu, riigi majanduslike ja tööjõuturu vajaduste täitmise, sisserändajate õiguste tagamise ning rahvusvaheliste kohustuste täitmise vahel. Selle keerukuse üheks ilmekamaks näiteks on Saksamaa, kus piirkondlike valimiste tulemused illustreerivad poliitmaastiku killustatust ja rändetemaatika olulisust valija jaoks. Septembri keskpaigas kehtestas Saksamaa pooleks aastaks piirikontrolli maismaapiiri üle, et vähendada ebaseaduslike sisserändajate hulka ja kuritegevust. Piirikontrolli on rakendatud ka varem. Kuigi peamise ajendina on nimetatud rünnakut Solingeni linnas, on probleem laiem ehk ühiskonnas on teravalt tõstatunud debatt riigi majanduslike vajaduste täitmise ja turvalisuse tagamise vahel. Euroopa vaba liikumise raamistik võimaldab erandkorras piirikontrolli kehtestada ning seda on üha rohkem ka kasutatud: näiteks on Austria rakendanud Ukraina sõja kontekstis piirikontrolli Tšehhi, Sloveenia ja Ungariga ning Taani Gaza konfliktist ja Venemaast tuleneva ohu kontekstis Saksamaa ja Prantsusmaaga. Oluline on, kas ja mil määral võib liidusiseste piirikontrollide kehtestamine mõjutada vaba liikumise põhimõtet.

Viimaste aastate jooksul on tehisintellekti (AI) tehnoloogiate kasutamine tõusnud maailmas oluliseks teemaks, mis on mõjutanud ka rändevaldkonda. AI-tehnoloogia integreerimine rändesüsteemidesse on kaasa toonud nii märgatavaid edusamme kui ka ettevaatusele suunavat kriitikat. Kuigi tehisintellekti tööriistad leevendavad rändesurvest tulenevat töökoormust, süvendavad need samal ajal riikidevahelist digitaalset lõhet. Need tehnoloogiad ja tööriistad nõuavad juurdepääsu IKT infrastruktuurile ja elektrienergiale ning eeldavad teatud digioskusi, mida paljudes maailma riikides, eriti vähem arenenud riikides, napib. Rändehalduse digitaliseerimine ja uuenduslike tehnoloogiate kasutamine on jätkuv globaalne suundumus, mistõttu on lähiaastatel oodata samme digitaalse võrdõiguslikkuse edendamiseks, et parendada rändevõimaluste kättesaadavust.

Muudatusi peaks kaasa tooma ka 2024. aasta mais vastu võetud rände- ja varjupaigapakett, millega luuakse ühtsem ja tõhusam Euroopa Liidu rändehaldamise süsteem ning millega kaasnevad ulatuslikud õigusruumi ja praktika muudatused nii ELis kui Eestis. Nii näiteks rakendus ümberasustamise ja humanitaarse vastuvõtu raamistiku määrus juba 11.06.2024. Ülejäänud seitsme määruse ja ühe direktiivi ülevõtmiseks on liikmesriikidel aega kuni 2026. a juunini.

²⁸ GIS koduleht. The EU's new plan to address irregular migration. Kättesaadav: <https://www.gisreportsonline.com/r/eu-plan-migration/>

3.

SEADUSLIK RÄNNE

3.1 Seaduslik ränne arvudes

Elamislubade statistika

Euroopa Liidus väljastatud esmaste elamislubade arv oli 2023. aastal kasvavas trendis pere- ja õpirände vaates, kuid kahanes veidi töörände lõikes. Kokku väljastati Euroopa Liidu riikides 2023. aastal 3 741 015 esmast elamisluba, mida on võrreldes 2022. aastaga 55 906 elamisloa võrra rohkem (+1,5%). Neist enim väljastati elamislube töötamise eesmärgil (34%). Mahud langesid võrdluses 2022. aastaga -19% ehk töötamise eesmärgil väljastati enam kui 300 000 elamisluba vähem. Pererände eesmärgil väljastatud elamislubade osakaal kasvas 12% (103 790 elamisloa võrra) ning õpirände eesmärgil 14% (65 369 elamisloa võrra).

Tabel 1. EL-27 väljastatud esmased elamisload 2020-2023 rändeliikide lõikes. Allikas: Eurostat (migr_resfirst, 11.09.2024)

	2020	2021	2022	2023
Tööränne	903 398	1 333 169	1 566 049	1 263 358
Pereränne	621 121	709 999	882 663	986 453
Õpiränne	247 650	354 095	469 189	534 558
Kokku	2 247 362	2 958 334	3 685 109	3 741 015

Eurostati andmete põhjal väljastati kõige enam esmaseid elamislube Poolas (642 789 ehk 17%), Saksamaal (586 144 ehk 16%) ja Hispaanias (548 697 ehk 15%). Enam kui 300 000 elamisluba väljastati ka Itaalias (389 542 ehk 10%) ja Prantsusmaal (335 074 ehk 9%). Võrreldes 2022. aastal väljastatud esmaste elamislubade koguarvuga oli suurim kasv Leedus (+80%) ning langus Tšehhis (-19%). Töörände eesmärgil väljastati esmaseid elamislube kõige enam Poolas (427 162), õpirände eesmärgil Prantsusmaal (111 719) ning pererände raames Hispaanias (230 138). Kodakondsuste lõikes väljastati esmaseid elamislube kõige rohkem Ukraina (307 313), Valgevene (281 279), India (207 966), Maroko (179 225), Türgi (122 128) ning Venemaa kodanikele (115 651).

Tabel 2. EL-27 väljastatud esmased elamisload liikmesriikide lõikes 2023. aastal. Allikas: Eurostat (migr_resfirst, 11.09.2024)

PL	642 789	SE	76 718	DK	42 805
DE	586 144	HU	77 479	MT	41 927
ES	548 697	BE	74 366	CY	34 694
IT	389 542	EL	70 921	SL	31 855
FR	335 074	AT	62 890	SK	28 750
NL	131 785	RO	56 920	BG	19 375
PT	135 907	LT	56 073	LV	10 193
IE	88 595	FI	54 178	LU	9740
HR	81 347	CZ	43 792	EE	8459
Kokku					3 741 015

Eestis mõjutasid esmakordsete tähtjaliste elamislubade statistikat jätkuvalt Venemaa täiemahuline agressioon Ukrainas ning Venemaa ja Valgevene kodanike suhtes 2022. aastal kehtestatud sanktsioonid²⁹. Lisaks avaldasid tööturu ja erinevate teenuste vaa-tes mõju majanduslangus ja hinnataseme tõus, aga ka Eestis viibiv suur hulk Ukraina sõjapõgenikke. PPA andmetel väljastati 2023. aastal kokku 4261 esmast tähtjalist elamisluba, mida oli võrreldes 2022. aastaga 29% vähem. Elamislubade arv langes kõikide elamisloa taotlemise aluste lõikes – pererändes -41%, töörandes -17% ning õpirändes -23%. Arv jäi samaks vaid ettevõtluseks väljastatud elamislubade osas.

Tabel 3. Esmakordsed tähtjalised elamisload ja elamisõigused rändeliikide lõikes, 2019–2023 (Allikas: PPA)

	2019	2020	2021	2022	2023	M	N
Esmakordsed elamisload kokku	5984	4710	6087	5989	4261	2653	1608
Pereränne (abikaasa/lähedase sugulase juurde)	2272	1958	2642	2867	1686	615	1071
Elamisluba õppimiseks	1330	533	1078	551	424	232	192
Töötamine	2218	2089	2249	2463	2054	1724	330
Elamisluba ettevõtluseks	134	111	106	85	85	73	12
EL kodanike pereliikmed	82	106	107	161	111	36	75
Muu põhjus*	30	19	12	23	12	9	3

*Muu põhjus – kriminaalmenetluses osalemine ja välisleping

Kõikide rändeliikide lõikes väljastati PPA andmetel 2023. aastal esmaseid tähtjalisi elamislube kõige enam Ukraina kodanikele (1229), kellele järgnesid Venemaa (449), India (294), Türgi (252) ja Usbekistani (164) kodanikud. Võrreldes 2022. aastaga langes Venemaa kodanike osakaal 20%-lt 10,5%-le ja Valgevene kodanike asemel tõusid esiviisikusse Usbekistani kodanikud.

Tabel 4. 2023. aastal väljastatud esmaste tähtjaliste elamislubade TOP 5 kodakondsuste lõikes (Allikas: PPA)

	Kodakondsus	Väljastatud esmaseid tähtjalisi elamislube	Osakaal
I	Ukraina	1229	29%
II	Venemaa	449	10,5%
III	India	294	7%
IV	Türgi	252	6%
V	Usbekistan	164	4%
	Muud	1873	43,5%
	Kokku	4261	100%

²⁹ Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

Ukraina kodanikele väljastati kõige enam tähtjalisi elamislube töötamise eesmärgil, seejuures jäi suurusjärk 2022. aastaga võrreldes enam-vähem samale tasemele (931). Pererände eesmärgil väljastati juba teist aastat kõige enam elamislube Vene Föderatsiooni kodanikele. Siiski langes nende osakaal pea poole võrra: 2022. aastal väljastati pererände eesmärgil Vene Föderatsiooni kodanikele 952 tähtjalist elamisluba. Õppimise eesmärgil väljastati elamislube enim Pakistani kodanikele ning ettevõtluseks Türgi kodanikele.

Tabel 5. 2023. aastal väljastatud esmakordsete tähtjaliste elamislubade TOP 5 kodakondsused rändeliikide lõikes (Allikas: PPA)

Pereränne (abikaasa/lähedase sugulase juurde)		Õppimine		Töötamine		Ettevõtlus	
Venemaa	478	Pakistan	48	Ukraina	963	Türgi	59
Ukraina	240	Hiina	45	India	154	Iraan	12
Türgi	110	Aserbaidžaan	40	Usbekistan	147	India	4
India	104	India	32	USA	66	USA	2
Valgevene	69	Türgi	26	Brasiilia	59	Aserbaidžaan	2
Muud	685	Muud	233	Muud	665	Muud	6
Kokku	1686	Kokku	424	Kokku	2054	Kokku	85

Esmastele elamislubadele kehtib Eestis sisserände piirarv, mis ei tohi ületada aastas 0,1% Eesti alalisest elanikkonnast. Piirarv reguleerib peamiselt töö- ja ettevõtlusrännet kolmandatest riikidest Eestisse ning sinna alla kuuluvad töötamiseks, ettevõtluseks ja välislepingu³⁰ alusel antavad tähtjalised elamisload. Sarnaselt 2022. aastale jaotati ka 2023. aasta sisserände piirarv sihistatult, et pakkuda tuge sektoritele, kus spetsialiste napib. 2023. aasta sisserände piiravuks kehtestati 1307 ehk maksimaalne arv, mida välismaalaste seadus võimaldab.

Siseministri määrusega³¹ jaotati 2023. aasta sisserände piirarv vastavalt elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise alusele järgmiselt: 600 tähtjalist elamisluba töötamiseks töötleva tööstuse valdkonnas, 200 ehituse valdkonnas, 100 veonduse ja laonduse valdkonnas, 5 tähtjalist elamisluba ettevõtluseks, 5 välislepingu alusel, 19 töötamiseks etendusametuses loominguulise töötajana etendusametuse seaduse tähenduses ning 30 erialaseks tegevuseks sportlase, treeneri, spordikohtuniku või sporditöötajana vastava spordialaliidu kutsel. Seega eraldati nimetatud valdkondadele 994 tähtjalist elamisluba ning vabalt jaotamiseks jäeti 313 elamisluba. Võrreldes 2022. aasta sisserände piiravuga jaotusega kahekordistati elamislubade hulka töötamiseks töötlevas tööstuses – 300-lt elamisloalt 600-le elamisloale.

30 Välislepingute alla kuuluvad siseministeeriumi, välisministeeriumi ja kaitseministeeriumi valitussalasse jäävad lepingud.

31 Siseministri 28.11.2022 määrus nr 38 „2023. aasta sisserände piiravuga jagunemine elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise aluse järgi“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101122022005>

Sisserände piirarvu kohaldamisalast on välja arvatud nii info- ja kommunikatsioonitehnoloogia erialal töötajad kui ka iduettevõttes töötavad ja iduettevõtlusega tegelevad välismaalased, samuti ei kuulu piirarvu alla pere- ja õpiränne, õppejõuna tööle asumine, suurinvestorina tegutsemine ning töötamine tippspetsialistina. Piirarvu arvestusse ei kuulu ka ELi kodanikud ja nende perekonnaliikmed, Ameerika Ühendriikide, Ühendkuningriigi ja Jaapani kodanikud ega rahvusvahelise kaitse taotlejad. Sisserände piirarvu eranditena lisandusid ka tähtajaline elamisluba töötamiseks kasvuettevõttes ja tähtajaline elamisluba lühiajaliseks töötamiseks. Vastavad muudatused välismaalaste seaduses jõustusid 1. jaanuaril 2023.

2023. aastal anti sisserände piirarvu raames enim tähtajalisi elamislubasid Ukraina kodanikele (69,5%), kellele järgnesid oluliselt väiksemas mahus Usbekistani (8%) ja Moldova/Aserbaidžaaani kodanikud (mõlemad vastavalt 3%). 2023. aasta sisserände piirarvust jäi väljastamata 46 tähtajalist elamisluba.

Tabel 6. 2023. aasta sisserände piirarvu jagunemine TOP 5 kodakondsuste lõikes (Allikas: PPA)

	Kodakondsus	2023
I	Ukraina	877
II	Usbekistan	104
III	Moldova	41
IV	Aserbaidžaan	40
V	India	34
	Muud	165
	Kokku väljastatud elamislube	1261
	Piirarv	1307

Pikaajalise elaniku elamisload

Olemasolevate andmete põhjal oli EL-27 vaates 2023. aastal pikaajalise elaniku elamisloaga kolmandate riikide kodanikke kõige rohkem Hispaanias (3 039 552), Saksamaal (2 590 043), Prantsusmaal (2 499 655) ja Itaalias (2 023 988). Võrreldes 2022. aastaga vähenes pikaajalise elaniku elamislubade osakaal kõige enam Rootsis (-10%), osakaal aga kasvas Soomes (+20%) ja Bulgaarias (+19,5%).

Eestis saavad pikaajalise elaniku elamisluba taotleda need kolmandate riikide kodanikud, kes on tähtajalise elamisloa alusel Eestis püsivalt viis aastat elanud, kelle elukohtade muudatused on kantud rahvastikuregistrisse, kellel on ravikindlustus ja püsiv legaalne sissetulek (nõuet ei kohaldata neile, kes asusid Eestisse elama enne 1. juulit 1990) ning kes on täitnud integratsiooninõude, osates eesti keelt vähemalt B1 tasemel.

Tabel 7. EL-27 pikaajalise elaniku elamisload 31.12.2023 seisuga.
Allikas: Eurostat (migr_reslong, 12.09.2024)

	2022	2023	Muutuse %		2022	2023	Muutuse %
BE	308 507	307 767	-0,2	LT	19 189	20 041	+4
BU	57 511	68 741	+19,5	LU	16 184	17 201	+6
CZ	223 512	232 530	+4	HU	55 803	52 482	-6
DK	-	-	-	MT	14 968	16 355	+9
DE	2 472 189	2 590 043	+4,8	NL	167 401	168 609	+0,7
EE	150 645	143 814	-4,5	AT	315 787	319 221	+1
IE	1450	1606	+11	PL	178 597	211 416	+18
EL	135 806	127 624	-6	PT	75 191	72 353	-4
ES	3 001 220	3 039 552	+1,3	RO	15 304	-	-
FR	2 427 245	2 499 655	+3	SL	106 400	120 641	+13
HR	11 547	11 724	+1,5	SK	25 116	29 020	+15
IT	2 099 216	2 023 988	-3,6	FI	67 245	80 696	+20
CY	29 125	29 730	+2	SE	271 582	244 423	-10
LV	238 917	229 079	-4				

Eestis elas 2023. aastal pikaajalise elaniku elamisloa alusel 143 827 inimest, mida on võrdluses 2022. aastaga 3518 inimese võrra vähem (-2,4%). Valdav osa neist on Venemaa kodanikud (74 011 inimest ehk 51,5%) või määratlemata kodakondsusega isikud (62 647 ehk 43,5%). Pikaajalise elaniku elamisloa saajatest kuulub valdav enamus vanusegruppi 60-79 aastat (40%) ja 40-59 aastat (32,5%). Teistesse vanusegruppidesse kuulub: 0-19 aastat 5%, 20-39 aastat 12% ning 80+ aastat 10,5%. Mehed ja naised jagunevad pea võrdset: naised on 72 903 ja mehi 70 924.

Tabel 8. Kehtiva pikaajalise elaniku elamisloaga välismaalaste TOP 5 kodakondsused 2023. aastal
(Allikas: PPA)

	Kodakondsus	Arv
I	Venemaa	74 011
II	Määratlemata kodakondsus	62 647
III	Ukraina	4472
IV	Valgevene	1198
V	USA	266
	Muud	1233
	Kokku	143 827

Pikaajalise elaniku elamisloade hulga vähenemise taga on peamiselt Venemaa kodanike ja määratlemata kodakondsusega isikute arvu vähenemine (võrdluses 2022. aastaga vastavalt 1816 ja 1937 võrra vähem). Selle peamiseks põhjusteks on isiku surm või Eesti/mõne teise riigi kodakondsuse omandamine.

Tabel 9. Kehtivad pikaajalise elaniku elamisload, 2019–2023 (Allikas: PPA)

	2019	2020	2021	2022	2023
Kehtivad pikaajalise elaniku elamisload	157 681	155 262 (-1,5%)	150 943 (-2,8%)	147 345 (-2,4%)	143 827 (-2,4%)

Viisastatistika

Euroopa Liidu riikide välisesindustes 2023. aastal väljastatud viisad

ELi liikmesriikide välisesindustele esitati 2023. aastal ligikaudu 10,3 miljonit lühiajalise ehk Schengeni viisa taotlust, mida on võrdluses 2022. aastaga (7,5 miljonit) 37% rohkem. Siiski ei küündinud arvud pandeemiaeelse ajani, mil näiteks 2019. aastal esitati 17 miljonit lühiajalise viisa taotlust. Kokku väljastati 2023. aastal 8,5 miljonit lühiajalist viisat ehk 2,6 miljonit viisat rohkem kui 2022. aastal, kuid võrdluses 2019. aastaga (15 miljonit) pea poole vähem.

2023. aastal esitasid kõige enam taotlusi Hiina kodanikud (1 117 365 taotlust, +1104%), Türgi kodanikud (1 055 885 taotlust, +36%), India kodanikud (966 687 taotlust, +44%), Maroko kodanikud (591 401 taotlust, +40%) ja Venemaa kodanikud (520 387 taotlust, -24%). Võrreldes 2022. aastaga kasvas hüppeliselt Hiina kodanike poolt esitatud taotluste arv – 92 780 taotlusest 1 117 365 taotluseni. Esiviisiku vaates kahanes pea veerandi võrra Venemaa kodanike poolt esitatud taotluste arv.

Viisa andmisest keeldumiste protsent kahanes võrdluses 2022. aastaga 17,9%-lt 16%-le. Viisa andmisest keeldumiste osakaal kasvas Valgevene (2022. aastal 1,9% ja 2023. aastal 3,4%), Venemaa (2022. aastal 10,2% ja 2023. aastal 10,6%), Türgi (2022. aastal 15,7% ja 2023. aastal 16,1%) ja Iraani kodanike puhul (2022. aastal 25,2% ja 2023. aastal 30,3%). 2023. aastal väljastatud pea 8,5 miljonist lühiajalisest viisast võimaldas mitmekordset Schengeni alale sisenemist 4,6 miljonit viisat ehk 54%.³²

Ülevaade Eestis väljastatud lühiajalistest C-liiki ja pikaajalistest D-liiki viisadest

Kui perioodil 2020–2021 seadis inimeste piiriülesele liikumisele kogu maailmas, sh Eestis, takistusi COVID-19 pandeemia, siis alates 2022. aastast on peamiseks mõjutajaks olnud Venemaa Föderatsiooni kodanikele seatud piirangud ja sanktsioonid seoses Ukrainas toimuva sõjaga. Kuna mitmed Eesti välisesindustes peatasid viisataotluste vastuvõtmise, siis väljastati 2023. aastal rekordmadal arv C-viisad (8870, muutus võrreldes eelneva aastaga -53%), samuti jäi rekordmadalaks väljastatud pikaajaliste ehk D-viisade arv (6777, muutus võrreldes eelneva aastaga -57%).

³² Euroopa Komisjon (2024), „Visa applications reach 10,5 million in EU- and Schengen Association Countries“, 15.05.2024. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/visa-applications-reach-103-million-eu-and-schengen-associated-countries-2024-05-15_en

Võrdluses 2022. aastaga vähenes turismi eesmärgil väljastatud C-viisade hulk 72%, sugulaste või sõprade külastamise eesmärgil 45%, spordi eesmärgil 45%, ärireisi eesmärgil 28% ning kultuuri eesmärgil väljastatud C-viisade hulk 29%. Kodakondsuste lõikes väljastati lühiajalisi viisaid kõige enam Venemaa ja India kodanikele (vastavalt 21% ja 20%), kellele järgnesid Valgevene (17%), Türgi (12%) ja Hiina (8%) kodanikud.

Tabel 10. Eesti väljastatud lühiajalised ehk C-liiki viisad reisi eesmärkide lõikes, 2021–2023 (Allikas: PPA)

	Turism	Sugulaste või sõprade külastus	Ärireis	Sport	Kultuur	C-liiki viisaid kokku
2021	17 844	8401	6768	1841	1018	39 383
2022	7535	7402	1756	662	444	19 048
2023	2119	4032	1268	363	317	8870

Tabel 11. TOP 5 kodakondsust lühiajaliste (C-viisade) lõikes (Allikas: PPA)

	Kodakondsus	Kokku
I	Venemaa	1899
II	India	1811
III	Valgevene	1489
IV	Türgi	1071
V	Hiina	682
	Muud	1918
	Kokku	8870

Pikaajalisi ehk D-liiki viisaid väljastati kõige enam lühiajalise töötamise eesmärgil (3533 ehk 52%). Siiski vähenes selle eesmärgi osakaal võrreldes 2022. aastaga enam kui 11 korda. Järgnesid sugulaste või sõprade eesmärgil väljastatud D-viisad (14%), õppimise (12%), kaugtöö (2%) ja ärireisi (1%) eesmärgil väljastatud pikaajalised viisad. Kodakondsuste lõikes väljastati pikaajalisi viisaid kõige enam Moldova kodanikele (15%), kellele järgnesid Ukraina (13%), Venemaa (7%), Usbekistani (6%) ja Gruusia kodanikud (6%).

Tabel 12. Eesti väljastatud pikaajalised ehk D-liiki viisad reisi eesmärkide lõikes, 2021–2023 (Allikas: PPA)

	Lühiajaline töötamine	Sugulaste või sõprade külastus	Õppimine	Ärireis	Kaugtöö	D-liiki viisaid kokku
2021	20 611	2068	1518	473	151	26 030
2022	11 382	1862	1164	199	191	15 812
2023	3533	976	845	78	150	6777

Tabel 13. TOP 5 kodakondsust pikaajaliste (D-viisade) löikes (Allikas: PPA)

	Kodakondsus	Kokku
I	Moldova	1047
II	Ukraina	914
III	Venemaa	483
IV	Usbekistan	437
V	Gruusia	403
	Muud	3493
	Kokku	6777

Märtsis jõustus välismaalaste seaduses muudatus³³, mille kohaselt saavad need Ukraina kodanikud, kellel on seadusest tulenev riigis viibimise alus, vormistada põhjendatud juhtudel enda viibimisaluse PPA pikaajalise viisana. Vajaduse muudatuse järele tingis olukord, kus Eestis ajutise viibimisõigusega Ukraina kodanikel on äri- või isiklikel põhjustel vajalik ELi ja Schengeni ala sees reisida. Teistesse liikmesriikidesse või teise liikmesriigi kaudu Ukrainasse reisisid peavad Ukraina kodanikud tõendama, et nad viibivad Eestis seaduslikult. Seega saab põhjendatud juhtudel vormistada viibimisaluse pikaajalise viisana.

3.2 Seadusliku rände valdkondlikud tegevussuunad

Tegevussuunad Euroopa Liidus

Talentide liikuvuse võimaldamiseks, hoidmiseks ja edendamiseks (muu hulgas innovatsioonisektoris) võttis Euroopa Komisjon 2023. aasta novembris vastu oskuste ja talentide liikuvuse paketi. Pakett sisaldab uusi meetmeid, mille eesmärk on muuta EL väljastpoolt ELi pärit talentide jaoks atraktiivsemaks ja hõlbustada nende liikuvust ELis.³⁴ Üks talentide liikuvuse paketi põhimeetmetest on algatus *Talent Pool* ehk talendireserv. ELi talendireservi näol on tegemist uuendusliku platvormiga, mis on esimene omataoliste seas ja mis muudab rahvusvahelise värbamise lihtsamaks ja kiiremaks, aidates tööandjatel pääseda ligi suuremale hulgale sobivate oskustega andekatele töötajatele. ELi talendireservi haldamist toetavad liikmesriigid ning nende jaoks on platvormil osalemine vabatahtlik. Samuti antakse platvormi kaudu teavet ELi värbamismenetluste ja liikmesriikide rändemenetluste kohta ning see sisaldab kindlaid kaitsemeetmeid, millega tagada, et värbamine ja töötingimused on õiglasel.³⁵

³³ VMS § 309¹⁴ lg 3.

³⁴ Euroopa Komisjon (2024), „Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele Euroopa uue innovatsioonikava rakendamise kohta“. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52024DC0121>

³⁵ Euroopa Komisjon (2023), „Komisjon teeb ettepaneku sobivate oskustega andekate inimeste ligimeelitamiseks, et hoida ära tööjõupuudust“. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_23_5740

Talendireservi algatusega on liitunud seitse liikmesriiki: Soome, Leedu, Poola, Tšehhi, Slovakkia, Horvaatia ning Hispaania.

ELi liikmesriikidel tuli novembriks võtta riiklikusse õigusesse üle ajakohastatud sinise kaardi direktiiv 2021/1883/EL. Uute reeglite eesmärk on ühtlustada kolmandatest riikidest pärit kõrgelt kvalifitseeritud töötajate riiki sisenemise ja riigis elamise tingimusi ning suurendada ELi sinise kaardi atraktiivsust. Liikmesriigid võivad säilitada kõrgelt kvalifitseeritud töötajaid käsitlevad riiklikud kavad paralleelselt ELi sinise kaardi süsteemiga. Samas lisavad uued reeglid mitu sätet, millega tagatakse, et sinise kaardi omanikud ja nende pereliikmed ei satuks riiklike lubade omanikest ebasoodsamasse olukorda. Eelnõu järgi peab sinise kaardi taotlemiseks olema tööleping sõlmitud senise ühe aasta asemel vähemalt kuueks kuuks. Kui praegu võib kaardi valdaja olla sinise kaardi kehtivusaajal töötu ühel korral kuni kolm kuud, siis edaspidi võib ta olla töötu kokku kuni kolm kuud, kui tal on sinine kaart olnud alla kahe aasta, või kokku kuni kuus kuud, kui tal on sinine kaart olnud vähemalt kaks aastat. Samuti täpsustatakse eelnõuga ELi sinise kaardi omanike liikuvustingimusi ja muudetakse soodsamaks pere taasühinemine.³⁶

Novembris leppisid ELi liikmesriigid kokku läbirääkimisvolitustes ELi pikaajaliste elanike direktiivi ajakohastamiseks. Direktiivis sätestatakse tingimused, mille alusel kolmandate riikide kodanikud võivad saada ELi pikaajalise elaniku staatuse. ELi pikaajalise elaniku staatuse saamiseks peavad kolmandate riikide kodanikud liikmesriigis seaduslikult ja pidevalt elama vähemalt viis aastat. See ELi staatus eksisteerib paralleelselt riiklike pikaajalise elamisloa süsteemidega.³⁷

Detsembris jõudsid nõukogu ja parlament kokkuleppele ühtse loa direktiivi osas. Ajakohastatud normidega lihtsustatakse menetlust, mida kohaldatakse liikmesriigis töötamist võimaldava elamisloa taotlemisel. See hoogustab tööjõu värbamist rahvusvahelisel tasandil. Lisaks peaks kolmandatest riikidest pärit töötajate õiguste parandamine ja nende ELi töötajatega võrdselt kohtlemine vähendama tööalast ärakasutamist.³⁸

13 liikmesriiki³⁹ teatasid muudatustest erinevaid elamisloa kategooriaid puudutavates haldusmenetlustes. Muudatustega vähendati peamiselt halduskoormust ning lihtsustati ja kiirendati menetlusi. Mitmed liikmesriigid vaatasid üle ka rännet piiravad ja reguleerivad meetmed. Näiteks teatas Soome uus valitsus, et karmistatakse nii riiki sisenemise kui riigis viibimise regulatsioone, sh ELi kodanike alalise elamisõiguse ja perekonna taasühinemisega seotud nõudeid. Jätkusid arutelud võimaluste üle kohustada kolmanda riigi kodanikust töötuid riigist pärast kolme kuu möödumist lahkuma.

³⁶ Riigikogu (2024), „Riigikogus läbisid teise lugemise ELi sinise kaardiga seotud muudatused“. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/istung-i-ulevaated/riigikogus-labisid-teise-lugemise-eli-sinise-kaardiga-seotud-muudatused/>

³⁷ Euroopa Komisjon (2023), „Kolmandate riikide kodanikud: EL ajakohastas norme pikaajalise elaniku staatuse kohta“. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2023/11/23/third-country-nationals-eu-updates-rules-for-long-term-resident-status/>

³⁸ Euroopa Komisjon (2023), „Seaduslik ränne: nõukogu ja parlament jõudsid kokkuleppele ühtse loa direktiivi suhtes“. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2023/12/20/legal-migration-council-and-parliament-reach-deal-on-a-single-permit-directive/>

³⁹ BE, BG, EL, FI, FR, HU, IT, LT, LU, MT, NL, PL, SI.

Itaalias laiendati nende kuritegude nimistut, mille alusel keelatakse kolmandate riikide kodanikel riiki sisenemine (lisati kuriteod nagu kehavigastuste tekitamine ja naiste suguelundite moonutamine/ümberlõikamine).

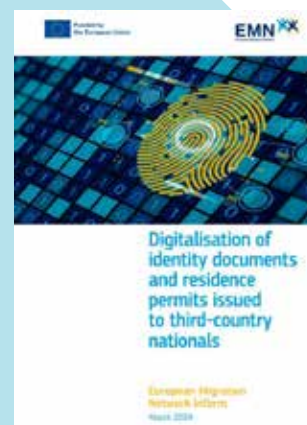
10 liikmesriiki⁴⁰ (sh Eesti) teatasid olulistest sammudest menetluste digitaliseerimisel. Alates 2023. aasta algusest saavad Austria konsulaaresindused edastada puna-valge-punase kaardi taotlusi liidumaade valitsustele digitaalselt. Belgias saab mitme töötamise kategooria taotlused esitada digitaalsel platvormil *Working in Belgium*. Ka Tšehhis võeti kasutusele veebipõhine platvorm, kus taotlejad saavad broneerida ametnikuga kohtumisi ning jälgida pooleliolevate menetluste seisu. Tänu digitaliseerimisele vähenes Leedus tähtajalise elamisloa väljastamisele ja uuendamisele kuluv aeg ühe kuu võrra. Soomes katsetatakse automaatse järelevalve automatiseerimist, et tagada väljastatud elamisloa nõuete pidev täitmine. Iirimaa võeti vastu seadusemuudatus, mis võimaldab immigratsiooniseadusest tulenevaid teateid toimetada kohale elektrooniliselt.

EMNi lühiuuring „Kolmandate riikide kodanike isikut tõendavate dokumentide ja elamislubade digitaliseerimine“⁴¹

Märtsis avaldas Euroopa rändevõrgustik digitaliseerimise teemalise lühiuuringu, milles kaardistati lisaks täisdigitaalseid dokumente väljastavate riikide kogemustele ka füüsiliste dokumentide väljastamisega seotud väljakutsed ja digitaalsete dokumentide eelised, digitaliseerimisega seotud algatused ja pilootprojektid ning liikmesriikide ootused digitaalsete lahenduste poole liikumisel.

Täisdigitaalseid dokumente väljastavad 3 liikmesriiki:

- Itaalia: digitaalseid elamislubasid väljastatakse kolmandate riikide kodanikele, kes on ELi kodanike pereliikmed.
- Leedu: väljastab digitaalseid tähtajalisi elamislube alates 2023. aastast ajutise kaitse saajatele. Väljastatakse pdf-formaadis läbi rändeinfosüsteemi (MIGRIS). Loale on lisatud QR-kood dokumendi ehtsuse/kehtivuse kontrollimiseks ning ajutise kaitse saaja andmed. Luba on leedu ja inglise keeles.
- Poola: 2022. aastal töötati välja digitaalne lahendus, mis toimib elektroonilise isikut tõendava dokumendina – diia.pl veebileht ja rakendus mObywatel. Selle abil saab kinnitada isikusamasust, taotleda erinevaid haldusteenuseid ja suhelda riigiasutustega. Ühtlasi täidab see ajutise elamisloa rolli: diia.pl omanikud saavad Schengeni alal liikuda kuni 90 päeva 180 päeva jooksul, koos kehtiva reisi-dokumendiga saab ületada ka ELi välispiiri.

⁴⁰ AT, BE, CZ, DE, EE, FI, FR, HU, IE, LU.

⁴¹ Lühiuuring on kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/kolmandate-riikide-kodanike-isikut-toendavate-dokumentide-ja-elamislubade-digitaliseerimine/>

Tegevussuunad Eestis

5. märtsil toimusid Riigikogu valimised. Ametisse asus uus koalitsioon, mille moodustasid Reformierakond, Eesti 200 ja Sotsiaaldemokraatlik Erakond. Siseministri ametikohal jätkas Lauri Läänemets Sotsiaaldemokraatlikust Erakonnast. Uue koalitsiooni peamisteks eesmärkideks said julgeoleku kindlustamine, riigirahanduse jätkusuutlikkuse tagamine, rohereformide läbiviimine, piirkondliku mahajäämuse vähendamine, sissetulekute ebavõrdsuse vähendamine ning kvaliteetse hariduse tagamine. Jätkuvalt oli olulisel kohal Ukraina territoriaalse terviklikkuse taastamise, Venemaa agressiooni tõrjumise ning Venemaa suhtes kehtestatud sanktsioonide karmistamise toetamine.

Rände- ja varjupaigapoliitika vaates jätkasid valitsus, ministriumid ja asjaomased ametiasutused 2021. aastal heakskiidetud tegevuskavade ja strateegiate elluviimist: „Siseturvalisuse arengukava 2020-2030“⁴², „Sidusa Eesti arengukava 2021-2030“⁴³, uuendatud „Eesti 2035“⁴⁴ ja „Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025“⁴⁵. Siseminister avaldas 2023. aasta siseturvalisuse tulemusaruande⁴⁶. Aruande kohaselt olid Eesti arengut toetava kodakondsus-, rände- ja identiteedihalduspoliitika meetme olulisemateks edusammudeks automaatse biomeetrilise isikutuvastuse süsteemi andmekogu (ABIS) kasutuselevõtt, mis aitab kaasa julgeoleku tagamisele, parandades isikutuvastuse ja isikusamasuse kontrollimise võimekust ja usaldusväarsust, ning samuti jõustunud välismaalaste seaduse muudatused migratsioonijärelevalve andmekogu (MIGIS) kasutuselevõtuks (MIGISe kohta saab lähemalt lugeda ebaseadusliku rände peatükist 8.) Õigusaktide muudatused MIGISe kasutuselevõtuks võeti vastu kevadel ning andmekogu võeti kasutusele 20. juulil 2023. Samuti toodi aruandes välja, et alates novembrist on välisriigis võimalik saada dokument kätte kulleriga.

Aasta lõpus elavnesid arutelud sisserände piirarvu üle. Augustis esitas tööandjate keskkliit kolm ettepanekut seoses välistööjõuga – sisserände piirarvu suurendamine, keskmise palga nõude leevendamine ning Eesti atraktiivsuse kasvatamine välistalendite ja -tudengite seas.⁴⁷ Detsembris teatas majandus- ja kommunikatsiooniministerium, et tööjõuturu vajaduste katmiseks tuleks sisserände piirarvu tõsta senise 0,1% pealt rahvastikust kuni neli korda.⁴⁸ Arutelud jätkusid 2024. aastal.

Vabariigi Valitsus kiitis 18. mail heaks sanktsioonierandi, mille järgi saavad enne Venemaa täiemahulise agressiooni algust Ukrainast Eestisse tulnud Venemaa ja Valgevene kodanikest tudengid, arstid ja teadlased taotleda uut elamisluba. Täpsemalt tehti

42 Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/stak2030>

43 Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/sidest>

44 Kättesaadav: <https://valitsus.ee/strateegia-est-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>

45 Kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>

46 Kättesaadav: <https://siseministerium.ee/sites/default/files/document-s/2024-06/%E2%80%9ESiseturvalisuse%202023.%20aasta%20tulemusaruanne%E2%80%9C.pdf>

47 ERR (2023), „Tööandjad sooviks sisserände kvoodi mitmekordistamist“. Kättesaadav <https://www.err.ee/1609076615/tooandjad-sooviks-sisserande-kvoodi-mitmekordistamist>

48 ERR (2023), „MKM tahab kuni neli korda suurendada võõrtööliste aastast kvooti“. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1609184800/mkm-tahab-kuni-neli-korda-suurendada-voortooliste-aastast-kvooti>

sanktsioonis kitsad erandid Eestis seaduslikult viibivatele Venemaa ja Valgevene kodanikest õppuritele, arstidele ja hambaarstidele ning akadeemilistele töötajatele, kellele anti võimalus saada uus elamisluba, mis võimaldab neil kauem Eestis viibida. Erandid sanktsioonis puudutavad inimesi, kes saabusid Eestisse õppima või töötama enne Venemaa täiemahulise sõjalise agressiooni algust Ukrainas ning kes on teinud kõik vajalikud eesti keele eksamid või läbinud eestikeelse õppekava ja oskavad eesti keelt vähemalt B2 tasemel. Akadeemilistele töötajatele keelenõue ei laiene. 2022/2023. õppeaastal õppis sanktsiooni alla kuuluvaid Venemaa ja Valgevene kodanikke Eesti kõrgkoolides kokku 298. Erand kohaldus esmajoones nendele 78 isikule, kes lõpetasid eestikeelse õppekava. Eesti keelt oskavatele ja siin kõrgkooli lõpetanud tudengitele erisuse tegemine ei kahjusta sanktsioonimääruse eesmärki piirata uute Venemaa või Valgevene kodanike Eestisse saabumist, sest erand tehakse vaid nendele, kes juba praegu on siin.⁴⁹

2023. aastal alustati ka välismaalaste seaduse muudatuste väljatöötamisega, et seadust ajakohastada ja rändemenetluse läbiviimist tõhustada. Muudatustega on kavas korrastada välismaalase Eestis viibimise, elamise ja töötamise regulatsiooni ning lahendada praktikas esinenud kitsaskohti, võimaldada välismaalasel ja tema Eestisse kutsujal (tööandja, õppeasutus, abikaasa, lähedane sugulane jt) suhelda riigiga elektrooniliselt ühe akna põhimõttel. Samuti on kavas luua õiguslikud alused, et riiklikud andmekogud saaksid vahetada välismaalase Eestis elamise, töötamise ja õppimise andmeid üle X-tee.

3.2.1 Tööränne

Kolmandate riikide kodanike riiki sisenemise ja elamisõiguse reguleerimine

Pea pooled ELi liikmesriikidest⁵⁰ avasid tööturu kolmandate riikide kodanikele kõikide kvalifikatsioonide lõikes ning soodustasid tööle asumist teatud tööjõupuudusega ametikohtadele ja sektoritesse. Näiteks teatasid Austria, Tšehhi ja Lirimaa meetmete rakendamise kohta, et parandada välistööjõu kättesaadavust ja tegeleda tööjõupuudusega. Austrias saavutas tööjõupuudusega ametikohtade arv kõigi aegade kõrgeima taseme, hõlmates 98 üleriigilist ja 56 piirkondlikku ametikohta. Oskustöötajate määrusega anti kolmandate riikide kodanikele võimalus taotleda puna-valge-punast kaarti (Red-White-Red Card⁵¹), mis annab neile õiguse töötada tööjõupuudusega kutsealal kõikjal Austrias või konkreetsel liidumaal. Detsembris võeti vastu strateegiline tegevuskava oskustöölise tööjõupuuduse leevendamiseks, millega nähakse ette töörandeks väljastatud elamislubade hulga kasvatamist 2027. aastaks vähemalt 15 000-ni aastas.

49 Kättesaadav: <https://valitsus.ee/uudised/valitsus-kinnitas-kitsa-sanktsioonierandi-vene-tudengitele-arstidele-ja-teadlastele>

50 AT, CY, CZ, DE, FI, FR, IE, IT, LT, LU, SI, SK.

51 Kättesaadav: <https://www.migration.gv.at/en/types-of-immigration/permanent-immigration/>

lirimaal lisati töölubade süsteemi laiendamise raames kriitiliste oskuste loetellu⁵² veel 11 ametit. Ametid selgusid avalike konsultatsioonide käigus, mis raamistasid vajadused tervishoiu, transpordi ja mehaanikatööstuse valdkondades. Mitmetel ametikohtadel võimaldati taotleda üldist tööloba ning põllumajandus- ja toiduainesektoris väljastatavate lubade kvooti suurendati. Tšehhi suurendas välistööjõu kvooti 20 000-ni, et võimaldada tööturule sisenemist Mongooliast, Filipiinidelt ja Ukrainast pärit ühekordse tööloa taotlejatele. Tegemist oli suurima tööturu avamisega välistööjõule alates 2019. aastast. Luksemburgis jõustusid ulatuslikud seadusemuudatused, millega ajakohastati sisserände, töötamise õiguse ja tööturule sisenemise regulatsioone. Uus seadus puudutab tööjõupuudusega sektoreid ning võimaldab muuhulgas pikendada elamisloa töö otsimise eesmärgil 9-lt kuult 12-le kuule, lihtsustab kolmandate riikide kodanike tööle vormistamist ning näeb teatud kutsealadel ette ka tööturutesti vabastuse.

Kõrgelt kvalifitseeritud töötajad

Kõrgelt kvalifitseeritud tööränne oli ka 2023. aastal prioriteet kogu ELis. Mitmed liikmesriigid⁵³ muutsid seadusandlust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu riiki meelitamiseks ja hoidmiseks. Muutused olid tingitud nii tööjõuturu kasvavast nõudlusest kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele kui ka ajakohastatud sinise kaardi direktiivi ülevõtmisest riiklikusse õigusraamistikku. Näiteks laiendas Itaalia kõrgelt kvalifitseeritud kolmandate riikide kodanike ringi, kes saavad sinist kaarti taotleda. Lisaks lihtsustati tööloa taotlemise ja perekonna taasühinemise menetlusi ning võimaldati kõrget kvalifikatsiooni nõudva palgatöö kõrvalt tegutseda ka FIE-na. Soome korraldas riigi nähtavuse parandamiseks kampaaniaid riikides nagu Brasiilia, India, Filipiinid ja Vietnam. Prantsusmaal võeti kasutusele uuenduslik mitmeaastane „talendipass“, mida saavad taotleda riiklikult ja rahvusvaheliselt tuntud e-sportlased ja treenerid. Norra suurendas iga-aastast kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kvooti 5000-lt 6000-le, et tulla paremini toime kasvava tööjõuvajadusega.

Eestis astuti kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu värbamise suunal mitmeid strateegilisi samme. Näiteks alustas Work in Estonia uue välistalentide kaasamise tegevuskava koostamisega aastateks 2026–2030⁵⁴. Lisaks alustati ettevalmistavaid tegevusi inseneria valdkonna suunal. Koostöös Balti Uuringute Instituudiga koostati tööstusektori välisspetsialistide värbamise ja vajaduse uuring⁵⁵, mis valmis 2024. aasta alguses. Uuringus antakse muuhulgas ülevaade töötleva tööstuse ettevõtete välisvärbamiskogemusest ning tuuakse välja ettevõtete välisvärbamise plaanid ning seda toetavad ja takistavad tegurid.

52 CSOL – Critical Skills Occupation List

53 BG, CZ, DE, EL, ES, FI, FR, IE, IT, LT, LV, MT, PT, SK.

54 Hakkab asendama Work in Estonia välistalentide kaasamise tegevuskava aastateks 2022–2025.

55 Kättesaadav: <https://eas.ee/wp-content/uploads/2024/04/work-in-estonia-toostussektori-valisspetsialistide-varbamise-ja-vajaduse-uuring.pdf>

Detsembris algatati välismaalaste seaduse muutmise seaduse (Euroopa Liidu sinine kaart) eelnõuga (349 SE)⁵⁶ ajakohastatud sinise kaardi direktiivi ülevõtmine. Eelnõu eesmärk on soodustada kolmandate riikide kodanike tööle asumist kõrget kvalifikatsiooni nõudvatel töökohtadel. Liikmesriigid võivad säilitada kõrgelt kvalifitseeritud töötajaid käsitlevad riiklikud kavad paralleelselt ELi sinise kaardi süsteemiga. Samas lisavad uued reeglid mitu sätet, millega tagatakse, et ELi sinise kaardi omanikud ja nende pereliikmed ei satuks riiklike lubade omanikest ebasoodsamasse olukorda. Seaduse muutmise täpsustatakse muu hulgas kõrgema kutsekvalifikatsiooni mõistet ja haridusnõudeid, millele peab Euroopa Liidu sinise kaardi valdaja haridus vastama.

Work in Estonia ja Balti Uuringute Instituudi uuring „Work in Estonia tööstussektori välisspetsialistide värbamise ja vajaduse uuring“

Uuringust järeldus, et välisvärbamine tööstussektori ettevõtete seas on kasvutrendis ning vajadus välistööjõu järele on mitmekesine nii palga- kui ametitasemete lõikes. Valdkondade lõikes on töötleva tööstuse ettevõtetes välistöötajate vajadus suurim kolmes valdkonnas: inseneria (58%), tööstustehnoloogia (40%) ning teadus- ja arendustegevus (27%). Töövormide lõikes plaanib enam kui kaks kolmandikku ettevõtetest välistöötajaid värvata peamiselt töö- või käsunduslepingu alusel (75%), kuid väga olulisel määral ehk ligi kolmandiku ettevõtete puhul ka renditööjõu vormi kasutades (36%). Välisvärbamise viisid ehk uute välistöötajate leidmise meetodid ja tegevused on ettevõtetal väga mitmekesised. Peamiselt kasutatakse sihtotsingut, sotsiaalmeediat (sh on väga olulisel kohal LinkedIn), Eestis õppivate välistudengite või teiste juba kohapeal elavate uussisserändajate värbamist, Töötukassa korraldatavaid töömesse, aga ka nt tööjõuvahendusfirmasid.

Välisvärbamist takistavateks teguriteks on töötaja tegelike oskuste distantsilt hindamise keerukus ja ettevõtete hindamisalane võimekus, Eesti seadusandlus ja haldusprotseduurid (sisserände piirarv, palganõue, kvalifikatsioonide ametlik hindamine jms) ning ettevõtjate teadmatus välistöötaja ja tema pere kohanemise ning keelelis-kultuurilise sisseelamise toetamisel. Ettepanekuna võiks koostöös erialaliitudega tuvastada ametikohad või positsioonid, mis on tööstusettevõtete jaoks kõige kriitilisemad ja pakuvad suurimat lisandväärtust (näiteks insenerid ja operaatorid). Lisaks võiks kaaluda tööstusettevõtete jaoks teatud kvoodierisuste loomist nende ametialade põhjal, sarnaselt IKT sektoriga.

⁵⁶ Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/01249bb9-36cd-4c24-a3f5-c7bdf574c62a/valismaalaste-seaduse-muutmise-seaduse-euroopa-liidu-sinine-kaart-eel-nou-349-se-ii/>

Samuti reguleeritakse kõrgema tasandi kutseoskusi, mida peetakse sinise kaardi taotlemisel samaväärseks kõrghariduskvalifikatsiooni kinnitavate teadmiste, oskuste ja pädevusega. Sinise kaardi taotlemiseks peab tööleping edaspidi olema sõlmitud vähemalt kuueks kuuks senise ühe aasta asemel. Direktiiviga viiakse kooskõlla sinise kaardi valdajale lubatud töötuks olemise aeg. Praegu võib sinise kaardi valdaja selle kehtivusajal olla töötu ühel korral kuni kolm kuud, edaspidi võib ta sinise kaardi kehtivusajal olla töötu kokku kuni kolm kuud, kui tal on sinine kaart olnud alla kahe aasta, või kokku kuni kuus kuud, kui tal on sinine kaart olnud vähemalt kaks aastat. Samuti täpsustatakse ELi sinise kaardi omanike liikuvustingimusi ja muudetakse soodsamaks pere taasühinemine. Muudatused võeti vastu märtsis 2024.

Madala ja keskmise kvalifikatsiooniga töötajad (v.a hooajatöötajad)

Kümme liikmesriiki lihtsustasid madala ja keskmise kvalifikatsiooniga töökohtade täitmist, leevendades kvalifikatsiooninõudeid ning tutvustades uut tüüpi elamislube.⁵⁷ Austria hõlbustas kolmandate riikide kodanikest hooldustöötajate ligipääsu tööturule ja lihtsustas koolituste valideerimise protsessi. Saksamaa lihtsustas nende kolmandate riikide kodanike elamisloa menetlusi, kellel on vähemalt kaheaastane asjakohane töökogemus ja piisavalt kõrge palga või kollektiivlepinguga seotud tööpakkumine (jõustus märtsis 2024). Sellisel juhul pääsetakse tööturul reguleerimata ametialadele ilma, et tekiks vajadust tunnustada nende kutsekvalifikatsiooni või kõrgharidust.

Eestis jõustus 1. jaanuaril 2023 välismaalaste seaduse muudatus, millega loodi uus elamisloa liik – tähtjaline elamisluba lühiajaliseks töötamiseks⁵⁸ maksimaalse kehtivusega kuni 2 aastat. Elamisluba saab taotleda välismaalane, kes on vahetult enne elamisloa taotlemist töötanud Eestis lühiajalise töötamise registreerimise alusel vähemalt üheksa kuud ning kelle töötamine jätkub lühiajalise töötamise registreerinud tööandja juures. Tööandja peab seejuures olema usaldusväärne ning maksnud töötajale kogu registreeritud lühiajalise töötamise perioodi jooksul välismaalaste seaduses nõutud töötasu. Uuele elamisloale ei kohaldata sisserände piirarvu. Seega saab välismaalane nimetatud loa alusel edaspidi lühiajaliselt Eestis töötada kuni kolm aastat (nn 1 + 2 skeem).

Uus elamisluba loodi, et tegeleda ettevõtjate kasvava tööjõuvajadusega. See võimaldab töötaja lühiajalise töötamise perioodil välja koolitada ning jätkata temaga töösuhet tähtjalise elamisloa alusel. Tähtjalist elamisluba lühiajaliseks töötamiseks ei saa pikendada. Samuti ei saa taotleda uut tähtjalist elamisluba samal alusel ega registreerida uut lühiajalist töötamist enne 1 aasta möödumist.

2023. aastal väljastati sel alusel kokku 273 tähtjalist elamisluba. Kodakondsuste lõikes anti tähtjalisi elamislube lühiajaliseks töötamiseks kõige enam Ukraina kodanikele (42,5%), kellele järgnesid Usbekistani (14%), India (11%), Filipiinide (6,5%) ning Moldova kodanikud (5%).

⁵⁷ AT, BE, DE, EE, IE, IT, LT, LU, LV, NL, SK.

⁵⁸ Välismaalaste seadus § 176²

Tabel 14. Tähtajalised elamisload lühiajaliseks töötamiseks kodakondsuste lõikes, 2023
(Allikas: PPA)

	Top 5 Kodakondsus	Arv
I	Ukraina	116
II	Usbekistan	39
III	India	30
IV	Filipiinid	18
V	Moldova	14
	Muud	56
	Kokku	273

Hooajatöötajad

Mitmed liikmesriigid keskendusid hooajatöötajate värbamise suurendamisele ja/või lihtsustamisele.⁵⁹ Austria ja Itaalia suurendasid iga-aastaseid hooajatöötajatele mõeldud kvoote. Austrias langetati hooajatöötajatelt nõutav keeleoskuse tase A2 tasemelt A1 tasemele. Kreeka ratifitseeris lepingu Egiptusega hooajatöötajate palkamiseks põllumajandussektoris. Prantsusmaal võeti kasutusele võimalus taotleda luba hooajatöökaks elektrooniliselt. Osa liikmesriike⁶⁰ viis riiklikud õigusaktid paremasse vastavusse hooajatöötajate direktiiviga (2014/36/EL). Näiteks kehtestas Saksamaa lisakaristused tööandjatele, kes rikuvad hooajatöötajate töölevõtmiseks sätestatud eeskirju. Tšehhis viidi sisse muudatus, mis võimaldab hooajalist tööloa pikendada 6-lt kuult 9-le kuule.

Ettevõtjad, iduettevõtted ja investitorid

2023. aastal toimus mitmeid muutusi ka ettevõtluse, iduettevõtete ja investori suunal, kokku seitsmes liikmesriigis⁶¹. Hispaanias leevendati iduettevõtete ökosüsteemi edendamise ning kolmandatest riikidest pärit talentide ja investeeringute ligimeelitamise eesmärgil elamislubade, viisade ning kaugtöölubade taotlemist. Tšehhis käivitati uus programm diginomaadidele – tegemist on Tšehhis esimese omalaadse programmiga, mis on suunatud kõrge kvalifikatsiooniga IT-spetsialistidele. Soome jätkas 2023. aastal alustavate ettevõtjate ning nende pereliikmete elamislubade kiirmenetlustega (nn *fast-track*). Erinevalt leevendusmeetmetest võeti Luksemburgis kasutusele piiravad meetmed füüsilisest isikust ettevõtjate tegevuse ja võimalike süsteemikuritarvituste vastu. Riulifirmade loomise vältimiseks kehtestati kolmandate riikide kodanikest füüsilisest isikust ettevõtjatele elamisloa saamiseks tingimus, et ettevõtte juht peab olema füüsiliselt kohal ettevõtte igapäevase juhtimise tagamiseks.

⁵⁹ AT, BE, BG, CZ, DE, EL, FR, IT, LT, LV.

⁶⁰ BE, BG, CZ, DE, LT, LV.

⁶¹ BE, CZ, ES, EE, FI, IT, LU.

Neli liikmesriiki⁶² kehtestasid investoritele rangemad tingimused elamisloa saamiseks. Näiteks kehtestati Küprosel kõrgema sissetuleku ning karistusregistri väljavõtte esitamise nõue. Iirimaa suleti investorite programm taotlustele, mis on esitatud alates 15. veebruarist 2023. Programm loodi esmakordselt 2021. aastal majanduslike raskuste ajal. Pärast erinevaid auditeid ja hinnanguid nii Euroopa Komisjoni, OECD kui Euroopa Nõukogu poolt otsustati programm sulgeda. Leedu viis sisse mitmeid muudatusi investeerimist reguleerivasse seadusandlusesse. Näiteks leevendati suurinvestoritele sätestatud kriteeriume, mille kohaselt saavad investorid, kes tegelevad kapitalmahukate projektidega ja loovad riigis hulga kõrgepalgalisi töökohti, elamisloa lihtsustatud korras.

Eestis saavad alates 2023. aasta 1. jaanuarist enam kui 10 aastat Eestis tegutsenud kasvuettevõtte määratlusele vastavad ettevõtted taotleda uut liiki elamisluba – tähtajaline elamisluba kasvuettevõttes töötamiseks. Kasvuettevõtte on tegevust kasvavat Eestis registreeritud äriühing, mille eesmärk on sellise suure globaalse kasvupotentiaaliga, tehnoloogial põhineva, innovaatilise ja korratava ärimudeli edasiarendamine, mis aitab oluliselt kaasa Eesti ettevõtluskeskkonna arengule. Kuna Eestis tegutseb ettevõtteid, mis on innovaatilised ja kiiresti arenevad, kuid iduettevõtluse ehk alustava ettevõtte faasist väljas või peagi 10 aastaseks saamas, tekkis vajadus luua soodsamad tingimused välistööjõu värbamiseks ka enam kui 10 aastat tegutsenud innovaatilistele ja tehnoloogial põhinevatele ettevõtetele.

Kasvuettevõtte peab vastama järgmistele tingimustele:

- on tegutsenud vähemalt 10 aastat;
- vähemalt 50 ettevõtte töötajat töötavad Eestis;
- on maksnud Eestis viimasel aastal tööjõumakse vähemalt 1 miljon eurot;
- tööjõumaksude kumulatiivne kasv viimase kolme aasta jooksul on 20%.

Kasvuettevõtetel on lubatud maksta välismaalasele palka, mis on vähemalt 80% Statistikaameti poolt viimati avaldatud Eesti aasta keskmisest brutokuupalgast. Lisaks ei lähe kasvuettevõtte välismaalasest töötajatele väljastatud elamisload sisserände piirarvu alla.

2023. aastal väljastati kokku 12 tähtajalist elamisluba kasvuettevõttes töötamiseks. Nendest viis väljastati Brasiilia ja kaks Hiina kodanikele. Võrdluses 2022. aastaga kahanes 2023. aastal oluliselt nii iduettevõttes töötamiseks väljastatud tähtajaliste elamislubade hulk (-66%), lühiajalise töötamise registreerimiste (-78%) kui viisade hulk iduettevõtluseks (-38%). Küll aga kasvas tähtajaliste elamislubade hulk ettevõtluseks iduettevõttes (+29%).

⁶² BG, CY, IE, LT

Tabel 15. Iduettevõtluseks väljastatud viisad, tähtajalised elamisload (TA) ja lühiajalise töötamise registreerimised, 2022–2023 (Allikas: PPA)

	2022	2023
TA elamisload töötamiseks iduettevõttes	345	116
TA elamisload ettevõtluseks iduettevõttes	55	71
Lühiajalise töötamise registreerimised töötamiseks iduettevõttes	709	151
Viisad iduettevõtluseks	52	32

Startup Estonia kokkuvõte 2023. aastast iduettevõtlussektoris⁶³

Iduettevõtlussektoris hõivatute osakaal vähenes 2022. aastaga võrreldes 4% võrra – 13 057-lt 2022. aastal 12 484-le 2023. aastal. 69% töötab iduettevõtetes ning 31% kasvuettevõtetes. Maksu- ja Tolliameti andmetel on pea pooled ehk 46% iduettevõttes loodud töökohtadest Wise'is (1899 töötajat), Boltis (1278 töötajat) ning Playtechis (644 töötajat). Iduettevõtluse ökosüsteemi demograafilised näitajad on jäänud eelnevate aastatega enam-vähem samaks: sektori ettevõtetes töötab 38% naisi ja 62% mehi. Vanuse lõikes on lõviosa 31–40 aastased (45%) ning 21–30 aastased (37%). 68,5% töötajatest on eestlased ning 28,7% välismaalased. 2,8% töötajate kodakondsus on teadmata. 68% omab kõrgharidust (37%-l on bakalaureuse või sellega võrdsustatud kraad, 29%-l magistri- või sellega võrdsustatud kraad ning 2%-l doktorikraad). Kõrghariduse tase on eriti kõrge just välistöötajate hulgas – lausa 86%. Statistikaameti andmetel oli sektori keskmine brutokuupalk 4253 eurot, mis on keskmisest palgast 2,2 korda kõrgem. Töötasud aga erinevad. Välismaalastest töötajad teenivad Eesti kolleegidest veidi rohkem ning lisaks ilmnesid väiksed erinevused ka vanuselises jaotuses: 41-50 aastased teenivad keskmiselt 5134 eurot, 31-40 aastased aga 4757 eurot. 2023. aastal oli iduettevõtlussektori hinnanguline osakaal Eesti SKPst 2,2%, samas kui IKT osakaal oli 6,7%. Võrreldes 2022. aastaga on iduettevõtluse ja IKT osakaal SKPst kasvanud 0,3%.

63 Kättesaadav: <https://startupestonia.ee/statistics-surveys/2023-unveiled-triumphs-trials-and-true-grit-of-the-estonian-startup-scene/>

Tabel 16. TOP 10 tööandjat iduettevõtluse sektoris, 2022 ja 2023 (Allikas: Startup Estonia)

		2022	2023	Muutus
I	Wise	1785	1899	+114
II	Bolt	1270	1278	+8
III	Playtech	628	644	+16
IV	Pipedrive	472	418	-54
V	Veriff	411	259	-152
VI	Twilio	280	215	-65
VII	Cybernetica	190	210	+20
VIII	Milrem	172	196	+24
IX	Monese	269	174	-95
X	Starship Technologies	172	157	-15

Diginomaadid ja e-residentsus

Eestis on alates 2020. aastast välismaalastel võimalik taotleda nii lühiajalist kui ka pikaajalist viisat kaugtöö eesmärgil (nn diginomaadi viisa), kui nende ajutise viibimise eesmärk Eestis on täita töökohustusi asukohast sõltumatult. 2023. aastal väljastati kaugtöö eesmärgil 149 diginomaadi viisat, mis on 42 võrra vähem (22%) võrreldes 2022. aastaga. Peamised viisa saajad olid Ameerika Ühendriikide, Suurbritannia, Türgi, Armeenia ja Kanada kodanikud. Võrreldes 2022. aastaga langesid esiviisikust välja India ja Venemaa kodanikud.

Tabel 17. Kaugtöö eesmärgil väljastatud viisad ehk diginomaadi viisad, 2020*–2023 (Allikas: PPA)

	Diginomaadi viisad
2020	37
2021	153
2022	191
2023	149

* Viisataotlusi kaugtöö eesmärgil sai esitada alates 1. augustist 2020.

Tabel 18. TOP 5 kodakondsust (Allikas: PPA)

	Kodakondsus	Diginomaadi viisad
I	USA	45
II	Suurbritannia	15
III	Türgi	15
IV	Armeenia	14
V	Kanada	9
	Muud	51
	Kokku	149

E-resident on välismaalane, kellele Eesti riik on loonud isiku kodakondsusjärgse riigi identiteedi alusel digitaalse identiteedi ja andnud välja digitaalse isikutunnistuse ehk e-residendi digi-ID. E-residendil on võimalik interneti teel asutada Eestis äriühing ning osaleda aktiivselt selle juhtimises, elades ise teises riigis. E-residentsus lihtsustab asjaajamist ka nende ettevõtjate jaoks, kes on juba Eestisse investeerinud ja seal ettevõtte loonud. Siiski on oluline märkida, et e-residentsus ei anna seaduslikku alust Eestis viibimiseks.

2023. aastal registreeriti 14 309 e-residenti, mis on 13% rohkem kui 2022. aastal. Uued e-residendid on enamasti Hispaania, Ukraina, Saksamaa, Soome ja Türgi kodanikud. 2023. aasta lõpu seisuga oli Eestis kokku 109 245 e-residenti, kellest 86% on mehed, 14% naised ning kelle hulgas on kõige rohkem Ukraina, Saksamaa ja Soome kodanikke.

2023. aastal laekus e-residentide Eesti ettevõtetele riigikassasse maksutuluna rekordilised 64,3 miljonit eurot, mida oli 33% rohkem kui 2022. aastal. Uutest e-residentidest asutas 2023. aastal esimese kuue kuu jooksul Eestis ettevõtte 32%, mida oli 3% rohkem kui aasta varem. Aastaga lisandus 4592 e-residentide Eesti ettevõtet, mida on 3% enam kui 2022. aastal. Enim uusi Eesti ettevõtteid asutasid Hispaania (678), Ukraina (397) ja Saksamaa (345) kodakondsusega e-residendid. Enim maksid makse info ja side valdkonnas tegutsevad e-residentide Eesti ettevõtted (20,6 miljonit eurot). Järgnesid kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse sektori (16,2 miljonit eurot) ning haldus- ja abitegevuse valdkonna ettevõtted (7,2 miljonit eurot).⁶⁴

Tabel 19. E-residentide koguarv, 2014–2022 (Allikas: PPA)

	Uued e-residendid	Koguarv		Uued e-residendid	Koguarv
2014	114	114	2019	16 637	64 110
2015	7136	7250	2020	12 955	76 070
2016	7530	14 780	2021	13 977	88 267
2017	13 471	28 251	2022	12 636	98 592
2018	22 368	50 619	2023	14 309	109 245

Tööjõu ärakasutamine ja *social dumping*

Tööjõu ärakasutamise ja nn *social dumpingu* ennetamine oli mitmete liikmesriikide⁶⁵ tegevuskavades olulisel kohal. Kolm liikmesriiki⁶⁶ suurendas trahve ja karistusi ettevõtetele, kes võtavad kolmandate riikide kodanikke tööle ebaseaduslikult. Prantsusmaa avaldas riikliku ebaseadusliku töötamise tõkestamise kava aastateks 2023–2027⁶⁷, mis sisaldab kokku 34 meedet, et võidelda võltsitud dokumentide ja inimkaubanduse

⁶⁴ Kättesaadav: <https://www.e-resident.gov.ee/blog/et/posts/e-residendid-toid-mullu-eesti-riigikassasse-rekordilised-674-miljonit-eurot/>

⁶⁵ BE, CY, CZ, DE, FI, FR, IT, LU, PL, SE, SK.

⁶⁶ BE, CZ, FR.

⁶⁷ Kättesaadav: https://travail-emploi.gouv.fr/IMG/pdf/pnliti_23_27.pdf

vastu, parandada järelevalvet ebaseadusliku töötamise üle, kehtestada uued karistused tööandjatele ja tõhusam mehhanism ebaseadusliku töötamise võimaldamisega seotud kahjude hüvitamiseks. Lisaks reguleeriti oluliselt lähetatud töötajaid puudutavaid nõudeid. Näiteks täpsustati tööandjalt nõutavat infot, mis tuleb esitada lähetamise eeldeklareerimise etapis, ning lühendati nende dokumentide loetelu, mida tööandjad peavad lähetatud töötaja töökohas hoidma ja tööinspektsiooni nõudmisel esitama. Ka Küpros võttis vastu seadusemuudatused, millega karmistatakse töövahendusagenduuri esitatavaid nõudeid.

Juulis avaldati GRETA (*Group of Experts on Action Against Trafficking in Human Beings*) Eesti raport⁶⁸, mille kohaselt on eeldatavate inimkaubanduse ohvrite seas ülekaalus need, keda on tööalaselt ära kasutatud. Eesti on alates 2018. aastast viinud sisse olulisi muudatusi näiteks kriminaalmenetluse tõhustamiseks, loonud uue ohvriabi seaduse ning muutnud oluliselt välistöötajaid ja lähetatud töötajaid puudutavaid regulatsioone, samuti on erilist tähelepanu osutatud Ukraina sõjapõgenikele ja nende haavatavale seisule. Siiski on raporti kohaselt Eestis vajadus tegeleda senisest tõhusamalt tööjõu eksploateerimisjuhtumite avastamisega, tugevdades tööinspektorite võimekust ohvrid tuvastada ning pakkudes täiendkoolitusi esmatasandi spetsialistidele.

PPA migratsiooninõustajad korraldavad igal aastal koostööpartneritega infopäevi. 2023. aastal korraldati koostöös tööandjate ja kohalike omavalitsustega infopäevi välismaalastele (eelkõige Ukraina kodanikega seonduvalt). Selle eesmärk oli jõuda otse töötajani ning jagada infot otse neile. Infopäevad toimusid vene keeles ning selgitati kehtivaid reegleid, nõudeid ja kohustusi töötamise ning Eestis elamise kohta. Samuti korraldavad PPA migratsiooninõustajad igal aastal infopäevi kevadel lõpetavatele ja sügisel saabuvatele tudengitele, et selgitada Eestis elamise ja viibimise aluseid, töötamise reegleid, nõudeid ja õiguseid.

Migratsiooninõustajad viisid 2023. aastal läbi 24 049 nõustamist, millest 14 498 (60%) tehti telefoni teel, 8680 (36%) kirja teel, 226 (1%) personaalse vastuvõtu vormis ning 645 (3%) Skype'i videokõne teel. Nõustamised jaotusid keeleliselt järgmiselt: eesti keeles 31%, vene keeles 44% ja inglise keeles 26%. Kõige populaarsemad valdkonnad olid tööränne (37%), rände üldinfo (15%), pereränne (12%) ja rahvusvaheline kaitse (6%). Valdavalt pöördusid välismaalased ise nõustajate poole (58%), kutsujad tegid seda vähem (33%). Küsimused puudutasid kõige enam kolmandate riikide kodanike rännet (96%) ning vähem Euroopa Liidu liikmesriikide kodanike rännet (3%). Kodakondsuste lõikes pöördusid kõige enam Ukraina, Venemaa, Valgevene, India ja Usbekistani kodanikud.

68 Kättesaadav: <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-estonia-3rd-evaluation-round-greta-2023-07-/1680ab81c1>

Kahepoolsed töörande kokkulepped

Mitmed liikmesriigid⁶⁹ tugevdasid olemasolevaid kahepoolseid töörande leppeid ning sõlmisid uusi lepinguid kolmandate riikidega, sh ka ELi talendipartnerluse sihtriikidega nagu Albaania, Argentiina, Kanada, Egiptus, Põhja-Makedoonia, Filipiinid ja USA. Belgia käivitas ELi poolt rahastatud talentide liikuvusprojekti EMLINK⁷⁰ Gruusiaga. Projekt on suunatud Gruusia iduettevõtetele, et arendada Belgia innovatsiooni- ja ärisektorit. Projekti juhib ICMPD ehk Rahvusvahelise Rändepoliitika Arendamise Keskus. Lisaks käivitas Belgia PEM WECCO projektid, millest esimene hõlbustab oskusteabe vahetamist Belgia ja Senegali ettevõtete vahel ning teine on suunatud Elevandiluuranniku ettevõtjatele, pakkudes vahenduse kaudu võimalust omandada teadmisi Belgia ettevõtlusmaastikul. Euroopa Komisjon pikendas veel üheks aastaks Põhja Aafrika regiooni suunatud tööjõuliikuvuse projekti THAMM⁷¹, mille eesmärgiks on parandada tööjõuliikuvust ning arendada kutseoskuste ja -teadmiste arendamist regiooni jäävates riikides. Prantsusmaa ja Saksamaa teatasid enda osalusest ELi poolt koordineeritud talendipartnerluse programmis Egiptuse, Maroko, Pakistani ja Tuneesiaga. Austrias loodi septembris jõustunud Austria ja India vahelise ulatusliku rände- ja liikuvuspartnerluspinguga India kodanikele töö ja puhkuse programm (*working holiday programme*). Ringrände projektide raames kiideti Belgias heaks meditsiiniõdede liikumine Surinamega. Projekti rahastatakse Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondist (AMIF) ning eesmärgiks on tugevdada mõlema riigi tervishoiusüsteeme.

Lühiajalise töötamise registreerimine ja tähtajalised elamisload töötamiseks Eestis

2023. aasta lõpus jõustusid õigusaktide muudatused ning kasutusele võeti ajakohastatud lühiajalise töötamise registreerimise menetlusinfosüsteem. Muudatuste ja arendustööde tulemusena viidi välismaalase lühiajalise Eestis töötamise registreerimise menetlus uude menetluskeskkonda, ajakohastati X-tee kaudu teistest andmekogudest andmete pärimist ning muudeti lühiajalise töötamise registreerimise menetlus paberivabaks.

Kui 2021. aastal registreeriti Eestis rekordiliselt 32 927 lühiajalist töötamist, siis 2023. aastal vähenes registreerimiste hulk 78% võrra – lühiajalisi registreerimisi oli kokku 7061. Lühiajalise töötamise registreerimiste arv vähenes 2023. aastal 71% võrreldes 2022. aastaga, mil registreeriti 24 380 juhtumit. Kui varasemalt moodustas Ukrainast pärit tööjõud ca 70% kõikidest lühiajalise töötamise registreerimistest, siis 2023. aastal langes ukrainlaste osakaal vaid kolmandikuni ning Venemaa ja Valgevene asemel on esikolmikus kohad haaranud Moldova ja Usbekistani kodanikud. Kuigi lühiajaliseks töötamiseks valitud sektorid on enamasti samaks jäänud, on ehitussektori osakaal

⁶⁹ AT, BE, DE, EL, ES, FI, FR, IT, SK.

⁷⁰ Kättesaadav: <https://www.icmpd.org/our-work/projects/strengthening-the-partnership-between-belgium-and-georgia-through-temporary-mobility-of-entrepreneurs-entrepreneurial-mobility-link-emlink-emlink>

⁷¹ Towards a Holistic Approach to Labour Migration Governance and Labour Mobility in North Africa

märkimisväärselt vähenenud. Selle põhjuseks on nii sõjast tulenevad sanktsioonid, mis piiravad Venemaa ja Valgevene kodanike lühiajalist töötamist, kui ka asjaolu, et Ukraina kodanikele on välismaalaste seaduses loodud alus Eestis ajutiseks viibimiseks ja töötamiseks, ning vähemal määral ka uue, s.o tähtajalise elamisloa taotlemise võimalus lühiajaliseks töötamiseks.

Tabel 20. Lühiajalise töötamise registreerimised 2017–2023 (Allikas: PPA)

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
7584	19 858	32 245	22 110	32 927	24 380	7061

Kodakondsuste lõikes moodustasid lühiajalise töötamise registreerimistest Ukraina kodanikud 29,5%, Moldova kodanikud 21%, Usbekistani kodanikud 11%, Gruusia kodanikud 6% ning India kodanikud 4,5%.

Tabel 21. Lühiajalise töötamise registreerimiste TOP 5 kodakondsuse lõikes, 2023 (Allikas: PPA)

	Kodakondsus	Lühiajalise töötamise registreerimisi
I	Ukraina	2087
II	Moldova	1489
III	Usbekistan	790
IV	Gruusia	411
V	India	317
	Muud	1967
	Kokku	7061

Tööandjate põhitegevusalade esiviisik on jäänud samaks alates 2017. aastast: töötlev tööstus, ehitus, põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük, muud teenindavad tegevused ning veonduse ja laonduse valdkond. Kuid järjestus on aastate jooksul muutunud; näiteks tõusis 2023. aastal esmakordselt esikohale töötlev tööstus, asendades ehitussektori.

Tabel 22. Lühiajalise töötamise registreerimised tööandja põhitegevusala järgi, 2019–2023 (Allikas: PPA)

Tööandja põhitegevusala	2019	2020	2021	2022	2023
Töötlev tööstus	7270	7628	9737	5737	1608
Ehitus	10 879*	7628*	10 204*	8432*	1497
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	3234	2613	3629	2198	1098
Muud teenindavad tegevused	2530	1484	1932	1515	658
Veondus ja laondus	2063	1560	1964	1544	598
Muud	6269	1197	5461	4954	1602
Kokku	32 245	22 110	32 927	24 380	7061

* Ehitussektor oli esikohal 2019–2022.

Esmaseid tähtajalisi elamislube töötamiseks väljastati 2023. aastal kokku 2054 (võrdluses 2022. aastaga +19%), neist meestele 1724 (84%) ja naistele 330 (16%). Tööandja põhitegevusala lõikes asuti kõige enam tööle töötleva tööstuse valdkonnas. Kõige enam tähtajalisi elamislube töötamiseks anti Ukraina, India, Usbekistani, USA ja Brasiilia kodanikele.

Tabel 23. Esmased tähtajalised elamisload töötamiseks tööandja põhitegevusala lõikes, 2019–2023 (Allikas: PPA)

Tööandja põhitegevusala	2019	2020	2021	2022	2023
Info ja side	483	346	618	680	285
Töötlev tööstus	492	618	417	526	597
Muud teenindavad tegevused	313	324	295	318	223
Ehitus	277	190	235	219	300
Veondus ja laondus	96	94	150	99	136
Muud	554	517	534	621	513
Kokku	2215	2089	2249	2463	2054

3.2.2 Õpiränne

Mitu ELi liikmesriiki⁷² teatasid muudatustest meetmetes, millega reguleeritakse kolmandate riikide kodanikest üliõpilaste riiki sisenemist ning elamist. Mitmes riigis⁷³ oli tegevuskavade tasandil välja toodud ka vajadus edendada teadlaste liikuvust ning lihtsustada nende pikaajalist viibimist riigis. Näiteks rakendati järgmisi meetmeid, et hõlbustada üliõpilaste ja teadlaste sisenemist kohalikule tööturule pärast kraadiõppe (õppe- või teadustöö) lõpetamist: õppemaksu vähendamine või -maksust vabastamine⁷⁴, paindlikumad võimalused õpingute ja töötamise ühildamiseks⁷⁵, elamisloa pikendamine töökoha otsimiseks või ettevõtte asutamiseks 9-lt kuult 12-le kuuni pärast kraadiõppe omandamist või teaduslepingu lõppemist⁷⁶, vabastamine elamisloa väljastamisele ja/või asendamisele kuuluvatest riigilõivudest⁷⁷.

Muude arengute hulgas kehtestas Luksemburg näiteks kõrgharidusasutustele kohustuse koostada rahvusvahelistumise strateegia. Poolas muudeti seadusandlust, et võimaldada Poola päritolu kolmandate riikide kodanikest õppuritele ligipääs riiklikule tervishoiusüsteemile. See hõlmab doktorante, kohustuslikku praktikat läbivaid üliõpilasi ning neid, kes osalevad Poola keele kursustel või poolakeelsetel ettevalmistuskursustel. Need, kellel ei ole õigust saada ravikindlustust, saavad jätkata vabatahtliku ravikindlustusskeemi alusel. Kaks liikmesriiki kehtestasid üliõpilaste liikuvuse osas aga rangemad reeglid, näiteks karmistati Küprosel sisseastumismõudeid ning Soomes ja Norras kaalutakse õppemaksu tõstmist kolmandate riikide kodanikest õppuritele.

72 CY, CZ, EE, ES, FI, IT, LT, LU, MT, PL, SE, SK.

73 CZ, EE, ES, LT, LU, PL.

74 LT, PL.

75 ES.

76 LU.

77 LT.

Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel kasvas välisüliõpilaste osakaal Eesti kõrgkoolides kuni õppeaastani 2019/2020, mil välistudengid moodustasid 12,2% kõigist kõrgkoolides õppijatest. Siinkohal on oluline märkida, et välistudengite alla liigituvad nii ELi kui kolmandate riikide kodanikud. Viimasel kolmel õppeaastal on välistudengite arv aga langustrendis. 2023/2024. õppeaastal õppis Eesti kõrgkoolide tasemeõppes 4340 välisüliõpilast ehk 533 võrra vähem, kui eelneval õppeaastal. Kokku võeti 2023/2024. õppeaastal vastu 1191 välisüliõpilast, mis tähendab eelneva aastaga võrreldes 20% langust. Eelmisel õppeaastal oli uusi alustavaid tudengeid 1484. Nende muutuste peamiseks põhjuseks võib pidada 2022. aastal alanud Venemaa agressiooni Ukrainas, mis on toonud kaasa sanktsioonid Venemaale, senisele suuruselt teisele üliõpilaste saatjariigile. Selle tulemusel on Venemaalt pärit üliõpilaste arv vähenenud ligi 50%. Samuti on lõppenud Euroopa Liidu rahastatud Dora Pluss programmi stipendiumid, muutes õpingud kallimaks.⁷⁸

Kogu üliõpilaskonnast moodustavad välistudengid 9,7% ning enamik ehk 39% õpib magistriõppes. Kõige enam võetakse välistudengeid vastu Tartu Ülikooli (1577), Tallinna Tehnikaülikooli (844) ning Tallinna Ülikooli (741). 2023/2024 kasvas välistudengite vastuvõtt kõige enam Eesti Kunstiakadeemias ja Muusika- ja Teatriakadeemias. Viimase nelja aasta jooksul on enim tõusnud välisüliõpilaste arv Eesti Kunstiakadeemias ning langenud Tallinna Tehnikaülikoolis ja Ettevõtluskõrgkoolis Mainor. Õppevaldkondade lõikes on välistudengite koguarv suurim ärinduse, halduse ja õiguse alal, humanitaaria ja kunstide ning IKT erialal.⁷⁹

Tabel 24. Välistudengite vastuvõtt ja välistudengite koguarv, 2019–2023
(Allikas: Study in Estonia)

	Välistudengite vastuvõtt		Välistudengite koguarv	
	2026	+6%	5528	+10%
2019 (Muutus %)				
2020	1450	-28%	5235	-5%
2021	1748	+20%	5072	-3%
2022	1484	-15%	4873	-4%
2023	1191	-20%	4340	11%

Päritoluriikide lõikes väljastati PPA andmetel esmaseid tähtjalisi elamislubasid õppimiseks kõige rohkem Pakistani, Hiina, Aserbaidžani, India ja Türgi kodanikele. 2023/2024. õppeaastal tõusis kõige rohkem Hiinast, Lätist, Itaaliast ja Kasahstanist pärit tudengite vastuvõtunumbrid. Välistudengite koguarvu vaates õpib Eestis enim Soome, Ukraina, Venemaa, India ja Nigeeria tudengeid.⁸⁰

78 Study in Estonia (2024), „Tasemeõppe välistudengid Eestis 2008–2023“. Kättesaadav: <https://www.studyinestonia.ee/sites/default/files/V%C3%A4listudengite%20statistika%20kokkuv%C3%B5te%202008-2023%20L%C3%95PLiK.pdf>

79 Study in Estonia (2024), „Tasemeõppe välistudengid Eestis 2008–2023“. Kättesaadav: <https://www.studyinestonia.ee/sites/default/files/V%C3%A4listudengite%20statistika%20kokkuv%C3%B5te%202008-2023%20L%C3%95PLiK.pdf>

80 Study in Estonia (2024), „Tasemeõppe välistudengid Eestis 2008–2023“. Kättesaadav: <https://www.studyinestonia.ee/sites/default/files/V%C3%A4listudengite%20statistika%20kokkuv%C3%B5te%202008-2023%20L%C3%95PLiK.pdf>

Tabel 25. TOP 10 välistudengite koguarv päritoluriikide lõikes, 2019–2023
(Allikas: Study in Estonia)

		2019	2020	2021	2022	2023
I	Soome	1261	1140	971	846	749
II	Ukraina	279	254	274	528	497
III	Venemaa	432	447	539	439	295
IV	India	241	214	208	191	187
V	Nigeeria	347	325	349	283	193
VI	Aserbaidžaan	155	158	199	190	173
VII	Pakistan	149	141	189	161	168
VIII	Läti	119	120	141	136	144
IX	Hiina	184	148	134	129	125
X	Türgi	112	108	131	124	107
	Muud	2249	2180	1937	1846	1702
	Kokku	5528	5235	5072	4873	4340

Vabariigi Valitsus kiitis 18. mail heaks sanktsioonierandi⁸¹, mille kohaselt saavad enne Venemaa täiemahulise agressiooni algust Ukrainast Eestisse tulnud Venemaa ja Valgevene kodanikest tudengid, arstid ja teadlased taotleada uut elamisluba. Õpirände kontekstis ei kohaldata sanktsioonimäärust Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi kodanikele, kellel on pikaajaline viisa õppimiseks, tähtajaline elamisluba õppimiseks või nimetatud elamisloa kehtivusaja lõppemisest tulenev õigus Eestis ajutiselt viibida ja kes on lõpetanud õpingud eestikeelse õppekava alusel või kes oskavad eesti keelt vähemalt B2 tasemel. Eesti keele nõude täitmiseks on kaks varianti: kas Venemaa/Valgevene kodanik on lõpetanud eestikeelse õppekava või on sooritanud riiklikult tunnustatud eksami B2 tasemele.

3.2.3 Pereränne

Kokku teavitasiid 11 liikmesriiki⁸² arengusuundadest pererände ja perekonna taasühinemise teemadel, viies liikmesriigis⁸³ laiendati pereliikme mõistet. Välistöötajate värbamise ja välismaalaste tööturule sisenemise lihtsustamiseks laiendati Slovakkias ja Saksamaal perekonna taasühinemise võimalusi oskustöölise peredele ning vähendati ooteaega, mil pereliige võib tööle asuda, 12lt kuult 9-le kuule. Sloveenias leevendati keelenõudeid perekonna taasühinemise eesmärgil antava elamisloa pikendamise

81 Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 „Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukraina“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120052023004?leiaKehtiv>

82 BE, BG, CY, CZ, EE, IT, LT, NL, SE, SI, SK.

83 EE, IT, LT, SI, SK.

korral ning tehti muudatus, mille kohaselt võib tähtajalist elamisluba omav kolmanda riigi kodanik taotleda pereliikmeka ühinemist varasema 2 aasta asemel juba 1 aasta möödudes elamisloa väljastamisest. Vastupidiselt leevendustele piirati Tšehhis perekonna taasühinemise väärkasutamise vähendamise eesmärgil nende kolmandate riikide kodanikest üliõpilaste ringi, kellel on õigus taotleda pikaajalist elamisluba perekonna taasühinemise eesmärgil.

Euroopa Kohtu 22. juuni 2023 otsus (esimene koda) kohtuasjas C-459/20

Hollandis vaadati Euroopa Kohtu kohtuasja C-459/20⁸⁴ valguses üle ELi toimimise lepingu (edaspidi ELTL) artikli 20 tõlgendamine ehk liidu kodanike õigus liikmesriigi territooriumil vabalt liikuda ja elada. Euroopa Kohus leidis, et ELTL artiklit 20 tuleb tõlgendada nii, et juhul, kui Euroopa Liidu kodanikust alaealine laps, kellel on mõne liikmesriigi kodakondsus, on sünnist saadik elanud väljaspool selle liikmesriigi territooriumi ega ole kunagi elanud liidu territooriumil, ei välista see seda, et üks lapse kolmanda riigi kodanikust vanem, kellest laps on sõltuv, võiks saada sellel artiklil põhineva tuletatud elamisõiguse, kui tõendatakse, et laps siseneb sellesse liikmesriiki, mille kodakondsus tal on, ja elab seal koos selle vanemaga. Lisaks leiti, et liikmesriik, kellele on esitanud tuletatud elamisõiguse taotluse kolmanda riigi kodanik, kellest on sõltuv Euroopa Liidu kodanikust alaealine laps, kellel on selle liikmesriigi kodakondsus ja kes on elanud sünnist saadik selles kolmandas riigis, ilma et ta oleks kunagi elanud liidu territooriumil, ei või jätta seda taotlust rahuldamata põhjusel, et nimetatud liikmesriiki ümberasumine, mis eeldab selle lapse kui liidu kodaniku õiguste teostamist, ei ole nimetatud lapse tegelikes või usutatavates huvides. Hinnates seda, kas Euroopa Liidu kodanikust alaealine laps on sõltuv oma kolmanda riigi kodanikust vanemast, peab asjaomane liikmesriik arvesse võtma kõiki asjakohaseid tegureid, ilma et sealjuures oleks määrava tähtsusega asjaolu, et kolmanda riigi kodanikust vanem ei ole alati selle lapse eest iga päev hoolitsenud, kuid tal on nüüd lapse ainuhooldusõigus, või asjaolu, et teine vanem, kes on liidu kodanik, võiks võtta enda kanda lapse igapäevase ja tege-liku ülalpidamise.

84 Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0459>

4.

RAHVUSVAHELINE KAITSE

4.1 Rahvusvaheline kaitse arvudes

Maailmas on aasta-aastalt kasvanud sunniviisiliselt ümberasustatud inimeste arv. UNHCRi hinnangu kohaselt ulatus 2023. aasta lõpuks inimeste arv, kes on pidanud enda kodudest vägivaldsete konfliktide, tagakiusamise, inimõiguste rikkumiste või looduskatastroofide tõttu lahkuma, juba 117,3 miljoni inimeseni, mis on 8% rohkem kui 2022. aastal. Rohkem kui 1 inimene 69-st on olnud sunnitud enda kodust põgenema ning esialgsete andmete kohaselt on 2024. aasta esimeses pooles see arv veelgi kasvanud.⁸⁵

2023. aastal jätkus täiemahuline **Ukraina** sõda ning sellest tulenevalt inimeste riigisene ning ka riigist välja ümberasumine, kuid seda väiksemal tasemel kui 2022. aastal. Võttes arvesse tagasipöördumisi, jäi aasta lõpu sisuga Ukrainas riigisiselt

Rahvusvahelise kaitse saaja on inimene, kellele on antud pagulasseisund või täiendava kaitse seisund.

Pagulase staatus antakse inimesele, kelle puhul on tuvastatud põhjendatud tagakiusu kartus rassi, usu, rahvuse, ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse alusel ning talle on antud rahvusvaheline kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel.

Täiendav kaitse antakse välismaalasele, kes ei kvalifitseeru pagulaseks, kuid kelle väljasaatmine või kodumaale tagasisaatmine võib talle kaasa tuua tõsise ohu (näiteks surmanuhtlus, piinamine, muu ebainimlik või inimväärikust alandav kohtlemine ja karistamine, rahvusvaheline või riigisisene relvakonflikt).

Ajutine kaitse antakse välismaalasele, kes kuulub Euroopa Komisjoni ettepaneku ja Euroopa Liidu Nõukogu rakendusotsuse alusel ajutise kaitse saajate hulka. Sellist kaitse liiki kasutatakse, kui väga suur hulk inimesi on sunnitud oma päritoluriigist sõja või muu ohtliku olukorra tõttu lahkuma.

Humanitaarsetel kaalutlustel vastuvõtt on siseriikliku seadusandluse alusel antav täiendava kaitse alus, mis ei ole Euroopa Liidu tasandil harmoniseeritud ja mida kõik liikmesriigid ei rakenda.

Riigisisene põgenik on inimene, kes on sunnitud või kohustatud põgenema või lahkuma enda kodust või tavapärasest elukohast seoses relvastatud konflikti, üldise vägivallaolukorra, inimõiguste rikkumise või looduskatastroofi tõttu ning kes ei ole ületanud rahvusvaheliselt tunnustatud riigipiiri.

85 UNHCR Global Trends: Forced displacement in 2023. Copenhagen, Denmark. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>

ümberasustatuks 3,7 miljonit inimest. Ukraina põgenike ning rahvusvahelise kaitse taotlejate arv väljaspool Ukrainat kasvas 6 miljonini. Samas on äärmiselt keeruline täpselt hinnata, kui palju inimesi on Ukrainasse naasnud ning seega on arvud hinnangulised.⁸⁶

Eelmisel aastal jätkusid või süvenesid konfliktid ka teistes maailma osades. 2023. aastal puhkes konflikt **Sudaanis**, põhjustades ühe suurima humanitaarkriisi, mille tagajärjel oli käesoleva aasta mai seisuga sunniviisiliselt ümber asunud veel ligi 7,1 miljonit inimest.⁸⁷ Konflikt **Gaza sektoris** on kaasa toonud äärmiselt keerulise humanitaarolukorra, kus ligi 2,2 miljonit inimest ohustab näljahäda. UNRWA hinnangul on käesoleva aasta jaanuari seisuga **Gaza sektoris** ümber asunud 75% elanikkonnast. Aasta lõpuks oli UNRWA mandaadi all 6 miljonit Palestiina põgenikku, kellest 1,8 elas Gazas.⁸⁸ Rohkem kui 1,3 miljonit inimest põgenes **Myanmaris** eskaleeruva vägivalda eest, mis järgnes sõjalisele riigipöördele veebruaris 2021. Afganistanist pärit põgenike arv ulatus eelmise aasta lõpuks 6,4 miljonini. Jätkusid ka vägivaldsed konfliktid **Kongo DVs** tuues kaasa täiendavalt 3,8 miljoni inimese riigisisese ümberasumise. **Somaalias** jätkusid aga rahutused ning rasked ilmastikuolud koos üleujutustega, mis tõid omakorda kaasa vajaduse kodudest lahkuda. Ka **Süüria** olukord raskenes 2023. aastal veelgi ning aasta lõpuks elas olude sunnil maailma 137-s riigis 13,8 miljonit süürlast.⁸⁹ Haitil seevastu kasvas inimõiguste rikkumiste arv seoses jõukude vägivaldaga.

Samas elas 2023. aasta detsembri seisuga 80% põgenikest riikidest, mille kogusissetulek moodustab vaid 19% maailma sissetulekust. Seega rohkem kui 2/3 ümberasutatud inimestest viibis madala ja keskmise sissetulekuga riikides.⁹⁰

UNHCRi mandaadi all olevate põgenike arv maailmas ulatus 37,4 miljonini, mis on 8% rohkem kui 2022. aasta lõpus. 2023. aastal anti rahvusvahelise kaitse staatus maailmas kokku 2,8 miljonile inimesele, kelle hulgas on ka 1,1 miljonit ajutise kaitse saajat. Suurimad UNHCRi mandaadi all olevad põgenike grupid maailmas olid eelmisel aastal afgaanid, süürlased, venetsueelased, ukrainlased ja sudaanlased. 2023. aasta lõpus elas enim põgenikke ja rahvusvahelise kaitse vajadusega inimesi Iraanis (3,8 miljonit), Türgis (3,3 miljonit), Kolumbias (2,9 miljonit), Saksamaal (2,6 miljonit) ja Pakistanis (2 miljonit). Enamik Iraanis ja Pakistanis viibivatest põgenikest on pärit Afganistanist ning enamik Türgis elavatest põgenikest on pärit Süüriast.

86 UNHCR Global Trends: Forced displacement in 2023. Copenhagen, Denmark.

Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>

87 UNHCR, Operational Data Portal - Sudan Situation.

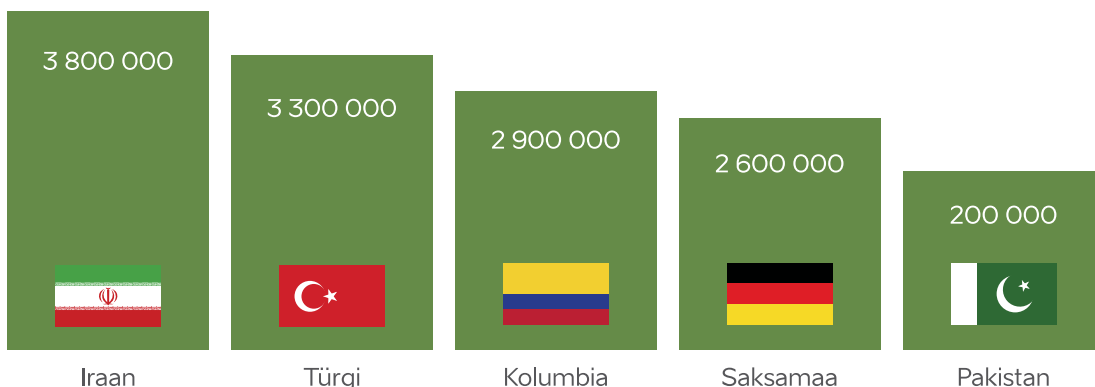
Kättesaadav: <https://data.unhcr.org/en/situations/sudansituation>

88 UNRWA (2024), Situation Report #67 on the situation in the Gaza Strip and the West Bank, including East Jerusalem. Kättesaadav: https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/unrwa_gaza_sitrep_67_21_jan_2024_eng.pdf

89 UNHCR, Global Trends: Forced displacement in 2023.

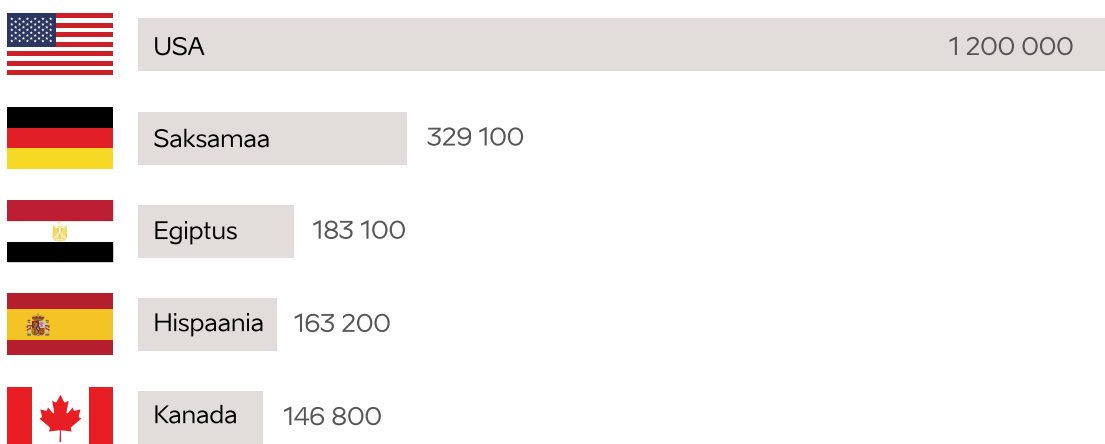
Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>

90 UNHCR (2023), Summary of the Global Refugee Forum 2023 by the co-hosts and co-convenors. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/news/speeches-and-statements/summary-global-refugee-forum-2023-co-hosts-and-co-convenors>

Joonis 1. Pögenikke ja sunniviisiliselt kodust lahkunud inimeste peamised vastuvõtvad riigid 2023. aastal (Allikas: UNHCR)

2023. aastal esitati maailmas rekordarv (3,6 miljonit) uusi varjupaigataotlusi. Rohkem kui pooled uutest taotlustest esitati vaid viies riigis (joonis 2). Rahvusvahelist kaitset anti eelmisel aastal 1,7 miljonile inimesele, mis on 63% enam kui 2022. aastal. Üks kolmandik kõikidest uutest individuaalsetest taotlustest esitati Ameerika Ühendriikides, mis on 61% kasv võrreldes eelneva aastaga. Sealsed taotlejad olid enamasti pärit Ladina-Ameerika ja Kariibi riikidest, täpsemalt Venetsueelast, Kolumbiast, Kuubalt, Nicaragualt ja Haitilt.

Joonis 2. Maailmas enim rahvusvahelisi kaitse taotlusi vastu võtnud riigid 2023. aasta.

Allikas: UNHCR

Kui suur osa inimestest, kes on sunnitud enda kodudest lahkuma, sooviksid koju naasta, on see enamasti takistatud. UNHCRi andmetel pöördusid enda koduriiki tagasi 1,1 miljonit pögenikku. Neli viiest tagasipöördujast olid Ukraina või Lõuna-Sudaani kodanikud. Afganistani kodanikud naasid peamiselt Pakistanist ning seda põhjusel, et Pakistani valitsus rakendas oktoobrist alates ebaseaduslikult riigis viibivate välismaalaste suhtes repatrieerimise plaani.⁹¹

⁹¹ UNHCR Global Trends: Forced displacement in 2023. Copenhagen, Denmark.

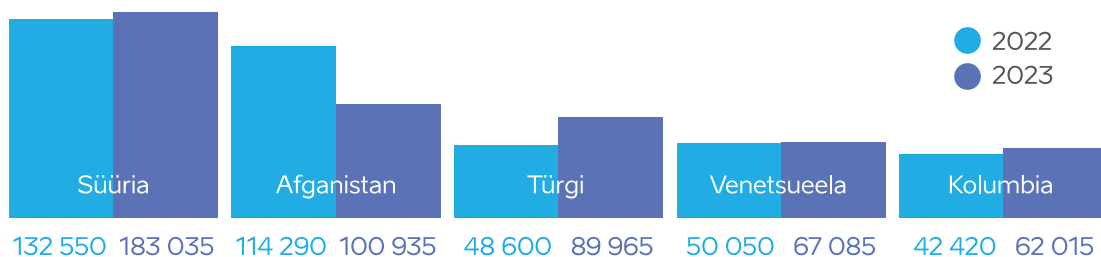
Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>

Euroopa Liidus esitati eelmisel aastal üle miljoni esmase rahvusvahelise kaitse taotluse ning sellest tulenevalt olid mitmed riiklikud muudatused seotud varjupaigameetluse efektiivsemaks muutmisega, et toime tulla kasvanud taotlejate arvuga. Eurostat andmetel esitati eelmisel aastal EL-27 riikides 1 129 800 rahvusvahelise kaitse taotlust, millest esmakordseid taotlejaid oli 1 049 020. Seega kasvas taotlejate arv võrreldes 2022. aastaga ning ulatus üle miljoni inimeseni jäädes vaid vähesel määral alla 2015–2016 perioodi rekordarvudele. Endiselt on esmakordsete taotlejate seas tugevas ülekaalus mehed (731 520), kes moodustasid umbes 70% kõikidest taotlejatest. Taotlejad olid pigem nooremaelised, kuna pisut üle poolte neist olid vanuses 18–35 ja üks neljandik olid nooremad kui 18.

Joonis 3. Rahvusvahelise kaitse taotlejad ja esmakordsed taotlejad EL-27 riikides, 2015–2023 (Allikas: Eurostat, migr_asyappctza, 10.07.2024)

Kõige rohkem esmakordseid rahvusvahelise kaitse taotlusi esitasid sarnaselt eelnevatele aastatele Süüria kodanikud, kellele järgnesid Afganistani, Türgi, Venetsueela ja Kolumbia kodanikud. Süüria kodanikud esitasid EL-27 riikides 38% rohkem taotlusi kui 2022. aastal. Afgaanidest taotlejate arv seevastu vähenes võrreldes eelneva aastaga. Türgi taotlejate arv suurenes 80%. Venetsueela ja Kolumbia kodanikud esitasid teist aastat järjest rekordarvu taotlusi. Samuti esitati rekordarvu taotlusi teiste Ladina-Ameerika riikide kodanike poolt ning suurem osa nendest riikidest pärit taotlejatest esitasid taotluse Hispaanias. Oluliselt rohkem taotlusi esitasid Maroko, Egiptuse, Guinea ja Elevandiluuranniku kodanikud. Kõige suurem langus taotluste arvus esines India kodanike puhul. Palestiina kodanike esitatud taotluste arv kasvas rekordtasemele tulenevalt Israeli-Palestiina eskaleerunud konfliktist oktoobris 2023, sealjuures suurem osa taotlusi esitati Kreekas.⁹²

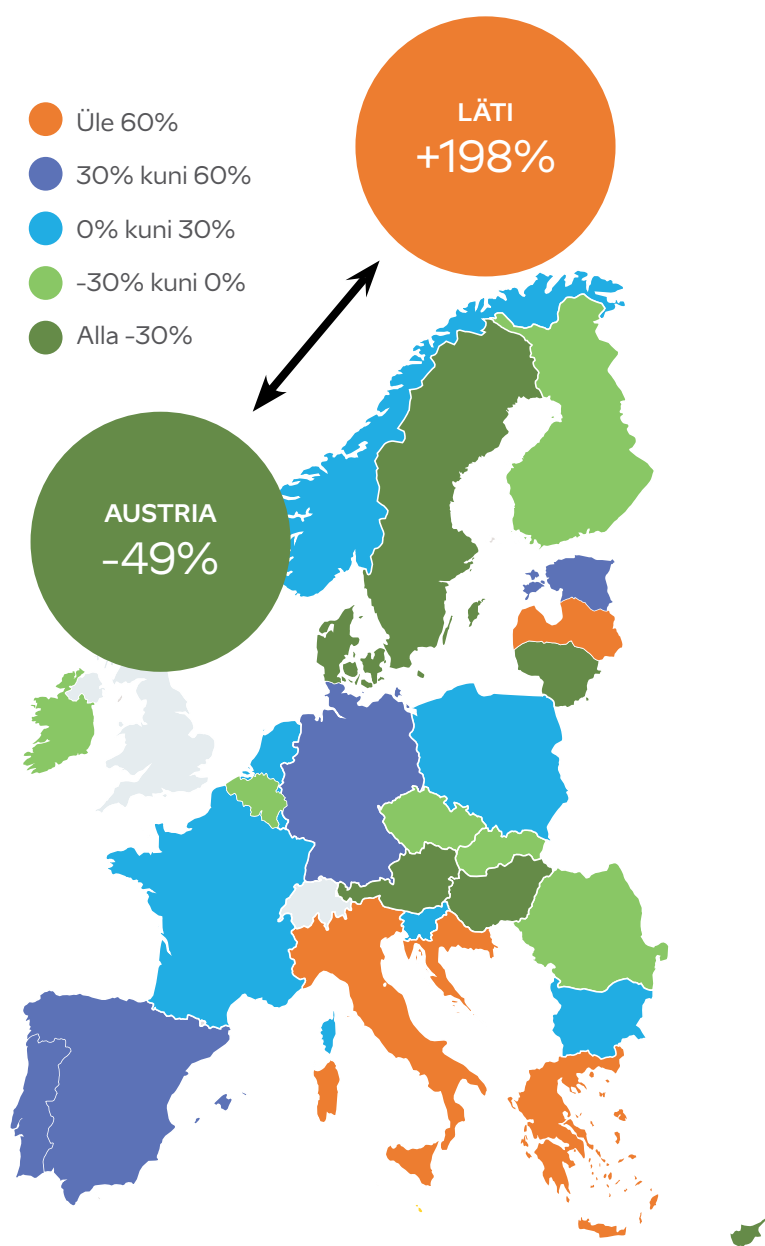

Joonis 4. Esmakordsete rahvusvahelise kaitse taotlejate kodakondsuste Top 5, 2022–2023 EL-27 (Allikas: Eurostat (migr_asyappctza, 10.07.2024))

⁹² EUAA (2024), Asylum Report 2024, Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

Nagu ka varasematel aastatel esitati enim esmakordseid rahvusvahelise kaitse taotlusi Saksamaal (329 035), järgnesid Hispaania (160 460), Prantsusmaa (145 095) ja Itaalia (130 565). Enim kasvas esmakordsete taotluste arv Lätis (1625, +198%). Samas vähenes peaaegu pooltes ELi liikmesriigis esitatud taotluste arv. Kõige suurem esmakordsete taotluste arvu langus oli Horvaatias (1635, -87%) ja kõige vähem taotlusi esitati endiselt Ungaris (30), millele järgnesid Slovakkia (370) ja Malta (490).

	2023	2022	vahe	Muu- tus %
LV	1 700	620	1 080	174,2
EL	64 225	37 375	26 850	71,8
IT	135 820	84 290	51 530	61,1
DE	351 510	243 835	107 675	44,2
ES	162 420	117 945	44 475	37,7
EE	3 985	2 945	1 040	35,3
PT	2 695	2 115	580	27,4
EU 27	1 129 800	960 725	169 075	17,6
BG	22 510	20 390	2 120	10,4
LU	2 685	2 460	225	9,1
NL	39 710	37 025	2 685	7,3
SL	7 260	6 785	475	7,0
FR	166 880	156 455	10 425	6,7
IE	13 275	13 660	-385	-2,8
PL	9 475	9 810	-335	-3,4
BE	35 160	36 740	-1 580	-4,3
FI	5 335	5 780	-445	-7,7
CZ	1 405	1 685	-280	-16,6
RO	10 095	12 355	-2 260	-18,3
SK	410	545	-135	-24,8
SE	17 010	23 805	-6 795	-28,5
HU	30	45	-15	-33,3
MT	855	1 320	-465	-35,2
CR	1 750	2 730	-980	-35,9
LT	575	1 025	-450	-43,9
DK	2 455	4 565	-2 110	-46,2
CY	11 910	22 190	-10 280	-46,3
AT	58 660	112 245	-53 585	-47,7

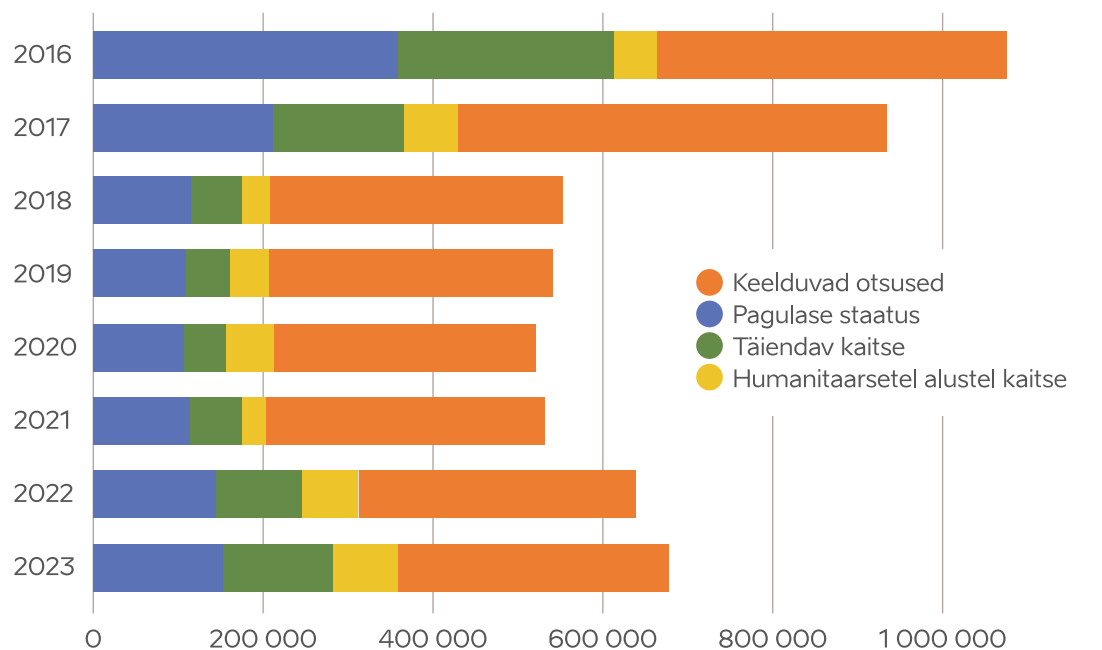
Joonis 5. Rahvusvahelise kaitse taotlused EL-27 riikides 2022–2023.

Allikas: Eurostat (migr_asyappctza, 12.07.2024)

Kui rahvusvahelise kaitse taotluste arv kasvas eelmisel aastal 18%, siis otsuste arv EL-27 riikides jäi varasema aastaga võrreldes enamvähem samale tasemele. 2023. aastal tegid ELi liikmesriikide varjupaigaasutused ligikaudu 679 000 esimese astme otsust, mis oli ligi 6% enam kui 2022. aastal. Enim otsuseid väljastasid Saksamaa (217 430), Prantsusmaa (132 695) ja Hispaania (89 895). Need kolm riiki tegid kaks kolmandikku kõikidest esimese astme otsustest. Neile järgnesid Itaalia, Kreeka ja Austria. Nagu ka eelneval aastal tehti enim esimese astme otsuseid Süüria ja Afganistani kodanike taotluste suhtes. Neile järgnesid Türgi ja Venetsueela kodanikud.

2023. aastal lõpetati ELi liikmesriikides umbes 102 000 taotluse menetlemine, mille põhjus oli peamiselt taotluste kaudne tagasivõtmine. Pooled menetluse lõpetamise otsused tehti Austrias ja Bulgaarias. Eelmisel aastal lõpetati umbes üks kümnest menetlusest. Samal ajal kasvas pooleliolevate menetluste hulk viimase kaheksa aasta kõrgeimale tasemele. Suurim hulk pooleliolevatest menetlustest oli seotud Süüria ja Türgi kodanikega.⁹³

Positiivseid otsuseid tehti 2023. aastal EL-27 riikides ligikaudu 358 000, mis moodustab 53% kõikidest otsustest ja mis on ka ligi 50 000 otsust rohkem kui 2022. aastal. Pagulase staatus anti ligi 152 000 (42% kaitse saajatest) ja täiendav kaitse 130 000 (36%) inimesele. Ülejäänud taotlejad said kaitse riikliku regulatsiooni alusel (humanitaarsetel alustel). Humanitaarsetel alustel andsid enim kaitset Hispaania, Saksamaa ja Itaalia. Positiivseid otsuseid tegid enim Saksamaa, Prantsusmaa ja Hispaania.

Joonis 6. Rahvusvahelise kaitse kõik esmatasandi otsused EL-27, 2016–2023

(Allikas: Eurostat (migr_asyappctza, migr_asydcfsta), 14.08.2024)

⁹³ EUAA (2024), Asylum Report 2024. Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

Arvuliselt oli Euroopa Liidus enim kaitsesaajaid jätkuvalt Süüria kodanike seas (121 840), kellele järgnesid Afganistani (67 145) ja Venetsueela (42 340) kodanikud (esmatasandi otsused).

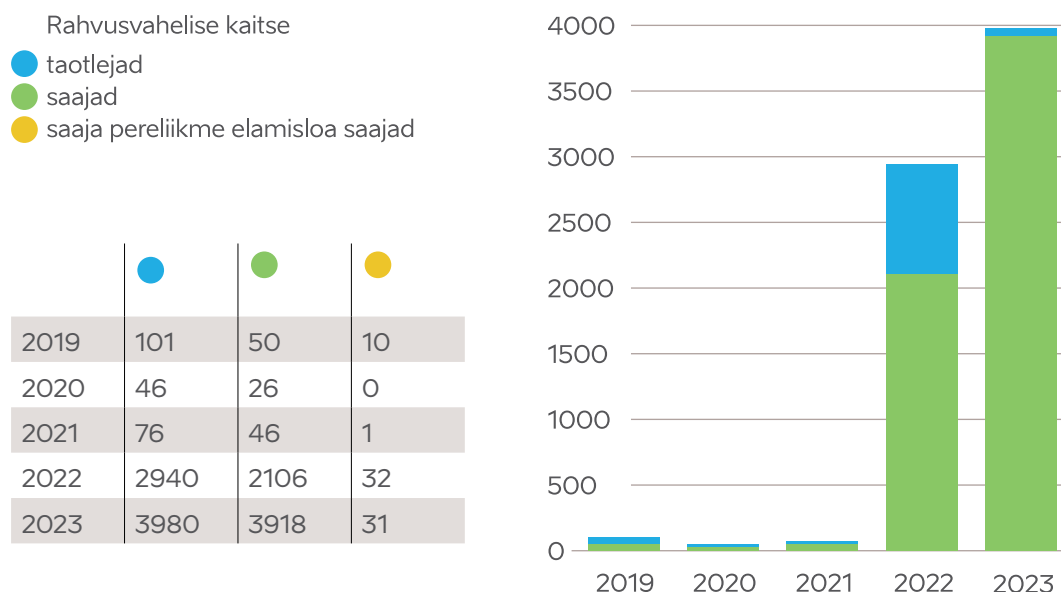
Tabel 26. Positiivsed esmatasandi rahvusvahelise kaitse otsused 2023. aastal ELi liikmesriikides enim positiivseid otsuseid saanud kodakondsuste kaupa
(Allikas: Eurostat, migr_asydcfsta, 14.07.2024)

		Kokku positiivseid otsused 2023	Positiivsete otsuste osakaal 2023	Kokku otsuseid 2023
I	Süüria	121 840	94%	129 385
II	Afganistan	67 145	80%	83 625
III	Venetsueela	42 340	94%	45 055
IV	Iraak	10 265	46%	22 305
V	Somaalia	9890	70%	14 105
	Kokku	358 235	53%	678 755

Kõige suurem positiivsete otsuste osakaal esimese astme otsuste seas oli Süüria (94%) ja Venetsueela (94%) kodanikel. Neile järgnesid afgaanid (80%) ja somaallased (70%).

Alates 1997. aastast, mil Eesti ratifitseeris 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooni ja 1967. a New Yorgi protokoll, on Eestis rahvusvahelist kaitset (v.a ajutist kaitset) taotleanud 8244 välismaalast ning rahvusvaheline kaitse on antud kokku (pagulase staatus ja täiendava kaitse staatus) 6626 inimesele, kelle hulgas on ka 213 rändekava alusel saabunud ja kaitse saanud inimest. Rahvusvahelise kaitse saaja perekonnaliikme elamisluba on alates 2010. aastast antud kokku 160 inimesele. 2019. aastal otsustas Eesti mitte jätkata ümberasustamise ja paigutamise tegevustega ning seega 2023. aastal Eestisse Euroopa rändekava alusel elama ei asunud. Kõige enam on Eestilt rahvusvahelist kaitset saanud Ukraina, Süüria, Venemaa ja Afganistani kodanikud.

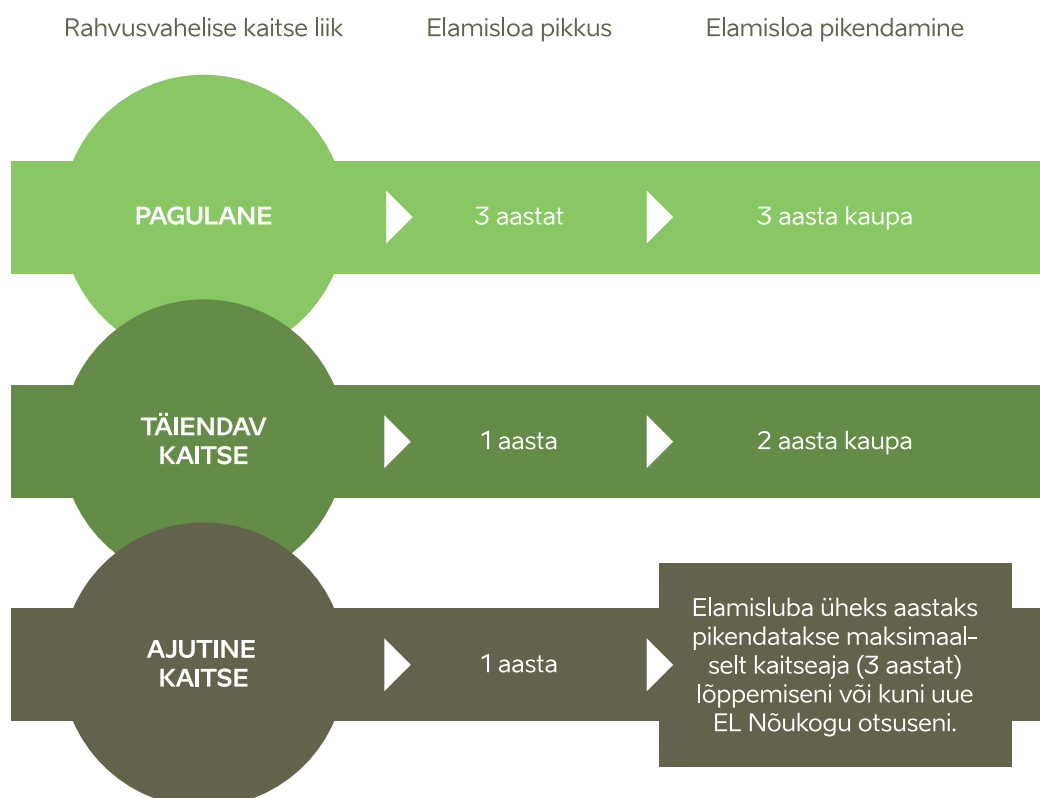
Kui varasematel aastatel on Eestis nii rahvusvahelise kaitse taotlejate kui ka kaitse saajate arv püsinud suhteliselt madal, siis seoses Ukraina sõjaga kasvas 2022. aastal nii taotlejate kui ka kaitse saajate arv märkimisväärselt. Sama trend jätkus ka 2023. aastal, mil Eestile esitati 3980 esmast rahvusvahelise kaitse taotlust, mis on 35% rohkem võrreldes 2022. aastaga, mil esitati 2940 taotlust. Pagulase staatuse said 62 inimest ning täiendava kaitse 3856 inimest. Võrreldes 2022. aastaga anti rahvusvahelist kaitset 86% rohkem.

Joonis 7. Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja kaitse saajate arv 2019–2023, (Allikas: PPA)

Rekordtasemele tõusnud rahvusvahelise kaitse taotlejad on peamiselt need Ukraina kodanikud, kes ei vasta ajutise kaitse saamise tingimustele, kuna nad on Eestisse saabunud või Ukrainast mujale lahkunud enne 24. veebruari 2022.

Rahvusvahelise kaitse sisu – tähtajaline elamisluba

4.2 Tegevussuunad ELi tasandil

2023. aastal oli ELi tasandil pöhirõhk uue rände- ja varjupaigapaketi seadusandlike ettepanekute üle peetavate läbirääkimiste lõpetamisel. Eelmisel aastal algas ka uute lubaduste vastuvõtmine ümberasustamise ja sisserändajate humanitaarkorras vastuvõtmiseks aastatel 2024–2025.

Uude rände- ja varjupaigapaketti kuuluv Euroopa Liidu ümberasustamise ja humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmise raamistik tugevdab turvalisi ja seaduslikke teid ELi. Ümberasustamine ja humanitaarkorras vastuvõtmine on ELi liikmesriikide jaoks vabatahtlik tegevus ning 2023. aasta mais kutsus komisjon liikmesriike üles andma lubadusi ümberasustamise ja humanitaarsetel alustel vastuvõtmiseks aastatel 2024–2025. 2023. aasta detsembris teatasid 14 ELi liikmesriiki ühisest lubadusest aastateks 2024–2025 teha kättesaadavaks 61 000 uut kohta rahvusvahelist kaitset vajavatele isikutele. Neist 31 000 on mõeldud ümberasustamiseks ja neid rakendatakse tihedas koostöös ÜRO pagulaste ülemvolinikuga (UNHCR), ülejäänud 30 000 on mõeldud sisserändajate humanitaarsetel alustel vastuvõtmiseks.⁹⁴

2023. aasta detsembris jõudsid nõukogu eesistujariik Hispaania ja Euroopa Parlament poliitilisele kokkuleppele viie viimase peamise määruse osas, millega muudetakse põhjalikult ELi varjupaiga- ja rändealast õigusraamistikku. Uute reeglite eesmärk on muuta Euroopa varjupaigasüsteem tõhusamaks ja suurendada ELi liikmesriikide vahelist solidaarsust. Selle kokkuleppe osana jõustusid 2024. aastal varjupaiga- ja rändehalduse määrus ja muudetud varjupaigamenetluse määrus, samuti kolmandate riikide kodanike välispiiril tehtava taustakontrolli määrus, kriisi ja vääramatu jõuga seotud olukordi käsitlev määrus, et toetada ELi liikmesriike rändekriisi olukorras, ning Eurodac biomeetrilise andmebaasi laiendamine. Need õigusaktid täiendavad kvalifikatsioonide määrust ja vastuvõtutingimuste direktiivi, mille osas saavutati poliitiline kokkulepe juba 2022. aasta detsembris. Kokku kuulub EL varjupaiga- ja rändepaketti kümme õigusakti. Liikmesriikidel on uute õigusaktide rakendamiseks aega kaks aastat nende avaldamisest Euroopa Liidu Teatajas.

Varjupaiga- ja rändehalduse määrus⁹⁵ kehtestab kogu ELis ühtse menetluse juhuks, kui inimesed taotlevad rahvusvahelist kaitset. Muudatustega kehtestati kohustuslik piirimenetlus, mille eesmärk on kiiresti hinnata, kas taotlused on ELi välispiiril vastuvõetamatud või põhjendamatud.⁹⁶ Piirimenetluste läbiviimiseks peavad ELi liikmesriigid looma piisava suutlikkuse kindlaksmääratud arvu taotluste läbivaatamiseks ja tagasisaatmisotsuste jõustamiseks. Saatjata alaealised jäetakse piirimenetlusest välja,

⁹⁴ Euroopa Komisjon (2023), EU announces 61,000 new resettlement and humanitarian admission places at the Global Refugee Forum. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/it/ip_23_6633

⁹⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2024/1351, 14.mai 2024, mis käsitleb varjupaiga- ja rändehaldust ning millega muudetakse määruseid (EL) 2021/1147 ja (EL) 2021/1060 ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 604/2013. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401351

⁹⁶ Euroopa Liidu Nõukogu (2023), Migration policy: Council reaches agreement on key asylum and migration laws, 08.06.2023. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/08/migration-policy-council-reaches-agreement-on-key-asylum-and-migration-laws/>

kui nad ei kujuta endast julgeolekuohtu. Nende muudatuste eesmärk on ühtlustada menetluskorda ja kehtestada standardid rahvusvahelise kaitse taotlejate õigustele.

Muudetud varjupaigamenetluse määrus⁹⁷ asendab kehtiva Dublini määruse, mis sätestab reeglid, millega määratakse kindlaks varjupaigataotluse läbivaatamise eest vastutav ELi liikmesriik. Kehtetuks tunnistatud Dublini määrus põhines mitmel kriteeriumil, sealhulgas esimese sisenemisriigi ja perekonnaga seotud kriteeriumidel.⁹⁸ Uue mehhanismi kohaselt näevad eeskirjad ette kohustusliku solidaarsuse ja paindlikkuse ühendamise, sealhulgas panuse valimine (ümberpaigutamine, rahalised toetused, alternatiivsed solidaarsusmeetmed) ja täiendavad meetmed kuritarvitamise ja sekundaarse liikumise ärahoidmiseks.

Taustakontrolli määrus⁹⁹ tugevdab isikute kontrolli välispiiridel, tagades samas õige menetluse kiire tuvastamise. Taustakontroll hõlmab identifitseerimise, tervise- ja julgeolekukontrolli, sõrmejälgede võtmist ja Eurodaci andmebaasis registreerimist, mis tuleb läbi viia välispiiri lähedal maksimaalselt seitsme päeva jooksul. Isikuid, kellele tehakse taustakontrolli, ei lubata ELi liikmesriigi territooriumile ning nad peavad jääma taustakontrolli läbiviimise asukohas ametiasutustele kättesaadavaks.

Uue Eurodaci määruse¹⁰⁰ raames leppisid ELi Nõukogu ja Euroopa Parlament kokku Eurodaci sõrmejälgede andmebaasi laiendamises, et parandada ELi liikmesriikide võimekust tulla toime ebaseadusliku liikumisega ning jälgida varjupaigataotlejate ja ebaseaduslikus olukorras olevate isikute liikumisteid kogu ELis. Muudatused võimaldavad registreerida üksikuid varjupaigataotlejaid, mitte taotlusi, mis muudab varjupaigataotluse menetlemise eest vastutava ELi liikmesriigi tuvastamise ja sekundaarse liikumise jälgimise lihtsamaks.

Kriisi ja vääramatu jõuga seotud olukordi käsitlev määrus¹⁰¹ sätestab raamistiku, mis võimaldab ELi liikmesriikidel lahendada varjupaiga- ja rändekriise. Täpsemalt antakse liikmesriikidele õigus kohandada teatud eeskirju ning taotleda ELilt ja selle liikmesriikidelt solidaarsust ja toetusmeetmeid. See sisaldab ka eeskirju, kuidas käituda olukordades, kus rändajaid kasutatakse ära poliitilistel eesmärkidel.

97 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2024/1348, 14. mai 2024, millega luuakse rahvusvahelise kaitse ühine menetlus liidus ja tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2013/32/EL. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401348

98 Regulatsioon (EU) 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0604-20130629>

99 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2024/1356, 14. mai 2024, millega kehtestatakse kolmanda riigi kodanike taustakontroll välispiiridel ning muudetakse määrusi (EÜ) nr 767/2008, (EL) 2017/2226, (EL) 2018/1240 ja (EL) 2019/817. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401356

100 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2024/1358, 14. mai 2024, millega luuakse bio-meetriliste andmete võrdlemise Eurodac-süsteem. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401358

101 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2024/1359, 14. mai 2024, mis käsitleb kriisilukordi ja vääramatu jõu olukordi rände- ja varjupaigaküsimuste valdkonnas ning millega muudetakse määrust (EL) 2021/1147. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401359

4.3 Riiklikud tegevussuunad

Mitu ENMi liikmesriiki teatasid 2023. aastal üldistest, kõrgetasemelistest ja strateegilistest tegevussuundadest rahvusvahelise kaitse vallas. Näiteks lirimaa ajakohastas rahvusvahelise kaitse strateegiat 2023–2024, kavandatud muudatuste ajendiks oli rahvusvahelise kaitse taotlejate suur arv. Teistes EMNi liikmesriikides tehtud muudatuste eesmärk oli üldiselt parandada rahvusvahelise kaitse menetlust ja tagada seaduste toimimine. Horvaatias viidi muudatused sisse seetõttu, et haavatavate rühmade kaitstes, tervishoiu reguleerimises, tööturule pääsemises, dokumentide väljastamise ja tühistamise vallas oli veel arenguruumi, aga ka humanitaarkorras vastuvõtmisele aluse loomiseks, mis varasemas seadusandluses puudus. Küpros teatas olulistest muudatustest rahvusvahelist kaitset käsitlevates seadustes, kusjuures pagulasseadus vaadati läbi puuduliku toimimise tõttu.

1. juulil 2023 jõustus Luksemburgis muudetud põhiseadus, millega lisati mitmeid uusi õigusi ja vabadusi ning kirjutati põhiseadusesse varjupaigaõigus (lisaks rahvusvahelistest konventsioonidest tulenevatele kohustustele).

Rootsi kaalus oma seadusandluse muutmist tagamaks, et riiklikud seadused ei oleks ELi õiguse nõuetest leebemad. Samuti kaaluti, kas kaotada alalise elamisloa saamise võimalus teatud kategooriate rändajate puhul, ning tingimusi, mille korral võiks juba antud alalisi elamislubasid üle vaadata. 2023. aasta detsembris jõustusid uued määrused, millega kaotati säte, mis lubab anda elamisluba täiskasvanutele eriti raskete asjaolude korral. Samas muudeti õigusakte selliselt, et lastel oleks võimalik erakordselt raskete asjaolude korral saada elamisluba.

Muudatused varjupaigamenetluses

Kuna mitmed liikmesriigid seisisid 2023. aastal silmitsi kõrgete varjupaigataotlejate arvuga, oli see ka peamine ajend muudatusteks varjupaigamenetluses. Seoses juurdepääsuga menetlusele loodi Horvaatias võimalus taotleda varjupaika ka kirjalikult olukorras, kus inimesel oli raskusi suuliste ütluste andmisega. Eesti võimaldas varjupaigataotluse esitamist kõikides PPA teenindustes. Samal ajal sulges Soome piiripunktid Venemaaga seoses rände ärakasutamisega, mis mõjutas juurdepääsu menetlusele. Kogu Soome idapoolne maapiir suleti novembris 2023. aastal. Võimalus Soome välispiiril varjupaika taotleda säilis õhu- ja merepiiril.

Luksemburg ja Holland plaanisid meetmeid tavapärase menetluse efektiivsemaks muutmiseks. Luksemburgi koalitsioonileping 2023–2028 sätestab, et perekondlike sidemete tõendamiseks vajalike dokumentide puudumisel võib nõuda DNA-testide tegemist.¹⁰²

Mitu liikmesriiki asusid muutma piirimenetlust. Leedu ja Itaalia muutsid piirimenetlust reguleerivat seadusandlust. Leedus kehtestati hädaolukorras või massilise sisserände korral piirimenetluse maksimumajaks viis kuud varasema kuue kuu asemel. Itaalia

¹⁰² Luksemburgi koalitsioonilepe, 17.11.2023. Kättesaadav: <https://gouvernement.lu/dam-assets/documents/dossier/formation-gouvernement-2023/accord-coalition.pdf>

võttis kasutusele mitmeid meetmeid kriisipunktide ja valitsuse esmaste vastuvõtukeskuste haldamiseks. Muudatused olid olulised võõrtööjõu suurte voogude tõttu ja ebaseadusliku rände ärahoidmiseks.

Bulgaaria ja Austria leppisid 2023. aasta jaanuaris kokku kahepoolses tegevuskavas, et vältida ebaseaduslikku transiiti. See hõlmas Austria föderaalset siseministeeriumi toetatud pilootprojekti kiirendatud menetluse jaoks Bulgaaria-Türgi piiril Pastrogoris asuvas transiidikeskuses esitatud rahvusvahelise kaitse taotluste läbivaatamiseks. Pilootprojekt sai alguse Euroopa Ülemkogu 2023. aasta veebruari järeldest.

Mitmed riigid muutsid enda lähenemist varjupaigamenetluse korralduse ja ajaramide osas, et parandada efektiivsust.¹⁰³ Saksamaa kohaldas uusi tähtaegsid rahvusvahelise kaitse otsuste osas. Prantsusmaal suurendati 2022. aastal märkimisväärselt menetlejate arvu ning 2024. aastal plaanitakse langetada umbes 155 000 otsust ning menetlusajaks on seatud 60 päeva.

Norras otsustati loobuda teatud tingimustel isikliku vestluse läbiviimisest. Samal ajal algatati Hollandis projekt, mille kohaselt peaks enne augustit 2024. aastal läbi vaatama täiendavad 13 000 Süüria ja Jeemeni kodanike rahvusvahelise kaitse taotlust. Samuti kohaldati 9-kuist pikendust otsuste tegemisele taotluste osas, mis esitati ajavahemikul 1. jaanuar 2023 kuni 1. jaanuar 2024, mis annab Hollandi riiklikule migratsiooniametile (IND) rohkem aega otsuste tegemiseks (maksimaalselt 15 kuud).

Mitmed muudatused olid seotud rahvusvahelise kaitse menetluse digitaliseerimisega. Digitaliseeriti nii füüsilisi kaustu, arendati andmebaase, loodi uusi infoportaale ning liiguti edasi paberivaba süsteemi suunas. Eestis valmis automaatse biomeetrilise isikutuvastuse süsteemi andmekogu ABIS, mis on keskne riiklik andmekogu, kus säilitatakse riiklikes menetlustes kogutud biomeetrilisi isikuandmeid. Iirimaaal liikus kogu menetlus *digital first* mudelile, mis tähendab, et kogu informatsioon esitatakse taotlejaile emaili teel, kui pole olulist põhjust paberkoopiatega. Kreekas loodi uus andmebaas, mis on integreeritud sõrmejäljelugeja, kaamera ja Ipadiga allkirjastamiseks. Dokumendid lõpetatakse veebis, need saavad viitenumbri ja allkirjastatakse läbi süsteemi.

Holland pikendas Ukraina kodanike, kes ei lange ajutise kaitse direktiivi skoopi, varjupaigataotluste osas otsuste edasilükkamist. Samal ajal võtsid nii Belgia kui ka Holland vastu meetmeid seoses Palestiina taotlejatega. Näiteks Holland lükkas edasi Palestiina territooriumilt ja Sudaanist pärit taotlejate osas otsuste tegemise ja taotlejate tagasi saatmise, kuna ei ole teada, kuidas nende piirkondade julgeolekuolukord lähiperioodil areneb.

Muudatused vastuvõtusüsteemides

Mitmed riigid tegid muudatusi vastuvõtusüsteemides, mis puudutas vastuvõtuvõimekuse suurendamist, et toime tulla kasvanud varjupaigataotluste arvuga, aga muudatusi tehti ka toetuste väljamaksmises ja juurdepääsus tööturule ning tervishoiule.

¹⁰³ BE, DE, FR, IE, NL ja NO.

Jätkati vastuvõtusuutlikkuse suurendamisega, sealjuures prioriseeriti kõige haavatavamaid gruppe. Seda tehti mitme meetme kombinatsioonis – loodi uusi majutuskeskusi ja teisi majutustüüpe, loodi uusi majutuskohi olemasolevates keskustes, kasutati ajutisi lahendusi nagu hotellid ja konteinerid ning aidati leida iseseivat majutust. Mõned meetmed olid mõeldud konkreetsele taotlejagrupile nagu vallalised mehed või saatjata alaealised. Näiteks teatas Holland 19 000 täiendava koha loomisest juuliks 2023 läbi uute keskuste loomise, hotellides majutamise, majutuskeskustes paindlike tingimuste kohaldamine jne.

Lühiuuring: ligipääs iseseisvale majutusele rahvusvahelise kaitse kontekstis¹⁰⁴

Lühiuuring kaardistab väljakutsed, millega nii rahvusvahelise kaitse taotlejad kui saajad iseseisva majutuse leidmisel silmitsi seisavad, ning kuidas liikmesriigid abi ja toetust korraldavad.

Pea kõik EMNi liikmes- ja vaatlejariigid on märkinud, et nii rahvusvahelise kaitse saajatel kui taotlejatel on probleeme iseseisva eluaseme leidmisega. Väljakutsed, millega vastuvõtusüsteemist iseseisva eluasemeni liikumisel silmitsi seistakse, on seotud peamiselt üldise eluasemepuuduse ja eluaseme hinnatõusuga, samuti on nimetatud pikki ootejärjekordi sotsiaalpindadele, haldustakistusi (bürokratiat), keelebarjääri, aga teatud juhtudel ka diskrimineerimist kinnisvara omanike ja üüriandjate poolt.

Meetmed, mida riigid võimalikult sujuva ülemineku tagamiseks rakendavad, saab jagada sihistatud ja riiklikeks toetusmeetmeteks. Sihistatud meetmetena pakutakse rahvusvahelise kaitse saajatele nõustamist ja abi sobiva eluaseme leidmiseks, vahendusteenust omanikuga suhtlemisel ja lepingute sõlmimisel, nn üleminekumajutust ajutiselt viibimiseks (tavaliselt riigi või MTÜde omandis olev kinnisvara ja korterid) ning rahalist toetust (näiteks tagatisraha või ettemaksu tasumiseks ja mööbli soetamiseks). Samuti on võimalik pikendada perioodi, mille jooksul rahvusvahelise kaitse saajad vastuvõtukeskuses viibida võivad.

Riik tagab vajadusel ligipääsu sotsiaalpindadele ja pakub sarnaselt kohalike elanikega sotsiaaltoetusi. Õigus sotsiaal- ja eluasemetoetustele (nt üüritoetus, ligipääs sotsiaalpinnale) laieneb üksnes rahvusvahelise kaitse saajatele ja mitte taotlejatele. Rahvusvahelise kaitse taotlejad, kes soovivad menetluse ajal elada väljaspool majutuskeskust, rahalist toetust ei saa. Loa saamiseks elada väljaspool keskust on vaja, et taotlejal oleksid endal piisavad rahalised vahendid.

¹⁰⁴ EMN lühiuuring „Ligipääs iseseisvale majutusele rahvusvahelise kaitse kontekstis“. Kättesaadav: <https://www.emn.eu/publication/ligipaas-iseseisvale-majutusele-rahvusvahelise-kaitse-kontekstis/>

Neli EMNi liikmesriiki¹⁰⁵, Moldova ja Serbia võtsid kasutusele meetmed, et hõlbustada varjupaigataotlejate juurdepääsu riigi tööturule. Näiteks vähendas Horvaatia ooteaega varjupaigataotluse esitamisest tööturule sisenemise õigusele üheksalt kuult kolmele kuule, Kreeka aga vähendas ooteaega kuuelt kuult 60 päevale. Küpros seevastu pikendas tööturule juurdepääsu ajaperioodi ühelt kuult üheksale kuule, et piirata rahvusvahelise kaitse taotluste esitamist vaid tööturule juurdepääsemise eesmärgil.

Lühiuuring: rahvusvahelise kaitse taotlejate integreerimine tööturule¹⁰⁶

Perioodil 2017–2022 on ELi liikmesriikidele esitatud enam kui 3 miljonit rahvusvahelise kaitse taotlust. Et lõviosa taotlejatest on tööealised ning Euroopa Liidus kasvab teatud majandussektorites tööjõupuudus, on taotlejates nähtud potentsiaalset tööjõudu. Samas ei kaasne rahvusvahelise kaitse taotluse esitamisega automaatselt õigust liikmesriigis töötada.

Rahvusvahelise kaitse taotlejate tööturule sisenemist reguleerib vastuvõtutingimuste direktiiv (2013/33/EL). Sama direktiivi artikli 15 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama taotlejale ligipääsu tööturule hiljemalt üheksa kuud pärast rahvusvahelise kaitse taotluse esitamist, kui pädev asutus ei ole otsust langetanud ning viivitus ei ole tingitud taotlejast endast.

Üheksakuuline ooteaeg on olnud arutelude keskmes kahel põhjusel. Ühelt poolt võimaldab ooteaja lühendamise kaitse taotlejal kiiremini tööturule siseneda ning ühiskonda lõimimine algaks varem. Teisalt aitab piisavalt pikk ooteaeg ära hoida võimalikku varjupaigasüsteemi kuritarvitamist olukorras, kus kaitse taotlust ei rahuldata ning taotleja peab riigist lahkuma. Ainuke liikmesriik, kus rahvusvahelise kaitse taotleja kohe pärast taotluse esitamist tööle saab asuda, on Rootsi.

Belgia, Eesti, Soome, Itaalia ja Leedu andsid teada muudatustest seoses taotlejate kinnipidamisega. Eestis tegi Riigikohus otsuse¹⁰⁷, millega kuulutas põhiseadusvastaseks kinnipidamiskeskuse sisekorraeeskirja sätte, mis keelas mobiiltelefonide kasutamise kõikidele kinnipidamiskeskusesse paigutatud inimestele. Otsusest tulenevalt muudeti sisekorraeeskirja, mis võimaldab nüüd välismaalasel päevakavas sätestatud vabal ajal vähemalt üks tund päevas kasutada mobiiltelefoni- ja andmesideteenust kinnipidamiskeskuse või isikliku mobiiltelefoniga tingimusel, et sellega ei ole võimalik teha fotodega videosalvestisi. Samas võib seda õigust põhjendatud vajadusel piirata.

¹⁰⁵ EL, HR, LT, LU ja MD, RS.

¹⁰⁶ EMN lühiuuring „Rahvusvahelise kaitse taotlejate integreerimine tööturule“, kättesaadav:

<https://www.emn.eu/publication/rahvusvahelise-kaitse-taotlejate-integreerimine-tooturule/>

¹⁰⁷ Riigikohtu otsus nr 3-22-2509

Leedus tunnistati kehtetuks säte, mille kohaselt võib varjupaigataotleja ebaseadusliku piiriületuse eest sõjaseisukorra ajal, erakorralise seisukorra ajal või välismaalaste massilisest sisserändest tingitud äärmuslikus olukorras kinni pidada. Seadust muudeti selliselt, et kohus võib valida kinnipidamise alternatiivi kasuks, võimaldades välismaalase majutamist piirivalveteenistuse rajatistes või muusse selleks ettenähtud kohta tingimusel, et ta ei lahku ruumist ilma asutuse juhi või nende volitatud esindaja loata. Itaalias loodi neile taotlejaile, kelle taotlusi vaadati läbi kiirendatud menetluses, võimalus anda kinnipidamise alternatiivina rahaline tagatis.

Lühiuuring: rahvusvahelise kaitse saajate perekonna taasühinemine¹⁰⁸

Lühiuuringus kirjeldatakse perekonna taasühinemise üldist protsessi, antakse ülevaade selleks vajalikest dokumentaalsetest tõenditest ja nende kogumisest ning uuritakse, millised erisused on perekonna taasühinemisel täisealiste või menetluse ajal täisealiseks saavate lastega.

Enamikus riikides saavad perekonna taasühinemist taotleda nii pagulase kui täiendava kaitse staatuse saanud isikud, mõnes üksnes pagulased (nt Küpros, Kreeka, Serbia). Taasühinemise alla kategoriseerivad pereliikmed on loetletud siseriiklikes õigusaktides. Enamasti on selleks nn tuumikperekond – abikaasa, lapsed ja vanemad.

Pereliikme taasühinemise taotlus esitatakse üldjuhul koos viisataotlusega saatkonnas/välisesinduses. Erandjuhtudel lubatakse taotlust esitada ka juba siis kui pereliige viibib riigis. Taotluse saab esitada kas isiklikult, elektrooniliselt veebis (sh spetsiaalse veebilehe kaudu), posti ja e-posti teel. Üldjuhul saab perekonna taasühinemise taotluse esitada hetkest, kui taotleja on saanud kaitse staatuse.

Lisaks dokumentaalsetele tõenditele (abielutunnistus, sünnitunnistus, registreeritud kooselu tunnustus) perekonna taasühinemise taotluse menetlemiseks, võivad liikmesriigid peresidemete olemasolu kinnitamiseks täiendavalt läbi viia intervjuu, koguda fotosid, teha DNA-testi (äärmuslik meede) ja dokumentaalsete tõendite puudumisel nõuda taotlejalt deklaratsiooni/vannet.

Mitmed liikmesriigis puudub siseriiklikes õigusaktides tegelike peresidemete definitsioon või ei ole selle järele vajadust tekkinud. Vajaduse tekkimisel viiakse menetlus läbi konkreetse taotluse individuaalseid asjaolusid arvesse võttes.

¹⁰⁸ EMN lühiuuring „Rahvusvahelise kaitse saajate perekonna taasühinemine“, kättesaadav: <https://www.emn.eu/publication/rahvusvahelise-kaitse-saajate-perekonna-taasuhinemine/>

Seoses toetuste ja materiaalsete vastuvõtutingimustega märkisid kuus liikmesriiki, et viisid läbi muudatusi. Leedu ja Norra suurendasid taotlejaile ettenähtud toetusi, Soome seevastu vähendas toetusi ning Iirimaa, Itaalia, Malta ja Luksemburg muutsid toetuste väljamaksmise süsteemi. Näiteks Iirimaa suurendas ajutiselt nende taotlejate igapäevast toetust, kellele ei ole võimalik majutust pakkuda. Itaalias loodi võimalus vähendada toetusi nendel isikutel, kes on korduvalt rikkunud rahvusvahelise kaitse menetluse reegleid.

Täiendavad tegevussuunad Eestis

Olulise tegevussuunana Eestis sõlmis PPA 2023. aasta augustis koostööleppe ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti Põhja- ja Baltimaade esindusega. Koostöölepingu eesmärk on tagada, et Eestisse saabuvate põgenike kohtlemine on kooskõlas kehtivate õigustega. UNHCR keskendub oma järelevalvetegevuses sellele, kuidas on korraldatud põgenike Eestisse sisenemine ning neile varjupaigale ligipääsu võimaldamine, samuti nende kaitse välja- või tagasisaatmise eest. Samuti toetab UNHCR meetmeid, mis tõstavad PPA töötajate teadmisi ja oskusi pagulasõiguse ja pagulaste kaitse standardite kohta.¹⁰⁹

Lisaks jõustusid 1. jaanuaril 2024 Eesti perekonnaseaduse ja sellega seoses ka teiste seaduste (sh VRKS) muudatused, mille kohaselt tunnustatakse Eestis samasooliste abielu. Sellest tulenevalt muudeti ka VRKSi perekonnaliikmete loetelu. Rahvusvahelise kaitse taotleja pereliikmete hulka kuulub nüüdseks ka registreeritud elukaaslane ning tema vallaline ja alaealine laps. Pagulase ja täiendava kaitse saaja perekonnaliikmeks on lisaks registreeritud elukaaslane ning tema vallaline ja alaealine laps, sealhulgas lapsendatud laps, eestkostetav vallaline ja alaealine laps, sealhulgas lapsendatud laps ning registreeritud elukaaslase vallaline ja täisealine laps, kui laps ei ole terviseseisundi või puude tõttu suuteline iseseisvalt toime tulema, ning registreeritud elukaaslase ülalpidamisel olev vanem või vanavanem, kui päritoluriigis puudub muudest perekondlikest sidemetest tulenev toetus.

Aasta jooksul viidi Eestis läbi mitmeid tegevusi mittetulundusühingute ja rahvusvaheliste organisatsioonide poolt. Näiteks alustas Eesti Pagulasabi *MindSpring* programmi pakkumist pagulastele üle Eesti. Tegemist on grupipõhise programmiga pagulastele, mis toetab võõras riigis toime tulemist. Programmis osalemine tõstab grupiliikmete teadlikkust, annab uusi teadmisi ja oskuseid ning neid juhivad grupis osalejatele sarnase kogemusega ekspert. Esimesed grupid alustasid märtsis ning aasta lõpuks sai kokku üle 21 grupi Keilas, Haapsalus, Viljandis, Pärnus, Sillamäel, Tallinnas ja Tartus. Gruppides osales kokku 163 inimest.¹¹⁰ 2023. aasta sügisel korraldas Eesti Pagulasabi koostöös Tööinspektiooniga *Employability* tööturuprogrammi, mille eesmärk on aidata põgenikele siinsele tööturule siseneda. Programmi käigus keskendu-

¹⁰⁹ Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/uudised/ppa-allkirjastas-koostoeoleppe-ueropa-pagulaste-uelemvoliniku-ameti-pohja-ja-baltimaade-esindusega-11428>

¹¹⁰ Eesti pagulasabi, MindSpring programm. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/et/programmid/mindspring>

takse muuhulgas Eesti tööturu trendidele, õiguslikele küsimustele ja CV koostamisele. Programmis saavad osa leida 50 inimest.¹¹¹

Eelmise aasta jooksul pakkus UNHCR koostöös Eesti Inimõiguste Keskusega informatsiooni ja õigusnõustamist varjupaigataotlejatele ja põgenikele rahvusvahelise kaitse menetluse, ajutisele kaitsele ning teenustele juurdepääsu osas ning integratsiooni teemadel. 2023. aasta lõpuks oli Eesti Inimõiguste Keskus abistanud 510 inimest personaalse õigusnõustamisega.¹¹²

Praeguse ja toimiva nõustamissüsteemi analüüsimiseks tellis Siseministerium 2022. aasta lõpus – 2023. aasta alguses Balti Uuringute Instituudilt uuringu „Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja tagasisaadetavate nõustamisteenuse analüüs“.¹¹³ Uuring viidi läbi AMIF toetusel, projektist „Menetlusvõimekuse ja lahkumiskohustuse täitmise tagamine“. Uuringu eesmärk oli saada ja anda edasi tervikpilt nõustamisteenusest: koguda teenuse osutajate ja teenuse saajate poolset hinnangud teenusele ning selle toimimisele; uurida, kus on täna suurimad väljakutsed teenuse osutamisel (sh nt koostöö osas kolmandate osapooltega) ning tuvastada kohad, mida soovitakse või on vajalik arendada. Uuringu laiem eesmärk oli anda vajaduse ja otstarbekuse korral soovitusi ja ettepanekuid nii teenuse kui terviku kui ka konkreetsete tööprotsesside parendamiseks

4.4 Ümberasustamine ja ümberpaigutamine Euroopas

2023. aastal jätkasid enamik liikmesriike ELi mehhanismides osalemist, millega lubati ümber paigutada, ümber asustada või humanitaarsetel alustel kolmanda riigi kodanikke vastu võtta.

Ümberpaigutamine

Vabatahtlikus solidaarsusmehhanismis (VSM) lepiti kokku 2022. aasta juunis, et pakkuda abi neile liikmesriikidele, kes on enim rändesurve all Vahemere Lääne-Atlandi teel ja pakkuda vajaduspõhist abi ümberpaigutamise või rahalise panuse läbi. 2023. aasta mais pikendati esialgset üheaastast kokkulepet, et viia lõpuni 8000 kaitset vajava inimese ümberpaigutamine.

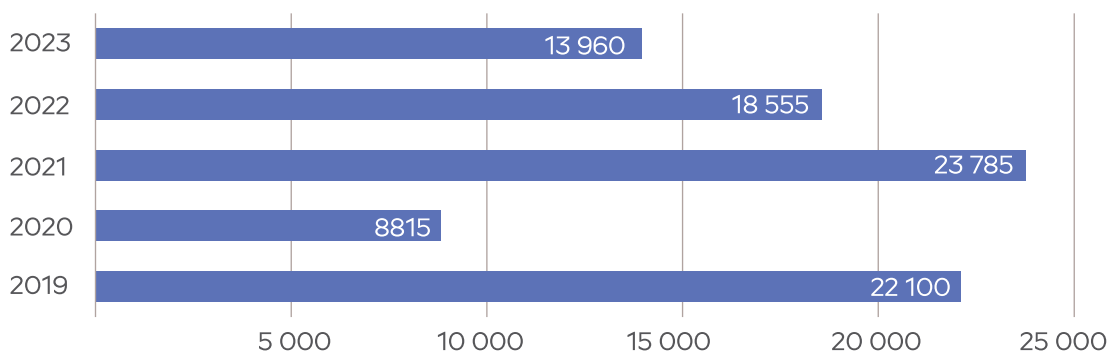
¹¹¹ Eesti pagulasabi, Employability tööturuprogramm. Kättesaadav: <https://pagulasabi.ee/et/ees-ti-pagulasabi-ja-tooinspektsiooni-uhisprogramm-toetab-pagulaste-sisenemist-tooturule>

¹¹² UNHCR (2024), Update on UNHCR's work and activities in Estonia, carried out by UNHCR and partners in Q4 2023. Kättesaadav: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/107807>

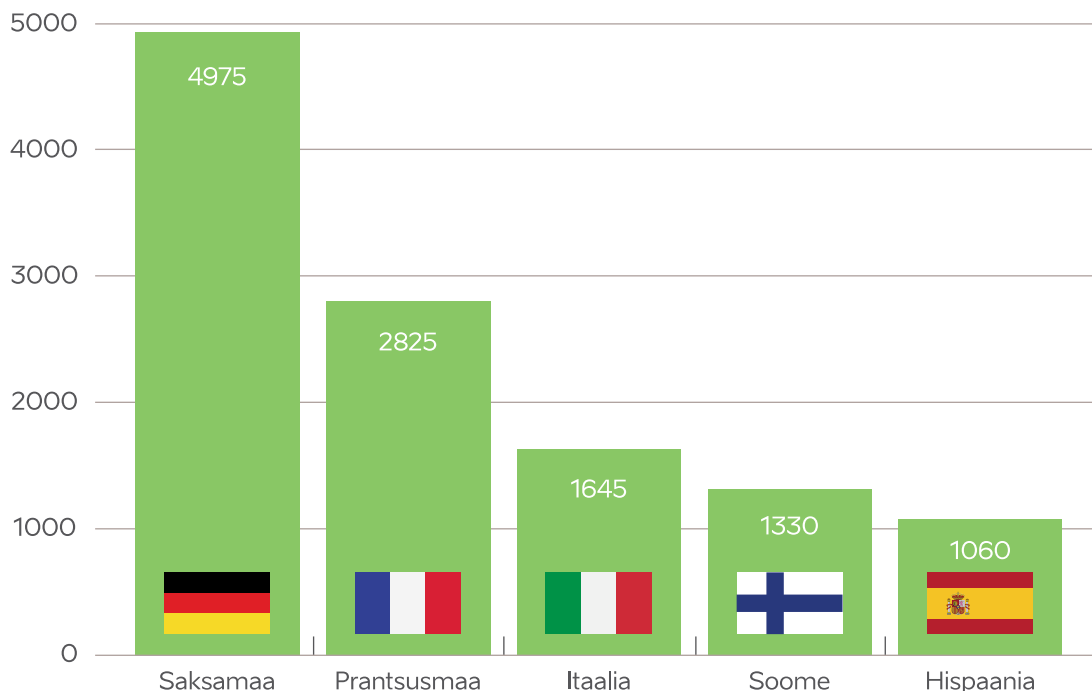
¹¹³ Balti Uuringute Instituut (2023), Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja tagasisaadetavate nõustamisteenuse analüüs. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/documents/2023-06/Rahvusvahelise%20kaitse%20taotlejate%20ja%20tagasisaadetavate%20nC3%B5ustamisteenuse%20anal%C3%BC%C3%BCs.pdf>

Ümberasustamine ja humanitaarsetel alustel vastuvõtmine

Mitmed EL liikmesriigid teatasid poliitilistest otsustest seoses riiklike ümberasustamise programmidega, sealhulgas kvootidega ja lubadustega seoses ümberasustamise ja humanitaarsetel alustel vastuvõtmisega. Võrreldes 2022. aastaga võtsid EL liikmesriigid 2023. aastal vähem inimesi vastu. Kõige rohkem võttis ümberasustatud kolmanda riigi kodanikke vastu Saksamaa (4975), kellele järgnesid Prantsusmaa (2825) ja Itaalia (1645).

Joonis 8. Ümberasustatud kolmanda riigi kodanike arv ELis 2019–2023 (Allikas: Eurostat, migr_asyresa (19.07.2024))

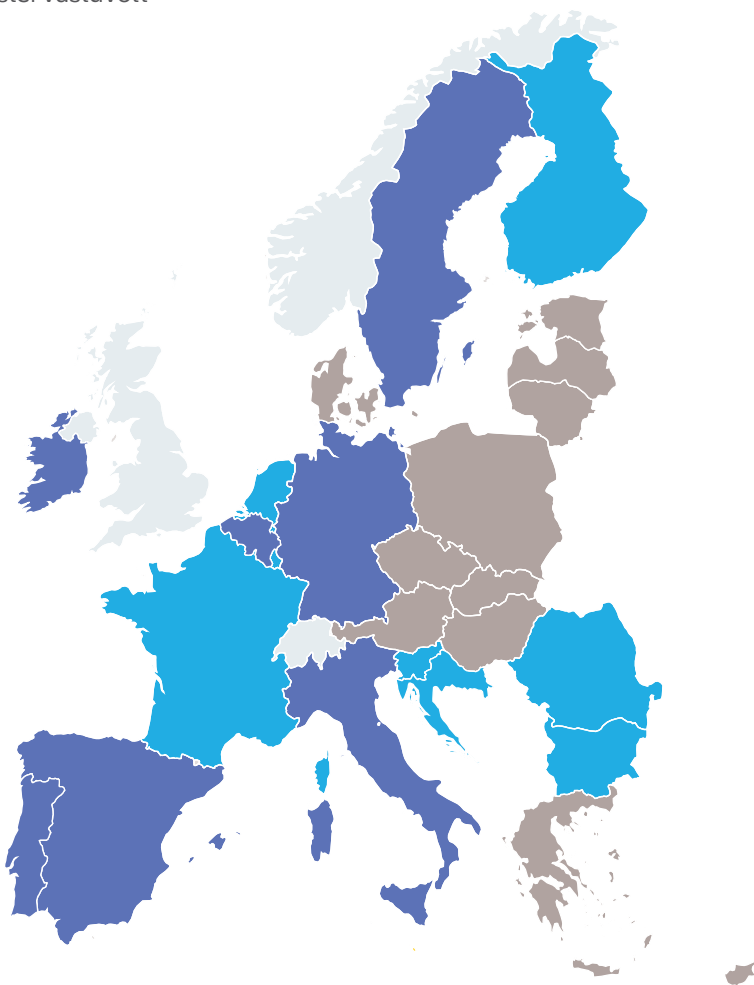

Joonis 9. Ümberasustatud kolmanda riigi kodanike arv ELis 2023. aastal, vastuvõtivate riikide Top 5 (Allikas: Eurostat, migr_asyresa (19.07.2024))

Soome, Rootsi, Saksamaa ja Prantsusmaa muutsid enda ümberasustamise kvote. Saksamaa suurendas enda kvooti 50 inimese võrra aastas. Soome vähendas kvooti

- Ümberasustamine ja humanitaarsetel alustel vastuvõtt
- Ümberasustamine
- Info puudub

	● Ümberasustamine ja humanitaarsetel alustel vastuvõtt	● Ümberasustamine	
	Ümberasustamine ja humanitaarsetel alustel vastuvõtt	Ümberasustamine	Kokku
BE	1500	75	1575
BG	100	0	100
HR	100	0	100
FI	1050	0	1050
FR	6000	0	6000
DE	13 100	24 000	37 100
IE	1200	100	1300
IT	1000	1700	2700
NL	2000	0	2000
PT	600	400	1000
RU	200	0	200
ES	2400	3400	5800
SE	1700	100	1800
Kokku	30 960	29 775	60 735

Joonis 10. Liikmesriikide ümberasutamise ja humanitaarsetel alustel vastuvõtmise lubadused aastateks 2024–2025. Allikas: ARM, DG Home¹¹⁴, detsember 2023

1050 inimeseni. Rootsi vähendas enda kvooti 5000 inimese pealt 900ni ja vähendas ka eriolukorra kvooti 500-lt 50-le. Rootsi lubas, et kaks kolmandikku alles jäänud kvoodist täidetakse eelisjärjekorras naiste, tüdrukute ja LGBTQ+ inimestega. 14 liikmesriiki esitas ümberasutamise ja humanitaarsetel alustel vastuvõtmise lubadusi aastateks 2024–2025.¹¹⁵

¹¹⁴ Euroopa Komisjon, Pledges submitted by Member States for 2024–2025. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-12/Resettlement%20pledges%20submitted%20by%20Member%20States%20for%202024-2025_en.pdf

¹¹⁵ Euroopa Komisjon (2023), Resettlement pledges submitted by the Member States for 2024–2025. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-12/Resettlement%20pledges%20submitted%20by%20Member%20States%20for%202024-2025_en.pdf

Ümberasustatud isikute vastuvõtmise poliitikasuunistes pikendas Prantsusmaa haavatavate inimeste ümberasustamise programmiga seotud kohustusi 3000 inimeseni, eelkõige üheksast enim kaitset saavast varjupaigariigist. Samuti korraldas Prantsusmaa vahetult pärast Türgi maavärinat lisamissioone ning avas programmi Afganistanist pärit naissoost põgenikele ja nende peredele. Prantsusmaa on pühendunud haavatavate naiste kaitsmisele, asustades ümber isoleeritud ja eriti haavatavaid naisi, eelkõige vägivalla, ärakasutamise või inimkaubanduse ohvrid, programmi „Naised ohus“ kaudu.

Saksamaa käivitas 2022. aastal Afganistani humanitaarsetel alustel vastuvõtmise projekti *Aufnahmeprogramm*, mis hõlmas esimest korda inimesi, keda ähvardab tagakiusamine Talibani režiimi poolt nende seksuaalse sättumuse ja sooidentiteedi tõttu. Selle programmi kaudu võeti 2023. aastal Saksamaal vastu esimesed LGBTQ+ inimesed Afganistanist. Saksamaa ümberasustamise lubadus aastateks 2024–2025 oli seotud Keenia, Liibüa, Egiptuse, Liibanoni, Jordaania ja Türgiga. Täiendavalt on Saksamaa lubanud vastu võtta haavatavaid inimesi Afganistanist.

Eesti 2023. aastal ümberpaigutamise või ümberasustamise tegevustes ei osalenud.

5.

AJUTINE KAITSE

2023. aastal jätkus Venemaa Föderatsiooni poolt Ukraina suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud ulatuslik sõjaline agressioon. Kuna täiemahulise sõja eest ELi elama asumiseks põgenevate inimeste arv oli endiselt suur, oli 2023. aasta ELi ja riikliku tasandi õiguslikke ja poliitilisi arenguid silmas pidades oluline aasta. Suurem osa ELi liikmesriike lihtsustasid ajutise kaitse saajate lõimumist vastuvõtvasse ühiskondadesse. See hõlmas eluaseme ning haridusele, tööturule ja arstiabile juurdepääsuga seotud meetmeid, mis olid sageli kohaliku elanikkonnaga võrdsetel tingimustel.

Ajutise kaitse direktiiv (2001/55/EÜ)¹¹⁶ võeti vastu 2001. aastal pärast seda, kui Euroopas toimus Lääne-Balkani relvakonflikti tõttu ulatuslik sundränne, eelkõige Bosniast ja Hertsegoviinast ning Kosovost. 4. märtsil 2022. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu ühehäälselt vastu rakendusotsuse,¹¹⁷ Ajutise kaitse direktiivi otsustati esmakordselt rakendada sõja tagajärjel Ukrainast põgenevate isikute massilise sissevoolu tõttu.

Ajutine kaitse on erakorraline mehhanism, mida saab kohaldada Euroopa Komisjoni ettepanekul ja Euroopa Liidu Nõukogu rakendusakti alusel inimeste massilise sissevoolu korral ning mille eesmärk on pakkuda viivitamatut ja kollektiivset kaitset põgenikele, kes ei saa oma päritoluriiki tagasi pöörduda. Eesmärk on leevendada survet riiklikele varjupaigasüsteemidele ja võimaldada põgenikel kasutada ühtlustatud õigusi kogu ELis. Need õigused hõlmavad riigis viibimist, juurdepääsu tööturule ja eluasemele, arstiabi kättesaadavust ja laste juurdepääsu haridusele.

Direktiivi ja nõukogu 04.03.2022 rakendusakti kohaselt aktiveeriti ajutine kaitse esialgu üheks aastaks. 2023. aastal pikendati ajutist kaitset kuni 4. märtsini 2025 kõigis ELi liikmesriikides kooskõlas ELi Nõukogu rakendusotsusega 2023/2409 (vastu võetud 19. oktoobril 2023).¹¹⁸

5.1 Ajutine kaitse arvudes

31. märtsiks 2024 oli ELis ajutise kaitse staatus 4,2 miljonil mitte-ELi kodanikul. Mõningale kõikumisele vaatamata vähenes ELis Ukrainast ümberasustatud kolmandate riikide kodanikele ajutise kaitse andmise otsuste arv 1 263 860-lt 2022. aasta märtsis 54 170-le 2024. aasta märtsis. Peamised ELi riigid, mis 2024. aasta märtsi lõpus Ukrainast pärit ajutise kaitse saajaid võõrustasid, olid Saksamaa (1 301 790; 30,9% ELi koguarvust), Poola (955 520; 22,7%) ja Tšehhi Vabariik (364 375; 8,7%). Võrreldes EL riikide populatsiooniga, oli enim ajutise kaitse saajaid tuhande elaniku kohta Tšehhis (33,7), Leedus (26,7) ja Poolas (26,0), samal ajal kui ELi keskmine oli 9,4 tuhande elaniku kohta.¹¹⁹

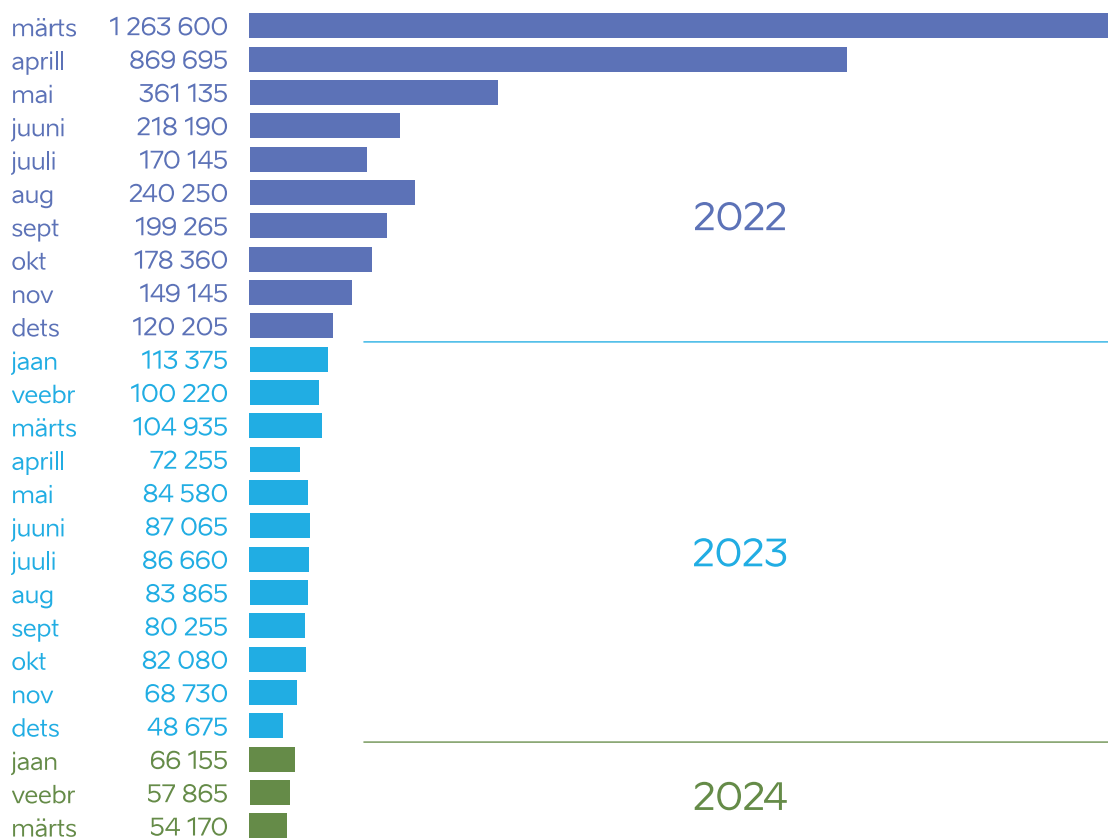
¹¹⁶ Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 2001/55/EÜ. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055>

¹¹⁷ Euroopa Nõukogu Rakendusotsus (EL) 2022/382. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>

¹¹⁸ Euroopa Nõukogu Rakendusotsus (EL) 2023/2409. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302409

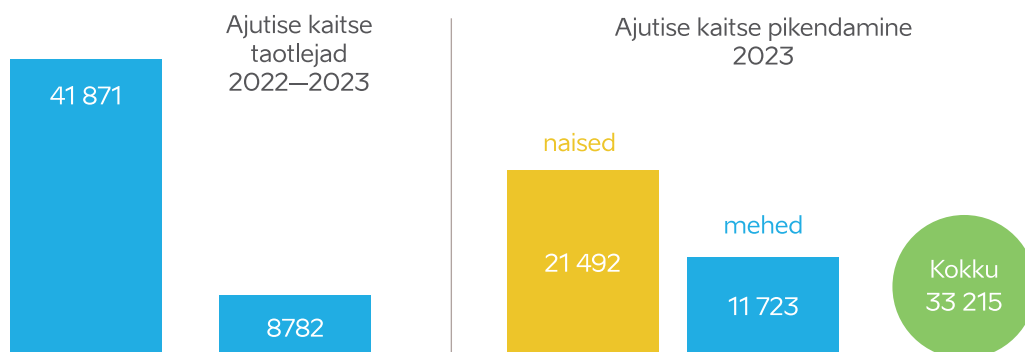
¹¹⁹ Eurostat, People under temporary protection stable at 4.2 million, 08.05.2024. Kättesaadav <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240508-2>

31. märtsi 2024 seisuga moodustasid Ukraina kodanikud üle 98% ajutise kaitse saajatest. Täiskasvanud naised moodustasid ELis ajutise kaitse saajatest ligi poole (45,8%), lapsed ligi kolmandiku (32,8%) ja täiskasvanud mehed veidi enam kui viiendiku (21,4%).

Joonis 11. Ajutise kaitse saajad ELi liikmesriikides ning Norras, 03.2022–03.2024. Allikas: ARM ja Eurostat (migr_asypfm) 08.05.2024

Eestis esitati 2023. aastal 8782 ajutise kaitse taotlust, mis on märkimisväärne langus võrreldes 2022. aastaga, mil esitati 41 871 taotlust. Eelmisel aastal pikendati 33 215 inimese ajutise kaitse staatust.

Joonis 12. Ajutise kaitse taotlejad 2022–2023 ja ajutise kaitse pikendamine 2023, (Allikas: PPA)

5.2 Tegevussuunad ELi tasandil

ELi tasandil oli 2023. aasta peamiseks tegevussuunaks Ukrainast põgenevate isikute ajutise kaitse pikendamine kuni 4. märtsini 2025 kõigis ELi liikmesriikides kooskõlas EL Nõukogu rakendusotsusega 2023/2409 (vastu võetud 19. oktoobril 2023).¹²⁰ 25. juunil 2024. aastal võttis EL Nõukogu vastu rakendusotsuse pikendada ajutist kaitset veel kuni 4. märtsini 2026.a.¹²¹

Esmakordselt aktiveeritud ajutise kaitse direktiiv¹²² võimaldas ELi liikmesriikidel pakuda kohest kaitset, mida täiendab juurdepääs ühtlustatud õigustele, sealhulgas riigis viibimise õigusele, majutusele, haridusele ja koolitusele, sotsiaaltoetustele, arstiabile ja juurdepääsule tööturule.

8. märtsil 2023 avaldas Euroopa Komisjon teatise,¹²³ milles tehakse kokkuvõtte Venemaa Ukraina-vastase sõjalise agressiooni eest põgenevatele isikutele ajutise kaitse andmise esimesest aastast. Selles jõuti järeldusele, et Ukraina solidaarsusplatvormi käivitamine mängis ajutise kaitse direktiivi aktiveerimise ja rakendamise järgse enneolematu koostöövajaduse täitmisel olulist rolli. Teatises rõhutati ELi rände-, valmisoleku- ja kriisiplaanide võrgustiku rolli täpsetel andmetel ja tõenditel põhinevate otsuste tegemisel ning ühise olukorra teadvustamisel Venemaa Ukraina-vastase sõjalise agressiooni rändemõjude kohta. Võrgustikku täiendasid teised foorumid, nagu solidaarsusplatvorm, integreeritud poliitilised kriisidele reageerimise meetmed ja EMN.

Euroopa Komisjon määras 2023. aastaks prioriteetid, mis hõlmavad haridust ja kutseõpet, tervishoidu ja sotsiaaltoetusi, töökohti, majutust ja eluaset. Haridusele ja kutseõppele juurdepääsu osas olid prioriteetid koolidesse registreerumise suurendamine, toetades regulaarset liikmesriikidevahelist vahetust edusammude, väljakutsete ja heade tavade osas; õpetajate ja koolide toetamise jätkamine veebipõhiste materjalide ja koolitustega ning liikmesriikide jätkuv julgustamine, et nad kasutaksid ära Ukrainast ümberasustatud haridustöötajate oskusi ja pädevusi.

Tervishoiuteenustele ja sotsiaaltoetustele juurdepääsu osas keskendusid prioriteetid tervishoiuteenuste takistuste ületamisele sihipärase tegevuse jätkamisega, seades esikohale ümberasustatud laste vaksineerimise ja pikaajalisel ravil viibivate isikute hooldamise, Ukraina vähihaigete toetamise jätkamise, sealhulgas meditsiinilise

120 Euroopa Nõukogu rakendusotsus (EL) 2023/2409. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302409

121 Euroopa Nõukogu rakendusotsus (EL) 2024/1836. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024D1836>

122 Euroopa Nõukogu direktiiv 2001/55/EC. Kättesaadav: HYPERLINK "https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338" https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338

123 Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile ja Nõukogule, Temporary protection for those fleeing Russia's war of aggression against Ukraine: one year on. Kättesaadav: <https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-03/Temporary%20protection%20for%20those%20fleeing%20Russia%E2%80%99s%20war%20of%20aggression%20against%20Ukraine%20one%20year%20on.pdf>

evakueerimise jätkamise kaudu, ning psühhosotsiaalse ja vaimse tervise toetamise ümberasustatud ukrainlastele Rahvusvahelise Punase Risti Föderatsiooni ja valitsusväliste organisatsioonidega sõlmitud lepingute kaudu.

Töökohtadele juurdepääsu osas olid prioriteedid ajutise kaitse saajate kiirema tööturule integreerimise edendamine, sealhulgas talendipanga pilootversiooni¹²⁴ parem kasutamine, Ukraina kvalifikatsioonide ja ELis omandatud kvalifikatsioonide parema mõistmise ja võrreldavuse toetamine. Majutus- ja eluasemele juurdepääsu osas mobiliseeriti 8 miljonit eurot, et toetada ja edendada kogukonna sponsorluskeeme.

Tuginedes turvaliste kodude suunisele,¹²⁵ eraldas komisjon 2022. aasta novembris 5,5 miljonit eurot projektile, mida juhib Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Föderatsioon (IFRC), et toetada ELi liikmesriike ja teisi majutuskavasid rakendavaid sidusrühmi.¹²⁶ Projekti tegevustega alustati 2023. aasta veebruaris kümnes ELi liikmesriigis: Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Ungari, Iirimaa, Holland, Luksemburg, Poola, Rumeenia ja Slovaki Vabariik. Need kestavad kuni 2024. aasta maini.

5.3 Riiklikud tegevussuunad

Ajutise kaitse ulatus

Rakendusotsuse kohaselt võib ajutist kaitset kohaldada järgmiste 24. veebruaril 2022. aastal või enne seda kuupäeva Ukrainas elanud isikute suhtes:

- Ukraina kodanikud ja nende perekonnaliikmed;
- Ukrainas rahvusvahelist kaitset saavad muude riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud (nt pagulased või täiendava kaitse saajad) ja nende perekonnaliikmed;
- muude riikide kodanikud, kellel on alaline elamisluba ning kellel ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt oma päritoluriiki tagasi pöörduda (võidakse kohaldada ka vastavat riiklikku kaitset).
- Liikmesriigid võivad ajutist kaitset kohaldada ka teiste isikute suhtes, sealhulgas:
 - Ukraina kodanikud, kes põgenesid Ukrainast lühikest aega enne 24. veebruari 2022;
 - Ukraina kodanikud, kes viibisid vahetult enne 24. veebruari 2022. aastal ELi territooriumil (näiteks puhkusel või tööga seotud põhjustel);
 - muude riikide kodanikud, kellel on ajutine elamisluba ning kellel ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt oma päritoluriiki tagasi pöörduda

¹²⁴ EU Talent Pool pilot. Kättesaadav: https://eures.europa.eu/eu-talent-pool-pilot_en

¹²⁵ Euroopa Komisjon (2020), Safe Homes guidance. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/safe-homes-guidance_en

¹²⁶ European Migration Network, Annual Report on Migration and Asylum 2022, Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/8bd5962d-ac8a-4b24-af00-2dbd-fa559c3e_en?filename=00_eu_arm2022_report.pdf, last accessed on 6 June 2024.

2023. aastal muutsid mõned liikmesriigid ajutise kaitse kohaldamise aluseid. Näiteks Rootsis võttis valitsus 22. detsembril 2023 vastu otsuse, mille kohaselt laiendati ajutise kaitse ulatust inimestele, kes sellel kuupäeval riigis viibisid ning kes olid riiki saabunud enne 30. oktoobrit 2021, sealhulgas nii Ukraina kodanikele kui ka kolmanda riigi kodanikele ja kodakondsuseta isikutele, kes on saanud Ukrainalt rahvusvahelist kaitset enne Rootsi saabumist. Muudatuse eesmärk oli laiendada inimeste ringi, kes on õigustatud saama ajutist kaitset ja vältida Ukrainasse väljasaatmise riski. Alates 7. septembrist 2023 lõpetas Soome ajutise kaitse andmise kolmanda riigi kodanikele ja kodakondsuseta inimestele, kes olid viibinud Ukrainas tähtajalise elamisloa alusel. Muudatuse eesmärk oli harmoniseerida ELi liikmesriikide praktikad ning vältida teisest liikumist.

Ajutise kaitse registreerimine ja elamisloa pikendamine

Belgia, Prantsusmaa, Itaalia ja Slovakkia tegid muudatusi seoses ajutise kaitse registreerimisega. Itaalia muutis registreerimiskohti seoses suurenenud registreerimiste arvuga. Slovakkias seevastu vähenes ajutise kaitse registreerimiste arv ning seetõttu suleti suure võimekusega transiitkeskus Michalovce's. Juuni seisuga oli avatud vaid nõustamiskeskus Bratislavas. Prantsusmaal trenniti prefektuuride töötajaid ajutise kaitse taotlejate registreerimise teemal, et toime tulla tekkinud väljakutsetega.

Võttes arvesse ajutise kaitse saajate suuri numbreid ja ressursse, mida on vaja elamislubade pikendamiseks tavapärasel teel, võtsid mitmed riigid vastu lihtsustatud menetluse. Pikendamine oli automaatne ilma ühegi ajutise kaitse saaja poolse tegevuseta 13 liikmesriigis. Mõnes riigis tuli ajutise kaitse taotlejal esitada pikendamise taotlus. Näiteks Rootsis pidi elamisloa pikendamise avalduse esitama veebis Rootsi Migratsiooniametile.

Seoses Euroopa Nõukogu otsusega pikendada ajutist kaitset kuni 2025. aasta märtsini, otsustas Eesti, et alates 2023. aasta septembrist taotletud ajutine kaitse ja elamisloa kehtib kuni 2025. aasta märtsini. Enne seda taotletud ajutine kaitse kehtis ühe aasta, misjärel tuli ajutise kaitse saajal esitada pikendamise taotlus. Sama põhimõtte hakkas kehtima ka ajutise kaitse pikendamise osas. Kui pikendamise taotlus esitati enne rakendusotsust, pikendab PPA ajutist kaitset ja elamisloa ühe aasta võrra, kui pärast, siis kehtib ajutine kaitse kuni 2025. aasta märtsini. Muudatuse eesmärk oli vähendada halduskoormust. Muudatusega seoses uuendas PPA ka ajutise kaitse pikendamise menetlust. Alates 2023. aasta septembrist peab pikendamise taotluse esitamisel inimene tegema PPA teeninduses uue foto ning vajadusel vastama täiendavatele küsimustele.¹²⁷

¹²⁷ PPA, ajutise kaitse pikendamine. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/juhend/info-seoses-ukraina-sojaga/ajutise-kaitse-pikendamine>

EMNi vaatlejariikide lähenemised Venemaa Ukraina-vastase sõjalise agressiooni eest põgenejatele kaitse pakkumisel

Norra, Montenegro ja Serbia pakuvad teatud tüüpi ajutist kaitset neile, kes põgenevad Venemaa Ukraina-vastase sõjalise agressiooni eest. Serbias on mudel peaaegu täielikult ühtlustatud ajutise kaitse direktiiviga. Ainus erinevus seisneb selles, et Serbia valitsus ise on ajutise kaitse olukorra kohta otsuse tegemise pädev asutus.

Moldoval on sõja eest põgenevatele ukrainlastele kolm kaitsevormi: pagulasstaatus, humanitaarkaitse ja ajutine kaitse. 2023. aastal kiitis valitsus heaks Ukrainast sunniviisiliselt ümberasustatud isikute ajutise kaitse rakendamise mehhanismi, millega võeti üle mitmed artiklid nõukogu 20. juuli 2001. aasta direktiivist 2001/55/EÜ (mis käsitleb ajutise kaitse andmise miinimumnõudeid ümberasustatud isikute massilise sissevoolu korral).¹²⁸

Ligipääs majutusele

2023. aastal oli liikmesriikides ajutise kaitse saajate majutamise peamine suundumus üleminek vastuvõtukeskustes elamiselt iseseisvale elule ja pikaajalistele majutuslahendustele. Selle tingis vajadus pakkuda pikemaajalisi lahendusi, kuna paljud Ukrainast lahkunud inimesed viibivad ELis kauem.

Eesti Sotsiaalkindlustusamet (SKA) keskendus eelmisel aastal lühiajaliselt majutuselt püsivamatele lahendustele ülemineku toetamisele. Kuna saabuvate Ukraina põgenike arv vähenes, siis sulges SKA neli infopunkti (Jõhvis, Tartus, Pärnus ja Tallinnas) ning vähendas väiksema nõudluse tõttu samm-sammult lühiajalise majutuse pakkumist. Novembrist alates integreeriti ajutise kaitse saajad tavapärasesse rahvusvahelise kaitse vastuvõtusüsteemi. Muudatuse eesmärk oli taastada tavapärane olukord, vähendada kulusid ja tagada kõikidele põgenikele sarnased õigused ja samadel alustel juurdepääs teenustele.

Ligipääs tööturule

14 liikmesriiki muutsid riiklikke seadusi ja poliitikaid, et edendada Ukraina sõjapõgenike juurdepääsu tööturule, mille suurem eesmärk on hõlbustada inimeste lõimumist ja iseseisvat toimetulekut. Austrias ja Moldovas lubati ajutise kaitse saajatel tööle asuda ilma tööloata, samas kui Belgias olid tööealised ajutise kaitse saajad kohustatud end registreerima Flaami Tööhõiveametis. Horvaatia, Itaalia ja Moldova lihtsustasid välismaiste kvalifikatsioonide tunnustamist, sealhulgas meditsiinitöötajate puhul. Soomes said kohalikud omavalitsused rahalist hüvitist tööhõive- ja integratsiooniteenuste korraldamiseks. Tšehhi Vabariik muutis oma tööseadust, et tagada välismaiste töötajate, sealhulgas Ukraina sõjapõgenike, parem kaitse tööjõu ärakasutamise eest.

¹²⁸ European Migration Network, Annual Report on Migration and Asylum 2023, lk 54

2023. aasta mais eraldas Eesti valitsus 4,7 miljonit eurot Ukraina sõjapõgenike eesti keele õppeks ja teisteks toetavateks tegevusteks.¹²⁹ Kui töökohal on vajalik kõrgem keeletase, on võimalik Eesti Töötukassa kaudu saada ka edasijõudnute keelekursusi. Seetõttu eraldati ka EL REACTi¹³⁰ vahenditest lisaraha, et 2023. aastal tööturuteenuste raames eesti keele õpet pakkuda.

Oktoobris avaldas Arenguseire Keskus raporti „Ukraina sõjapõgenike mõju hõivele ja majandusele“.¹³¹ Raporti kohaselt on Eestis Ukraina sõjapõgenike tööturule kaasamine läinud paremini kui teistes Euroopa riikides, kuid siiski on tööealiste põgenike seas hõivatuid vähem ja töötuid rohkem kui kohalike seas. Tööga on hõivatud enam kui pooled tööealistest Ukrainast saabunutest, kokku ligikaudu 27 000 inimest. Vaatamata kiirele tööturule sisenemisele on sõjapõgenikud pigem asunud tööle vabal töökohal, mitte nende oskustele vastavatel töökohtadel.

Sotsiaalministeeriumis koostatud ülevaate „Aasta sõjapõgenikke Eestis“ kohaselt töötab 44% ajutise kaitse saanud 20–64 aastastest Ukraina sõjapõgenikest, mis on Euroopa Liidu keskmisest (30%) oluliselt kõrgem. Töötavate sõjapõgenike osatähtsus on kasvamas ning nende töösuhted on püsivad, mis näitab head hakkamasaamist Eesti tööturul.¹³²

Detsembris jõudis lõpule Eesti Pagulasabi ja Baltic Innovation Agency kootöös loodud neljakuuline ettevõtlusprogramm *Boost*. Programmist said oma äri arendamiseks või jätkamiseks tuge üle 30 erineva kogemusega Ukraina ettevõtja. Eesmärk oli pakkuda Ukraina ettevõtjatele, kes olid sunnitud enda tegevuse koduriigis lõpetama, võimaluse jätkata ettevõtlusega Eestis, seeläbi nii endale kui ka ühiskonnale lisandväärtust luues. Toimused õppeviisidid kohalike ettevõtete juurde ja kultuuriüritused Ida-Virumaal, Tallinnas ja Tartus. Programmi lõpus valiti žürii poolt välja kolm parimat, kes said auhinna 1000-eurose toetuse oma ettevõtte edendamiseks.¹³³

Ligipääs tervishoiuteenustele, sh vaimse tervise teenustele

Arvestades Ukrainas jätkuvat kriisi, tekkis vajadus reguleerida ajutise kaitse saajate jaoks tervishoiuteenuseid efektiivsemalt ja jätkusuutlikumalt. Mitmed liikmesriigid võtsid 2023. aastal kasutusele meetmeid või jätkasid jõupingutusi, et integreerida ajutise kaitse saajad tavapärasesse tervishoiusüsteemi. Näiteks Tšehhi Vabariigis katab riik tervisekindlustusmaksleid täiendavalt inimeste eest, kes ei saa puude tõttu töö-

129 Postimees, Valitsus eraldas reservist 4,7 miljonit Ukraina põgenike keeleõppeks, 17.05.2023. Kättesaadav: <https://haridus.postimees.ee/7776286/valitsus-eraldas-reservist-4-7-miljo-nit-ukraina-pogenikekeeleoppeks>

130 Kättesaadav: Web-based questionnaire filled by official from the Estonian Ministry of Economics and Communications (received on September 5, 2023)

131 Arenguseire Keskus (2023), Ukraina sõjapõgenike mõju hõivele ja majandusele. Kättesaadav: https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2023/10/2023_ukraina-sojapogenike-moju-hoi-vele-ja-majandusele_lyhiraport-2.pdf

132 Sotsiaalministeerium (2023), Aasta sõjapõgenikke Eestis. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/aasta-sojapogenikke-eestis>

133 Eesti Pagulasabi aasta kokkuvõte. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/et/eesti-pagulas-abi-aasta-2023-kokkuvote>

tada, kes ei saa puude tõttu töötada, pärast esialgset 150 päeva, millele igal ajutise kaitse saajal on õigus. Leedu otsustas, et ajutise kaitse saaja eest, kes ei tööta ja ei oma seetõttu kohustuslikku tervisekindlustust, hüvitab valitsus hädavajalikud ravimid, et vältida nende tervise halvenemist.

Vaimse tervise teenuste osas on mitmed riigid¹³⁴ võtnud tööle Ukraina vaimse tervise spetsialiste, kes pakuvad tasuta vaimse tervise nõustamisteenust ja tuge kas telefoni teel, veebis või isiklikult. Belgia ja Lirimaa võtsid kasutusele meetmeid nakkushaiguste, eriti tuberkuloosi ja teatavate vere kaudu levivate viiruste ohjeldamiseks, reageerimaks suuremale riskile, kuna ümberasustatud isikutel võivad puududa vajalikud vaktsiinid. See hõlmas mobiilsete vaktsineerimise meeskondade loomist, et soodustada vaktsineerimist ja immuniseerimisprogrammi käivitamist.

2023. aasta mais määras Sotsiaalministeerium täiendava rahastuse Ukraina sõjapõgenike vaimse tervise teenuste ja kogukondliku toe toetuseks.¹³⁵ Toetust antakse eesmärgiga laiendada Eestis viibivatele sõjapõgenikele vaimse tervise teenuste ja kogukondliku toe pakkumist ning seeläbi soodustada sõjapõgenike lõimimist kohaliku kogukonnaga ja toetada nende psühhosotsiaalset heaolu, vaimset tervist ning iseisvat toimetulekut. Asutused, kes soovivad sõjapõgenikele pakkuda vaimse tervise teenuseid või kogukonna tuge, saavad esitada taotluse.

Alates 2023. oktoobrist ei pakuta Eestis Ukraina sõjapõgenikele enam tasuta esmast tervisekontrolli. Ajutise kaitse saajad integreeriti üldisesse tervishoiusüsteemi. Muudatuse eesmärk oli pärast põgenike massilist sisserännet naasta tavasüsteemi juurde, vähendada kulusid ja tagada kõigile põgenikele samad õigused ja samadel alustel juurdepääs teenustele.¹³⁶

Eestis toetasid ka mitmete MTÜde tegevused ajutise kaitse saajate vaimset tervist. Näiteks on Johannes Mihkelsoni Keskuse kaudu Ukrainast saabunud sõjapõgenikel võimalus saada tasuta vajaduspõhist psühholoogilist nõustamist, psühhoteraapiat (sh paari- ja pereteraapiat), individuaalset ja grupiviisilist loovteraapiat. Kõiki teenuseid pakutakse Tartus, Tallinnas ja vajaduspõhiselt Lõuna-Eesti teistes piirkondades. Teenuse kasutamise tingimuseks on sihtgruppi kuulumine – Ukraina kodanik, kes on saabunud Eestisse pärast 24. veebruari 2022.¹³⁷

¹³⁴ BE, EL, IE, NL ja LU

¹³⁵ Sotsiaalkaitseministri määrus, Sõjapõgenike vaimse tervise teenuste ja kogukondliku toe toetus aastal 2023. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/102052023001>

¹³⁶ Sotsiaalkindlustusameti vastus EMN päringule 29.01.2024

¹³⁷ Johannes Mihkelsoni Keskus, Toetame Ukraina sõjapõgenike vaimset tervist, 20.06.2023.

Kättesaadav: <https://www.jmk.ee/toetame-ukraina-sojapogenike-vaimset-tervist/>

Ligipääs haridusele

Liikmesriigid töötasid selle nimel, et parandada Ukrainast pärit alaealiste juurdepääsu haridusele. Vastuseks laste arvu suurenemisele ja koolikohtade nappusele, määrasid liikmesriigid haridussüsteemile täiendavat (rahalist) toetust, näiteks värvati õppepersonali, loodi täiendavaid õppeasutusi, pakuti keeletunde ja abitundide, pakuti vabaharidustegevusi ja koduõpet.

Näiteks avas Ungari kaks ukraina keelt kõnelevatele lastele pühendatud erikooli. Leedu avas kaks uut Ukraina rahvusvahelise kooli filiaali, suurendades nende arvu neljani (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai). Horvaatias registreeriti Ukrainast pärit õpilased horvaadi keele ettevalmistavatesse klassidesse, samas kui kõik Ukraina alg- ja põhikooli õpilased saavad tasuta õpikuid ja muid õppematerjale.¹³⁸

2023. aasta märtsis, mais ja augustis eraldas Eesti Haridus- ja Teadusministeerium haridusasutuste pidajatele täiendavat toetust¹³⁹, et tagada Ukrainast saabunud laste haridustee jätkamine. Toetust antakse iga lasteaias või -hoius oleva lapse kohta 465 eurot ning üldhariduskoolis õppiva õpilase kohta 506 eurot kuus. Toetus kantakse kooli- või lasteaiapidajale. Eralastehoidude puhul eraldatakse raha kohalikule omavalitsusele, kuhu lastehoius käiv laps on rahvastikuregistris registreeritud. Toetusraha võib kasutada:

- alus- ja üldhariduse õppekoha loomiseks (sh õpetajate ja abiõpetajate töötasutamiseks, õppevahendite ja tehnoloogiliste vahendite muretsemiseks, õppekäikude korraldamiseks);
- täiendava algtasemel eesti keele õppe võimaldamiseks;
- hariduse tugiteenuste (tõlgid, logopeedid, psühholoogid jne) korraldamiseks;
- hariduse abiteenuste (nt õpilastransport, toitlustus) korraldamiseks;
- huvitegevuse, huvihariduse või noorsootöö pakkumiseks.

Arenguseire Keskuse raporti kohaselt saavad Eesti haridusasutused Ukraina sõjapõgenikest õpilaste tõttu tekkinud lisakoormusega üldiselt hästi hakkama. 45,5% Eestis olevatest Ukraina lastest õpivad Tallinnas, 9,9% Tartus ning 4,5% Pärnus. Peamised väljakutsed on keelebarjäär ja kakskeelses klassis õpetamine, suured erinevused Eesti ja Ukraina õppekavades ning Ukraina õpilaste järele aitamine. Töökoormust aitavad leevendada Ukraina haridustöötajad.¹⁴⁰

¹³⁸ European Migration Network, Annual Report on Migration and Asylum 2023, lk 51

¹³⁹ HTM (2023). Haridusasutuste pidajad saavad täiendavat toetust Ukrainast saabunud laste abistamiseks. Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uudised/haridusasutuste-pidajad-saavad-taiendavat-toetust-ukrainast-saabunudlaste-abistamiseks>. Kättesaadav: HTM (2023). Haridus- ja Teadusministeerium eraldab haridusasutuste pidajatele täiendavat toetust, et tagada Ukrainast saabunud laste haridustee jätkumine. 03.03.2023. <https://www.hm.ee/uudised/haridus-ja-teadusministeeriumeraldab-haridusasutuste-pidajatele-taiendavat-toetust-et>

¹⁴⁰ Arenguseire Keskus (2023), Ukraina lapsed Eesti hariduses. Kättesaadav: <https://arenguseire.ee/raportid/ukraina-lapsed-eesti-hariduses/>

Tšehhi Vabariik võttis vastu uued õigusaktid ajutise kaitsega ukrainlaste sotsiaalkaitse kohta

Tšehhi Vabariigis võeti tööhõive- ja sotsiaalkindlustusmeetmeid käsitleva seaduse nr 66/2022 Coll muudatusega vastu uued õigusaktid ajutise kaitsega ukrainlaste sotsiaalkaitse kohta. Seisuga 1. juuli 2023 arvutati humanitaarabi leibkondade kaupa individuaalselt. See on mõeldud nii toimetulekutoetuseks kui ka eluasemetoetuseks. Arvesse võetakse kogu sissetulek ja kõik säästud, sealhulgas leibkonna töötulu, pangakonto saldo, elatusmiinimum ja saadud eluasemetoetus.

Esimeseks 150 päevaks on ette nähtud summa, mis on võrdne Tšehhi Vabariigi elatusmiinimumiga. Seejärel vähendatakse seda summat elatusmiinimumi tasemele juhtudel, kui isik ei püüa ise rahalisi vahendeid hankida, kuid tal ei ole töötamisele objektiivseid takistusi (st ei ole kaitsetu, alla 18-aastane, alla 26-aastane üliõpilane, alla 6-aastase lapse hooldaja, rase naine, vanuses 65+, puudega isik või puudega isiku hooldaja). Puuetega isikud ja 6–10-aastased lapsed saavad kõrgendatud toetust.

Humanitaarabi võib indekseerida, st suurendada põhisumma mitmekordselt, et suunata rohkem toetust kõige haavatavamatele isikutele.

Täiendavad tegevussuunad

Täiendavad tegevused, mille eesmärk oli kaitsta Ukrainast põgenevaid inimesi, hõlmasid saatjata alaealiste kaitset, liikmesriikidevahelist liikumist ning elamisõigusi ja õiguslikku staatust peale ajutise kaitse. Muudatused hõlmasid ka toetusi inimestele, kes soovivad Ukrainasse naasta. Saksamaa asutas Ukraina lastekodudest evakueeritud laste jaoks koordinatsioonikeskuse. Kreeka lõi saatjata alaealiste jaoks spetsiaalse vastuvõtumehhanismi, mis hõlmab tõhusat suunamist, iga saabuva saatjata alaealise registreerimist politsei või mõne muu pädeva asutuse poolt ja koostööd lastekaitseasutustega, et kiirendada vanemliku hoolduse, hooldusõiguse ja eestkoste küsimusi. Kiire protsessi tagamiseks tehti muudatusi ka seadusjärgsete eestkostjate määramises.

Prantsusmaa tõhustas ajutise kaitse saajate mobiilsusega seotud õigusi, võimaldades neil vabalt reisida Schengeni alal ja Ukrainasse 180 päeva jooksul ilma, et nad kaotaksid oma õigusliku staatuse.

Poolas jõustus uus seadusesäte, mille kohaselt võivad Ukraina kodanikud, kes on registreeritud ajutise kaitse saajana, omandada teisel alusel tähtjalisi elamislubasid (ELi sinine kaart, elamisluba ettevõtlikeks vms). Luksemburg võimaldab alates 2023. aasta aprillist ajutise kaitse saajatel, kelle kuupalk on vähemalt võrde lihttöölise alamkuupalgaga, taotleda elamisluba töötamiseks. Tšehhi andis teada Ukraina kodanikele vabatahtliku tagasipöördumise programmi õigusliku aluse loomisest. Samas ei olnud eelmise aasta lõpuks valitsuses selles küsimuses veel lõplikku otsust langetanud.¹⁴¹

¹⁴¹ European Migration Network, Annual Report on Migration and Asylum 2023, <https://www.migrationnetwork.eu/> lk 52

Eesti ja Soome siseministriumid sõlmisid 2023. aasta jaanuaris kokkuleppe, mille kohaselt on Soome valmis vastu võtma iganädalaselt kuni 100 Ukraina sõjapõgenikku, kes selleks ise soovi avaldavad. Sihtrühma arvatakse eeskätt need Ukraina kodanikud, kellel veel ei ole Eestis või muus riigis ajutist kaitset ja kehtivat elamisluba.¹⁴² Samas kasutasid seda võimalust vaid vähesed Eestisse saabunud sõjapõgenikud.¹⁴³

Märtsis jõustus välismaalaste seaduses muudatus¹⁴⁴, mille kohaselt saavad need Ukraina kodanikud, kel on seadusest tulenev riigis viibimise alus, vormistada põhjendatud juhtudel enda viibimisaluse PPA pikaajalise viisana. Vajaduse muudatuse järele tingis olukord, kus Eestis ajutise viibimisõigusega Ukraina kodanikel on ärilistel või isiklikel põhjustel vajalik ELi ja Schengeni ala sees reisida. Teistesse liikmesriikidesse või teise liikmesriigi kaudu Ukrainasse reisisid peavad Ukraina kodanikud tõendama, et nad viibivad Eestis seaduslikult. Seega saab põhjendatud juhtudel vormistada viibimisaluse pikaajalise viisana.

Alates 2023. aastast on Eesti kaasatud Ukraina regionaalsesse pagulaste vastuvõtukavasse (*Regional Refugee Response Plan*). Kava koordineerib UNHCR ja selle on välja töötanud 14 humanitaarorganisatsiooni Eestis.¹⁴⁵ Märtsist detsembrini 2023. aastal viis IOM Eesti läbi küsitlusi Ukraina sõjapõgenike seas, et saada teada Eesti elavate või siit läbi reisivate põgenike profile, sealhulgas nende plaane ja vajadusi Eestis. Küsitluse tulemused avaldati vahereportites.¹⁴⁶

¹⁴² Vabariigi Valitsus, Eestisse saabuvad Ukraina sõjapõgenikud saavad võimaluse soovi korral Soome minna, 13.01.2023. Kättesaadav: <https://kriis.ee/uudised/eestisse-saabuvad-ukraina-sojapogenikud-saavad-voimaluse-soovi-korral-soome-minna-0>

¹⁴³ ERR, Eestisse jõudnud Ukraina põgenike huvi edasi Soome minna on pea olematu, 14.03.2023. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608914882/eestisse-joudnud-ukraina-pogenike-huvi-edasi-soome-minna-on-pea-olematu>

¹⁴⁴ Välismaalaste seadus § 30914 lg 3

¹⁴⁵ UNHCR (2023), Ukraina olukorra regionaalne pagulaste vastuvõtu kava. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2023/02/Estonia-RRP.pdf>

¹⁴⁶ IOM (2024), Estonia — Surveys with Refugees from Ukraine: Needs, Intentions, and Integration Challenges — Annual Report. Kättesaadav: <https://dtm.iom.int/reports/estonia-surveys-refugees-ukraine-needs-intentions-and-integration-challenges-annual-report>

6.

KOHANEMINE
JA
LÕIMUMINE

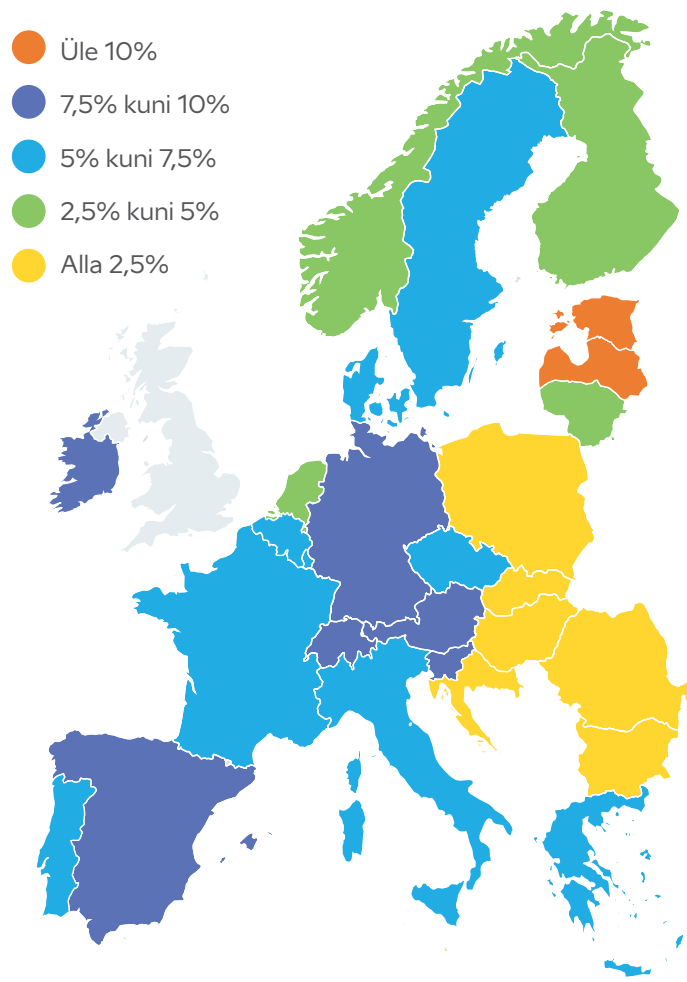

6.1 Euroopa Liidu ülesed tegevussuunad

Euroopa Liidus viiakse ellu 2021. aastal alanud „Integratsiooni ja kaasamise tegevuskava aastateks 2021–2027“¹⁴⁷. Kaasamine ja lõimimine on olnud euroopaliku eluviisi üks olulisi alustalasid ning meie ühiskonna pikaajalise heaolu ning stabiilse majanduse tagatis. Kuna poliitiline olukord Euroopas ja selle lähiümbruses muutub üha keerulisemaks, peavad riigid nüüd veelgi rohkem keskenduma sisserändajate ja eriti rahvusvahelist kaitset otsivate inimeste lõimimisele ühiskonda.

2023. aasta 1. jaanuari seisuga moodustasid kolmandate riikide kodanikud keskmiselt 6,1% Euroopa Liidu liikmesriikide elanikkonnast (joonis 14), mis on 0,6 protsendipunkti kõrgem kui aasta varem. Kõige suurema osa rahvastikust moodustasid kolmandate riikide kodanikud Maltal (17,5%), Eestis (15,6%) ja Lätis (13,6%) ja kõige väiksema Slovakias (0,4%) ja Rumeenias (0,8%).¹⁴⁸

	(%)		(%)
AT	9,3	SK	0,4
BE	5,2	SL	8
BG	1	FI	3,9
EE	15,6	DK	6,2
ES	9,1	CZ	6,2
NL	4	HU	1,5
HR	1,4	IS	4
IE	7,8	LI	16,3
IT	6,4	NO	4,6
GR	6,2	CH	9,3
CY	9,8		
LT	3,4		
LU	10,2		
LV	13,6		
MT	17,5		
PL	1,1		
PT	5,4		

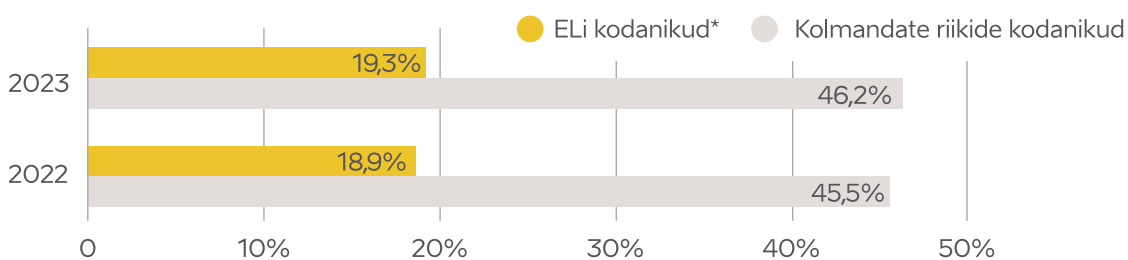
Joonis 13. Kolmandate riikide kodanike osakaal kogu elanikkonnast, 1. jaanuar 2023.
Allikas: Eurostat, migr_pop1ctz

¹⁴⁷ Euroopa Komisjon: Integratsiooni ja kaasamise tegevuskava aastateks 2021–2027.

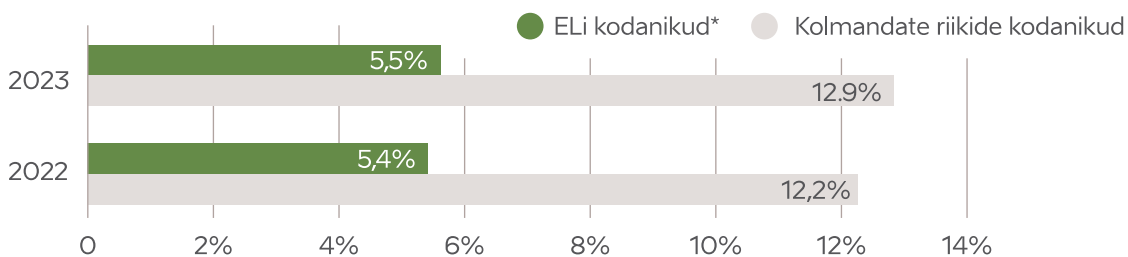
Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758>

¹⁴⁸ Eesti puhul on arvesse võetud ka määratlemata kodanikud ja Läti puhul mittekodanikud (non-citizens).

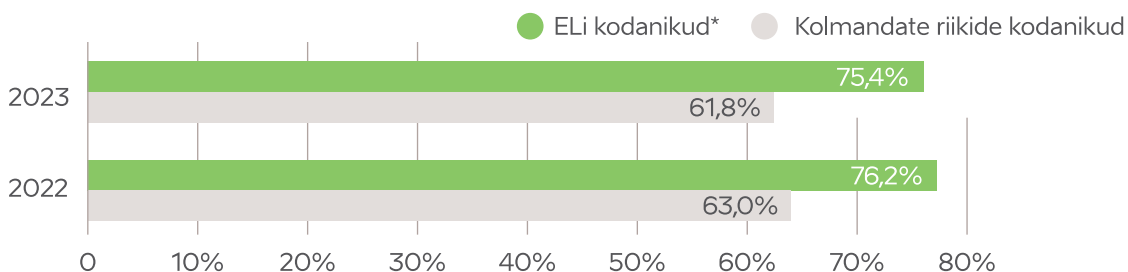
Kolmandate riikide kodanike toimetulek Euroopa Liidus on jätkuvalt liikmesriikide kodanikest kehvem ning võrreldes 2022. aastaga ei toimunud 2023. aastal ELi kolmandate riikide kodanike lõimumise keskmistes näitajates suuri muutusi. Kõigi kolme näitaja puhul on näha väikest muutust paremuse poole. Eurostati andmetel vähenes 2023. aastal võrreldes 2022. aastaga kolmandate riikide kodanike ja kohalike ELi kodanike töötuse määrade vahe 0,6 protsendipunkti võrra. Kolmandate riikide kodanike ja kohalike ELi kodanike vahel vähenes lõhe 0,3 protsendipunkti võrra nii vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse riskis kui ka tööhõives.

Joonis 14. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse risk (üle 18-aastased). Allikas: Eurostat, ILC_PEPS05N (11.07.2024)

Joonis 15. Töötuse määr (20–64-aastased). Allikas: Eurostat, lfsa_urgan (11.07.2024)

Joonis 16. Tööhõive määr (20–64-aastased). Allikas: Eurostat, lfsa_ergan (11.07.2024)

* Ainult raporteerinud ELi riigi (mitte teiste liikmesriikide) kodanikud

Euroopa Liidu pikaajalise elaniku staatus annab ELi mittekuuluvatele kodanikele juurdepääsu mitmetele õigustele, sh püsiva elaniku staatusele, võimalusele töötada ja vabalt töökohta vahetada, sotsiaalkindlustusele ning soodustab sisserändajate lõimumist. 2023. aasta septembris avaldas ELi põhiõiguste amet (FRA) aruande, millest selgus, et ELi liikmesriigid ei kasuta ELi pikaajalise elaniku staatuse andmist piisavalt.¹⁴⁹ ELi Nõukogu leppis oma läbirääkimismandaadi ELi pikaajaliste elanike direktiivi ajakohastamiseks kokku 2023. aasta novembris ja koos kaasseadusandja Euroopa Parlamendiga saavutasid nad 2023. aasta detsembris poliitilise kokkuleppe.¹⁵⁰

Euroopa „Oskuste Aasta“ programmi¹⁵¹ raames pakkus EL välja mitmeid meetmeid, mille eesmärk on hõlbustada kolmandate riikide kodanike oskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamist ja hindamist. 2023. aasta novembris võttis Euroopa Komisjon vastu oskuste ja talentide liikuvuse paketi¹⁵², et soodustada liikuvust ja suurendada ELi atraktiivsust välismaiste talentide jaoks. Paketi eesmärk on parandada kolmandate riikide kodanike kvalifikatsioonide võrreldavust ELi kvalifikatsioonidega. Kaheksandal Euroopa rändefoorumil soovitati tõhustada koostööd avaliku ja erasektori tööturgude vahel, et vähendada takistusi vabade töökohtade ja sisserändajate oskuste kokkuvii-misel. Rändajate ja pagulaste kaasamise partnerlusprogramm Urban Agenda, mille kaaseesistujateks on Euroopa Komisjon (DG HOME) ja Amsterdami linn, kutsus partnerlusega liituma uusi kandidaate, eelkõige kohaliku, riikliku või Euroopa tasandi ametiasutusi, ELi agentuure, kodanikuühiskonna organisatsioone, sihtasutusi ja mõt-tekodasid, samuti rändajate ja/või pagulaste huve esindavaid organisatsioone. Part-nerluse tulevased meetmed põhinevad siseasjade peadirektoraadi integratsiooni ja kaasamise tegevuskaval 2021–2027.¹⁵³

Lisaks korraldas Euroopa Komisjon 2023. aastal koos nõukogu eesistujariikide Rootsiga ja Hispaaniaga kaks Euroopa integratsioonivõrgustiku täiskogu koosolekut, kus käsit-leti vastavalt sisserändajate majutuse ja jätkusuutliku tööturule lõimumisega seotud probleeme.

¹⁴⁹ FRA, Improving migrant integration through stronger EU laws, 06.09.2023. Kättesaa-dav: <https://fra.europa.eu/en/news/2023/improving-migrant-integration-through-stronger-eu-laws>

¹⁵⁰ Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Ülemkogu, Legal migration: Council settles on negotiating position for review of Single Permit Directive, 08.06.2023, Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/08/legal-migration-council-settles-on-negotiating-position-for-review-of-single-permit-directive/>

¹⁵¹ The European Year of Skills. Kättesaadav: https://year-of-skills.europa.eu/index_en

¹⁵² Euroopa Komisjon, European Commission adopts Skills and Talent Mobility Package, 16.11.2023. Kättesaadav: https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/european-commission-adopts-skills-and-talent-mobility-package_en

¹⁵³ Euroopa Komisjon, Invitation for expressions of interest: Urban Agenda Partnership for the Inclusion of Migrants and Refugees, 19.09.2023. Kättesaadav: https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/invitation-expressions-interest-urban-agenda-partnership-inclusion-migrants-and-refugees_en

6.2 ELi liikmesriikide tegevussuunad

Sarnaselt eelmisele aastale tegelesid ELi liikmesriigid kohanemise ja lõimumise valdkonnas ka 2023. aastal peamiselt kolmandate riikide kodanike, sealhulgas Ukraina sõjapõgenike vastuvõtu ja nende kohanemise toetamisega seotud seadusandluse, poliitika- ja praktikamuudatuste elluviimisega. Muudatused olid ajendatud vajadusest koordineerida paremini sidusrühmade lõimumisprotsesse, tagada sisserändajate kohaliku keele oskus, edendada sisserändajate integreerumist tööturule, rõhutada individuaalset vastutust lõimumisprotsessis ja tagada igaihe võimalus ühiskonnaelus osaleda.

Näiteks Küprose siseministerium kiitis heaks integratsiooni ja sotsiaalse kaasatuse riikliku tegevuskava 2024–2026 eelnõu, mille eesmärk on kavandada lõimumistegevusi ja edendada sotsiaalset kaasatust. Sloveenia võttis vastu oma esimese strateegia ELi-väliste kodanike lõimimiseks, rõhutades keelelise lõimumise tähtsust. Iirimaa algatas aga 2023. aasta oktoobris avaliku konsultatsiooni, et teavitada uue sisserändajate lõimumisstrateegia väljatöötamisest.¹⁵⁴ Luksemburgis jõustus 1. jaanuaril 2024 kultuuridevahelise koostöö seadus, mis hõlmab kõiki Luksemburgis elavaid ja töötavaid inimesi.

Kuigi ELi liikmesriikidesse saabub sisserändajaid erinevatest riikidest ja erinevatel põhjustel, keskendusid viis EMNi liikmesriiki 2023. aastal eraldi just rahvusvahelise kaitse saajate lõimimisele, võttes selleks kasutusele uusi strateegiaid.¹⁵⁵ Horvaatia avaldas rahvusvahelise kaitse saanud isikute lõimimisprotsessi protokoll, mis on suunatud kõigile rahvusvahelise kaitse saanud inimeste lõimimisega seotud sidusrühmadele. Lisaks loodi Zagrebi linna lõimumise koordineerimise programm, mis sisaldab muuhulgas kohaliku tasandi tegevuskava. Saksamaa andis varjupaigataotlejatele juurdepääsu lõimumiskursustele, sealhulgas keelekursustele, olenemata nende riiki jäämise väljavaadetest. Lisaks soovitakse parandada ametialase keele omandamise paindlikkust, võttes kasutusele töökohal läbiviidavad kursused, mis sobituksid nii sisserändajatest töötajate kui ka tööandjate individuaalsete vajadustega. Loodud tegevuskava eesmärk on kiirendada rahvusvahelise kaitse saajate integreerumist kutseõppesse ja tööturule. Prantsusmaa määratles 2023. aastal äsja saabunud välismaalaste lõimumispoliitika jaoks neli prioriteeti: pagulaste toetusprogramm ja selle kohalikud seosed olemasolevate toetusskeemidega; välisriikide kodanike lõimimine keele ja tööhõive kaudu; vastuvõtva ühiskonna kaasamine ning koordineerimise tõhustamine koostöös kohalike ametiasutustega, eelkõige territoriaalsete vastuvõtu- ja lõimumislepingute kaudu. Norra uuendas oma spetsiaalset veebisaiti, lisades sinna kõigile äsja Norrasse saabunud pagulastele ja uussisserändajatele olulist teavet.

Mõnel juhul olid riiklike lõimumispoliitikate ja -protseduuride ajakohastamise põhjuseks hindamiste või uuringute tulemused. Näiteks Küpros töötas projekti „Küprose kultuuridevahelise integratsiooni struktuuride ehitamine“¹⁵⁶ järeldestele tuginedes

¹⁵⁴ Eelmine strateegiaperiood lõppes aastal 2021.

¹⁵⁵ DE, FR, HR, LT ja NO.

¹⁵⁶ Euroopa Nõukogu, Intercultural integration in Cyprus. Kättesaadav: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/intercultural-integration-in-cyprus>

välja sotsiaalse ühtekuuluvuse mõõdikud. Leedu lõi järelevalve tõhustamiseks seiresüsteemi, millega saaks paremini hallata seaduslikku rännet ja rahvusvahelist kaitset saavate isikute andmeid. Austrias valmis aruanne „Sotsiaalne ühtekuuluvus ja segregatsioon: Austria integratsiooni ja desintegratsiooni kokkuvõte“, mis märgib sotsiaalse eraldatuse vastu võitlemise protsessi algust föderaal-, provintsi- ja munitsipaaltasandil.

Tšehhi Vabariik, Soome ja Prantsusmaa võtsid vastu muudatused vastutuse ümberjagamises riikliku, piirkondliku ja kohaliku tasandi vahel. Näiteks Soome kiitis 2023. aasta aprillis heaks uue integratsiooniseaduse, mis ühtlustab ja täiustab lõimumisteenuseid ning annab omavalitsustele rohkem vastutust lõimimise edendamisel. Lisaks võeti lõimumisele kaasa aitamiseks kasutusele digitaalseid meetmeid. Austria võttis kulude ja ooteaegade vähendamiseks kasutusele digisertifikaadid lõimumis- ja keeletestide tegemiseks veebis ning Norras alustati äsja saabunud sisserändajatele digitaalsete teabeteenuste tutvustamist.

Sisserände suurenemine ELi on liikmeriikidele kaasa toonud varasemast suurema koormuse lõimimisprotsessidega tegelemisel, mille hulka kuulub nii otseste lõimumisteenuste osutamine kui ka seadusandluse ja meetmete ajakohastamine. Selle leevendamiseks on riigid välja töötanud meetmeid lahkumiseelsete ja saabumisejärgsete programmide jaoks. Näiteks Saksamaal muudeti oskustöölise ja spetsialistide sisserände soodustamise seadust, sätestades lahkumiseelsete meetmed, mida hakatakse alates 2026. aastast pakkuma kolmandatest riikidest pärit kvalifitseeritud migrantidele. Meetmete hulgas on nii nõustamisteenuseid, keelekursusi kui ka kodanikuõpetuse kursusi. Muudatuse eesmärk on muutuda atraktiivsemaks sihtriigiks kolmandatest riikidest pärit töörändajatele. Malta algatas projekti, millega pakutakse viisataotlejatele juurdepääsu veebiteenustele nende päritoluriigis, et toetada nende hilisemat lõimumist Malta. Lisaks võtsid neli EMN liikmesriiki¹⁵⁷ kasutusele meetmed, mille eesmärk on parandada rahvusvahelise kaitse taotlejate juurdepääsu tööturule ja keelekursustele.

Kakskümmend EMN liikmes- ja vaatlejariiki¹⁵⁸ võtsid kasutusele või muutsid lõimumismeeid haridusvaldkonnas, et hõlbustada sisserändajate lõimumist haridussüsteemi ja tööturule; tugevdada täisealiste rahvusvahelise ja ajutise kaitse saajate sõltumatust ning vähendada ebavõrdsust. Antud meetmete hulka kuuluvad näiteks keeletunnistuse standardiseerimine täiskasvanuhariduses; keeleõppe digitaliseerimine tundides osalemise paindlikkuse suurendamiseks; kohalike keelekursuste juurdepääsu ja kvaliteedi parandamine; uue digitaalse hindamisprotsessi kasutuselevõtt ning sisserändajate lastele alg- ja keskkoolis lisatundide andmine. Näiteks Luksemburg võttis 2023. aastal vastu kaks seadust, mille eesmärkideks on parandada uute õpilaste kooli ja ühiskonda lõimumist ning võidelda diskrimineerimisega. Lisaks tegi Luksemburg oma riiklikule keeleinstituudile ülesandeks tegeleda kasvava nõudlusega keelekursuste ja tunnistuste väljastamise järele, hõlbustada lõimumist ja sotsiaalset ühtekuuluvust ning aidata kaasa sisserändajate tööalasele konkurentsivõimele. Küpros

¹⁵⁷ BE, DE, IE ja NL.

¹⁵⁸ AT, BE, CY, DE, EE, EL, FR, HR, IE, IT, LT, LU, NL, PL, SE, SI, SK, NO, GE ja MD.

võttis kasutusele programmi „Kreeka keele õppimine koolieelsetes lasteasutustes“, mis pakub täiendavat tuge sisserändajatest laste eelkooliõpetajate koolitamisel. Eestis võeti kasutusele mitmeid programme, mis toetavad omavalitsusi ja kohalikke haridustöötajaid üleminekul peamiselt eestikeelsele õppele, sealhulgas suurendati eesti keele kursuste mahtu, parandati õppetöö kvaliteeti ja kättesaadavust, tõsteti õpetajate palkasid Ida-Virumaal ning suurendati keelearendusprogrammide rahastust. Antud ülemineku eesmärgiks on tugevdada rahvuslikku identiteeti ja edendada sotsiaalset lõimumist. Eestikeelsele õppele ülemineku kohta saab täpsemalt lugeda järgmises alapeatükis.

Mitu EMNi liikmes- ja vaatlejariiki¹⁵⁹ arendasid või laiendasid sisserändajatele kättesaadavaid digitaalseid õppeplatvorme. Näiteks Belgias võeti kasutusele uus digitaalne õppepakett, mis suurendab tundides osalemise paindlikkust. Austria uuendas ja laiendas oma tasuta keeleportaali – õppeplatvormi, mis pakub veebikursusi kõikidel keeletasemetel. Gruusias tehti veebipõhised keelekursused kättesaadavaks kõigile varjupaigataotlejatele ja rahvusvahelise kaitse staatusega lastele.

Sisserändajate ühiskonda lõimumiseks on lisaks juba välja toodud teenustele ja meetmetele oluline tagada võrdsed võimalused ja õigused ka sotsiaalvaldkonnas. Kaksteist EMNi liikmesriiki ja kaks vaatlejariiki¹⁶⁰ teatasid arengutest kolmandate riikide kodanike juurdepääsus põhiteenustele, sealhulgas juurdepääs sotsiaalkaitsele, sotsiaalkindlustusele, eluasemele, tervishoiule ja pangateenustele. Näiteks Itaalia ratifitseeris Moldovaga lepingu, millega tagatakse pensionide ning tööõnnetuste ja kutsehaiguste maksete eksporditavus, tagamaks mõlemas riigis töötavate isikute õigused. Holland andis omavalitsustele õiguse pakkuda rahvusvahelise kaitse saajatele rahalisi sotsiaaltoetusi leebematel tingimustel, et vabastada inimesi rahalisest stressist ja muredest, mis võivad takistada nende kodanikulõimumist. Ka Austria eraldas sotsiaalabi ja miinimumhüvitiste tarbeks täiendavaid rahalisi vahendeid, mis võimaldavad aidata sihtrühmal katta inflatsioonist tingitud lisakulutusi. Kreekas alustati programmiga, mis pakub puuetega rahvusvahelise kaitse saajatele paremat juurdepääsu eluasemeteenustele ja sotsiaalsetele tegevustele ning Tšehhi andis sisserändajatest alaealistele juurdepääsu tervishoiuteenustele läbi riikliku ravikindlustussüsteemi.

Suurenenud sisserändevoog ning aina mitmekesisem kultuuride segunemine ELi liikmeriikides on suurendanud ka diskrimineerimisest põhjustatud ebavõrdsust. Kuigi Euroopa Liidus on diskrimineerimine rassilise ja etnilise päritolu alusel aluslepingute ja põhiõiguste hartaga keelatud, on püsiva ebavõrdsusega võitlemiseks vaja meetmeid pidevalt täiendada ja ajakohastada. Mitmed EMNi liikmes- ja vaatlejariigid võtsid 2023. aastal vastu diskrimineerimisvastaseid algatusi, mis olid otseselt või kaudselt suunatud rändajatele. Viis EMNi liikmesriiki¹⁶¹ võtsid vastu riiklikud ja piirkondlikud tegevuskavad rassismi ja diskrimineerimise vastu. Näiteks Prantsusmaa avaldas 2023. aasta jaanuaris uue riikliku kava võitlemaks rassismi, antisemitismi ja päritolul põhineva diskrimineerimisega, mis oli ajendatud igal aastal Prantsusmaal aset leidvast 1,2 miljonist rassistlikust või antisemitismlikust diskrimineerimisest või rünnakust. Iirimaa avaldas

¹⁵⁹ AT, BE, DE, GE ja MD.

¹⁶⁰ BE, FR, IT, LV, NL, SE, AT, EL, IE, LU, NO, MD, CZ ja SI.

¹⁶¹ BE, HR, FR, IE ja LV.

riikliku rassismivastase tegevuskava 2023–2027 (NAPAR), mille raames loodi Iirimaa Rassismivastane Fond, mis rahastab riiklikke ja kohalikke algatusi, mille eesmärk on võidelda rassismiga ning edendada rassilist võrdsust ja kogukonna ühtekuuluvust. Leedu laiendas oma diskrimineerimisvastast tegevuskava, rakendades võrdsete võimaluste meetmeid ning Kreeka võttis vastu uue inimõiguste tegevuskava. Hispaania kehtestas rassismi ja ksenofoobia vastase kodakondsuse ja kaasamise strateegilise raamistiku (2023–2027), mille eesmärk oli suurendada sisserändajate ja varjupaigataotlejate kaasatust ühiskonda, mis on ajendatud vajadusest võidelda rändajate smugeldamise ja inimkaubanduse vastu.

Lisaks rakendasid või täiustasid EMNi liikmesriigid rassismi ja diskrimineerimise vastu võitlemiseks erinevaid meetmeid: Belgia ja Luksemburg võtsid vastu uusi seaduseid; Austria ja Luksemburg karmistasid karistusi vihakuritegude või sellega seotud kuritegude eest; Tšehhi parandas reageerimist veebipõhisele küberkuritegevusele ja migrantide suhtes levivale vihakõnele ning Belgia, Soome ja Luksemburg tugevdasid meetmeid diskrimineerimise vastu töökohal, mida kogevad peamiselt sisserändajad. Lisaks tegi Belgia kehtivatesse õigusaktidesse mitmeid muudatusi, sealhulgas tõhusas kaitset kättemaksu eest neile, kes diskrimineerimisest teatavad või selle kohta tunnistusi annavad.

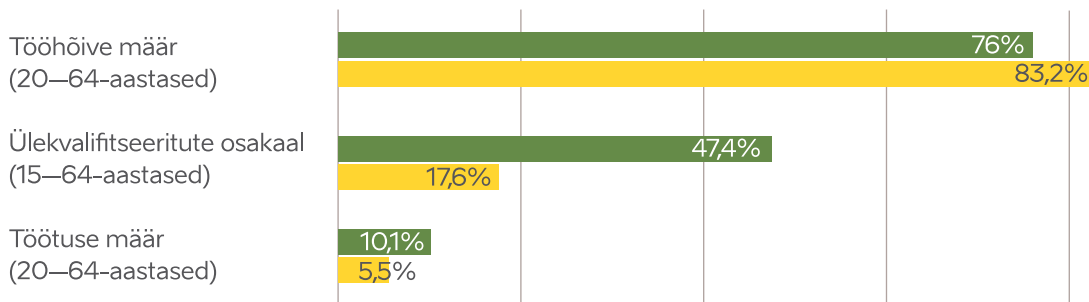
Rassismi vastu võitlemiseks võeti ELis vastu ka meetmed ELi rassismivastase tegevuskava 2020–2025 rakendamiseks. Saksamaa rassismivastase võitluse volinik avaldas 2023. aasta jaanuaris aruande „Rassism Saksamaal: praegune olukord, tegevusvaldkonnad, meetmed“. See on esimene föderaalne dokument, mis annab põhjaliku ülevaate valitsuse tegevusest rassismivastases võitluses. Lisaks on aruandes välja toodud voliniku algatatud rassismiga võitlemise meetmed, näiteks ekspertide nõukogu loomine, mis töötab välja avalike teenuste osutamiseks vajaliku rassismi määratluse, ning sisserändajate organisatsioonides ja muudes kogukonnaasutustes kogukonnapõhise nõustamise toetamine. Moldovas korraldati mitmeid üritusi, mis edendasid etniliste vähemuste diskrimineerimise kaotamist ja rahvusvaheliste suhete tugevdamist.

6.3 Tegevussuunad Eestis

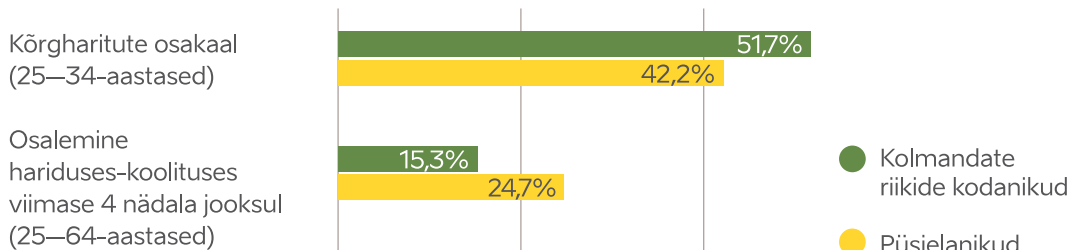
Eurostati 2023. aasta andmete kohaselt kolmandate riikide kodanike kohanemise kohta Eestis jäävad sisserändajate tööturul ja hariduselus osalemise ning sotsiaalse kaasatuse näitajad enamasti märkimisväärselt alla põhirahvastiku omadele ning need erinevused ei ole võrreldes 2022. aastaga oluliselt muutunud. Kolmandate riikide kodanike tööhõive määr oli 2023. aastal 76,0% ning Eesti püsielanike tööhõive määr 83,2%, mis annab 7,2-protsendipunktilise erinevuse. Kolmandate riikide kodanike seas oli ka oluliselt rohkem töötuid (10,1%) kui püsielanike seas (5,5%). Vaesuse- ja sotsiaalse tõrjutuse riskiga kolmandate riikide kodanike osakaal (36,1%) oli oluliselt kõrgem kui Eesti püsielanikel (23,7%). Võrreldes püsielanikega oli kolmandate riikide kodanike seas ka oluliselt rohkem inimesi, kes töötasid ametikohtadel, mille jaoks nad olid üle kvalifitseeritud (47,4% vs 17,6%). Võrreldes 2022. aastaga on aga oluliselt

muutunud kõrgharitude osakaal, mis kolmandate riikide kodanike hulgas on tõusnud 51,7%-ni, tõustes samal ajal kõrgemale ka püsielanike osakaalust (42,2%). (joonis 18).

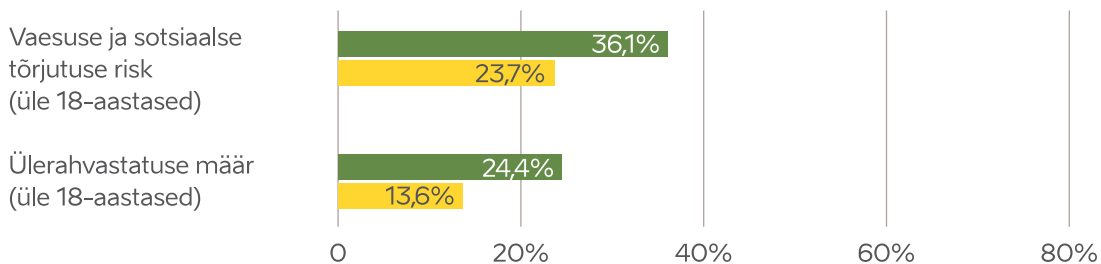
Töölane lõimimine

Haridusalane lõimimine

Sotsiaalne kaasatus

Joonis 17. Lõimumise näitajad Eestis, 2023

Allikas: Eurostat, edat_ifs_9911, trng_ifs_12, ifsa_ergan, ifsa_eoqgan, ifsa_urgan, ilc_peps05n, ilc_lvho15 (08.05.2023)

Eesti poliitikakujundamises ning kohanemise ja lõimumise valdkonnas toimus 2023. aastal mitmeid edasiviivaid tegevusi. 26. jaanuaril allkirjastas kultuuriminister käskkirja „Kohalike omavalitsuste toetamine lõimumise, sealhulgas kohanemise teenuste pakumisel”¹⁶², mille eesmärk on suurendada kohalike omavalitsuste rolli ja võimekust äsja saabunud sisserändajatele, erineva keele- ja kultuuritaustaga isikutele ning tagasi-pöördujatele teenuste osutamisel. Selleks eraldatakse järgmise kuue aasta jooksul

¹⁶² Kultuuriministri käskkiri, Kohalike omavalitsuste toetamine lõimumise, sealhulgas kohanemise teenuste pakumisel. Kättesaadav: <https://adr.rik.ee/kum/dokument/15021470>

Euroopa Sotsiaalfond+ vahenditest ja riiklikust kaasfinantseeringust kokku üle 6,1 miljoni euro. Omavalitsusi asub tegevustes toetama Eesti Linnade ja Valdade Liit. Lisaks jõustus 1. juulil muudatus, mis puudutas erinevate ministeeriumide vastutusalasid ning mille tagajärjel liikus töövaldkond, mis hõlmab muuhulgas võrdõiguslikkuse poliitikat ning käsitleb immigrantide tööturule lõimimise ja võrdse kohtlemise küsimusi, Sotsiaalministeeriumi haldusalast Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumisse. Kevadel andis Kultuuriministeerium riikliku kohanemisprogrammi *Settle in Estonia* korraldamise, arendamise ja sellega seotud teadlikkuse tõstmise töö üle Integratsiooni Sihtasutusele. Kuna programm koosneb koolitustest, peeti otstarbekaks viia teenuste osutamine poliitika kujundamise tasandilt elluviimise tasandile. See muudatus kohanemisprogrammi sihtrühma jaoks muutusi kaasa ei toonud.

Integratsiooni Sihtasutus kuulutas jaanuaris välja avatud taotlusvooru lõimumisele suunatud kultuuri- ja spordialgatuste toetamiseks. Avatud konkursi eesmärk oli edendada erineva kultuuritaustaga inimeste igapäevast suhtlust ja koostööd ning suurendada osalust Eesti kultuuri- ja inforumis. Algatusi toetati kokku 100 000 euroga ning rahastuse said 13 projekti.

Integratsiooni Sihtasutus pöörab tähelepanu ka romade lõimimisele Eestis ja rakendab Valga linnas mentorteenust, mille elluviimist toetavad Kultuuriministeerium ja Haridus- ja Teadusministeerium. Tegemist on Euroopas laialt levinud praktikaga, mis on osutunud romade lõimumisteenustest kõige tõhusamaks. Mentorite ülesandeks on edendada koostööd roma perede, kohaliku omavalitsuse ja selle asutuste vahel, külastada kohalikke ja sisserännanud roma peresid ning aidata sisserännanud peredel Eestis kohaneda (sh leida lasteaia- ja koolikohti, saada sotsiaalteenuseid ja arstiabi, vormistada dokumente, leida tööd ja tutvustada kohalikke ühiskonnakorraldusi). 2023. aastal avati Valgas roma noortekeskus ning mentorite tegevuse tulemusena on Valga romade koolikohustuse täitmine märgatavalt paranenud. Lisaks toetavad Kultuuriministeerium ja Haridus- ja Teadusministeerium romade kultuuritegevusi ja roma keele õpet – 2023. aastal oli toetussumma kokku ligikaudu 64 tuhat eurot. Samuti rakendas Kultuuriministeerium perioodil 2021–2023 koostöös Euroopa Komisjoniga romade lõimumist toetavat projekti ESTROM-3. Projekti maksumus oli kokku 144 000 eurot.

Kultuuriministeeriumi eelarvevahenditest rakendati 2023. aastal Ida-Virumaal uute lõimumismeetmetena nelja toetusmeetmet: Kultuurisaadiku programm, Ida-Virumaa lõimumist toetavate kultuuri- ja spordisündmuste taotlusvoor, Ida-Viru Loomfond ning etenduskunstnike residentuuriprogramm (jäi ellu viimata). Kõik 2023. aastal piloteeritud tugimeetmed olid suunatud piirkonna hariduslikule ja kultuurilisele lõimumisele ning loomemajanduse arendamisele. Toetusmeetmete kohta saab lähemalt lugeda allpool olevast tekstikastist.

Lõimumise edendamine Ida-Virumaal

Mitmed lõimumise valdkonna algatused olid suunatud erinevate sihtrühmade sidususele just Ida-Virumaal, mis on etniliselt ja keeleliselt väga segregeeritud piirkond. Statistikaameti andmetel oli 2024. aasta 1. jaanuari seisuga 80% inimestest muust rahvusest kui eestlased (võrreldes riigi keskmise 32%-ga).

- Mais kuulutati välja toetuse andmise taotlusvoor lõimumist edendavate kultuuri- ja spordiürituste korraldamiseks Ida-Virumaal. Toetuse andmise eesmärk oli suurendada sündmuste elluviimise kaudu Ida-Virumaa eesti keelest erineva emakeelega elanike sidusust Eesti kultuuriruumiga. Toetati kontserdi- ja kultuurisarju, filmifestivale, näitusi, kirjandusüritusi ja spordiüritusi. Taotlusvooru eelarve oli 1 miljon eurot ning rahastuse said 11 projekti.
- Eesti Rahvakultuuri Keskus rakendas Ida-Virumaal Kultuurisaadiku programmi, mis toetas üldhariduskoolide õppekava eesti kultuuri ja ajaloo tutvustamist ja kultuuriõppe sidumist üldhariduskoolide ainekavadega. Toetusprogrammi maht oli 400 000 eurot ja tegevustes osales 42 õppeasutust, s.h 38 üldhariduskooli. Tegevused toimusid koostöös Ida-Virumaa Omaavalitsusliiduga.
- Ida-Virumaa Loomefondi loomist korraldas SA Ida-Viru Ettevõtluskeskus. Projekti eesmärk oli käivitada Ida-Viru Loomefondi tegevus, mis suurendaks Ida-Virumaal ühiskondlikku sidusust, tugevdaks kogukondi, elavdaks kultuurielu ning kasvataks piirkonna kultuuri- ja loomesektori ettevõtlusaktiivsust, kaasates selleks lisavahendeid ka erasektorist. Ida-Viru Loomefondi asutamiseks saadi 2023. aastal ühekordne riigipoolne toetus 100 000 eurot, millega tagati fondi jätkusuutlik tegevus järgnevatel aastatel.
- Kultuuriministerium ja Ida-Viru Ettevõtluskeskus (IVEK) algatasid pilootprojekti nimega Ida-Viru Loomefond. Projekti eesmärk on suurendada Ida-Virumaal ühiskondlikku sidusust, tugevdada kogukondi, elavdada kultuurielu ning kasvata kultuuri- ja loomesektoris ettevõtlusaktiivsust, kaasates lisaressursse erasektorist. 2023. aastal anti IVEK-le Ida-Viru Loomefondi asutamiseks ühekordne 100 000 euro suurune riiklik toetus, et valmistuda ette fondi järgnevatel aastatel jätkusuutlikuks tegevusteks (nt sihtrühmale suunatud koolituste läbiviimiseks jms). Fond alustas tegevust 2023. aasta lõpus.

Üheks olulisemaks arenguks lõimumise valdkonnas 2023. aastal võib pidada eestikeelsele õppele üleminekut ettevalmistavate ja toetavate tegevustega alustamist. 2022. aastal otsustas Eesti valitsus minna üle eestikeelsele õppele¹⁶⁸, eesmärgiga tagada kõigile Eesti lastele kvaliteetne eestikeelne haridus. Üleminek toimub mitmes etapis ja algab haridusasutustes 2024. aasta sügissemestril, kuid 2023. aastal viidi ellu juba mitmeid toetavaid tegevusi.

- Koole, mis pakuvad suurendatud mahus eesti keele ja eestikeelset õpet toetati täiendavalt üle nelja miljoni euroga. Eesmärk oli toetada eesti keelest erineva kodukeelega õpilastele eesti keele õpetamist ning seeläbi kindlustada hariduses kõigile võrdsed võimalused. Lisaraha eraldati nii keelekümbluskoolidele, uussisserändajate eesti keele õppe toetamisele kui ka osalist eestikeelset õpet rakendavatele koolidele.
- Valitsus kiitis 16. märtsil heaks määruse muutmise¹⁶⁹, millega muudetakse koolieelse lasteasutuse riiklikku õppekava seoses üleminekuga eestikeelsele õppele. Muudatuse kohaselt on alates 2024. aasta septembrist Eesti munitsipaallaste-aedadade õppekeel eranditult eesti keel. Vastuvõetud riikliku õppekava muudatuse kohaselt peavad eestikeelsed lasteaiad alates 1. septembrist 2024 toetama erineva kodukeelega laste eesti keele omandamist alates 3. eluaastast lõimitud õppe- ja kasvatustegevuste, vajadusel ka eraldiseisvate keeletegevuste abil.
- 24. märtsil jõustus haridus- ja teadusministri määrus¹⁷⁰, millega kehtestati Ida-Virumaal tegutsevate koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajate, juhtide ja tugispetsialistide töö väärtustamiseks täiendava tööjõukulu toetuse eraldamise tingimused 2023. aasta sügissemestriks.¹⁷¹ Algatuse eesmärk on tagada Ida-Virumaa haridusasutustes eesti keele oskusega haridusspetsialistide olemasolu, mis on vajalik 2024. aasta sügisel algavaks eestikeelsele õppele üleminekuks. Määrusega kehtestati Ida-Virumaa õpetajatele võrreldes üleriigilise palgatasemega kõrgemad palgad – koolides koefitsiendiga 1,5 ja lasteaedades 1,3. Kõrgem palk peaks suurendama eestikeelsete õpetajate huvi Ida-Virumaa koolides töötamise vastu.

¹⁶⁸ Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seadus (eestikeelsele õppele üleminek), vastu võetud 12.12.2022. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122022008>

¹⁶⁹ Vabariigi Valitsuse 29. mai 2008. a määruse nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ muutmine. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032023002>

¹⁷⁰ 16.04.2023 muudeti haridus- ja teadusministri 16. märtsi 2023. a määrust nr 7 „Ida-Virumaa koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide ning kutseõppeasutuste õpetajate, juhtide ja tugispetsialistide töö väärtustamiseks täiendava tööjõukulude toetuse eraldamise tingimused ja kord 2023. aastal“, et lisada kõrgema töötasu saajate hulka ka esmasest versioonist välja jäänud Ida-Virumaa võõrkeelte õpetajad, kes valdavad eesti keelt nõutud tasemel ja kellel on kõrgharidus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113042023004>

¹⁷¹ 11.01.2024 võeti vastu ka toetuse eraldamise tingimuste määrus 2024. aastaks.

- Aprillis alustasid strateegilised nõustajad¹⁷² tööd kohalike omavalitsuste haridusjuhtide ja -spetsialistide ning haridusasutuste juhtide ja õpetajate toetamiseks eestikeelsele õppele üleminekul. Nõustajad aitasid õppeasutusi personali arendamisel, koolitustel ja õppetöös osalemist võimaldava töökeskkonna loomisel, dokumentatsiooni korrastamisel ning eestikeelsele õppele ülemineku tegevuskava koostamisel.
- Haridus- ja teadusminister kinnitas augustis eesti keele õppe arendamise programmi Keelesamm¹⁷³, millega suunatakse kuue aasta jooksul ligi 46 miljonit eurot eesti keele kui teise keele õpetamise, sealhulgas eestikeelsele haridusele ülemineku tegevustesse. Programmi peamised eesmärgid hõlmavad eesti keele õppe kvaliteedi tõstmist ning eesti keele õppe ja keeleveldkonna e-teenuste kättesaadavuse parandamist. Lisaks arendatakse programmi raames keeleõppe metoodikaid ning hindamise ja testimise meetodeid, integreerides nendes kaasaegset keeletehnoloogiat. Programmi oluliseks eesmärgiks on ka keeleveldkonna professionaalide järelkasvu soodustamine, sealhulgas eesti keele kursuste pakkumine vähemalt 2500 haridustöötajale. Programmi maksumusest 70% tuleb Euroopa Sotsiaalfondist ja 30% on Eesti riigi kaasfinantseering ning selle peamine elluviija on Eesti Keele Instituut.
- Sügisel sõlmis Haridus- ja Teadusministeerium kokkulepped Tartu Ülikooli, Tallinna Ülikooli ning asendusõpetajate programmiga, mis võimaldab eestikeelsele õppele üle minevatel koolidel ja lasteaedadel tellida tasuta asendusõpetajaid ning kutsuda üliõpilasi abiõpetajateks üle kogu Eesti. Eestikeelsele õppele ülemineku ja erineva emakeelega õpilaste toetamine nõuab õpetajatelt oma oskuste ja teadmiste täiendamist. Seega aitab meede eestikeelsele õppele ülemineku toetaval koolitusel osaleva õpetaja tundide asendamiseks või muu emakeelega lapsi eesti keeles õpetava õpetaja haigestumise korral taotleda asendusõpetajat. Abiõpetajateks on selleks vabatahtlikult soovi avaldanud õpetajakoolituse ja teiste ettevalmistuselt sobivate erialade üliõpilased. Neile on tagatud eesti keelest erineva emakeelega õpilaste õppe toetamiseks vajalik esmane ettevalmistus ja vajaduspõhine nõustamine töö käigus.
- Haridus- ja Teadusministeerium algatas programmi „Väärtuspõhise hariduskultuuri kujundamine kohalikus omavalitsuses eestikeelsele haridusele ülemineku toetamiseks“, mida viib ellu Tartu Ülikooli eetikakeskus koostöös hea lasteaia võrgustikuga ja kaasatakse ka väliseid eksperte. Programmi eesmärk on toetada ühise väärtuspõhise hariduskultuuri arendamist Ida-Virumaa lasteaedades, luues igale kaheksale Ida-Virumaa omavalitsusele ja valitud lasteaedadele eestikeelsele õppele üleminekuks tegevuskava. 2023. aastal osales programmis kaheksa Ida-Virumaa arendusrühma ning lasteaedades toimusid väärtusarenduse seminarid, koolitused, nõustamised ja lasteaedade heade praktikate päev. Lisaks nõustati omavalitsusi kohaliku hariduselu väärtuspõhise arendustegevuse planeerimisel.

¹⁷² Kohalike omavalitsuste haridusjuhtidele ja -spetsialistidele ning haridusasutuste juhtidele pakuvad tuge esialgu kaks strateegilist nõustajat – üks Ida-Virumaal ning teine Tallinnas ja Harjumaal.

¹⁷³ Eesti Keele Instituudi koduleht, Keelesamm. Kättesaadav: <https://eki.ee/keelesamm/>

Lisaks andis Integratsiooni Sihtasutus aprillis välja edasijõudnutele mõeldud eesti keele õpiku „Lõpuks leidsin sind“, mis valmis eesti keele õpetajate ja ligikaudu 70 erinevas paigas üle Eesti elava keeleõppija koostöös. Raamatu veebiversioon on saadaval tasuta¹⁷⁴. Tallinna linn pühendas 2023/24 õppeaasta erinevate keelte ja kultuuride uurimisele. Teema-aasta jagati teemakuudeks, mille jooksul Tallinna Haridusamet toetas ja korraldas erinevaid tegevusi, sealhulgas üleminekut eestikeelsele õppele.

¹⁷⁴ Dolgošev, M., Maffucci, P. (2023). Lõpuks leidsin sind. Veebis kättesaadav: <https://integratsioon.ee/sites/default/files/L%C3%B5puks-leidsin-sind.pdf>

7.

KODAKONDSUS JA KODAKONDSUSETUS

7.1 Tegevussuunad ELis

2022. aastal¹⁷⁵ anti Eurostati andmetel Euroopa Liidu liikmesriikides kodakondsus 989 900 kolmanda riigi kodanikule. Uusi kodakondsusi anti kõige rohkem Itaalias (213 700, 22% kogu EList), Hispaanias (181 600, 18%), Saksamaal (166 600, 17%), Prantsusmaal (114 500, 12%) ja Rootsis (92 200, 9%). Kodakondsuse saajate seas oli varem kõige rohkem Maroko (112 700), Süüria (90 400), Albaania (50 300), Türgi (29 700) ning Ukraina kodanikke (29 300). 2021. aasta kodakondsuse andmetega võrreldes toimus suurim kasv Leedus (+223%), Itaalias (+76%) ja Soomes (+54%) ning langus Bulgaarias (-59%) ja Maltal (-27%).

Tabel 27. Kodakondsuse saajate TOP 5 eelmised kodakondsused enim kodakondsust andnud liikmesriikide lõikes (Allikas: Eurostat migr_acq)

	Eelmine kodakondsus	Uue kodakondsuse andnud peamised liikmesriigid		
I	Maroko	Hispaania 49,2%	Itaalia 27,5%	Prantsusmaa 14,3%
II	Süüria	Saksamaa 53,6%	Rootsi 21,1%	Holland 16,5%
III	Albaania	Itaalia 75,8%	Kreeka 19,2%	Rootsi 1,2%
IV	Rumeenia	Itaalia 43,2%	Saksamaa 18,6%	Hispaania 11,2%
V	Türgi	Saksamaa 48%	Prantsusmaa 18,1%	Holland 11,1%

ELis¹⁷⁶ hõlmasid peamised kodakondsusega seotud tegevussuunad kodakondsuse taotlemise menetluse lihtsustamist, õigusaktide ajakohastamist ja taotlusprotsesside kasutajasõbralikumaks tegemist. Muudatuste¹⁷⁷ keskseks eesmärgiks oli halduskoormuse vähendamine (näiteks teatud taotlejate kategooriatele nagu alaealised) ja otsuste kiirem väljastamine (eelkõige teatud menetlusastmete digitaliseerimise läbi). EL lubas globaalse pagulasraamistikuga¹⁷⁸ tagada sunniviisiliselt ümberasustatud isikute, kodakondsuseta isikute ning vastuvõtivate riikide ja kogukondade kaasamise erinevatesse uuringutesse¹⁷⁹. See aitaks parandada andmete kättesaadavust ja täpsust, mida omakorda kasutatakse programmide ja poliitikate kavandamiseks. Samuti lubati toetada nii globaalse pagulasraamistiku kui ülemaailmse säästva arengu tegevuskavades toodud eesmärgi ja nende rakendamist.

ELi üleselt toetatakse ka selliste projektide rahastamist nagu Lives in Dignity ja projekti koordineerimist läbi EGRIS (Expert Group on Refugee, IDP and Statelessness Statistics) töögrupi. Lisaks teeb EL koostööd ka OECDga, et luua ühised integratsiooni näitajad või indikaatorid. Et parandada rännet ja ümberasustatud isikuid puudutavate

¹⁷⁵ Kuna Eurostat avaldab kodakondsuse andmestiku üheaastase viibega, on statistika toodud 2022. aasta seisuga.

¹⁷⁶ DE, IE, IT, NL.

¹⁷⁷ BE, CZ, DE, EE, FR, IE, IT.

¹⁷⁸ GCR koduleht, Multistakeholder Pledge: Inclusion of Forcibly Displaced and Stateless Persons in National Statistical Systems and Surveys. Kättesaadav: <https://globalcompactrefugees.org/multistakeholder-pledge-inclusion-forcibly-displaced-and-stateless-persons-national-statistical>

¹⁷⁹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 862/2007. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0862>

andmete täpsust ja kättesaadavust, toetab EL sunniviisiliselt ümberasustatud ja kodakondsuseta laste andmete kaasumist riiklikesse statistikasüsteemidesse läbi IDACi (Data Alliance for Children on the Move) perioodil 2024–2026¹⁸⁰.

Belgias pikendati kodakondsuse kehtetuks tunnistamise vaidlustamiseks ette nähtud perioodi. Itaalia leevendas elukohale ja sissetulekule esitatud nõudmisi olukorras, kus kodakondsuse taotluse menetlemistähtaeg on lõppemas. Sarnaseid leevendusi tehti ka naturalisatsiooni korras kodakondsuse omandamisele. Saksamaal esitati eelnõu¹⁸¹ kodakondsuse seaduse ajakohastamiseks eesmärgiga parandada välisriigi kodanike lõimumist Saksa ühiskonda. Peamised muudatused hõlmasid järgmist: kodakondsuse taotlemiseks nõutava riigis elamise perioodi lühendamine 8-lt aastalt 5-le aastale, mida võib erijuhtudel vähendada ka 3-le aastale (kui taotleja tõendab, et on teinud märkimisväärsed lõimumispüüdlusi); Saksamaa territooriumil sündinud lapsed, kelle vähemalt üks vanem on elanud Saksamaal seaduslikult vähemalt 5 aastat ning kellel on alaline elamisõigus, saavad automaatselt Saksamaa kodakondsuse; isikud, kellel on mitu kodakondsust, võivad siiski saada ka Saksamaa kodakondsuse, säilitades seejuures teised kodakondsused. Iirimaa vähendati teisest rahvusest vanematele Iirimaa pinnal sündinud laste elamisperioodi nõuet 5-lt aastalt 3-le aastale, et nende nimel saaks esitada taotluse naturalisatsiooni korras kodakondsuse omandamiseks kiiremini.

Saksamaa ja Belgia teatasid eranditest keelenõudele. Belgia Põhiseaduskohtu otsuses sedastati, et keelebarjäär võib takistada kirjaoskamatute taotlejate võimalusi kodakondsuse saamiseks olukorras, kus nõutakse A2 tasemel kirjutamise ja rääkimise oskust ühes kolmest ametlikust keelest. Saksamaal võeti vastu muudatus, millega nõutakse puuetega inimestelt saksa keele oskust B1 tasemel ehk madalaimat võimalikku keeleoskuse taset kodakondsuse omandamiseks. Prantsusmaal ja Iirimaa võeti kodakondsuse taotluse esitamiseks ja menetlemiseks kasutusele veebipõhine platvorm, et vähendada halduskoormust ja pettuse juhtumeid.

Mitmes liikmesriigis aga hoopis karmistati kodakondsuse taotlemisele ja andmisele seatud nõudeid. Soomes alustati ettepanekute koostamisega naturalisatsiooni korras kodakondsuse omandamisele seatud tingimuste karmistamiseks. Muudatuste eesmärgiks on soodustada lõimumist ja Soomes kehtivate ühiskondlike reeglite järgimist. Muudatusettepanekud on jaotatud kolmeks: nõutud viibimisperioodi pikendamine 8-le aastale, nõuete karmistamine piisavate rahaliste vahendite olemasolule ja teistele tingimustele ning kohustusliku kodakondsuseksami sisseviimine.¹⁸² Ka Rootsis alustati läbirääkimistega karmimate tingimuste sätestamiseks, näiteks riigis elamise nõude pikendamine 5lt aastalt 8-le aastale, ausa eluviisi ja kriminaalkarikate puudumise nõude ja eksami või testi sisseviimine, mis tõendaks Rootsi kultuuri ja keele põhjalikku tundmist.

¹⁸⁰ UNICEFi koduleht, IDAC. Kättesaadav: <https://data.unicef.org/resources/international-data-alliance-for-children-on-the-move/>

¹⁸¹ Saksamaa siseministerium, Draft legislation for modern citizenship law published – Faeser: “Acquiring citizenship is the greatest show of commitment to Germany”, 19.05.2023. Kättesaadav: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/EN/2023/05/staatsangehoerigkeitsrecht.html>

¹⁸² Soome siseministerium, kodakondsusseaduse reform. Kättesaadav: <https://intermin.fi/en/projects/reform-of-the-citizenship-act>

Kodakondsusetuse valdkonna muudatused lähtusid vajadusest täpsustada õigusakte või kohandada siseriiklikke õigusakte rahvusvaheliste standarditega¹⁸³. Oluliste arengutena saab välja tuua kodakondsusetuse määratlemise menetluse sisseviimise Hollandis ja Portugalis ehk loodi kodakondsusetuse kindlaksmääramise menetluse kord ja vastutavate asutuste võrgustik, ning ettepanekut kehtestada Belgias kodakondsusetuse isikutele uus elamisõigus. Viimase kohaselt antaks uue seadusemuudatuse jõustudes kodakondsusetuse isikule kuni 5-aastane elamisluba, mis võimaldaks muuhulgas taotleda perekonna taasühinemist samadel tingimustel pagulase staatuse saanud isikutega. Itaalias võeti vastu uuendus, mille kohaselt võivad kodakondsusetuse isikud siseneda riiki hooajatöö ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise eesmärgil. Lisaks loodi kodakondsusetuse taastootmise vältimiseks erand, mille kohaselt saab Itaalia kodakondsusetuse teatud juhtudel omandada sünniga (ius soli). Seda võimaldatakse juhtudel, kus Itaalia territooriumil sündinud vanem oli lapse sünni ajal kodakondsusetu, ning juhul, kui pagulase staatusega inimestel sünnib Itaalia territooriumil laps, kellele ei ole võimalik taotleda kodakondsust ius sanguinis põhimõttel.

UNHCR: „Globaalsed trendid: sunniviisiline ümberasustamine 2023“¹⁸⁴

UNHCRi andmetel oli 2023. aasta lõpuks maailmas hinnanguliselt 4,4 miljonit kodakondsusetu inimest, sh määratlemata kodakondsusetu isikud. Tegelik arv võib olla aga veel suurem, kuna kõik riigid kõnealuseid numbreid ei kogu ega avalda. Umbes kolmandik kodakondsusetu inimestest on ka sunniviisiliselt ümberasustatud. Näiteks on suur hulk rohingaseid sunnitud elama Myanmari naaberriikides (hinnanguliselt on Bangladeshi asunud elama 971 900 rohingat), Elevandiluurannikul on kodakondsusetu ümberasustatud inimesi 931 000 (kodakondsusetus on ajalooline probleem ning seadusandlus ei ole lahendanud kodakondsusetu sündivate laste küsimust) ning Tais 586 500 (peamiselt kodakondsusetu etniliste vähemuste esindajad).

2023. aastal sai kodakondsusetu (või nende kodakondsust tunnustati) 32 000 inimest 29-s riigis. Kuigi seda on rohkem kui 2022. aastal, on numbrid siiski väikesed. Üle maailma astusid 14 riiki olulisi samme, et ennetada ja vähendada kodakondsusetust. Näiteks võeti Moldovas, Põhja-Makedoonias, Kõrgõzstanis ja Bahama saartel vastu seadusemuudatused, millega lõpetati kodakondsusetuse staatuse edasikandumine sünniga. Brasiilias kindlustati seadusemuudatustega, et inimene ei kaotaks teist kodakondsust taotledes Brasiilias kodakondsust. Portugalis loodi ametlik menetlus kodakondsusetuse määratlemiseks ja tunnustamiseks. Olulisi samme astuti ka statistika usaldusväärsuse kasvatamiseks, andmekogumise meetodite parendamiseks ning aruandlusmehhanismide tõhustamiseks.

¹⁸³ CZ, NL.

¹⁸⁴ UNHCR (2024), Globaalsed trendid: sunniviisiline ümberasustamine 2023. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-06/global-trends-report-2023.pdf>

7.2 Tegevussuunad Eestis

2023. aastal esitati PPA andmetel 1320 taotlust Eesti kodakondsuse saamiseks, mis on seitsme taotluse võrra rohkem kui 2022. aastal. Taotlejatest olid 53% naised ja 47% mehed. Naturalisatsiooni korras anti 2023. aastal Eesti kodakondsus 1077-le inimesele, mis on võrreldes 2022. aastaga 273 inimest rohkem ehk +34%. Naturalisatsiooni korras kodakondsuse saanustest 55% olid naised ja 45% mehed. 2023. aastal naturaliseeritud isikutest oli 516-l eelnevalt määratlemata kodakondsus (48%), 467-l Venemaa (43%), 17-l Valgevene (1,6%), 12-l Ukraina (1%) ning 9-l Läti kodakondsus (0,8%).

Tabel 28. Eesti kodakondsuse taotlejate ja saajate hulk, 2019–2023
(Allikad: PPA ja Siseministerium)

	2019	2020	2021	2022	2023
Taotluste arv	909	938	869	1313	1320
Saajate arv	767	763	1013	804	1077

Iseäranis on kasvanud Eesti kodakondsust taotlevate ja saavate Vene kodanike arv: kui 2021. aastal oli Eesti kodakondsuse saanud Vene kodanikke 298, siis 2022. aastal oli neid 359 (+20%) ning 2023. aastal 467 (+30%). Eesti kodakondsuse saamiseks tuleb kõigepealt loobuda Vene kodakondsusest. 2022. aasta lõpus ning 2023. aasta alguses hakkasid ilmnenud probleemid Vene kodakondsusest loobumisega. Nimelt otsustas Venemaa Föderatsiooni saatkond kodakondsusest loobumise avalduste vastuvõtu peatada. Kui varasemalt sai Vene kodakondsusest takistusteta loobuda Vene saatkonnas Tallinnas, siis saatkonnatöötajate arvu vähendamise tõttu peatati ajutiselt ka kodakondsusest vabastamisega seotud töö.¹⁸⁵ Uued probleemid seoses Vene kodakondsusest loobumisega ilmnesisid 2023. aasta teises pooles. Venemaa kodakondsusest loobumiseks on vaja mitmeid ajapiirangu dokumente ja kui probleemi lahendamine võtab kaua aega, tuleb inimestel taas hakata uusi dokumente taotlema. Näiteks selgus, et saatkond ei aktsepteeri enam PPA garantiikirja Eesti kodakondsuse taotlemise kohta, mistõttu tuli PPA-l garantiikirja formaat ümber teha.¹⁸⁶

Määratlemata kodakondsusega isikute osatähtsus Eestis on ajapikku vähenenud. Vähenemise taga on kas isiku surm (antud grupp muutub aina eakamaks ning uusi määratlemata kodakondsusega isikuid peale ei tule) või Eesti/mõne teise riigi kodakondsuse omandamine. Kui pärast taasiseseisvumist moodustasid määratlemata kodakondsusega isikud kogurahvastikust 32% (494 000), siis 2023. aastaks on nende osakaal vähenenud 4,7%-ni rahvastikust (62 647). Määratlemata kodakondsusega isikud on isikud, kes on asunud Eestisse elama enne 1. juulit 1990 ja elavad jätkuvalt Eestis.

¹⁸⁵ ERR (2023), „Vene kodakondsusest Eesti oma kasuks loobunute arv kasvas hüppeliselt“, kättesaadav: <https://www.err.ee/1608875501/vene-kodakondsusest-eesti-oma-kasuks-loobunute-arv-kasvas-huppeliselt>

¹⁸⁶ ERR (2024), „Vene passi vahetamine Eesti passi vastu on Venemaa tõttu järjest keerulisem“, kättesaadav: <https://www.err.ee/1609262874/vene-passi-vahetamine-eesti-passi-vas-tu-on-venemaa-tottu-jarjest-keerulisem>

Tabel 29. Määratlemata kodakondsusega isikute arv ja osatähtsus, 2019–2023
(Allikad: PPA ja Statistikaamet)

	2019	2020	2021	2022	2023
Määratlemata kodakondsusega isikute arv	71 051	69 993	66 682	64 584	62 647
Määratlemata kodakondsusega isikute osakaal	5,6%	5,4%	5,2%	5%	4,7%

Seadusandlike muudatuste vaates tuli sõnastusi korrigeerida vastavalt abieluvõrdsuse kehtestamise ning perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse vastuvõtmisega. 6. juuli kodakondsusseaduse (KodS) muudatustega täpsustati last üksi kasvatava vanema mõistet ning laiendati kodakondsuse saamise ning selle andmisest ja taastamisest keeldumise aluseid ka isiku registreeritud elukaaslasele. Kui enne muudatuse jõustumist võimaldas KodS alaealisel saada Eesti kodakondsuse ühe vanema taotlusel, kui see vanem kasvas last üksinda, siis muudatusega täpsustati last üksinda kasvatava vanema mõistet käsitleva sätte sõnastust, et hõlmata ka registreeritud kooseluga seotud olukorrad. Teiseks, kui varasemalt võis kodakondsuse andmisest ja selle taastamisest välisriigi relvajõudude kaadrisõjaväelase abikaasale keelduda, siis muudatusega laiendati kodakondsuse andmise erisusi ning selle andmisest või taastamisest keeldumise aluseid ka isiku registreeritud elukaaslasele, arvestades registreeritud elukaaslaste vahelist lähedast seotust.¹⁸⁷

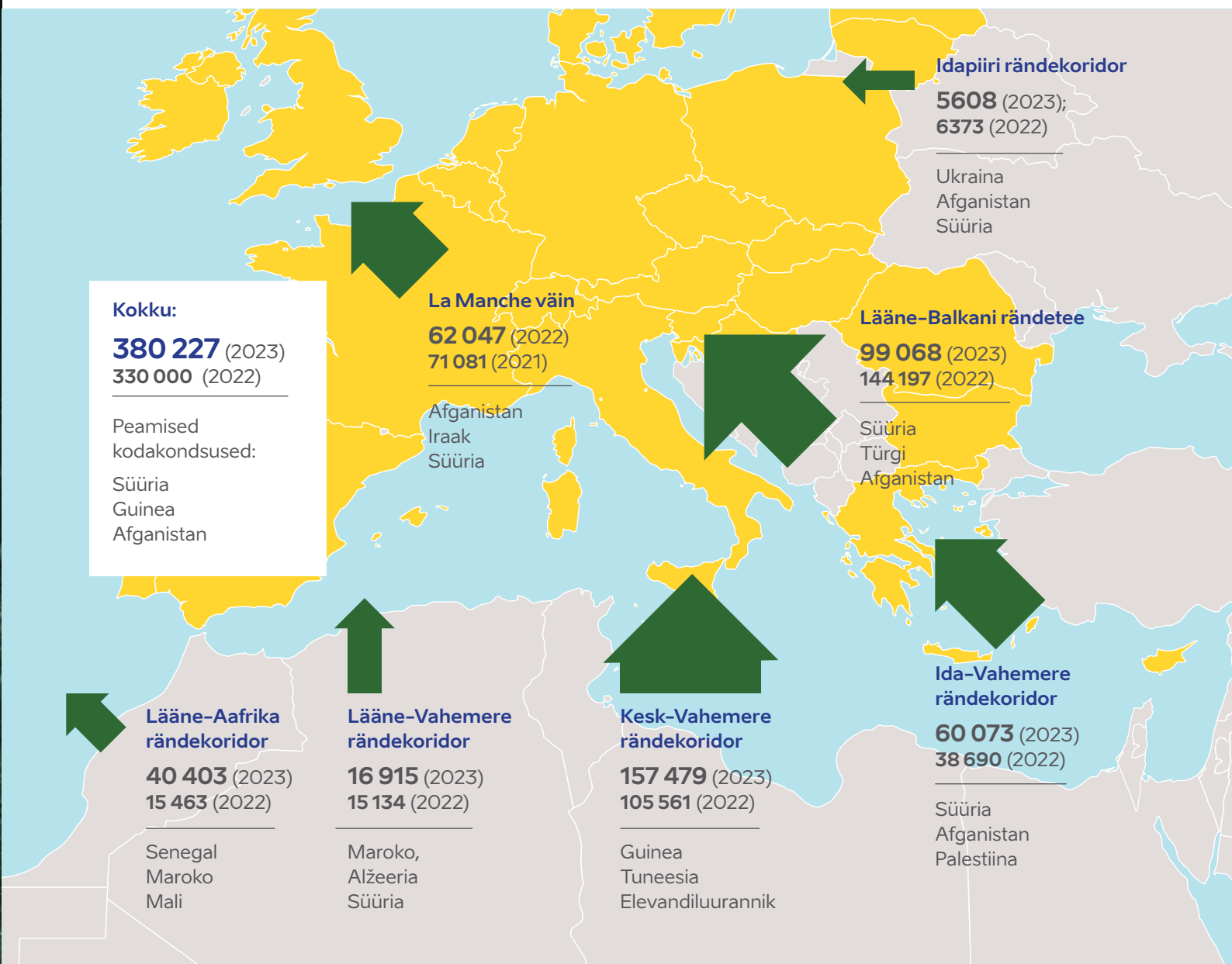
¹⁸⁷ Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 207 SE eelnõu ja seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5fcb88fd-b3d9-47a4-b5c1-ed9959bf0c9c/>

8.

EBASEADUSLIK
RÄNNE

8.1 Ebaseaduslik ränne arvudes

Joonis 18. Ebaseaduslikud piiriületused Euroopa Liidu välispiiril, 2023

Allikas: Frontex uudiskiri¹⁸⁸

¹⁸⁸ Frontex, EU's external borders in 2023. Kättesaadav: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/significant-rise-in-irregular-border-crossings-in-2023-highest-since-2016-C0gGpm>

Ebaseaduslikud piiriületused

Viimasel kolmel aastal on tõdetud, et ebaseaduslikud piiriületused Euroopa Liidu välispiiridel kasvavad pidevalt. Frontexi andmetel kasvas 2023. aastal ebaseaduslike piiriületuste arv Euroopa Liidu välispiiridel üle 442 000, mis suurel määral peegeldas üha jõulisemat geopoliitilist turbulentsi (sh riigipöörded, üha halvenev majanduslik olukord, looduskatastroofid) Euroopa naabruses. Eeskätt on see tingitud ebastabiilsusest Lääne-Aafrikas, mis on suurendanud Vahemere rändeteekonna kaudu saabujate arvu. See on kõrgeim arv alates 2016. aastast (kui tabati üle poole miljoni ebaseadusliku piiriületaja) ning 17% enam kui aasta varem, 2022. aastal.

Ka 2023. aastal olid peamised ebaseaduslikud piiriületajad merepiirile saabujad. See hõlmas suurenenud saabumist Kesk-Vahemere rändeteel, kus registreeriti ligi 158 000 saabujat (49% rohkem kui aasta varem), ja Lääne-Aafrika rändeteel, kus registreeriti kõigi aegade kõrgeim ebaseaduslike piiriületajate arv, ulatudes üle 40 000 saabuja (161% rohkem kui aasta varem), kes läbivad oma rändeteel Kanaari saari. 2023. aastal tuvastati Ida-Vahemere rändeteelt üle 60 073 ebaseadusliku piiriületaja (kasv võrreldes 2022. aastaga 55%).

Kasvutrendi näitas ka haavatavate isikute arv ELi välispiiridel. Naiste ja laste osakaal suurenes, mis oli tingitud sellest, et Ida-Vahemere rändeteelt saabus võrreldes 2022. aastaga rohkem naisi ja lapsi ning Lääne-Balkani rändeteel kasvas naiste ja laste arv enam kui kaks korda. Saatjata alaealiste arv kasvas 2023. aastal 28%, jõudes üle 20 000 saabujani (2022. aastal oli umbes 16 000 saabujat).

2023. aastal kasutasid inimsmugeldajad välispiiril üha enam vägivalda, kaasa arvatud relvi.

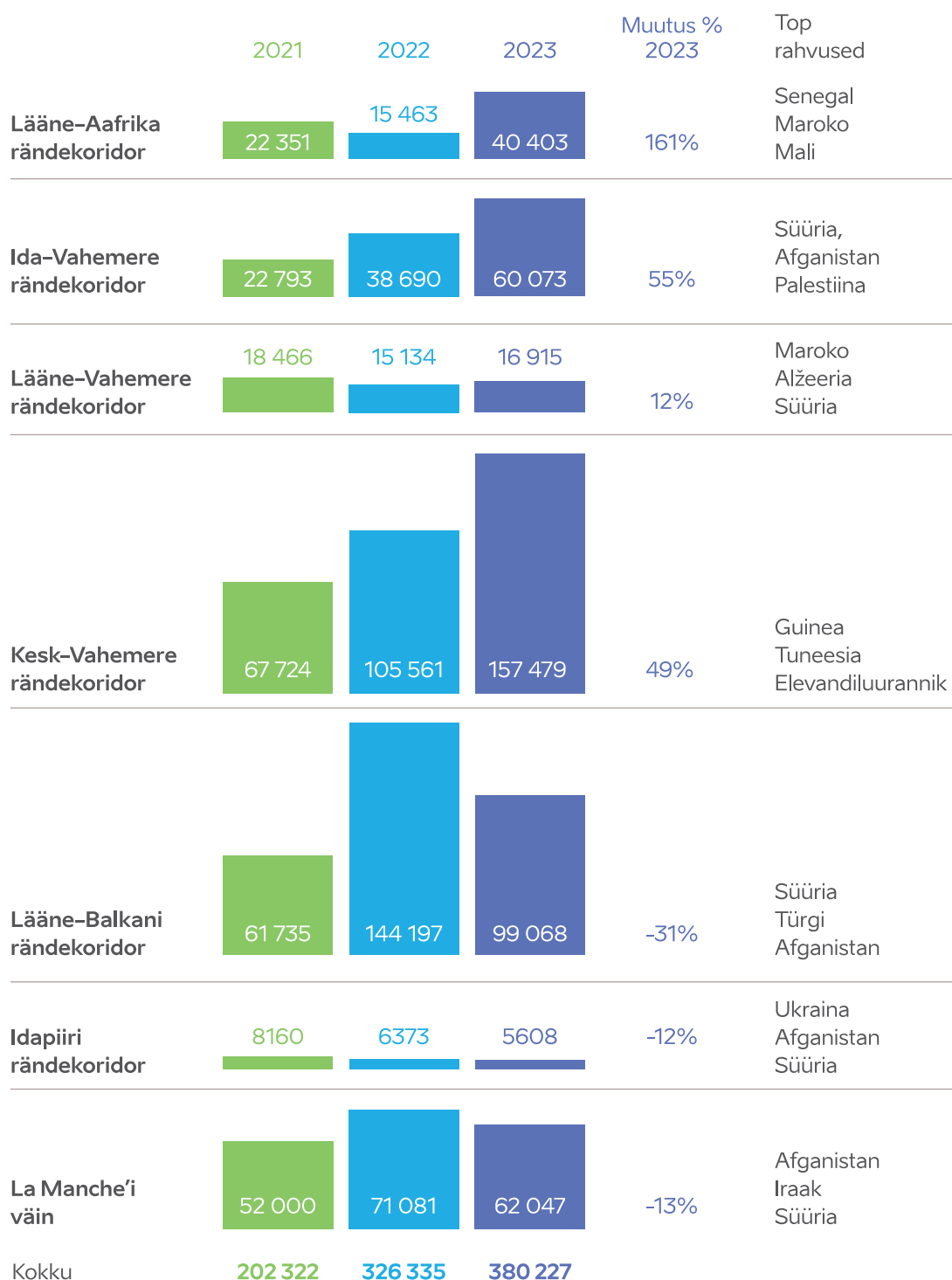
2023. aastat iseloomustas ajutiselt taaskehtestatud Schengeni piirikontrollide arvu kasv Schengeni alal, ajutist piirikontrolli kasutas 11 riiki¹⁸⁹. Piirikontrolli ajutise taaskehtestamise peamiseks põhjuseks oli suurenenud rändesurve sh sisserändajate teisene ränne ning julgeolekuoht. 2023. aastal teatasid liikmesriigid ligi 500 000 isikust, kes viibisid nende territooriumil ebaseaduslikult ning olid saabunud teisese rändega.

2023. aastal avastati Eestis läbirändelt ligi 60% rohkem ebaseaduslikke sisserändajaid kui aasta varem. Peamiselt oli tegemist Afganistani, Iraani, Mali, Kameruni, Kongo ja jt kodanikega. Enamus neist isikutest olid kas eelnevalt lahkunud Läti varjupaigataotlejate majutuskeskusest või jõudnud ELi, ületades ebaseaduslikult Läti-Valgevene piiri.¹⁹⁰

2023. aastal jätkuv sõda Ukrainas tõi kaasa piiriüleste reisijate voo stabiliseerumise. Ukraina ametivõimude suuremad jõupingutused relvade leviku ja salakaubaveoga tegelemisel ning sihipärane kontroll ELi piiridel on tõhusalt vähendanud piiriüleste kuritegevust.

¹⁸⁹ Euroopa Komisjon, Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 and 28 et seq. of the Schengen Borders Code. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/11934a69-6a45-4842-af94-18400fd274b7_en?filename=Full%20list%20of%20OMS%20notifications_en_2.pdf

¹⁹⁰ PPA analüüs

Joonis 19. Ebaseaduslikud piiriületused Euroopa Liidu välispiiril 2021-2023

Allikas: Frontex news: EU's external borders in 2023¹⁹¹ ja Annual Brief 2023¹⁹²

¹⁹¹ Frontex, EU's external borders in 2023. Kättesaadav: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/significant-rise-in-irregular-border-crossings-in-2023-highest-since-2016-C0gGpm>

¹⁹² Frontex (2024), Annual Brief 2023. Kättesaadav: https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Annual_Brief_2023.pdf

Frontexi andmetel kasvas 2023. aastal ebaseaduslike piiriületuste arv Vahemere keskosas ligi 158 000 saabujani, mis on ligi 50% enam kui 2022. aastal. Sellel rändeteel moodustasid 2023. aastal esikolmiku guinealased, tuneeslased ja Elevandiluurannikult saabujad. Tuneesiast saabujate arv kasvas võrreldes aasta varasemaga ligi kolm korda, koosnedes peamiselt Sahara-tagustest migrantidest.

Ida-Vahemere rändeteel tabati 2023. aastal umbes 60 000 ebaseaduslikku saabujat, mis on registreeritud kui teine järjestikuse kasvuaastaga rändeteel. Pärast pandeemia madalseisu perioodi on seal ületamiste arv selgelt taastunud. Süürlased, afgaanid ja palestiinlased (kes lahkusid Palestiinast enne 7. oktoobrit 2023) moodustasid 2023. aastal sellel rändeteel saabujate esikolmiku.

Kuna Lääne-Aafrika rändeteel registreeriti üle 40 000 saabuja, oli 2023. aasta sel rändeteel rekordiline, kasvades võrreldes 2022. aastaga 161%. Enamik sellelt rändeteelt saabujatest olid Senegali, Maroko ja Mali kodanikud.

Lääne-Vahemere rändeteelt saabujate arv kasvas 2023. aastal 2022. aastaga võrreldes ligikaudu 12%. Ülekaalukalt olid suurimad sisserändajate rühmad marokolased ja alžeerlased.

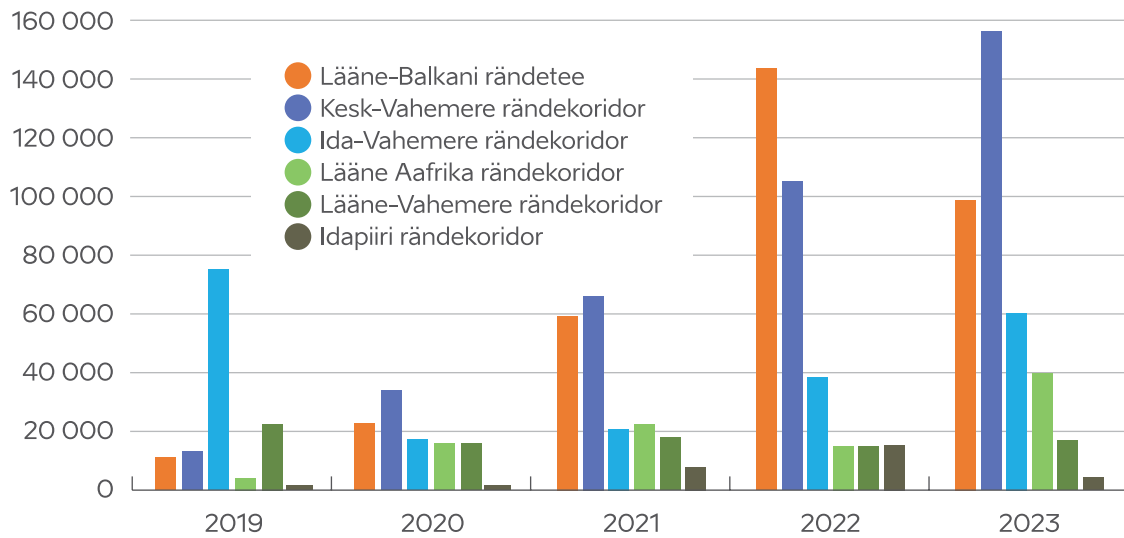
Lääne-Balkani rändeteelt saabujate arv langes 2022. aastaga võrreldes ligikaudu 31%. Osa rändesurvest Serbia piiridelt kandus üle ELi piiridele Bosnia ja Hertsegoviinasse, kus ebaseaduslike piiriületuste arv kasvas 80%. Enamasti olid saabujateks süürlased, türklased ja afgaanid.

La Manche' väinast väljumisel avastati üle 62 000 ebaseadusliku piiriületaja, mis oli 12% langus võrreldes 2022. aastaga. Kõige rohkem oli seal sisserändajaid Afganistanist, Iraagist ja Süüriast.

Kuigi ELi idapiiri rändeteel ebaseaduslik piiriületus vähenes 12%, siis Venemaa ja Valgevene režiimi ränderünne püsis aktuaalsena ka 2023. aastal. Rändesurve vähendamise peamiseks põhjuseks on riikide kasvanud võimekus oma piire kaitsta (näiteks Poola ja Leedu piiriinfrastruktuuri valmimine 2023. aasta esimeses pooles). Läti piiril Valgevenega tõkestati 2023. aastal üle 15 000 ebaseadusliku piiriületuse katse, Poola piiril üle 24 000 katse ning Leedu piiril üle 4 000 katse.

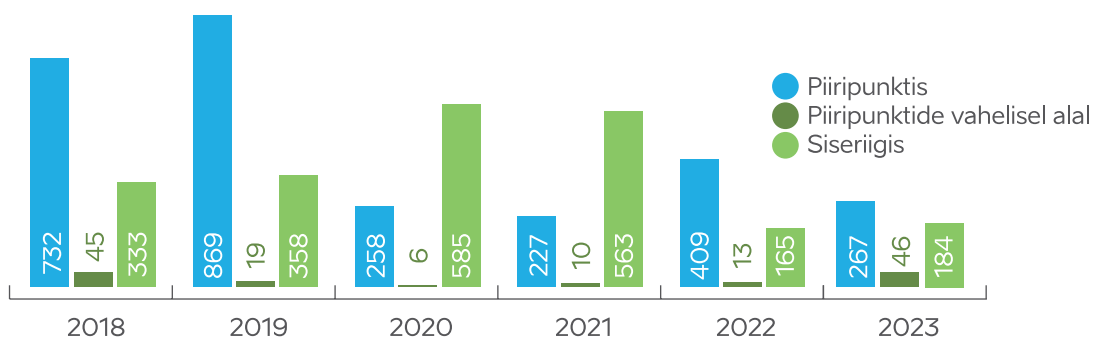
2023. aasta lõpus toimus kaks järjekordsest katsest rännet instrumentaliseerida. Esimesel juhul Soome-Vene piiripunktides (vähesel määral juba ka alates augustist ning novembris), mille tulemusel sulges Soome oma piiripunktid. Novembris esitati Soome piiril kokku 884 rahvusvahelise kaitse taotlust, peamiselt Süüria, Somaalia ja Jeemeni kodanike poolt. Isikuid abistasid piirile jõudmisel Vene piirivalve ametnikud, kes pakkusid transporti ja andsid suuniseid. Sama toimus Eestis (novembris ja detsembris), kui Venemaa piirivalve saatis Narva piiripunkti üle 40 migrandi – peamiselt Süüria, Somaalia ja India kodanikud, kellel puudus alus Schengeni alale sisenemiseks. Eesti piiril toimuv oli selgelt Venemaa katse uurida, kuidas PPA kui organisatsioon ning Eesti ühiskond sellisele ränderündele reageerib. Võrreldes Soome idapiiri juhtumitega ei taotlenud Eesti idapiirile jõudnud isikud rahvusvahelist kaitset, vaid soovisid enda sõnul Eestisse siseneda selleks, et taotleda siin elamisluba või viisat. Pärast piiriületuste tõkestamist suundusid isikud tagasi Venemaale.¹⁹³

193 PPA analüüs

Joonis 20. Ebaseaduslikud piiriületused EL välispiiril 2019–2023

Allikas: ICMPD Migration Outlook 2024

Joonis 21. Eestis ebaseaduslikult rändelt avastatud isikud 2019–2023

Allikas: PPA

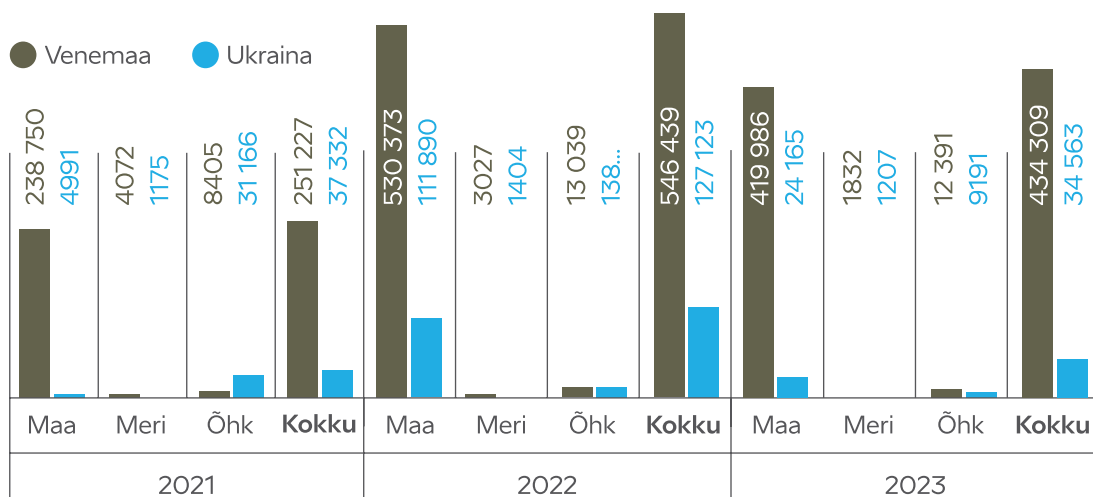
2023. aastal tabati Eestis maismaapiiril ebaseaduslikult rändelt ligi 500 isikut (võrreldes 2022. aastaga -15%), sh rohelisel piiril 46 isikut. Võrreldes varasema aastaga on ebaseaduslikult rändelt maismaapiiril piiripunktides tabatud Venemaa kodanike asemel enim Ukraina kodanikke (95 isikut). Varasemast vähem tabati piiripunktides ebaseaduslikult rändelt Moldova (32 isikut), Venemaa (30), Aserbaidžani ja Usbekistani kodanikke. Ebaseaduslikult rändelt piiripunktis tabatud Ukraina kodanike puhul on kõige sagedamini tegemist Ukraina okupeeritud aladel või Venemaal elavate isikutega, kes soovivad reisida teistesse Schengeni riikidesse (Poola, Saksamaa, Hispaania). Venemaa kodanikele kehtestatud reisimispiirangute tulemusena on vähenenud nende piiriületused ja sellest tulenevalt on ka vähem ebaseaduslikult rändelt tabatud Vene kodanikke. Peamine ebaseadusliku rände põhjus Venemaa kodanikel on viisa puudumine ja reisi ebaselge eesmärk.¹⁹⁴ Moldova kodanikke tabati 2023. aastal piiripunktis ebaseaduslikult rändelt samas suurusjärgus kui eelmisel aastal, kuid hüppe-

¹⁹⁴ PPA analüüs

liselt tõusis Moldova kodanike tõkestamine välispiiril. Nii ebaseadusliku rände juhtumite kui ka tõkestamiste puhul on valdavaks põhjuseks soov piiriületustempli järele, et pikendada oma seaduslikku viibimist Venemaal.

Pärast pandeemiaperioodi kiiret kasvu 2022. aastal, on regulaarne piiriliiklus Eesti piiridel 2023. aastal veidi langenud (üle -4% võrreldes 2022. aastaga). Eelkõige on selle põhjuseks Venemaa kodanikele kehtestatud reisimispiirangud, mille tõttu oli 2023. aastal Venemaa kodanike piiriületusi võrreldes eelmise aastaga üle 21% vähem.¹⁹⁵

Isikute piiriületused vähenesid kõige enam merepiiril (-18% võrreldes 2022. aastaga) ja veidi vähem maismaapiiril (-2% võrreldes 2022. aastaga). Ainsana suurenesid isikute piiriületused õhupiiril (+7% võrreldes 2022. aastaga). Märgatavalt kasvasid nii eestlaste (+24%) kui ka määratlemata kodakondsusega isikute (+102%) piiriületused, kuid samal ajal oli Ukraina kodanike piiriületusi võrreldes 2022. aastaga poole vähem. Tõenäoliselt jätkub Ukraina kodanike piiriületuste vähenemine, sest Venemaa ei luba alates 16. oktoobrist 2023 Ukraina passiga kodanikel Eesti piiripunktide kaudu Venemaale siseneda.¹⁹⁶

Joonis 22. Top 2 kolmandate riikide kodanike piiriületused Eestisse sisenemisel, 2022–2023

Allikas: PPA

Kolmandate riikide kodanikest, kes sisenesid Eestisse, moodustasid 2023. aastal esikolmiku Vene Föderatsiooni, Ukraina ja Suurbritannia kodanikud. Venemaa ja Ukraina kodanike piiriületused riiki sisenemisel vähenesid 2023. aastal võrreldes 2022. aastaga vastavalt 20% Vene Föderatsiooni kodanike ja 73% Ukraina kodanike puhul.

Riiki sisenemise keeld välispiiril

Sarnaselt eelnevate aastatega püsis ka 2023. aastal ELis suhteliselt madal nende kolmandate riikide kodanike arv, kellel keelati ELi välispiiril riiki sisenemine, langedes 2022. aastaga võrreldes 13 %.

¹⁹⁵ PPA analüüs

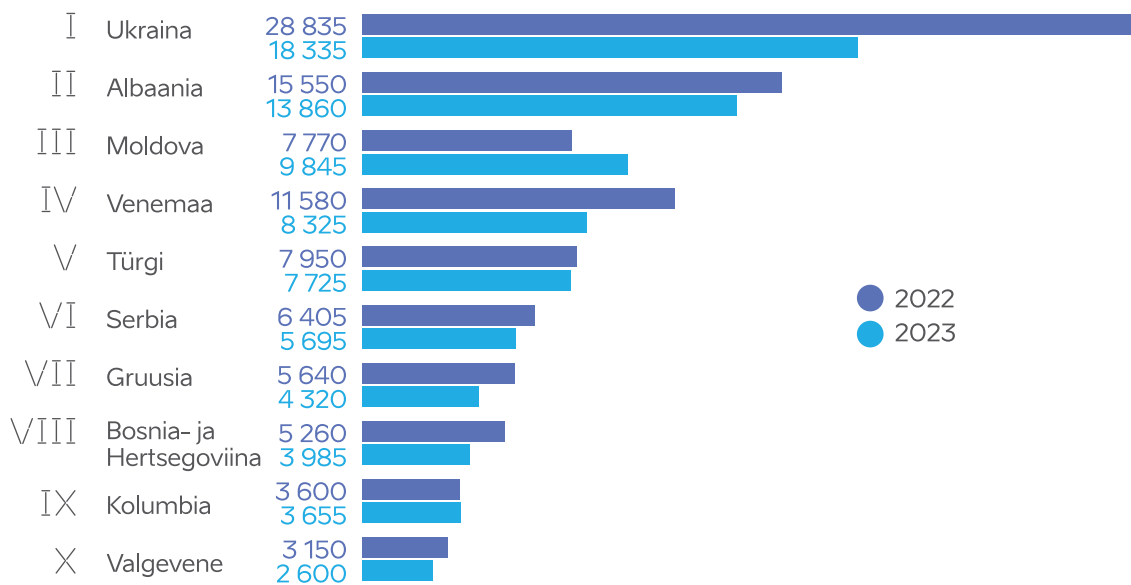
¹⁹⁶ PPA analüüs

Tabel 30. Kolmandate riikide kodanike arv, kellele keelduti Euroopa Liitu sisenemine, 2015–2022.
Allikas: Eurostat, migr_eirfs (17.06.2023)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Euroopa Liit	282 910	373 805	425 220	454 615	670 795	137 840	139 035	142 420	123 260
Eesti	965	875	1 175	1 635	2 120	500	565	5 465	5 855

Peamine põhjus ELi sisenemisest keeldumisel oli võltsitud reisidokumendid, kehtiva viisa või elamisloa puudumine, riigis viibimise eesmärgi ebapiisav põhjendamine ning oht avalikule korrale. Samuti ELi liikmesriikide sanktsioonid Venemaa kodanike reisi-
misele, mis on viinud reisimise olulise vähenemiseni.

Sarnaselt eelmisele aastale keelduti Euroopa Liidus kõige rohkem kolmandate riikide kodanikele sisenemine Poolas (kus registreeriti 14 850 sisenemise keeldu), Ungaris (12 575 sisenemise keeldu) ja Horvaatias (10 900 sisenemise keeldu).

Joonis 23. 2023 a Top 10 kodakondsust, kellele keelduti EL sisenemine, 2022–2023

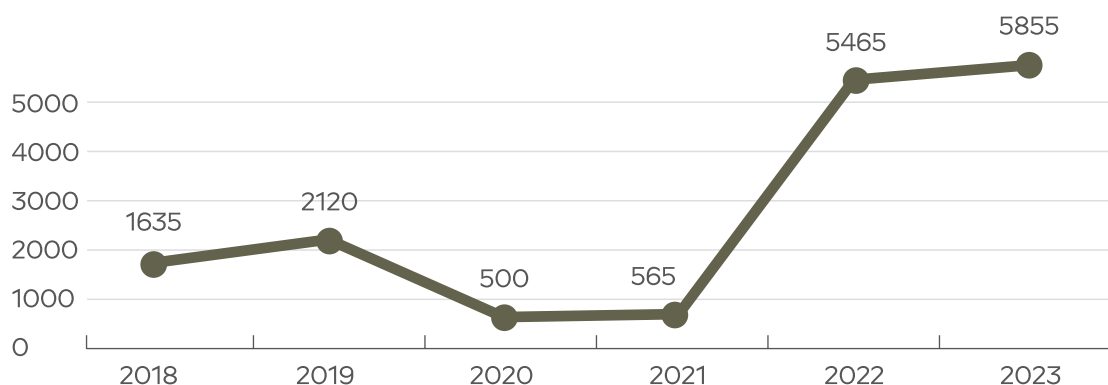
Allikas: Eurostat¹⁹⁷

Enim keelduti ELi sisenemine Ukraina kodanikele (18 335 sisenemise keeldu), mis võrreldes 2022. aastaga langes 36%. Ukrainlastele sisenemise keeldumise peamine põhjus oli ELis viibimise aja ületamine (mis moodustas 40% kõigist ukrainlaste sisenemise keeldudest ELis) ja kehtiva viisa või elamisloa puudumine. Lisaks keelduti

¹⁹⁷ Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

enim ELi sisenemise lubamisest Albaania kodanikele (13 860) ja Moldova kodanikele (9845).¹⁹⁸

Ukraina kodanikud, kellele keelduti EL-i sisenemine, ületasid EL maismaapiire Poola ja Ungariga ning vähemal määral Rumeenia ja Slovakkia. Enamikule Albaania kodanikest keelduti sisenemine Horvaatia, Ungari või Kreeka maismaapiiril või Itaalia mere- ja õhupiiril. Enamikule Moldova kodanikest keelduti sisenemine Rumeenia, Ungari, Läti või Poola maismaapiiril.¹⁹⁹

Joonis 24. Kolmandate riikide kodanike arv, kellele keelduti riiki sisenemine Eesti välispiiril, 2018-2023

Allikas: Eurostat (MIGR_EIRFS)

Eurostati andmetel keelduti 2023. aastal Eesti välispiiril riiki sisenemine 5855 inimesele. Antud näitaja kasvas võrreldes 2022. aastaga 7%. PPA andmetel olid 2023. aastal Eestis peamised kolmandate riikide kodanikud, kelle riiki sisenemine välispiiril tõkestati, Moldova kodanikud (2592 isikut, 44% kõigist keeldumistest), Venemaa Föderatsiooni kodanikud (1778 isikut, 30% kõigist keeldumistest) ja Ukraina kodanikud (1389 isikut, 24% kõikidest keeldumistest).

2023. aastal tuvastati Eesti välispiiril uus trend – Moldova kodanikud pöördusid Eesti piiripunkti, samas puudus neil soov Eestisse siseneda. Moldova kodanikud tulid Venemaalt ning soovisid saada oma passi väljasõidutemplit. Moldovalaste ütluste kohaselt on Venemaal reegel, et sisserändajad peavad riigist lahkuma iga 90 päeva järel, koos väljasõidutempli tõendiga, ning seejärel võivad nad kohe tagasi pöörduda. Seda tuleb teha mitu korda, enne kui inimene saab Venemaal elamisloa või kodakondsuse. Väljasõidutemplitega seotu tõi Eesti piirivalvuritele palju lisatööd, kuna iga kord tuli isikule kehtestada ka sissesõidukeeld (sissesõidukeeldu saab määrata mitu korda).

Venemaa kodanike jaoks oli peamiseks keeldumise põhjuseks Venemaa kodanikele rakenduvad sanktsioonid.

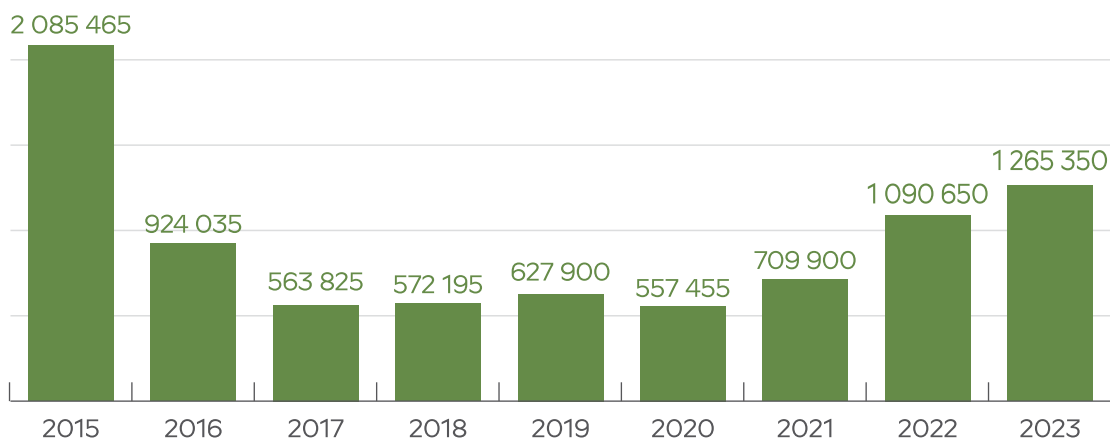
¹⁹⁸ Eurostati andmebaas. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_eirfs__custom_12064864/default/table?lang=en

¹⁹⁹ Eurostati andmebaas. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Allikas: ERR uudised Moldova kodanikud käivad Narva piiripunktis sisenemiskeeldu saamas, 29.12.2023

Seadusliku aluseta riigis viibivad isikud

Joonis 25. Seadusliku aluseta Euroopa Liidus viibivate kolmandate riikide kodanike arv, 2015-2023²⁰⁰

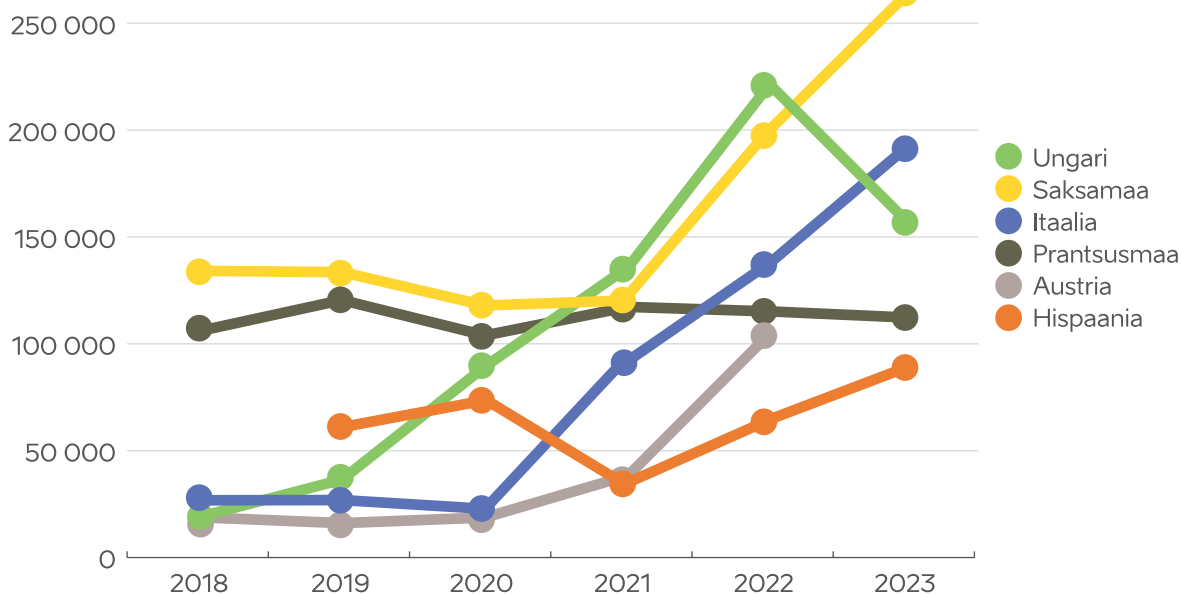
Allikas: Eurostat_migr_eipre (väljavõte 5.07.2024)

2023. aastal oli ELis keskmine ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike määr rahvastikust tuhande elaniku kohta 2,8. Kõrgeim tuvastatud ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike määr tuhande elaniku kohta oli Sloveenias (28,9), Horvaatias (17,6), Ungaris (16,6) ja Küprosel (11,0). Madalaim aga lirimaal (0,3), Rootsis (0,2), Soomes (0,2), Taanis (0,2) ja Portugalis (0,2).²⁰¹

Seadusliku aluseta ELis viibivate isikute arv suurenes 2023. aastal võrreldes 2022. aastaga ligi 13%, kasvades ligi miljonilt isikult 1 265 350 isikuni. Kõige enam oli ebaseaduslikult riigis viibijaid Saksamaal (263 670 isikut, kasv võrreldes eelneva aastaga 33%), järgnesid Itaalia (194 750 isikut, kasv 40,7%), Ungari (159 780 isikut, langus 28,2%), Prantsusmaa (118 975 isikut, kasv 3,3%) ja Hispaania (90 869 isikut, kasv 33,4%).

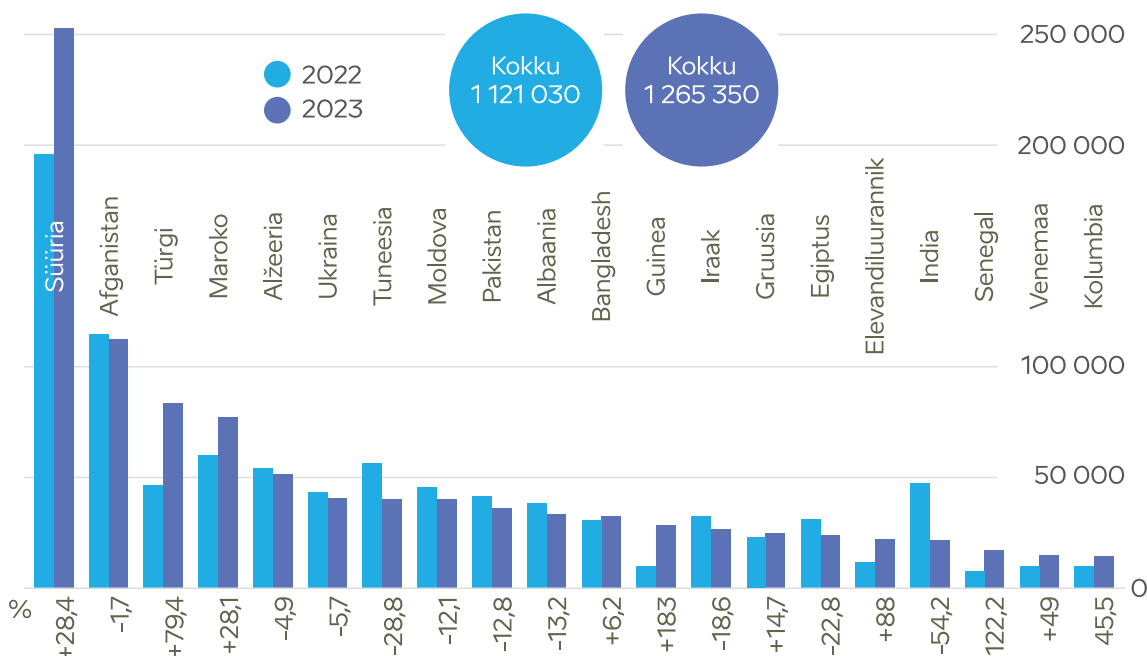
²⁰⁰ Eurostati koduleht. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

²⁰¹ Eurostat uudiskiri. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Joonis 26. Top 5 riiki, kus on perioodil 2018–2023 tabatud enim seadusliku aluseta viibivaid isikuid. Allikas: Eurostat migr_eipre

Enim tabati 2023. aastal seadusliku aluseta Euroopa Liidus viibinud Süüria kodanikke (252 900 isikut, kasv võrreldes eelneva aastaga 28,4%), Afganistani (112 560 isikut, langus 1,7%) ja Türgi kodanikke (83 529, kasv 79,4%). Need kolm riiki moodustasid enam kui kolmandiku kõigist ELi mittekuuluvatest kodanikest, kes viibisid ELis ebaseaduslikult. Järgnesid Maroko (77 115 isikut) ja Alžeeria kodanikud (51 500 isikut).

Joonis 27. ELis ebaseaduslikult rändelt avastatud isikud 2022–2023, muutuse % võrreldes 2022. aastaga. Allikas: Eurostat infoleht 30.04.2024²⁰²

²⁰² Eurostat infoleht 30.04.2024 Leitav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Eurostat andmetel avastati 2023. aastal Eestis 920 ebaseaduslikult siin viibinud kolmanda riigi kodanikku, mis on 14% vähem kui aasta varem, mil avastati 1070 ebaseaduslikult riigis viibinud isikut. Nende hulgas oli enim Venemaa Föderatsiooni (225 kodanikku, moodustasid 24 % koguarvust, langus võrreldes eelneva aastaga 41%), Usbekistani (135 isikut, kasv võrreldes eelneva aastaga 80%) ja Moldova (115 isikut, langus võrreldes eelneva aastaga 4%) kodanikke.

8.2 Tegevussuunad ELis ja Eestis ebaseadusliku rände tõkestamisel ja ennetamisel

Sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu võitlemine jäi ka 2023. aastal ELi ja selle liikmesriikide peamiseks prioriteediks²⁰³. 28. novembril 2023 avaldas Euroopa Komisjon üleskutse rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu võitlemise ülemaailmsele liidule²⁰⁴, mille eesmärk oli tõhustada rahvusvahelist koostööd rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks ja sellele reageerimiseks ning leida alternatiive ebaseaduslikule rändele (nt edendada seaduslikke teid, tegeleda ebaseadusliku rände algpõhjustega ning töötada tõhusa tagasisaatmise ja taasintegreerimise nimel).

2023. aasta novembris võeti vastu uus seadusandlik pakett, et tugevdada olemasolevat ELi õigusraamistikku rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ärahoidmiseks ja selle vastu võitlemiseks. Paketi raames²⁰⁵ tegi Euroopa Komisjon ettepaneku võtta vastu uus direktiiv, millega kehtestatakse miinimumeeskirjad, et vältida lubamatut liitu sisenemist, sellest läbisõitu ja seal viibimist ning takistada sellise tegevuse hõlbustamist, mis asendaks praeguse ELi õigusraamistiku rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ennetamiseks ja selle vastu võitlemiseks²⁰⁶. See ettepanek sisaldas sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise selgemat määratlust, sanktsioonide paremat ühtlustamist ja rangemaid karistusi rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise eest, liikmesriikide jurisdiktsiooni ulatuse laiendamist (nt rahvusvahelistes vetes uppuvatele paatidele), liikmesriikide võimekuse suurendamist sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ennetamiseks ja takistamiseks ning täiustatud andmete kogumist ja aruandlust. Uus seadusandlik pakett sisaldas ettepanekut võtta vastu määrus, millega tugevdatakse Euroopa Liidu õiguskaitsealase koostööagentuuri (Europol) rolli ja asutustevahelist koostööd võitluses sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse vastu.

203 Europol (2023), Criminal Networks in Migrant Smuggling. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/criminal-networks-in-migrant-smuggling>

204 Euroopa Komisjon (2023), Call to Action on a Global Alliance to Counter Migrant Smuggling. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/60f6cc08-c7ee-46db-bee5-689562d34436_en?filename=Call-to-action-global-alliance-to-counter-migrant-smuggling_en_1.pdf

205 Euroopa Komisjon (2023), EU Stepping up the Fight Against Migrant Smuggling Factsheet. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_23_6082

206 Nõukogu direktiiv 2002/90/EC. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex-%3A32002L0090>

2023. aasta lõpus jõudsid Euroopa Parlament ja EL Nõukogu kokkuleppele viie uue ELi rände- ja varjupaigapakti ettepaneku osas. See hõlmas määruse vastuvõtmist, millega kehtestatakse kolmandate riikide kodanike taustakontroll välispiiridel (taustakontrolli määrus, mille eesmärk oli tugevdada kontrolli ELi välispiiridel ja tagada ebaseadusliku rände tõhus juhtimine). Määrusega tagatakse õige menetluse (varjupaiga või tagasisaatmise) kiire kindlaksmääramine, mida kohaldatakse ELi sisenemise tingimusi mittetäitvate isikute suhtes (st need, kes soovivad taotleda piirikontrolli ajal rahvusvahelist kaitset, merel otsingu- ja päästetööde käigus kaldale toodud inimesed ja ELi territooriumil kinni peetud isikud, kes on välispiiril kontrollist kõrvale jäänud). Pakti raames lepiti kokku ka Eurodaci määruse ajakohastamises. Uue määrusega laiendati Eurodaci andmebaasi uute andmetega, sh näokujutistega, ning see hõlmab muu hulgas teavet ELis ebaseaduslikult viibivate või välispiire ebaseaduslikult ületavate kolmandate riikide kodanike kohta, aidates seega jälgida lubamatut liikumist ja ebaseaduslikku rännet.

2023. aasta oktoobris võttis Euroopa Komisjon vastu määruse ettepaneku, millega muudetakse kehtivat viisade peatamise mehhanismi²⁰⁷. Selles tehakse ettepanek mehhanismi läbivaatamiseks, et ennetada paremini riske, mis on seotud viisavabadest riikidest ELi suunduva ebaseadusliku rändega.

Reaktsioonina Vahemere ja Atlandi ookeani rändeteid mööda ebaseaduslikult ELi jõudvatele sisserändajatele, esitas Euroopa Komisjon 2023. aasta juunis ELi tegevuskava Vahemere lääneosa ja Atlandi ookeani marsruudi kohta²⁰⁸. Tegevuskavas on kaks põhisammast: 1) koostöö tugevdamine partnerriikidega (st ebaseadusliku rände ennetamine, võideldes sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubandusega; piirihaldus; tagasisaatmine, tagasisivõtmine ja taasintegreerimine; kaitse edendamine ja seaduslike võimaluste edendamine; tööjõurände edendamine ja talendipartnerlus) ja 2) tõhusama piirihalduse, otsingu- ja päästetööde ja tagasisaatmismenetluste ning sujuvama ja kiirema vabatahtliku solidaarsuse tagamine. 2023. aasta oktoobris esitati ELi tegevuskava Vahemere idaosa rändeteede kohta, mis täiendab ELi tegevuskavasid Vahemere lääneosa ja Atlandi ookeani rändeteede ning Vahemere keskosa rändeteede kohta. Sellel tegevuskaval on neli peamist eesmärki: 1) ebaseaduslike lahkumiste ärahoidmine, sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse vastu võitlemine ning seaduslike rändeteede pakkumine; 2) piirihalduse tugevdamine Vahemere idaosa marsruudil; 3) tagasisaatmise ja tagasisivõtualase koostöö tõhustamine ja 4) tõhusa rändehalduse tagamine, varjupaigamenetluste parandamine ja piisava vastuvõtuvõimekuse toetamine.

Vastusena ebaseadusliku rände suurenemisele võttis enamik EMNi liikmes- ja vaatlejariike vastu õiguslikke, poliitilisi ja/või operatiivmeetmeid, tegi institutsioonilisi muudatusi või tugevdas koostööpartnerlusi, et võidelda ebaseadusliku sisenemise ja sisse-

207 Ettepanek Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruseks, millega muudetakse määrust (EL) 2018/1806 peatamiskorra läbivaatamise osas. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023PC0642>

208 Euroopa Komisjon (2023), EU Action Plan for Western Mediterranean and Atlantic Routes. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-western-mediterranean-and-atlantic-routes_en

rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu. Mitu EMNi liikmes- ja vaatlejariiki võtsid kasutusele uued meetmed, et vältida, tuvastada ja uurida võltsitud reisidokumentide omandamist ja kasutamist (nt koolituse või tegevusmuudatuste kaudu), ja neli²⁰⁹ EMNi liikmesriiki võtsid kasutusele uued teavitusmeetmed, mille eesmärk on potentsiaalsete ebaseaduslike sisserändajate tagasihoidmine, rõhutades ebaseadusliku rände riske ja alternatiive. Mitmed EMNi liikmes- ja vaatlejariigid tugevdasid koostööd kolmandate päritolu- ja transiidiriikidega, et takistada ebaseaduslikku rännet, eelkõige Lääne-Balkani rändeteel ning Vahemere kesk- ja läänepiirkonna rändeteel.

Kolm EMNi liikmesriiki võtsid vastu erimeetmed, et vältida ebaseaduslikku riigis viibimist ja võidelda selle soodustamise vastu. Mitu EMNi liikmes- ja vaatlejariiki võtsid kasutusele meetmed seaduslike rändekanalite kuritarvitamise ärahoidmiseks ja selle vastu võitlemiseks (nt tugevdades vastavust õigusnõuetele või peatades teatud tüüpi viisade või viisavaba režiimi kehtivuse). Mitmed riigid tugevdasid olemasolevat institutsioonidevahelist koostööd, võtsid vastu seadusi või seadusmuudatusi, et võidelda deklareerimata töö ja (eba)regulaarselt riigis viibivate kolmandate riikide kodanike ebaseadusliku töötamise vastu. EMNi liikmesriigid parandasid ebaseaduslikku riigis viibimise olukorras olevate sisserändajate juurdepääsu teenustele või viisid sisse seadusemuudatused, mis annavad ebaseaduslikult riigis viibivatele sisserändajatele erandjuhtudel juurdepääsu õiguslikele lahendustele.

8.2.1 Piirihaldus Eestis

Ka 2023. aastal oli Eestis piirihalduses jätkuvalt oluliseks teemaks piiravate meetmete jätkamine seoses Venemaa Föderatsiooni sõjalise agressiooniga Ukrainas (eelkõige Vabariigi Valitsuse sanktsioonide paketi kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas ja Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldus nr 247 Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamise ajutise piiramise kohta ning Venemaa numbrimarki kandvatele mootorsõidukitele välispiirilt Eestisse sisenemise keelamine alates 13. septembrist, kuna need kuuluvad sanktsiooni kohaldamisalasse²¹⁰). Schengeni valdkonnas oli peamiseks märksõnaks Schengeni hindamised.

2023. aastal uuendati raamdokumenti „Eesti julgeolekupoliitika alused“. Uuendatud dokumendil oli kolm eesmärki – kirjeldada julgeolekukeskkonda 2023. aasta alguse seisuga, selgitada Eesti eesmarke halvenenud julgeolekukeskkonnas ja kujundada seatud eesmärkide saavutamiseks vajalikke samme²¹¹. Mis muuhulgas sätes-

209 Austria, Belgia, Hispaania ja Soome

210 Aluseks on Nõukogu määrus (EL) nr 833/2014, 31. juuli 2014, mis käsitleb piiravaid meetmeid seoses Venemaa tegevusega, mis destabiliseerib olukorda Ukrainas ja selle XXI LISA „Artiklis 3i osutatud kaupade ja tehnoloogia loetelu“ CN-koodid 8703 ja 8704. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0833-20230624&qid=1694433905197>

211 Eesti julgeolekupoliitika alused. Kättesaadav: https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eesti_julgeolekupoliitika_alused_est_22.02.pdf 2023. aasta julgeolekupoliitika alused on järjekorras viies ja need toetuvad 2017. aasta julgeolekupoliitika alustele.

tab "Tõhus välispiiri valve, kaasa arvatud tolli- ja maksukontroll, on halvenenud julgeolekukeskkonnas äärmiselt tähtis, kuna aitab tõkestada ebaseaduslikku või vaenulikul eesmärgil organiseeritud rännet ja piiriülest kuritegevust. Ohtlike isikute ja ohtlike ainete tuvastamine juba piiril suurendab turvalisust kogu Schengeni alal."

8.2.2 Välispiirikontrolli meetmed Eestis

Seoses Venemaa sõjalise agressiooniga Ukrainas 2022. aastal tugevdas Eesti oma piirivalvet ja kaitset välispiiril ka 2023. aastal.

Välispiiri haldamise valdkonnas olulisi seadusandlikke muudatusi 2023. aastal ei tehtud.

Alates 1. jaanuarist 2023 jõustus riigipiiri seaduse § 9⁴ p 2¹ ja 3 muudatus, mis puudutab riigipiiri valvamist. Muudatuse kohaselt valvab riigipiiri maismaal ja piiriveekogudel politsei. Merel valvab riigipiiri Kaitsevägi. Politsei osaleb merepiiri ja õhuruumi valvamises. Seaduse muudatuse eesmärk on parandada Eesti merealal olukorratadlikkust ja reageerimisvõimet ning tagada Eestile parem kaitsevõime ja luua eeldused liitlaste reageerimiseks regioonis toimuvale konfliktile. Seni oli mereolukorra teadlikkus kahe ameti jagatud vastutus, nüüd hakkab selle eest vastutama Kaitsevägi.

Paralleelselt eelnimetatud seadusemuudatusega jõustus 1. jaanuaril riiklik laevastike ühendamise reform ning neli PPA laeva ja suurem osa laevadel töötavatest inimestest jätkasid oma tööd Kaitseväge koosseisus. Mereväe koosseisus said senised piirivalvealused sõjalaeva staatuse. PPA ülesandeks jääb ka alates 2023. aastast merereostuse avastamine merealal ja piiriveekogudel lennuvahenditega. Samuti jääb asutuse ülesandeks merereostuse avastamine ja likvideerimise korraldamine piiriveekogudel ning merepääste.

Eesti keelas alates 13. septembrist välispiirilt Eestisse sisenemise Venemaa numbrimärki kandvatel mootorsõidukitel, kuna need kuuluvad sanktsiooni kohaldamisalasse. Sellega järgis Eesti Euroopa Komisjoni poolt 8. septembril avaldatud Venemaa Föderatsioonile kehtestatud sanktsioonide täiendavat tõlgendust, mille kohaselt ei ole Venemaa Föderatsioonis registreeritud mootorsõidukitel enam lubatud siseneda Euroopa Liidu territooriumile. Mootorsõidukiga sisenemise keeld kehtib sõltumata selle omaniku või kasutaja viibimise alusest Eestis või Euroopa Liidus. Venemaa Föderatsiooni numbrimärki kandvatel mootorsõidukitel lubatakse välispiiri kaudu Eestist lahkuda või ületada Euroopa Liidu sisepiire.²¹² Samasuguse piirangu kehtestasid ka Läti ja Leedu. PPA andmetel sisenes selliseid sõidukeid 2023. aastal idapiiri kaudu ligi 40 sõidukit päevas. Seda on pea 20 korda vähem, kui veel mõne aasta eest. Kuna Eesti on kehtestanud Venemaale juba rea sanktsioone ja piiranguid, on Eestisse tulevate Venemaa kodanike arv oluliselt kahanenud.

²¹² Siseministerium, Eesti keelab Venemaa mootorsõidukite sisenemise, 13.09.2023. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/uudised/eesti-keelab-venemaa-mootorsoidukite-sisenemise>

8.3. Schengen, sisepiirikontrolli rakendamine ja Schengeni hindamine ELis ja Eestis

2023. aastal toimus ELis pidev areng välispiiri haldamise, viisanõuete ja Schengeni ala valdkonnas. Välispiiride haldamise tõhustamiseks tehtud jõupingutused hõlmasid edasisi samme EESi ja ETIASe rakendamise suunas. Sisepiirikontrolli kohandati vastavalt julgeolekuriskidele ja suurenenud rändevoogudele, mis peegeldas jätkuvat pühendumist julgeoleku tagamisele ja Schengeni reeglite järgimisele. Viisapoliitika uuendused hõlmasid Kosovo kodanike vabastamist Schengeni viisanõudest ning mitmekordsete viisade väljastamist Omaanis, Kuveidis ja Bahreinis elavatele rahvustele. Schengeni hindamised olid kesksel kohal Eestis, Soomes, Lätis ja Leedus. Bulgaaria ja Rumeenia Schengeniga ühinemise esimene etapp lõppes 2023. aasta detsembris, mis pani paika nende riikide ühinemise Schengeni alaga alates 31. märtsist 2024 sisepiirikontrolli kaotamisega õhu- ja merepiiridel.

2023. aastal jätkati Euroopa Komisjoni algatuse elluviimist Schengeni ala juhtimise tugevdamiseks teise iga-aastase Schengeni tsükli loomisega, mis andis teavet poliitiliste otsuste tegemiseks ja tagas tehnilised järelemeetmed Euroopa ja riiklikul tasandil. Üldiselt olid teise Schengeni tsükli prioriteedid järgmised: Schengeni juhtimise tugevdamine, ELi välispiiride tugevdamine surve vähendamiseks ja tõhusa integreeritud piirihalduse loomine, tagasisaatmissüsteemide ja sisejulgeoleku tõhustamine, et võidelda organiseeritud kuritegevuse ja uimastikaubandusega, Schengeni ala väljakujundamine Bulgaaria ja Rumeenia vastuvõtmisega, pikaajaliste sisepiirikontrollide järkjärguline kaotamine ja ELi viisapoliitika vahendite kasutamise parandamine. Pärast asutamist 2022. aastal kutsus Schengeni Nõukogu 2023. aasta jooksul neli korda kokku siseministrid, et tagada strateegiline koordineerimine ja edendada Schengeni ala head toimimist.

2023. aasta märtsis esitleti tugevdatud Schengeni baromeetrit, mis käsitleb vajadust parandada ELi olukorratadlikkust, valmisolekut ja faktidel põhinevat poliitikakujundamist. Läbipaistvuse ja kaasatuse suurendamiseks töötas Euroopa Komisjon koos ELi liikmesriikidega välja ühise meetodika Schengeni tulemustabeli jaoks. See on Schengeni hindamistest tulenevate parandusmeetmete rakendamise taseme visualiseerimise vahend. Komisjon jätkas ka riiklikul tasandil tegutsemist Schengeni koordinaatorite ja nende riikide kolleegide kaudu.

Komisjon ajakohastas Schengeni hindamis- ja järelevalvemehhanismi aluseks olevaid põhivahendeid. Samuti võttis komisjon vastu uue Schengeni hindamisjuhendi, et edendada ühtlustatud hindamiskultuuri ja suurendada läbipaistvust kooskõlas uue määrusega. Muudeti Schengeni hindamiste küsimustikku, et see hõlmaks uusi õiguslikke ja operatiivseid arenguid.

Uus Schengeni hindamis- ja seiremehhanism võimaldab teha kordusvisiite, kontrollkäike, etteteatamata ja temaatilisi hindamisi ELi liikmesriikide sihipäraste järelemeetmete läbiviimiseks. Komisjon tegi esimese kontrollvisiidi Belgiasse 2023. aasta veebruaris ja Prantsusmaale 2023. aasta novembris, mis võimaldas tal jälgida välispiiride haldamises tehtud edusamme.

2023. aastal olid Schengeni ala uuendused seotud peamiselt süvenevate julgeoleku-probleemidega ja viisaprotsesside sujuvamaks muutmisega. Komisjon kohandas teatud kodanikele kohaldatavaid viisaeeskirju, sealhulgas Kosovo kodanikele, kes oleksid alates 2024. aasta jaanuarist Schengeni alal ELi liikmesriikide välispiiride ületamisel viisanõudest vabastatud.

Omaanis elavatele Omaani kodanikele ja Kuveidis elavatele Kuveidi kodanikele kehtestati pikaajalise kehtivusega mitmekordsed Schengeni viisad, mis hõlbustas nende kodanike reisimist Schengeni alal ja vähendas menetletavate taotluste arvu.

Samamoodi võttis Euroopa Komisjon vastu otsuse, millega kehtestati kohandatud eeskirjad mitmekordsete viisade väljastamiseks Bahreini, Saudi Araabia, Kuveidi, Omaani ja Katari kodanikele, kes elavad Bahreinis ja taotleavad Bahreinis lühiajalist viisat. ELi ja Bahreini suhete raames hõlbustas see uuendus pikaajaliste mitmekordsete viisade väljastamist, vähendades samal ajal viisataotluste arvu ja lihtsustades vastavate kodanike reisimist Schengeni alal.

Kosovo kanti 2023. aastal nende kolmandate riikide nimekirja, mis on alates 2024. aastast Schengeni viisanõudest vabastatud.

Olukord Euroopa Liidu sisepiiridel

2023. aastal reageeris üheksa²¹³ EL liikmesriiki suurenenud rändevoogudest tulenevatele julgeolekuriskidele sisepiirikontrolli meetmete laiendamise, taaskehtestamise või kasutuselevõttuga. Sloveenia pikendas ajutisi kontrollid Horvaatia ja Ungariga, et ohjata suurenenud rändajate ebaseaduslikku üle piiri toimetamist ja langetada terrorismiohu taset Lääne-Balkani piirkonnas. Tšehhi Vabariik ja Prantsusmaa taastasid piirikontrolli rändevoogude vastu võitlemiseks. Kuigi Ungari ei taastanud sisepiirikontrolli, laiendas ta politsei kohalolekut oma piirile Slovakkia Vabariigiga, et tõhustada ebaseadusliku rände tuvastamist. Ebaseadusliku rände ohjamiseks kehtestasid Saksamaa ametiasutused ja Slovaki Vabariik ajutised kontrollid või sisepiirikontrolli naaberriikidega. Austria taastas ajutised kontrollid Ungari ja Sloveenia maismaapiiridel ning võttis kasutusse ajutised kontrollid Slovaki Vabariigi ja Tšehhi Vabariigi maismaapiiril vastusena uutele kontrollidele naaberliikmesriikides. Poola kehtestas piirikontrolli Slovaki Vabariigiga Balkani marsruudil suurenenud rändesurve tõttu. Leedu taastas Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO) tippkohtumise ajal piirikontrolli sisejulgeoleku ja avaliku korra tagamiseks. Portugal tegi sama ka Noorte Maailmapäeval, kusjuures määravaks osutus riiklik asutustevaheline koostöö ja teabevahetus. Oluline oli ka koostöö Euroopa tasandil (eriti Hispaaniaga tööjõu ja teabevahetuse suurendamiseks), mille puhul kasutati täiustatud riskianalüüsi seadusliku piiriületuse minimaalseks takistamiseks.

²¹³ AT, CY, CZ, FR, HU, IT, LT, PL, SK

Otsus Bulgaaria ja Rumeenia ühinemise kohta Schengeni alaga

2023. aasta detsembris leppis EL-i nõukogu ühehäälselt kokku Bulgaaria ja Rumeenia ühinemises Schengeni alaga. Sellest tulenevalt kehtivad 31. märtsist 2024 mõlemas riigis Schengeni reeglid ning kontroll siseõhu- ja merepiiridel kaotati. Bulgaaria, Rumeenia ja teiste Schengeni liikmesriikide vahel kehtivad maismaapiiride kontrollid kuni nõukogu otsuseni. Bulgaaria ja Rumeenia viisid Schengeni hindamisprotsessi edukalt lõpule, nagu on sätestatud nende ühinemislepingutes. Mõlemad riigid panustasid pidevalt Schengeni ala toimimisele, näidates tugevaid saavutusi Schengeni reeglite järgimisel. Bulgaaria tugevdas välispiiride haldamist, tõhustades piirivalvet ja süstemaatilisi piirikontrolle. Rumeenia näitas üles kõrgetasemelist piirihaldust, eelkõige võitluses ebaseadusliku rände ja inimkaubanduse vastu.

2023. aasta novembris ja detsembris toimus Eesti korraline Schengeni hindamine nii politseikoostöö, suurte infosüsteemide, andmekaitse, tagasisaatmise, välispiiri ning integreeritud piirihalduse ja viisapoliitika valdkondades. Schengeni hindamise tulemused näitavad, kui edukalt täidab Eesti Schengeni õigustiku sätteid. Hindamise tulemus ehk raport valmis 2024. aasta jaanuaris. Hindamisraporti vastuvõtmine ja sealt tulenevate soovitude täitmise küsimused jäävad 2024. aasta tegevusteks. 2023. aastal viimasest 2018. aasta Schengeni hindamisest lähtuvalt olulisi õigusaktide muudatusi Eestis ei tehtud. Olulisemad hindamisest tulenevad muudatused tehti juba aasta varem, 2022. aastal.

8.3.1 Infotehnoloogilised arendused ELis ja Eestis

ELi liikmesriigid jätkasid tööd kodanike ja reisijate turvalisust tagavate uue IT-arhitektuuri ja süsteemide juurutamisel.

Entry/Exit System (EES) registreerib Schengeni riikide välispiire ületavate ja lühiajaliselt reisivate kolmandate riikide kodanike sisenemis- ja lahkumisandmed ning sisenemiskeelu andmed. Praeguseks on peaaegu kõik ELi liikmesriigid oma piirikontrollisüsteeme ajakohastanud, et need vastaksid EESi nõuetele. Peamised uuendused hõlmasid järgmist: siseriiklike õigusaktide muudatused EESi nõuete ühtlustamiseks ja kasutuselevõtmiseks; riiklike süsteemide ajakohastamine automaatsete piirikontrollivahendite ühendamiseks ja koostalitlusvõime arhitektuuri rakendamine; infrastruktuuri kohandamine lennujaamades ja piiripunktides koos biomeetriliste seadmete paigaldamise ja personali koolitamisega.

Eestis on riiklik piirikontrolli andmekogu PIKO, aga EESi lisavad ja registreerivad andmeid ka teiste liikmesriikide ametkonnad.

Kuigi määrus (EL) 2017/2226 on ELi otsekohalduv õigusakt ning jõustus Eesti seadus-

andluses juba 2022. aastal, on mõnes küsimuses jäetud liikmesriikidele õigus määruses sätestatud täpsustada. 2023. aastal määrati EESi keskse juurdepääsupunkti (Central Access Point) ülesanded ning millisel õiguskaitse eesmärgil ja mis asutused saavad läbi CAPI EESi andmeid pärida. EESi kasutuselevõtmise kuupäeva määrab Euroopa Komisjon.

European Travel Information and Authorisation System (ETIAS) on automaatne veebisüsteem ELi reisivate viisanõudest vabastatud kolmandate riikide kodanikega seotud ebaseadusliku rände, julgeoleku või rahvatervise riskide tuvastamiseks enne nende isikute ELi saabumist. Kolmteist²¹⁴ ELi liikmesriiki tegid enne ETIASe käivitamist 2025. aastal muudatusi, nt siseriiklike õigusaktide vastavusse viimine.

2023. aasta veebruaris võeti Eestis vastu ETIASi määrus, millega loodi süsteem kolmandate riikide kodanikele, kellelt ei nõuta viisat välispiiri ületamiseks või lennujaama transiidiks. Selle süsteemi eesmärk on hinnata, kas nende viibimine liikmesriikide territooriumil kujutab endast julgeolekuohtu, ebaseadusliku sisserände riski või suurt epideemiaohtu. Määrusega nähakse ette reisiluba ning reisiloa andmise või selle andmisest keeldumise tingimused ja kord. Vastuvõetud ETIASi määrusega viidi sisse muudatused politsei ja piirivalve seaduses, kriminaalmenetluse seadustikus, välismaalaste seaduses, väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses.

2023. aastal jõustus ajakohastatud Schengeni infosüsteem (SIS). 7. märtsil 2023 toimus SIS infotehnoloogia üleminek uutele SIS määrustele (Recat live). Senine SIS II õiguslik raamistik asendus SIS õigusliku raamistikuga, mis põhineb kolmel määru- sel (EL 2018/1860, 2018/1861, 2018/1862) ning mille keskmes on infosüsteemile ja andmevahetusele esitatavad nõuded. Ülemineku raames läbisid uuenduskuuri ka piirikontrolli ja rändehalduse ning isikut tõendavate dokumentidega seotud andmeko- gude päringud. ELi liikmesriigid teatasid ajakohastatud süsteemi kasutuselevõtmist, nt uute tagasisaatmismärkuannete lisamine ja funktsioonide täiustamine. Muud uuen- dused hõlmasid andmeedastuse juriidilisi muudatusi ja riiklike eeskirjade ühtlustamist SISi nõuetega.

Üleminekuks vajalik õiguslik raamistik ajakohastati Eestis juba 2022. aastal, kui muu- deti siseministri määruseid seoses väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse, politsei ja piirivalve seaduse ning riigipiiri seaduse muutmisega.

Alates 8. märtsist 2023 on SISi kasutataval liikmesriikidel, sh Eestil, võimalus vahetada teavet tagasisaatmisotsuste kohta, mis on tehtud liikmesriikide territooriumil ebasea- duslikult viibivate kolmandate riikide kodanike suhtes, ning jälgida, kas sellise otsuse saanud isikud on liikmesriikide territooriumilt lahkunud.

Koostalitusvõime (*European Interoperability Framework* (EIF või IO)) uuendus on loodud seoses komisjoni prioriteediga luua Euroopas ühtne digitaalne teabevahetus, millega paraneks andmekvaliteet ning võimekus tuvastada identiteedipettusi. 2023. aastal tegi seitse liikmesriiki²¹⁵ arendusmuudatusi, et viia oma riiklikud süsteemid IO seadusandlusega vastavusse.

²¹⁴ BE, CY, CZ, EE, FI, HR, IT, LT, LU, LV, MT, NL, SE

²¹⁵ BE, CZ, EE, FR, IT, LT, MT

11. märtsil 2023 võeti Eestis vastu koostalitlusvõime rakendamiseks vajalik seadusmuudatus. Muudatus jõustub vastavalt rakendamise ajakavale. Politsei ja piirivalve seadusesse tehtud muudatusega tekib Politsei- ja Piirivalveametil, Kaitsepolitseiametil ning Maksu- ja Tolliametil juurdepääs ühisele isikuandmete hoidlale, mis tähendab, et vastavad asutused saavad teha isikusamasuse tuvastamise eesmärgil päringu ühisesse isikuandmete hoidlasse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2019/817 ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2019/818 artikkel 20 lõikes 1 sätestatud juhul.

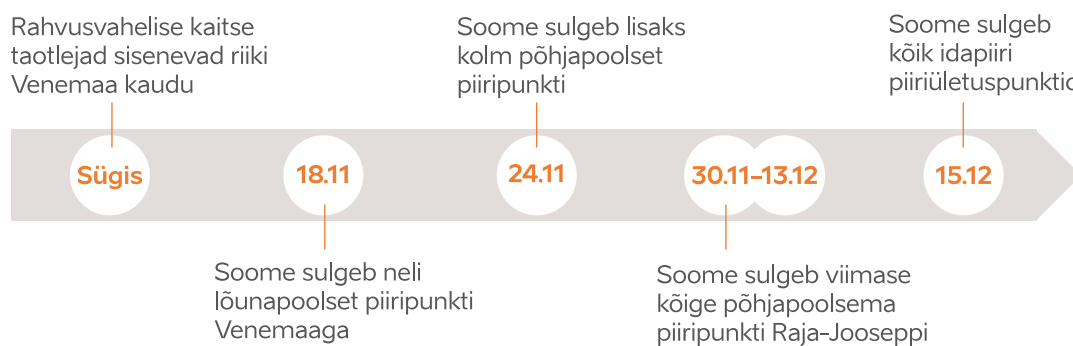
Eesti migratsioonijärelevalve andmekogu MIGIS

Migratsioonijärelevalvet teostab Eestis PPA, kelle eesmärk on ennetada ja tõkestada ebaseaduslikku Eestis viibimist, elamist ja töötamist ning tagada, et välismaalased kasutavad neile antud viibimisõigust, elamisluba ja elamise ning töötamise õigust eesmärgipäraselt.

2023. aastal jõustusid õigusaktide muudatused ja viidi edukalt lõpule migratsioonijärelevalve andmekogu (MIGIS) arenduste I etapp ning see on rakendajatele kättesaadav alates 20. juulist 2023. MIGIS on infotehnoloogiline tööriist, mis teostab PPA ametniku eest automaatseid kontrole teistest infosüsteemidest ning kuvab töölauale ülevaate välismaalastest, kes ei vasta enam viibimisõiguse tingimustele ja mis põhjustel (näiteks, et Eestis viibimise ja elamise nõuded ei ole enam täidetud). MIGISes saab planeerida migratsioonijärelevalve kontrollkäike- ja toiminguid, tegevused salvestatakse personaalsele kaardile. Kontrollkäigu ajal saab ametnik tahvelarvutis töötavas MIGISes kontrollida välismaalaste viibimis- ja töötamisõigusi ning märkida sinna puudusi. Ametnik saab tulemite põhjal otsustada edasiste tegevuste üle, sh vajadusel alustada menetlust vastavas andmekogus.

MIGIS aitab parandada teenuse kvaliteeti, asendades manuaalse ja ressursimahuka protsessi. Süsteem annab automaatselt ajakohase ülevaate välismaalaste Eestis viibimise ja elamise tingimuste täitmisest, mis omakorda suurendab teadlikkust ja võimaldab kiiremat reageerimist, kui välismaalased ei vasta viibimisaluse tingimustele. Samuti võimaldab see ametnikel paremini sihistada oma tegevusi, näiteks teostada isikute ja ettevõtete sihistatud kontrole, et tagada välismaalaste ja nende kutsujate õiguskuulekas käitumine, mis omakorda aitab kaasa ausama konkurentsi tagamisele tööturul. Migratsioonijärelevalve andmekogu MIGIS arendusi rahastati osaliselt Euroopa Regionaalarengu Fondi ja riikliku kaasfinantseeringu abil ning PPA omafinantseeringust projekti „RIS_SF2 Migratsiooni järelevalve“ raames.

2023. aasta kevadel alanud ning sügisel hoo sisse saanud instrumenteeritud rändekriis Soome idapiiril peatati novembriks kõigi Soome idapiiri piiripunktide sulgemisega (suleti maismaa piiripunktid Imatra, Kuusamo, Niirala, Nuijamaa, Raja-Joosepi, Salla, Vaalimaa ja Vartiuksel, samuti merepiiripunktid Haapasaare, Nuijamaan sadam ja Santio). Ränderünne aga jätkus kohe pärast seda, kui Soome avas ajutiselt osa piiripunktidest. Alates 15. detsembrist 2023 sulges Soome taas kogu oma idapiiri. Piir on jäänud suletuks ka 2024. aasta I poolel. Piiri sulgemise eesmärk oli peatada Soome idapiiril toimunud instrumentaaliseeritud rändekriis. Pärast piiri sulgemise otsuse jõustumist on instrumentaaliseeritud sisenemine Soome idapiiril esialgu peatatud. Rahvusvahelise kaitse taotlemine on piiripunktide sulgemise järgselt võimalik õhu- ja sadamate piiripunktides.²¹⁷

Joonis 28. Rände instrumentaaliseerimine Soomes 2023. aastal

Allikas: EMNi Soome 2023. aasta aastaraport²¹⁸

Instrumentaaliseeritud rändekriis ja selle laienemise oht põhjustas Soomes tõsise ohu riiklikule julgeolekule ja avalikule korrale. Soome on hinnanud ohtu julgeolekule ja 2023. aasta rändekriisi kordumise riski väga kõrgeks ja seetõttu töötatakse 2024. aasta kevadeks välja piiriseaduse eelnõu, mis võimaldaks teatud tingimustel keelata varjupaigataotlejatel Soome sisenemise²¹⁹. Vastuvõetav seadus oleks ajutine, selle kehtivus piirduks ühe aastaga alates selle jõustumise hetkest ning kehtiks vaid Vene võimude juhitud piiriületuskatsete puhul. Seaduse kohaldamine eeldaks riigi julgeolekut tõsiselt ohustava olukorra tekkimist, kuid otsuse saaks langetada ka ennetavalt. Soome valitsus saaks langetada otsuse korraga maksimaalselt kuuks ajaks ning see saaks korraga puudutada vaid osa Soome piirist²²⁰. Soome parlament hääletas seaduse vastuvõtu poolt 12. juulil 2024, seadus jõustus 22. juulil 2024. Seadus kehtib üks aasta.

²¹⁷ Soome piirivalve (Varavartiolaitos) koduleht. Kättesaadav: <https://raja.fi/rajoitukset-suomen-itarajan-rajanylityspaikoilla>

²¹⁸ EMN Soome 2023 a aastaraport Leitav: https://emn.fi/wp-content/uploads/EMN_Maahanmuutto_ja_turvapaikka-FI-EN_netsti.pdf

²¹⁹ Soome Siseministeeriumi memo Valtioneuvoston päätös rajanylityspaikkojen sulkemisesta toistaiseksi ja kansainvälisen suojelun hakemisen keskittämisestä. Kättesaadav: <https://valtioneuvosto.fi/suomen-itarajan-tilanne>

²²⁰ ERR, Soome valitsus avalikustas karmi piiriseaduse, 15.03.2024. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1609283778/soome-valitsus-avalikustas-karmi-piiriseaduse>

8.4 Ebaseadusliku sisserände tõkestamine ja seaduslike rändekanalite kuritarvitamine ELis ja Eestis

EMNi liikmesriigid võtsid kasutusele mitmeid meetmeid kolmandate riikide kodanike ebaseadusliku töötamise vastu võitlemiseks. Näiteks rakendasid Tšehhi Vabariik, Prantsusmaa ja Luksemburg selleks 2023. aastal rida meetmeid. Õiguslõnga sulgemiseks muutis Luksemburg oma tööseadustikku, et lisada ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike töölevõtmise keelule lisaks seaduslikult riigis viibivate, kuid ilma tööloata kolmandate riikide kodanike töölevõtmise keelu. Muudatusega täpsustatakse trahve kolmandate riikide kodanike ebaseadusliku töölevõtmise eest, samuti tasumata sotsiaalkindlustusmaksete ja maksude tagasiulatuvat tasumist. Suurendati trahve ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike töölevõtmise eest ning inimkaubandusest tulenevaid raskendavaid asjaolusid laiendati ka ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike töölevõtmisele.

Tšehhi Vabariik muutis oma tööseadust, et tagada tõhusam tööinspeksioon ja ebaseadusliku töötamise ennetamine (nt uued kriteeriumid ebaseadusliku töö määramiseks, töövahendajate tagatisraha suurendamine, et tugevdada nende vastutust, ning karmimad karistused ebaseadusliku töötamise ja sellega seotud rikkumiste eest).

2023. aasta mais avaldas Prantsusmaa valitsus riikliku kava ebaseadusliku töötamise vastu võitlemiseks Prantsusmaal aastatel 2023–2027. Plaan sisaldab 34 meetet, et võidelda võltsitud dokumentide ja õigusliku staatusega seotud pettuste vastu, samuti inimkaubandusega, tõhustada ebaseadusliku töötamise järelevalvet, kehtestada tööandjatele uued karistused ja näha ette ebaseadusliku töötamise tekitatud kahju hüvitamine.

Võltsitud reisidokumendid

Soome arengud

Ebaseadusliku sisenemise tõkestamise eesmärgil laiendas Soome Piirivalveamet võltsitud isikut tõendavate dokumentide kontrollimise andmebaasi (*Profiling of False Identity Documents*, ProfID) kasutamist Helsingi-Vantaa lennujaamast ka teistesse Soome piiripunktidesse. Antud andmebaasi hakatakse kasutama ka Soome idapiiri olulisemates piiripunktides ja keskkriminaalpolitseis. Andmebaasi saab kasutada teabe kogumiseks võltsitud dokumentide kohta, mis võib viia ebaseadusliku rände korraldajate tabamiseni²²¹.

²²¹ EMN Soome, Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikka-raportti – Suomi 2023. Kättesaadav: https://emn.fi/wp-content/uploads/EMN_Maahanmuutto_ja_turvapaikka-FI-EN_netti.pdf

PPA hinnangul on viimaste aastate trend, et ei võltsita mitte isikut tõendavat dokumenti, vaid viibimisaluse saamiseks esitatavaid lisadokumente (näiteks India dokumente). Samuti jätkub trend, et läbirändel ehk nn teisesel rändel olevad sisserändajad (peamiselt Lähis-Ida ja Aafrika päritolu) kasutavad õhu- ja merepiiril teisele isikule kuuluvat dokumenti.

Eesti välispiiril kasvas 2023. aastal võltsitud dokumentide avastamine peaaegu kõikide dokumendi kategooriate lõikes, kõige enam oli võltsitud sõidukitega seotud võltsitud dokumente ja isikut tõendavaid dokumente. Ainsana vähenes võltsitud elamislubade avastamine, ühtegi võltsitud viisat välispiiril ei avastatud. Kodaniku passi võltsisid enim Gruusia (3), Venemaa (2) ja Eesti kodanikud (2), enim võltsiti Gruusia, Venemaa ja Prantsusmaa passe. Võltsitud passe avastati 18.

Hüppeliselt kasvas võltsitud ID-kaartide avastamine piiril (13 juhtumit). Enim võltsiti Prantsusmaa ID-kaarti (Senegali, Guinea ja Mali kodanikud) ja Belgia ID-kaarti (Egiptuse kodanikud).

Sagenenud on teisele isikule kuuluva autentse dokumendi kasutamine (2022. aastal avastati üks selline juhtum, 2023. aastal aga juba 10). Peamiselt kasutasid Prantsusmaa, Saksamaa passi ja Belgia ning Hispaania isikutunnistust Mali, Kongo DV, Kameruni, Guinea ja India kodanikud.

Ebaseadusliku rände ennetamise algatused ELis: teabe edastamine potentsiaalsetele sisserändajatele

Austria, Soome, Saksamaa ja Kreeka osalesid kahes ICMPD ellu viidud projektis, mille eesmärk oli korraldada teabekampaaniaid potentsiaalsetele rändajatele Iraagis ja Pakistanis, kes kaaluvad ebaseaduslikke teid pidi Euroopasse rändamist. Austria kaasrahastas ka projekti, mis oli suunatud sisserändajatele, kes planeerivad kasutada Vahemere idaosa ja Lääne-Balkani rändeteid. Projekti eesmärk oli anda neile teavet ebaseadusliku rände ohtude, ebaseaduslikus olukorras olevate sisserändajate tegeliku elu kohta Euroopas, olukorra kohta transiitriikides ja võimalike alternatiivide leidmise kohta.

Seoses rände ärakasutamise ohuga Soome–Venemaa piiril ja selle piiri kaudu riiki saabuvate varjupaigataotlejate arvu suure kasvu tõttu viis Soome läbi mitmed kommunikatsioonikampaaniad, mis olid suunatud Venemaa kaudu Soome sisenemist kaaluvate potentsiaalsete sisserändajate päritolu- ja transiitriikidele. Samamoodi, vastusena Nigeeriast pärit varjupaigataotlejate ja inimkaubanduse ohvrite arvu kasvule, käivitas Belgia inimkaubanduse ja sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastase ennetus- ja teabekampaania.

Hispaania alustas projekti kontrollitud ja korrapärase rände toetamiseks, edendades seaduslikke rändeteid, mis on suunatud kaheksale Aafrika riigile (Maroko, Senegal, Roheneemesaared, Tuneesia, Egiptus, Ghana, Nigeeria, Etiopia).

8.4.1 Ebaseadusliku sisserände tõkestamine ja ennetamine Eestis

Ajavahemikul 20.09.-15.11.2023 lähetas PPA ESTPOL8 neli rotatsiooni Läti Vabariiki, et toetada Läti piirivalvet rändesurve haldamisel. ESTPOL8 koosseisus oli kombineeritud võimekusega neli 12-liikmelist meeskonda 2-nädalaste intervallidega, kokku 48 teenistujat. Leedu piirivalve toetas Läti piirivalvet samuti nelja rotatsiooniga ning kohapeal osutasid abi ka Läti politsei eriuksus ning kaitseväge. Abi osutamine toimus 19. septembril 2023 Läti piirivalve ja PPA vahel sõlmitud piiriülese koostöö praktiliste asjaolude ehk nn *Host Nation Support* lepingu alusel.

PPA rände kontaktametnik tagas Eesti, Läti, Leedu, Poola ja Ukraina infovahetuse ja koostöö. Venemaa Ukrainas toimuva sõja tõttu oli rände kontaktametniku töö keskendunud just UA/PL, EE, LV ja LT politsei ja piirivalvestruktuuridega suhtlemisele, laiendamaks kontaktvõrgustikku nimetatud riikides ning tõhustamaks operatiivset infovahetust. Samuti toimus oluline suhtlus Eesti välisesindustega.

28.11-29.11.2023 toimus Narvas riikliku õppuse MS HOLP RAK jätkutegevusena PPA ja kohtutega harjutusõppus, mille eesmärk oli harjutada sisse seatud protseduure hädaolukorra lahendamisel (massiline sisseränne) koostöös kohtunikega, et tõhustada asutuste vahelisi protsesse.

13.12-14.12.2023 toimus Tallinnas Eesti-Soome-Läti-Leedu-Poola politsei- ja piirivalveasutuste ekspertide kohtumine regiooni teabevahetuse tõhustamise eesmärgil - kaardistati asutuste vahelised teabe liikumise võimalused ning puudused kriisiolukorra lahendamiseks ning reageerimiseks.

Tööinspeksioon, PPA ja Maksu-ja Tolliamet jätkasid ka 2023. aastal oma pikaajalist ja aktiivset koostööd, et ennetada ja tõkestada ebaseaduslikku töötamist Eestis ning tagada, et Eestis töötav välistööjõud maksaks oma makse Eestis. Samuti jätkasid nii PPA kui Tööinspeksioon tööd seadusliku töötamise kohta teabe jagamisega, et tööandjad oleksid teadlikud oma kohustusest välistööjõu palkamisel. Sellise ennetava tegevuse jätkamise põhjuseks on jätkuvalt kõrge välismaalaste töötingimuste rikkumiste arv Eestis. Lisaks jätkati tegevustega Ukrainast pärit töötajatele töötingimuste selgitamiseks, personaalseks nõustamiseks ning järelevalveks, et vältida nende väär- ja ärakasutamist.

Tööinspeksioon viis läbi mitmeid teavitustegevusi.

- 2023. aasta oktoobris ja novembris viidi läbi teavituskampania „Sa ei ole tööülksi“. See oli jätk 2022. aastal toimunud meediakampaniale, mille raames teavitati Ukraina sõjapõgenikke Tööinspeksiooni pakutavatest teenustest ja abist. Kampania eesmärk oli Ukraina sõjapõgenike (ja kogu Eesti elanikkonna) teadlikkuse tõstmine inspeksiooni olemasolust, aidata kaasa inimeste käitumise muutuse toetamisele, kinnistada teadmist, et abi ja selguse saamiseks saab Tööinspeksiooni poole tasuta pöörduda. Kõik kampaniamaterjalid tõlgiti ka ukraina ja vene keelde. Kampania viidi läbi sotsiaalmeedias (Facebook,

Instagram, TikTok, Youtube), online väljaannetes (Delfi, Postimees, Google reklaamid), televisioonis, raadios ning suur rõhk oli välireklaamid ehk nn avalikus ruumis asuvatel meediapindadel (digiekraanid, linnaruumis olevad plakatid, reklaampinnad kaubanduskeskustes, ühistranspordis jms) 17 eri linnas (kus elab kõige rohkem sõjapõgenikke Eestis). Digipindadel kasutati peamise sõnumina küsimusi, mis inimestel päris elus tekivad, et püüda tähelepanu ja juhtida neid Tööelu lehele vastuseid otsima. Uudse lahendusena kaasati kampaania sõnumit levitama TikToki populaarset sisu tootev Eestis elav ukrainlanna Smmart Avocado, kellel on üle 25 000 jälgija.

- II poolaastal viidi Ukraina sõjapõgenike ja nende tööandjate seas läbi küsitlus, et saada teada, mis valmistab sõjapõgenikele muret ja mis valdkondades nad vajaksid abi. Küsitlusega taheti selgitada välja Ukraina sõjapõgenike teadlikkus ja hoiakud seoses hankija pakutavate võimalustega, milline on hetkel inimeste teadlikkus pakutavatest teenustest, millised on hoiakud ja valmisolek Tööinspeksiooni poole pöörduda ning teenuseid kasutada. Küsitluse tulemusi kasutati sisendina sõjapõgenikele teavituskampaania ette valmistamisel.
- II poolaastal koostati 15 animatsiooniklippi. Sihtrühmaks olid peamiselt Eestisse saabunud Ukraina sõjapõgenikud, samuti muudest riikidest Eestisse tööle tulnud inimesed, laiemalt kogu Eesti töötav elanikkond ning tööandjad. Eesmärk oli luua animatsiooniklipid, mis aitavad tõsta teadlikkust Tööinspeksioonist ja visuaalselt selgitada töösuhete ja töökeskkonnaga seotud küsimusi. Animatsioonid on eelkõige suunatud Ukraina sõjapõgenikele, aga ka kogu Eesti tööelisele elanikkonnale, sh muukeelsetele töölistele. Animatsioonide kasutamine aitab tõsta teadlikkust Tööinspeksiooni olemasolust ja kinnistada teadmist, et abi ja selguse saamiseks saab inspeksiooni poole tasuta pöörduda. Animatsiooniklippide formaat on lustakas lühimultikas, kus selgitatakse visuaalselt nii töötajatele kui tööandjatele lühidalt, lihtsalt ja selgelt töösuhete ja töökeskkonnaga seotud teemasid ja/või ohumärke. Eesmärk on tõsta inimeste teadlikkust Eestis kehtivast tööõigusest ja -ohutusest ning suunata neid täiendava info saamiseks Tööelu portaali.
- 2023. aastal jätkati koostööd Pagulasabiga. Tööinspeksioon korraldas Pagulasabi üritustel mitmeid loenguid.
- Aasta jooksul viidi läbi 206 erinevat teavitusüritust, millest otseselt Ukraina sõjapõgenikele suunatud teabepäevi oli 40.
- Tööinspeksiooni Tööelu portaali (www.tooelu.ee) lehtede kuvamisi oli kokku 1 285 959 ehk 3523 külastust päevas. Töösuhteid puudutavat teavet Ukraina sõjapõgenikele leiab nüüd alamlehelt: <https://tooelu.ee/et/392/ukraina-sojapogenikud-ja-toosuhted-estti-vene-ukraina-keeles>. Ukrainlastele oli suunatud ka kampaania: <https://www.ti.ee/uudised/kampaania-toolaseid-kusimusi-aitab-lahendada-tooinspeksioon>²²².

222 Tööinspeksiooni vastuskiri EMNile 25.01.2024

Eesti tööturg on muutunud atraktiivseks sihtkohaks paljudele välismaalastele, iseäranis neile, kes on pärit väljastpoolt Euroopa Liidu liikmesriike – Gruusiast, Usbekistanist, Indiast, Aserbaidžaanist, Tadžikistanist, Moldovast. Koostöös Politsei- ja Piirivalveameti ning Maksu- ja Tolliametiga kontrollib Tööinspeksioon deklareerimata ja illegaalselt tööd tegevaid isikuid. Kolmanda riigi kodanik peab lisaks Tööinspeksiooni iseteenindusele olema registreeritud ka Politsei- ja Piirivalveametis²²³.

2023. aastal viisid tööinspektorid läbi 3544 järelevalve menetlust, millest 158 puudutasid ettevõtteid, kus olid tööl ka ukrainlased. Kontrolliga hõlmatud ukrainlastest töötajate arv oli 611 ehk kogu järelevalvest moodustasid ukrainlastest töötajate kontrollid ca 4% (2022. aastal 20%). Kontrollitud ettevõtetest ligi 60%-l tuvastati mõningaid puuduseid. Peamised rikkumised olid: töötingimustest teavitamata jätmine, juhendamise ja väljaõppega seotud probleemid ning erinevad töö- ja puhkeaja rikkumised.

Kuna 2022. aastal ilmsid tõsised tööjõu väärkasutamisega seotud probleemid koristus-puhastusteenuse valdkonnas, siis viidi 2023. aastal sihtkontroll läbi vastaval tegevusalal tegutsevate tööandjate hulgas. Kuigi tõsisemat laadi rikkumisi kontrollide käigus ei tuvastatud, siis ei saa alahinnata tegevusega kaasnenud distsiplineerivat ja heidutavat mõju pigem tööjõumahuka ja reeglina madalamalt tasustatud tegevusalal²²⁴.

Kokku laekus aasta jooksul 2297 töövaidlusavaldust, millest 484 avaldusel (s.o 21%) oli märges, et tegu on võõrtööjõuga (neist veidi alla 200 olid Ukraina kodanikud). Ühest ettevõttest tuli kokku koguni 21 avaldust. Võrdluseks, 2021. ja 2022. aastal laekus keskmiselt 250 avaldust aastas, kus töövaidluse pooleks oli välismaalasest töötaja (s.o nii kolmandate riikide kui ka teiste liikmesriikide kodanikud). 2022. aastal oli välismaalaste pöördumisi 7% vähem. 2023. aastal oli märgata töövaidluste arvu kasvutrendi, sh oli võõrtööjõuga seotud avaldusi ligi poole rohkem kui varasematel aastatel. Valdavalt pöörduvad Ukraina töötajad töövaidluskomisjoni maksmata töötasu ja hüvitiste nõuetega. 2023. aasta lõpp tõi aga ka tööandjate nõudeid, mis olid seotud töötaja lahkumisega seotud hüvitiste nõuetega.

8.5 Inimkaubandus

8.5.1 ELi tegevussuunad inimkaubandusega võitlemisel

Euroopa Nõukogu leppis 9. juunil 2023 kokku oma seisukohad ettepaneku osas ajakohastada 2011. aasta nõukogu direktiivi, mis käsitleb inimkaubanduse ennetamist, selle vastu võitlemist ja ohvrite kaitset. Sundabieliu ja ebaseaduslik lapsendamine lisati positsiooni ärakasutamise liikidena. Samuti lepiti kokku, et ELi liikmesriigid peaksid inimkaubanduse ohvritega seotud teenuste teadlikku kasutamist käsitlema kriminaalkuriteona. Seisukoha vastuvõtmine võimaldas alustada läbirääkimisi Euroopa Parlamendiga. Euroopa Komisjon toetas nendel läbirääkimistel eesistujariike Rootsit ja Hispaaniat kogu 2023. aasta jooksul.

²²³ Tööinspeksiooni aastaraamat 2023

²²⁴ Tööinspeksiooni vastuskiri EMNile 25.01.2024

ELi inimkaubandusevastase võitluse koordinaator jätkas ELi inimkaubandusevastase direktiivi (2011/36/EL), ELi inimkaubanduse vastase võitluse strateegia (2021–2025) ja ühise inimkaubandusevastase võitluse kava rakendamise toetamist ja jälgimist, et takistada Venemaa Ukraina-vastase sõjalise agressiooni eest põgenevate isikute satumist inimkaubanduse ohvriteks.

Juunis korraldasid ELi inimkaubandusvastase võitluse koordinaator ja Eurojust inimkaubandusvastasele võitlusele spetsialiseerunud prokuröride fookusrühma esimese silmast silma kohtumise. Kohtumine tõi kokku prokurörid üle ELi, et vahetada arvamusi, kogemusi ja parimaid tavasid inimkaubanduse keeruliste kuritegude kohta. Selles keskenduti vajadusele käsitleda inimkaubanduse ulatust internetis ja viia läbi põhjalik finantsuurimine.

Seoses ELi inimkaubandusvastase päevaga 18. oktoobril käivitas Euroopa Komisjon üleeuroopalise teadlikkuse tõstmise kampaania „Lõpeta inimkaubandus. Katkesta nähtamatu kett“, mille eesmärk on anda potentsiaalsetele ohvritele teavet ja teha ohvrid nähtavaks.

Muude arengusuundade puhul moodustas osa Euroopa Komisjoni uutest sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamist ja selle vastu võitlemist käsitlevatest õigusaktidest määruse ettepanek, millega tugevdatakse Europoli rolli rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse vastu võitlemisel. Selle ettepaneku raames luuakse sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu võitlemise Euroopa keskus.

Peamised meetmed, millest EMNi liikmes- ja vaatlejariigid teatasid, olid seotud inimkaubanduse koordineeritud lähenemisviisi tagamisega, ohvrite toetamise ja tuvastamise tõhustamisega, inimkaubandusvastase võitluse lepingute rakendamisega ning Venemaa Ukraina-vastase sõjalise agressioonile reageerimise meetmetega. Samuti keskenduti teadlikkuse tõstmisele ja koolitustele, sealhulgas lastega kaubitsemise alal. Sarnaselt teiste valdkondadega peeti oluliseks koostööd erinevate sidusrühmadega. Seda tehti kolmandate riikide poole pöördumisega, et vältida ebaseaduslikku lahkumist lähte- ja transiidiriikidest, tiheda koostöö abil asjaomaste rahvusvaheliste osalejate või üksikute rollide kaudu.

Eurostati andmed näitavad, et 2022. aastal registreeriti ELis ja Norras ligi 6000 kolmandatest riikidest pärit inimkaubanduse ohvrit, mis on kaks korda rohkem kui 2021. aastal.

Mitte-ELi kodanikud moodustasid 63% ELis tuvastatud inimkaubanduse ohvritest. Esimest korda oli tööjõu ärakasutamise eesmärgil inimkaubanduse ohvriks langenute arv ELis peaaegu sama suur kui seksuaalse ärakasutamise eesmärgil inimkaubanduse ohvriks langenute arv, millest kumbki moodustas 41% ohvritest. Inimkaubandus muudel eesmärkidel – kuritegelik tegevus, sunniviisiline kerjamine, elundite eemaldamine ja muu – moodustas 18% kõigist ohvritest. 2022. aasta detsembri seisuga olid enamik inimkaubanduse ohvritest naised ja tüdrukud (63%), kuid täiskasvanud ja alaealiste meessoost ohvrite osakaal kasvab samuti (37%).

Inimkaubanduse ohvritele väljastatud elamislubade arv oli varasemate aastatega võrreldes pisut kasvanud.

Mitmed EL riigid algatasid riiklikke programme inimkaubanduse vastu võitlemiseks. Näiteks Holland uuendas oma programmi „Üheskoos inimkaubanduse vastu“. Programm hõlmas nelja tegevuspunkti: ühiskonna teadlikkuse suurendamine inimkaubandusest; ohvrite teavitamisvalmiduse suurendamine; koostöö tõhustamine; andmete jagamise parandamine asjaomaste rakendusorganisatsioonide vahel. Valitsus eraldas programmile 2 miljoni euro suuruse aastaelarve, mida täidavad avalikud institutsioonid, nagu omaavalitsused, politsei, prokuratuur, valitsusvälised organisatsioonid ja erinevad ministeeriumid. Soome viis lõpule programmi „Soome võitleb inimkaubandusega“/tegevuskava (2021–2023). Soome eraldas riikliku tegevuskava elluviimiseks 1,7 miljonit eurot. Üks selle peamisi eesmärke ja saavutusi oli inimkaubandusvastase võitluse süvalaiendamine valitsuse tegevustesse teistes poliitikavaldkondades, nagu naistevastase vägivalla, halli varimajanduse ja majanduskuritegevuse ennetamine ning laste õiguste kaitse. Eesmärk oli tugevdada valitsuse töö mõju ja tulemuslikkust ning kaasata inimkaubanduse vastu võitlemine laiaulatuslikumalt paljude ametiasutuste struktuuridesse ja igapäevastesse tegevustesse. Suurenes inimkaubanduse vastases töös osalevate suuremate ametiasutuste arv, mis parandas inimkaubanduse juhtumite käsitlemist (nt tsiviillennunduses, tööhõiveametites ja erasektoris).

Koostöö kolmandate riikidega

Kaheksateist²²⁵ EMNi liikmes- ja vaatlajariiki teatasid oma koostööst kolmandate riikidega inimkaubanduse vastase võitluse valdkonnas. Malta suurendas oma kontakti teatud kolmandate riikidega, eelkõige Liibüaga, samuti Tuneesia, Egiptuse, Elevantuuranniku, Nigeeria ja Bangladeshiga, et vältida ebaseaduslikku lahkumist lähte- ja transiidiriikidest. Inimkaubanduse tõkestamine oli arutelude üks põhipunkte. Rootsi ja Prantsusmaa jätkasid tihedat koostööd asjaomaste rahvusvaheliste osalejatega, nagu ÜRO narko- ja kuritegevuse amet (UNODC) ja OSCE. Rootsi inimkaubanduse vastu võitlemise saadik mängis olulist rolli koostöö edendamisel ja hõlbustamisel. Austria juhtis ülemaailmset kampaaniat seksuaalse ärakasutamise, kerjamise ja kuritegevuse eesmärgil toimuva inimkaubanduse vastu võitlemiseks. Soome teatas tihedamast koostööst Hiinaga usalduse ja teabe jagamise suurendamiseks Hiina ja ELi liikmesriikide vahel. Selle eesmärk oli tugevdada Hiinast pärit inimkaubanduse ohvrite õigusi, keda peetakse Hiina õigusaktide kohaselt kahtlusalusteks. Operatsioon *Global Chain* (eesti k „globaalne kett“) viidi ellu 44 riigis ning seda koordineerisid Europol, Frontex ja Interpol.

Horvaatias osales riiklik koordinaator aktiivselt Kagu-Euroopa inimkaubandusvastase võitluse riiklike koordinaatorite mitteametliku võrgustiku töös, osales koosolekutel ja vahetas häid tavasid teiste riiklike koordinaatoritega. Gruusias toimus mitmeid võimekuse suurendamise ja koostööga seotud tegevusi (nt töötoad, töösessioonid), et

²²⁵ AT, BE, BG, DE, EE, ES, HU, IT, LU, NL, SE, GE, RS

tugevdada rahvusvahelist koostööd teiste riikidega inimkaubanduse ennetamise, avastamise ja likvideerimise alal. Saksamaa alustas UNTOCi läbivaatamise mehhanismi, mis on vastastikuse eksperthinnangu andmise protsess. Saksamaa tegevust hindasid Kanada ja Suriname ning talle tehti ülesandeks koos Paraguayga hinnata USA tegevust. Protsess peaks lõppema 2030. aastaks.

Luksemburg esitas koostöös Tai ja Malaisiaga kaks seaduseelnõu, et kehtestada poliitika ebaseadusliku rände, sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja inimkaubanduse tõkestamiseks ning viisid, kuidas võidelda inimkaubitsejate võrgustikega ja kaitsta inimkaubanduse ohvreid.

Portugal võõrustas Kosovo delegatsiooni, kelle tehnilise visiidi korraldas Euroopa Nõukogu demokraatia peadirektoraadi inimkaubandusvastase võitluse osakond. Visiidil keskenduti andmete kogumisele ning kogemuste ja heade tavade vahetamisele riiklike struktuuride vahel. Viisakusvisiidi Portugali tegi ka Ida-Timori inimkaubanduse vastu võitlemise komisjon. Eesmärk oli luua suhtluskanalid Portugali asutustega ning tugevdada koostööd inimkaubanduse ennetamisel ja selle vastu võitlemisel.

8.5.2 Tegevussuunad Eestis

1. aprillist 2023 jõustusid uue ohvriabi seaduse ja sellega seotud seaduste muudatused. Uus ohvriabi seadus parandas abi kättesaadavust vägivalda-, kuriteo- või kriisijuhtumi ohvritele. Seadusega muutus selgemaks kuriteoohvrite hüvitiste taotlemise süsteem. Inimkaubanduse ohvri aspektist olid olulised punktid, milles sõnastati inimkaubandusohvritele osutatavad teenused, mis sisaldavad nüüd nii psühholoogilist nõustamist, psühhoteraapiat, psühhosotsiaalse abi tagamist, ohvri nõustamist, juriidilise abi andmist kui ka ohvri majutamist, toitlustamist, vajalike tervishoiuteenuste kättesaadavuse korraldamist, tõlketeenuse korraldamist ja ohvri abivajaduse hindamist. Võrreldes eelneva seadusega ei nimetata enam eeldatavat ohvrit, kuigi sisuliselt saab seda sihtrühma jätkuvalt abistada ja talle teenuseid osutada. Nii võib isikule PPA-lt või prokuratuurilt ohvriks tunnistamise kinnituse saamiseni osutada teenuseid kuni 14 kalendripäeva. Kui selgub, et inimene siiski ei ole inimkaubanduse ohver, lõpetab Sotsiaalkindlustusamet talle inimkaubanduse ohvritele mõeldud teenuse osutamise. Lisaks on uues seaduses arvestatud alaealiste abistamise erisustega ning täpsustatud ohvriabi ja lastekaitse koostööd.

2023. aastal taotles prokurör ühe kriminaalasja raames inimkaubanduse ohvritele järelemõtlemisaja rakendamist välismaalaste seaduse § 203 alusel kriminaalmenetluses osalemiseks. Eesti ei ole seda alust oma praktikas pikka aega kasutanud. Käesolevaks ajaks on prokurör taotlenud tähtajalist elamisluba Usbekistani kodanikele, kes on ohvrid tööalase ärakasutamise juhtumis. Neile isikutele anti prokuratuuri taotlusel üheks aastaks tähtajaline elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks.

PPA suunas Sotsiaalkindlustusameti inimkaubandusohvritele planeeritud tugiteenusele 30 seksuaalse ekspluateerimise tunnustega ohvrit (kellest 14 olid kolmandate

riikide kodanikud – 14 Ukraina, aga ka Venetsueela, Brasiilia, Tai Kuningriigi, Kolumbia, Dominikaani Vabariigi, Venemaa Föderatsiooni ja Kasahstani kodanikud). Nendest 26 olid naist ja 4 transsoolist.

Töölasele ekspluateerimisele viitavate tunnustega juhtumite korral aitas Sotsiaalkindlustusamet 55 kliendil (kellest 98% olid kolmanda riigi kodanikud) koostada 31 erineva ettevõtte vastu töövaidluskomisjonile avalduse. Nendest 51 olid mehed ja 4 naist – nende seas olid Ukraina kodanikud (36), samuti Venemaa, Moldova, Kasahstani, Tadžikistani, Vietnami, Usbekistani, Kõrgõzstani ja 5 Eesti kodanikku. Kliendid nõudsid tööandjalt väljamaksmata töötasu, hüvitisi ja kompensatsiooni 214 960,18 EUR ulatuses²²⁶.

Sisejulgeolekufondi erimeetme projekti ISF/2022/SA/3.3.1/002 THB "Koostöövõime arendamine inimkaubanduse ohvrite tuvastamiseks ja abistamiseks Eestis" raames on Sisekaitseakadeemia Justiitskolledžil käimas 3-aastane koostööprojekt. Projekti raames töötatakse inimkaubanduse ennetamise ja tõkestamise valdkonnas töötavatele spetsialistidele välja e-õppe kursus ja koolitus. Projekti juhib Siseministeerium.

2023. aastal alustati Sisejulgeolekufondi projektiga „Raske peitkuritegevuse ennetamine“. Projekti üks prioriteete on keskenduda inimkaubanduse tõkestamisel tehtavale koostööle kolmandate riikidega. Esimene õppevisiit toimus 2023. aastal Usbekistani. See riik valiti koostööpartneriks seetõttu, et Eestis kasvab Kesk-Aasiast pärit isikute arv, kes tulevad Eestisse tööle või on riigis ebaseaduslikult (kuigi isikud saavad Schengeni alasse enamasti legaalselt, siis töösuhte lõppedes või tööd vahetades enam viibimisest või töötamise õigust ei pikendata). 2023. aastal oli Kesk-Aasia kodanike avastamine ebaseaduslikult rändelt ja viibimisaja ületamiselt oluliselt kasvanud (127-lt juhtumilt 2022. aastal 276-ni 2023. aastal²²⁷). Kesk-Aasia kodanike puhul on kõrge väärkasutamise oht, kas isiku tööle kutsuja või värbaja poolt, kus isikutele ei maksta lubatud töötasu või makstakse osaliselt ning puhkusetasu jäetakse maksmata.

Projekti raames koostatakse Usbekistani kodanikele suunatud Eesti tööõiguse ja nõustamise kohane juhendmaterjal. Kodumaale naasnud usbekide toetamiseks on kavas jätkata koostööd vabaühendustega.

2023. aastal viis Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi ja ennetusteenuste, sh inimkaubandusohvrite tugiteenuse raames läbi kokku 27 seminar-koolitust, infotundi. Mille hulgas oli näiteks #ELECT-THB projekti (*Enhanced Law Enforcement Cooperation and Training on Trafficking in Human Beings*) seminar fookusega töölasele ekspluateerimisel. Samuti „Inimkaubanduse ABC“ infoseminar, mille sihtrühmaks on kohalikud piirkonnavõrgustikud, asutused ja teised teenusepakkujad.

PPA korraldas koostöös kohtutega 28.-29. novembril harjutusõppuse „KOHTU MÜÜR 2023,“ mille käigus harjutati massilise sisserände hädaolukorra lahendamist. Õppuse eesmärgiks oli kaasajastada massilise sisserände hädaolukorra lahendamise plaani. 28.-29. novembril koguneti Sisekaitseakadeemia Narva õppekeskusesse, et üheskoos harjutada PPA ja kohtute koostööd põgenike kinnipidamise üle otsustamisel massili-

²²⁶ Sotsiaalkindlustusameti vastuskiri EMNle 31.01.2024

²²⁷ PPA analüüs

sest sisserrändest põhjustatud hädaolukorra lahendamisel. Õppus toimus PPA projekti AMIF2021-23 „Riiki massiliselt sisenevate isikute vastuvõtu ja tagasisaatmise võimekuse tõstmine“ raames. Õppuse käigus harjutati koostööd asutuste vahel ja kohtutes PPA taotluste menetlemist inimeste kinnipidamiseks. Harjutati tehnika, side, varustuse ja töökeskkondade kasutamist ning omandatud teooria rakendamist.

9.

TAGASI- SAATMINE

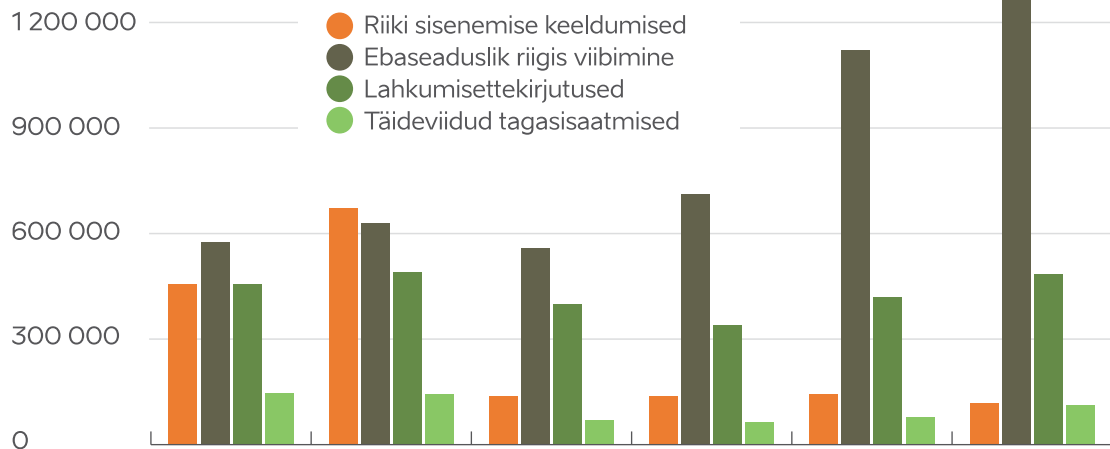

9.1 Tagasisaatmine arvudes

2023. aastal tõusis ELis mõnevõrra (võrreldes aasta varasemaga 2,7%) nende isikute EList lahkumiste arv, kellel ei olnud seaduslikku alust ELi jääda. 2023. aastal väljastasid liikmesriigid kolmandate riikide kodanikele 484 160 lahkumisettekirjutust, mis on 3,8% enam kui 2022. aastal. Neist täideti vaid 111 185 ettekirjutust, mis hinnanguliselt näitab, et lahkus ligi 23% ettekirjutuse saanud isikutest. Enim väljastas lahkumisettekirjutusi Prantsusmaa (137 730 ettekirjutust ehk 28,4% kogu ELi lahkumisettekirjutuste arvust), järgnes Hispaania (64 260 ettekirjutust ehk 13,3% koguarvust) ja Saksamaa (44 620 ehk 9,2% koguarvust).

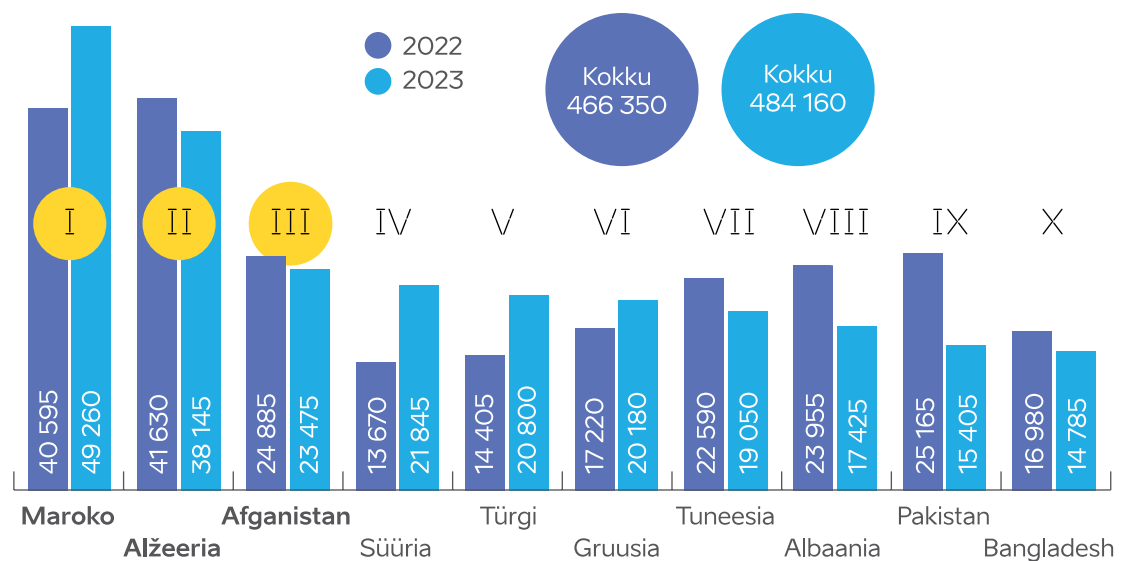
Tabel 31. Lahkumisettekirjutused ELis, 2022-2023, muutus võrreldes eelmise aastaga
Allikas: Eurostat (migr_eiord) and (migr_eiord1) (väljavõte 27.08.2024)

	2022	2023	Muutus%
EL	466 350	484 160	3,8
Belgia	19 275	24 475	27
Bulgaaria	4255	16 760	293,9
Tsehhi	8315	7850	-5,6
Taani	2230	2130	-4,5
Saksamaa	43 550	44 620	2,5
Eesti	1170	1035	-11,5
Iirimaa	630	1065	69
Kreeka	33 500	29 825	-11
Hispaania	45 960	64 260	39,8
Prantsusmaa	135 645	137 730	1,5
Horvaatia	40 525	14 885	-63,3
Itaalia	28 185	26 460	-6,1
Küpros	16 965	18 460	8,8
Läti	2000	2215	10,8
Leedu	3190	3885	21,8
Luksemburg	885	1095	23,7
Ungari	2500	6680	167,2
Malta	770	915	18,8
Holland	15 740	21 265	35,1
Austria	24 755	18 195	-26,5
Poola	7635	10 195	33,5
Portugal	2190	1570	-28,3
Rumeenia	4895	7245	48
Sloveenia	1675	2630	57
Slovakkia	1605	1380	-14
Soome	3405	3495	2,6
Rootsi	14 890	13 840	-7,1

Joonis 29. Riiki sisenemise keeldumised, ebaseaduslik riigis viibimine, lahkumisettekirjutused, täideviidud tagasisaatmised, Euroopa Liidus, 2018–2023, Allikas: Eurostat, migr_eirfs, migr_eipre, migr_eiord1, migr_eirtn, migr_eirtn1 (27.08.2024)

Enim väljastati ELi liikmesriikide poolt lahkumisettekirjutusi Maroko (49 260 ettekirjutust), Alžeeria (38 145 ettekirjutust) ja Afganistani kodanikele (23 475 ettekirjutust). Võrreldes 2022. aastaga kasvas 2023. aastal oluliselt Maroko (21%), Süüria (60%), Türgi (44%) ja Gruusia (17%) kodanikele väljastatud lahkumisettekirjutuste arv.

Joonis 30. Top 10 kolmandate riikide kodanikud, kellele väljastati lahkumisettekirjutus ELis, 2022-2023. Allikas: Eurostat (migr_eiord ja migr_eiord1) väljavõte 27.08.2024

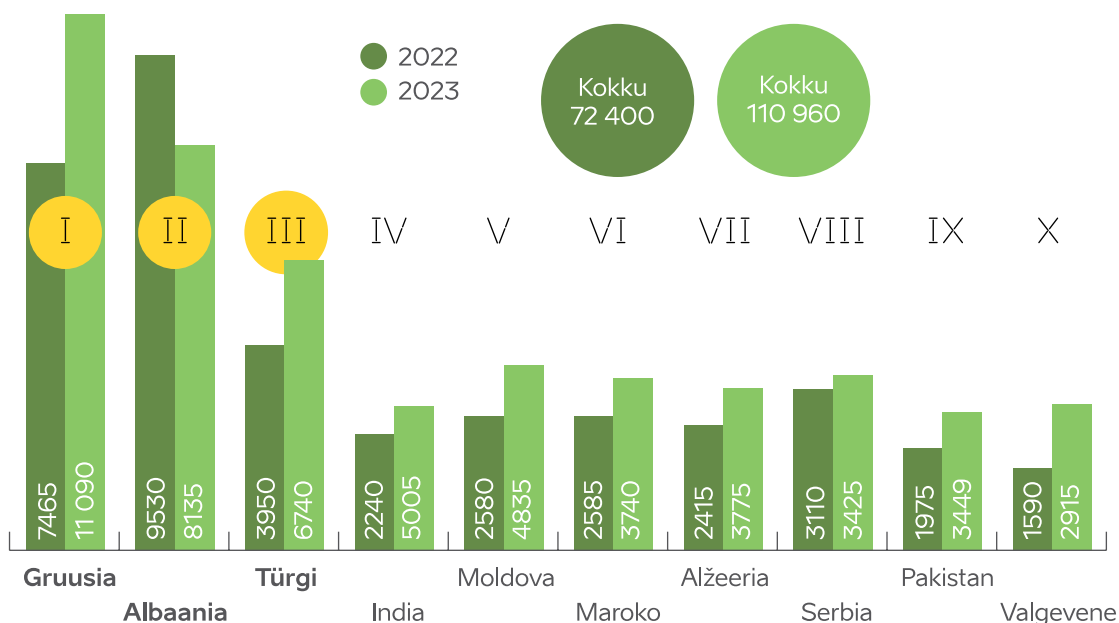
Eurostati andmetel lahkus enim kolmandate riikide kodanikke Saksamaalt (10 290, mis moodustas 14% koguarvust), Prantsusmaalt (10 625, 11% koguarvust) ja Rootsist (7 670, 9,3% koguarvust)²²⁸.

²²⁸ Eurostat uudiskiri. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Tabel 32. Täideviidud lahkumisetekirjutused EL riikides 2022-2023. aastal ning muutus võrreldes 2022. aastaga. Allikas: Eurostat, migr_eirtn (väljavõte 27.08.2024)

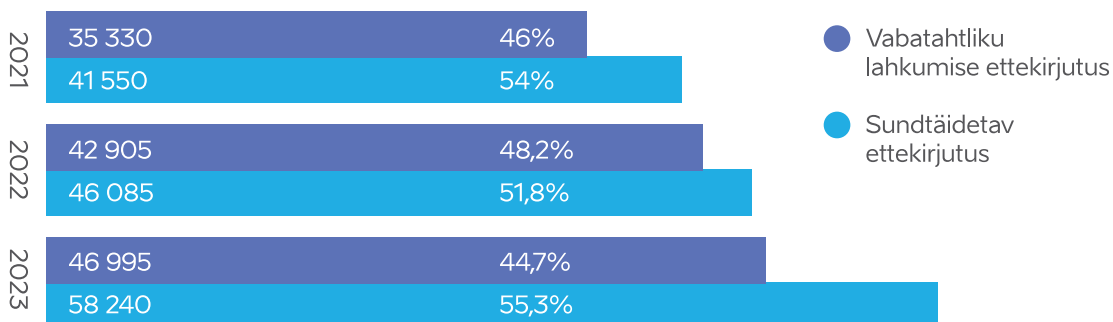
	2022	2023	Muutus %		2022	2023	Muutus %
EL	72 400	91 465	25,1	Läti	1 745	2 020	15,8
Belgia	1 940	1 960	2,5	Leedu	2 410	3 425	40,8
Bulgaaria	515	510	-0,9	Luksemburg	155	230	55,9
Tsehhi	525	570	16,2	Ungari	965	1 140	125,6
Taani	930	1 390	49,5	Malta	665	920	37,3
Saksamaa	7 730	10 290	17,5	Holland	975	1 555	92,3
Eesti	1 030	945	-6,8	Austria	5 260	6 780	14,5
Iirimaa	190	285	41,5	Poola	4 575	6 880	50,2
Kreeka	6 985	5 820	-16,7	Portugal	595	370	-37,8
Hispaania	3 335	5 995	58,2	Rumeenia	2 610	2 700	3,4
Prantsusmaa	8 640	10 625	19,3	Sloveenia	170	75	-85,2
Horvaatia	3 665	6 745	82,6	Slovakkia	235	265	21,2
Itaalia	2 790	3 275	17,4	Soome	960	1 240	22,8
Küpros	4 205	7 775	84,8	Rootsi	8 615	7 670	-1,5

Kolmandate riikide kodanikest oli EList lahkujate seas enim grusiine (11 060) albaanlasi (8135), türkklasi (6740), indialasi (5005) ja moldaavlasi (4835). Oluliselt kasvas aga Süüria, Türgi ja Gruusia kodanike tagasipöördumiste arv. Võrreldes 2022. aastaga kasvas 2023. aastal enim Gruusia (46%), Türgi (70,6%) ja Moldova (87%) kodanike EList lahkumiste arv.

Joonis 31. Top 10 kolmandate riikide kodanikud, kes täitsid lahkumisetekirjutuse ja lahkusid EList, 2022-2023. Allikas: Eurostat (migr_eirtn ja migr_eirtn1)

Eurostati 2023. aasta 26 ELi liikmesriigi kohta kättesaadavate andmete põhjal lahkus EList vabatahtliku tagasipöördumise raames 44,7% kolmanda riigi kodanikest. 55,3% isikutest lahkus sundtäidetava ettekirjutuse alusel. Saksamaal, Ungaris ja Itaalias olid Eurostati andmetel kõik ettekirjutused sundtäidetavad. Samas Taanis, Lätis ja Leedus moodustasid vabatahtlikud tagasisaatmised enam kui 90% kõigist tagasisaatmistest²²⁹.

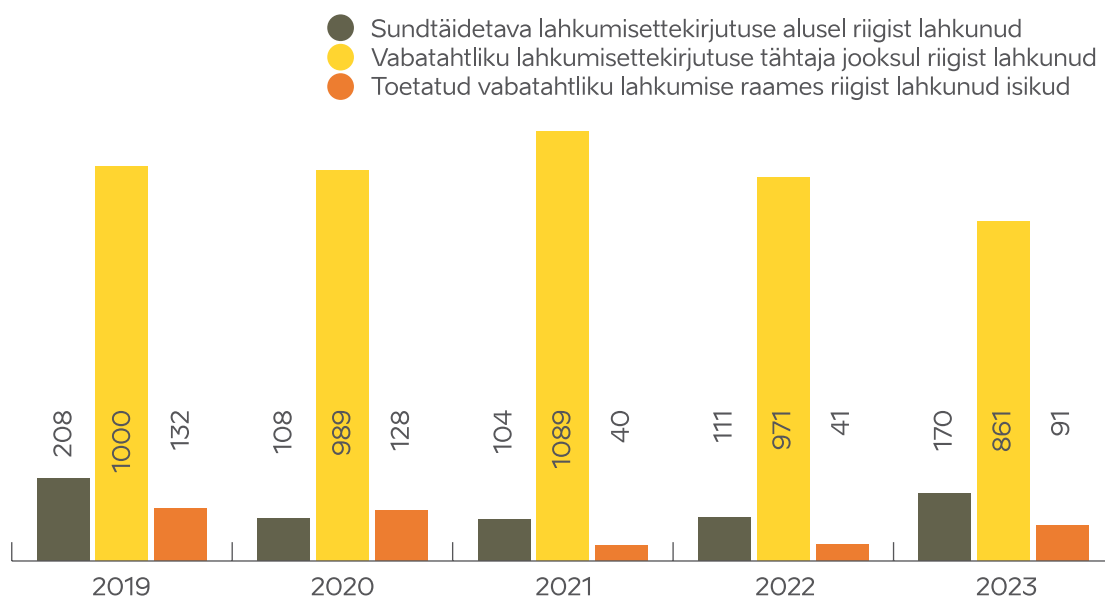
Joonis 32. Kolmandate riikide kodanike lahkumine EList lahkumisettekirjutuse alusel, 2021-2023 ja ettekirjutuste osakaal. Allikas: Eurostat (migr_eirtn1)

Välismaalane, kellel ei ole Eestis viibimiseks seaduslikku alust, on kohustatud riigist lahkuma. Seadusliku aluseta riigis viibijale tehakse ettekirjutus riigist lahkumiseks ehk lahkumisettekirjutus, mis tuleb isikul täita lühima võimaliku aja jooksul. Lahkumisettekirjutusega tehakse isikule lahkumiskohustus kas vabatahtliku täitmise tähtajaga (7 kuni 30 päeva) või lahkumiskohustus sundtäidetakse isiku kinnipidamise ja Eestist väljasaatmisega. Vabatahtlikku riigist lahkumist eelistatakse sundväljasaatmisele.

PPA andmetel jäi 2023. aastal Eestis väljastatud lahkumisettekirjutuste arv peaaegu samaks kui 2022. aastal. Tehti 1031 lahkumisettekirjutust, mis on 5% vähem kui 2022. aastal. Neist 83% olid vabatahtliku tähtajaga lahkumisettekirjutused. Enim väljastati lahkumisettekirjutusi Venemaa Föderatsiooni, Usbekistani ja Moldova kodanikele. Kõik lahkumisettekirjutuse otsused tehakse PPA poolt juhtumipõhiselt ning sundtäidetav lahkumisettekirjutus tehakse isikule peamiselt juhul, kui esineb isiku põgenemise oht või väljasaadetav ei tee enda lahkumisettekirjutuse täitmise osas koostööd (näiteks ei täida temale määratud järelevalvemeetmeid). Võrreldes Euroopa Liidu keskmise lahkumisettekirjutuse täitmismääraga, mis oli 23%, püsis Eesti näitaja 2023. aastal endiselt kõrge, olles ligi 94% (aasta varem oli määr 88%).

IOM Eesti VARRE projekti (toetatud vabatahtliku tagasipöördumise programm) toel tagasi pöördunute arv kasvas võrreldes aasta varasemaga 122% (kui 2023. aastal toetas IOM 91 isiku tagasipöördumist, siis 2022. aastal oli selliste isikute arv 41). VARRE projekti raames pöördusid tagasi peamiselt Usbekistani, Gruusia ja Tadžikistani kodanikud.

²²⁹ Eurostat infoleht. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Joonis 33. Lahkumisettekirjutuse alusel Eestist lahkunud isikute arv, 2019-2023

Allikas: PPA

Sundtäidetava lahkumisettekirjutuse alusel riigist lahkunud isikute seas oli enim Usbekistani, Vene Föderatsiooni, Gruusia, Moldova ja Iraani kodanikke. Vabatahtliku lahkumisettekirjutuse tähtaja jooksul riigist lahkunute seas oli aga enim Vene Föderatsiooni, Usbekistani, Moldova, Gruusia ja Kõrgõzstani kodanikke.

9.2 Tagasisaatmise tegevussuunad ELis

Ebaseaduslikult riiki sisenevate või riigis viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmine oli ELi tasandi poliitikas jätkuvalt tähtsal kohal. 2023. aasta jaanuaris esitas Euroopa Komisjon tagasisaatmise poliitikat käsitleva dokumendi „Tulemuslikuma tagasisaatmise tegevusstrateegia suunas“, milles rõhutatakse tõhusa, kiire ja jätkusuutliku tagasisaatmise tähtsust, mis on kooskõlas Euroopa väärtuste ja põhiõigustega. Selles edendati Team Europe'i lähenemisega sarnast mudelit, hõlmates tagasisaatmise koordinaatori ja kõrgetasemelise tagasisaatmisvõrgustiku tööd. Team Europe'i lähenemist, mida varem kasutati ELi COVID-19-le reageerimisel ja arendustöös, rakendati ka tagasisaatmise puhul, eesmärgiga ühendada jõud ELi ja riikide tasandil, et tagada koordineeritud ja tõhus tegevus.

7. märtsil 2023 alustas tööd uuendatud SIS, mis reguleerib SISI kasutamist ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmiseks. Alates sellest kuupäevast saavad ELi liikmesriigid ja Schengeniga liitunud riigid kasutada SISI, et vahetada teavet kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisotsuste kohta ja jälgida, kas tagasisaatmisotsusega kolmandate riikide kodanikud on ELi territooriumilt lahkunud. See sillutas teed tagasisaatmisotsuste lihtsamale vastastikusele tunnustami-

sele, mida rõhutas ka komisjoni soovitus tagasisaatmisotsuste vastastikuse tunnustamise ja tagasisaatmise kiirendamise kohta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2008/115/EÜ rakendamisel, samuti alates 2023. aasta märtsist.

2023. aastal esitleti ka ELi tegevuskava Vahemere lääneosa ja Atlandi ookeani rändeteede ja ELi Vahemere idaosa rändeteede tegevuskava. Mõlemad sisaldasid meetmeid tagasisaatmise tõhustamiseks, keskendudes muu hulgas tagasivõtumehhanismide rakendamisele koos partneritega kahes piirkonnas, samuti ebaseaduslikule rändele ja seaduslikule rändele.

Euroopa Parlamendi ja ELi nõukogu kokkulepe seoses ELi uue rände- ja varjupaigapakti viie ettepanekuga alates 2023. aasta detsembrist hõlmas taustakontrolli määruse vastuvõtmist, et tugevdada kontrolli ELi piiridel ja tagada õige menetluse kiire tuvastamine (varjupaiga või tagasisaatmise menetlus), mida saab kohaldada isikute suhtes, kes sisenevad ELi ilma ELi sisenemise tingimusi täitmata. Läbirääkimiste tulemusel jõuti 2024. aasta alguses kokkuleppele varjupaigamenetluse määruse osas, mis tugevdab seost negatiivse varjupaigaotsuse ja tagasisaatmise vahel, samuti määrust, millega kehtestatakse tagasisaatmise piirimenetlus.

2023. aasta novembris allkirjastati pärast Cotonou partnerluslepingu kehtivuse lõppemist uus Samoa leping, mis reguleerib ELi suhteid Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse Ookeani Riikide Organisatsiooniga (OACPS). See sisaldas ulatuslikumat artiklit tagasisaatmise ja tagasivõtmise alase koostöö kohta, milles rõhutati iga ELi või OACPSi riigi õigust saada ebaseaduslikult riigis viibiv kolmanda riigi kodanik oma päritoluriiki ning mis tahes ELi või OACPSi riigi kohustust nõustuda oma kodanike tagasisaatmise ja tagasivõtmisega.

2023. aastal jätkasid EMNi liikmesriigid, Norra, Gruusia, Ukraina ja Serbia oma tegevust tagasisaatmismenetluste tõhususe ja tulemuslikkuse parandamiseks. EMNi liikmesriikide seas teatati eriti laialdaselt meetmetest, mille eesmärk on tugevdada sunniviisilise ja (toetatud) vabatahtliku tagasisaatmise ja sissesõidukeelu meetmeid. Tagasisaatmise ja taasintegreerimise alane koostöö oli ülioluline nii ELi tasandil kui ka suhetes kolmandate riikidega. ELi tasandil tegid EMNi liikmesriigid Frontexiga märkimisväärset koostööd taasintegreerimise abistamise (RIAT), ELi taasintegreerimisprogrammi (EURP) ja ühiste tagasisaatmisoperatsioonide vallas. Koostöö kolmandate riikidega tagasipöördumise või taasintegreerimise juhtimise alal oli aga vaieldamatult kõige sagedamini teatatud tagasisaatmisel rakendatud meede. Kahepoolsed tagasivõtulepingud edenesid kogu aasta jooksul riikidega üle kogu maailma, samas kui kolm²³⁰ EMNi liikmes- ja vaatlajariiki teatasid konkreetset suurenenud koostööst Iraagiga seoses tagasisaatmisega pärast ELi tasandil avaldatud survet vältida artikli 25a viisameetmeid²³¹.

230 AT, SE ja NO.

231 Uuendatud viisaeeskiri tõi kaasa võimaluse kasutada viisameedet kolmandate riikide suhtes, kellega tagasivõtualane koostöö oli ebapiisav. Artiklis 25a määratletakse, et Komisjon võib teha nõukogule ettepaneku kehtestada ajutiselt koostööd mittetegevate kolmandate riikide suhtes piiravad meetmed lühiajaliste viisade suhtes.

EMN vaatlejariikidega			Teiste kolmandate riikidega									
Armeenia	Gruusia	Ukraina	Aserbaidžaan	Bosnia ja Hertsegoviina	Kongo DV	Kasahstan	Kosovo	Kõrgistan	Malaisia	Tadžikistan	Tai	Usbekistan
AT BE LU	ES	BE LU LV LT	LT	LT	LT	EE	LT	EE LT PL	LU	EE PL	LU	EE PL CZ

Joonis 34. 2023. a EL liikmesriikide poolt planeeritud või jõustunud kahepoolsed tagasivõtu- lepingud. Allikas: EMN Annual Report on Migration and Asylum 2023, EMN liikmesriikide info põhjal

Koostöö Frontexiga tagasisaatmise ühisoperatsioonide alal

2023. aastal tegid üheksa EMNi liikmesriiki ja Moldova ühisoperatsioonide raames koostööd, et parandada tagasisaatmise tõhusust. Peaaegu kõik Austria aasta jooksul korraldatud tšarter-tagasisaatmised viidi läbi Frontexi ühiste tagasisaatmisoperatsioonidena (JRO). Küpros osales 14 Frontexi koordineeritud ühises uurimisoperatsioonis, Kreeka kuues (peamiselt Gruusia ja Pakistani kodanikega), Eesti ühes (Kongo Demokraatliku Vabariigi kodanikuga), Läti kahes (Nigeeria, Gruusia kodanikega) ja Leedu viies (Kongo Demokraatliku Vabariigi, Nigeeria, Usbekistani kodanikega). Moldova ametnikud osalesid vaatlejatena kahes Frontexi korraldatud tagasisaatmisoperatsioonis, et parandada institutsioonilist oskusteavet.

9.3 Koostöö kolmandate riikidega ja tagasivõtulepingute rakendamine Eestis

Eesti allkirjastas 23. oktoobril 2023 kahepoolse isikute tagasivõtu lepingu Usbekistaniga. 2023. aasta septembris toimus läbirääkimiste esimene voor Tadžikistaniga kahepoolse isikute tagasivõtu lepingu sõlmimiseks.

Läbirääkimised Kõrgõzstaniga jätkuvad, ja samuti ei ole jõustunud kahepoolne tagasivõtuleping Kasahstaniga, kuna nende riikide siseprotseduurid ei ole veel lõpule viidud.

PPA korraldas 8. novembril Varssavis ja 9. novembril Berliinis Eesti suursaatkondade ruumides migratsioonialase ja isikute tagasisaatmisega seonduvad infopäevad kolmandate riikide esindajatele. Varssavis olid osalejad seitsmest ja Berliinis ühest kolmandast riigist ning lisaks asjaomased saatkondade töötajad. Infopäevade eesmärgiks oli luua vahetud kontaktid kolmandate riikide ametnikega, kellega Eesti teeb koostööd isikute tagasisaatmisel nende päritoluriikidesse ning arendada koostööd isikute tagasisaatmise valdkonnas.

Ukraina tagasivõtulepingute arendamine

Tagasivõtulepingute jätkuv arendamine oli Ukraina jaoks oluline kogu 2023. aasta jooksul, et laiendada oma rahvusvahelist tagasivõtulepingute baasi. Rumeeniaga allkirjastati tagasivõtuleping, Lätiga aga Euroopa Ühenduse ja Ukraina vahelise tagasivõtulepingu rakendusprotokoll. Jätkus dialoog paljude teiste riikidega. Ukraina peatas tagasivõtulepingud Valgevene ja Venemaaga pärast Venemaa Ukraina-vastast sõjalist agressiooni.

9.4 Tagasisaatmise valdkonna tegevused Eestis

Alates 8. märtsist 2023 on Schengeni infosüsteemi (SIS) kasutataval liikmesriikidel, sh Eestil, võimalus vahetada teavet tagasisaatmisotsuste kohta, mis on tehtud liikmesriikide territooriumil ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike suhtes, ning jälgida, kas sellise otsuse saanud isikud on liikmesriikide territooriumilt lahkunud.

2023. aasta lõpus toimus Eesti korraline Schengeni hindamine tagasisaatmise valdkonnas (aga ka politseikoostöö, suurte infosüsteemide, andmekaitse, välispiiri ning integreeritud piirihalduse ja viisa poliitika valdkondades). Schengeni hindamistulemuste raport saadetakse Eestile 2024. aasta alguses.

PPA on volitatud alates 1. märtsist 2023 (siseministri käskkirja 24.01.2023 alusel) tegema otsuseid väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse § 7⁴ alusel kohaldatud sissesõidukeelu kehtetuks tunnistamise ja sissesõidukeelu kehtivusaja lühendamise, määratud ajaks sissesõidukeelu kehtivuse peatamise ning sissesõidukeelu kehtivuse piiramise kohta EV territooriumiga. Kuni 28. veebruarini 2023 koondas PPA Siseministeriumile taotluse esitanud välismaalase kohta materjalid ja tegi ettepaneku kas tunnistada kehtetuks/lühendada/peatada sissesõidukeeld või mitte ning Siseministerium tegi vastava otsuse. Alates 1. märtsist 2023 teevad vastavaid otsuseid prefektuuride kokkulepitud struktuuriüksused ning kohtuvaidlusi lahendab ja Politsei- ja Piirivalveametit esindab kohtus Põhja prefektuuri piirivalvebüroo õigusteenindusgrupp. 20. juunil 2023 tunnistas Riigikohus otsuses 5-23-16 põhiseadusega

vastuolus olevaks siseministri määruse nr 44 „Kinnipidamiskeskuse sisekorraeeskiri“ § 25 lg 11 punkti, mille kohaselt on mobiiltelefonid kinnipidamiskeskuses keelatud esemed. Kohus leidis, et isiklike mobiiltelefonide kasutamise lauskeeld kinnipidamiskeskuses on põhiseadusevastane. Kohus selgitas, et inimese põhiõigusi võib piirata vaid seadusega, kõne all olev piirang on aga paika pandud ministri määrusega kinnitatud sisekorraeeskirjaga. Interneti kasutamise korda sisekorraeeskirjas reguleeritud ei ole. Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus paneb riigile kohustuse tagada kinnipidamiskeskuses võimaluse kasutada üldkasutatavaid sidekanaleid, mille hulka kuulub ka ligipääs internetile. Kolleegiumi hinnangul ei tulene seadusest määruseandjale volitust kehtestada keelatud esemete loetelu abil ka üldist interneti kasutamise keeldu²³². Nüüd on sisekorraeeskirjas täpsemalt kirjeldatud ning reguleeritud mobiiltelefoni ja keskuse arvuti kasutamine. Varem oli keskuse arvuti kasutamine piiratud kindlate veebilehekülgedega. Selle muudatusega tagatakse sisekorraeeskirja kooskõla põhiseadusliku õigusega.

Selleks, et parandada ja tugevdada Eesti tagasisaatmise valdkonna võimekust viidi 2023. aastal PPAs läbi DEPA (deporteerimisametnike) reservametnikele suunatud Frontexi koolitusi *National Course for Escort Officers* (NEO). Samuti valmis juhend „DEPA väljasaatmiste transport Kinnipidamiskeskusest Tallinna Lennujaamas lennukini“, kus on kirjeldatud protsess, kuidas liikuda väljasaadetavaga lennukini ilma terminali läbimata. Uus lahendus loob suurema turvalisuse ja on väljasaadetava jaoks ka väärikum lahendus.

PPA viis projekti AMIF2021-23 „Riiki massiliselt sisenevate isikute vastuvõtu ja tagasisaatmise võimekuse tõstmine“ raames läbi erinevaid tegevusi.

- Korraldati kaks koolitust PPA ja partnerasutuste ametnikele „Ettevalmistus töös kõrgema riskiga piirkonnas“. Koolitus toetas Hotspotis tagasisaatmise menetlusega, sh deporteerimisega tegelevate ametnike tegevust.
- Soetati PPA piiri- ja migratsioonijärelevalvetalituste ja DEPA ametnikele eririided ning väikevahendeid tagasisaatmiste täideviimiseks.
- PPA rände kontaktametnik tagas Eesti, Läti, Leedu, Poola ja Ukraina infovahetuse ja koostöö. Samuti toimus oluline suhtlus Eesti välisesindustega.
- 28.11-29.11.2023 toimus Narvas riikliku õppuse MS HOLP RAK jätkutegevusena PPA ja kohtutega harjutusõppus, mille eesmärk oli harjutada sisse seatud protseduure hädaolukorra lahendamisel (massiline sisseränne) koostöös kohtunikega, mille tulemusel tõhustati asutuste vahelisi protsesse²³³.

Projekti kaasrahastavad Euroopa Liit Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi kaudu ning Siseministerium.

Siseriiklikult tehti olulisi arenguid vabatahtliku tagasipöördumise valdkonnas.

²³² Inimõiguste Keskus(2024), Inimõigused Eestis 2024. Kättesaadav: <https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-eestis-2024/pagulaste-ja-varjupaigataotlejate-oigused/>

²³³ PPA vastuskiri EMNile 12.01.2024

Praeguse ja toimiva nõustamissüsteemi analüüsimiseks tellis Siseministeerium 2022. aasta lõpus – 2023. aasta alguses Balti Uuringute Instituudilt uuringu „Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja tagasisaadetavate nõustamisteenuse analüüs“, et selgitada välja, kuidas nõustamine saaks paremini toetada tagasisaatmismenetlust ning millised on nii tagasipöördujate kui ka partnerorganisatsioonide ootused nõustamise teenusele. Analüüsis tehti ka praktilisi ettepanekuid ja soovitusi teenuse täiustamiseks. Uuring viidi läbi AMIF toetusel, projektist „Menetlusvõimekuse ja lahkumiskohustuse täitmise tagamine“.

Uuringu eesmärk oli saada ja anda edasi tervikpilt nõustamisteenusest: koguda teenuse osutajate ja teenuse saajate poolset hinnangud teenusele ning selle toimimisele; uurida, kus on täna suurimad väljakutsed teenuse osutamisel (sh nt koostöö osas kolmandate osapooltega) ning tuvastada kohad, mida soovitakse või on vajalik arendada. Uuringu laiem eesmärk oli anda vajaduse ja otstarbekuse korral soovitusi ja ettepanekuid nii teenuse kui terviku kui ka konkreetsete tööprotsesside parendamiseks. Tegemist oli rakendusuuringuga, mille peamine eesmärk oli koostada soovitusi teenuse arendamiseks. Seetõttu keskendus uuring eelkõige probleemkohtadele ja valdkondadele, mis vajasis täiendavat tähelepanu²³⁴.

29. septembril allkirjastas PPA teenuslepingu Frontexiga, mis puudutas osalemist Frontexi ühises taasloimimise teenuses. PPA ametnikud (kaks tagasipöördumise nõustajat ja kaks koordinaatorit) läbisid RIATi veebipõhise treeningu.

ELi taasloimimise programmi laialdane kasutuselevõtt

Peaaegu kõik EMNi liikmesriigid olid 2023. aasta lõpuks kasutusele võtnud Frontexi taasintegreerimise tööriista (RIAT), mis võimaldas neil pääseda juurde ELi taasintegreerimisprogrammidele (EURP) ja selles osaleda, pakkudes tagasipöördujatele individuaalset taasintegreerimisabi nende päritoluriikides. EURPi toetust pakutakse nii vabatahtlikele kui ka mittevabatahtlikele tagasipöördujatele ning see sisaldab lühiajalist toetust vahetult pärast tagasipöördumist, aga ka pikaajalist toetust selliste vajaduste rahuldamiseks nagu eluaseme- ja tööalane nõustamine. Bulgaaria, Küpros ja Sloveenia võtsid EURPis 2023. aastal aktiivse rolli ning Eesti, Soome, Ungari, Leedu, Malta, Poola ja Portugal võtsid EURP aasta jooksul kasutusele. Soomes ja Maltal tähendas see teenuste laiendamist ja esimest korda tagasipöördumisenõustamise pakumist mittevabatahtlikele tagasipöördujatele. Portugal asus ellu viima Frontexi tagasipöördumisliikuvuse programmi.

²³⁴ Balti Uuringute Instituut (2023), Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja tagasisaadetavate nõustamisteenuse analüüs. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2023-06/Rahvusvahelise%20kaitse%20taotlejate%20ja%20tagasisaadetavate%20nC3%B5ustamisteenuse%20anal%C3%BC%C3%BCs.pdf>

PPA juurde loodi alates septembrist kaks tagasisaatmise nõustaja ametikohta ning värvati uued ametnikud. Tagasisaatmise nõustaja ülesanne on nõustada tagasisaadetavaid, edendades tagasisaatmist ja vabatahtlikku lahkumist. Samuti tutvustada erinevaid tagasisaatmise ja reintegratsiooni tingimusi, kasutada tagasisaatmise ja reintegratsiooniga seotud infosüsteeme. Nõustamistegevustega tagatakse tagasisaadetavate proaktiivne, individuaalne, objektiivne ja viibimiskohast sõltumata lihtsasti kättesaadav ajakohane nõustamine kogu PPA menetlusprotsessi perioodil.

10.

ARENGU- KOOSTÖÖ

10.1 Euroopa Liidu ülesed arengukoostöö tegevussuunad

2023. aastal võtsid 13 EMNi liikmes- ja vaatlajariiki²³⁵ erinevates poliitikavaldkondades vastu uued rände- ja arengukoostöö meetmed. Nende hulka kuulusid oskuste arendamine ja talendipartnerlus; turvaline tagasipöördumine ja taasloomine; kliimamuutustega kohanemine; humanitaarabi; toiduohutus; sotsiaalmajanduslik integratsioon ja töökohtade loomine ning kaubandus ja investeringud.

Juhtiva arengu- ja humanitaarabi andjana tegeles EL 2023. aastal ka partnerriikide ebastabiilsuse, ümberasustamise ja ebaseadusliku rände algpõhjustega. EL teatas üleminekust lühiajalistelt humanitaarmeetmetelt pikemaajaliste arengustrateegiatele ja terviklikele lahendustele, et tegeleda sunniviisilise ümberasustamise ja ebaseadusliku rändega seotud mitmemõõtmeliste väljakutsetega.²³⁶

EL jätkas arengut ja rännet puudutavate integreeritud lähenemisviiside toetamist kogu maailmas, osaledes aktiivselt piirkondlikel tugiplatvormidel, et edendada dialoogi ja koostööd päritolu-, transiidi- ja sihtriikide vahel. Üleilmsel Pagulasfoorumil andis EL kollektiivseid lubadusi, et toetada humanitaarabi, arengu ja rahu seost; ülemaailmselt stabiilsust ja kestvaid lahendusi suurtele ümberasustamiskriisidele. Rabati protsessi²³⁷ raames andis EL oma panuse tehnilistesse kohtumistesse, pakkudes teadmisi vabatahtliku tagasipöördumise ja taasloomumise kohta ning toetades noorte mõjuvõimu suurendamist kui arengu katalüsaatorit.

EL mobiliseeris ressursse ka selliste rahastamisvahendite kaudu nagu EU Global Gateway; Euroopa Liidu Aafrika usaldusfond (EUTF); naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Gloaalne Euroopa“ (NDICI-Global Europe); rändepartnerluse rahastamisvahend (MPF); Euroopa regionaalarengu ja kaitse programm (RDPP) ning Team Europe'i algatused koordineeritud ja tasakaalustatud rändehaldusmeetmete jaoks erinevates piirkondades.

10.2 ELi liikmesriikide tegevussuunad

2023. aastal võtsid 12 EMNi liikmesriiki ja vaatlajariiki²³⁸ vastu uued strateegiad ja algatused, et hõlbustada oma koostööpoliitikates rände ja arengu sünergiat. Näiteks Austria võttis 2023. aastal vastu uue humanitaarabistrateegia, et tegeleda rände ja (sunnitud) ümberasustamise algpõhjustega. Prantsusmaa käivitas uue rände- ja arengustrateegia (2023–2030), et viia ellu ühine Valletta tegevuskava (JVAP) ja Cádizi tegevuskava Rabati protsessi osana. Itaalia võttis vastu rände ja arengu seost käsitlevad strateegilised suunised, millega sätestatakse strateegilised eesmärgid ning

235 AT, BE, DE, EE, FR, IE, IT, LU, NL, SE, SK, NO ja MD.

236 Euroopa Komisjon: Rände ja varjupaiga raport. Kättesaadav: <https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/report-migration-asylum-2022.pdf>

237 Euroopa ja Aafrika dialoog rände ja arengu teemal. Kättesaadav: <https://www.rabat-process.org/en/>

238 AT, BE, DE, EE, FR, IT, NL, SE, SK, NO ja MD.

meetmete jaoks vajaminevad ressursid. Belgia võttis oma ametliku arenguabi (ODA) andmebaasis kasutusele uue rändemarkeri, et jälgida projekte ja programme, mis tegelevad rände ja arengu seostega.

Holland võttis vastu seaduse, mis võimaldab neil saada Rahvusvahelise Migratsiooni- ja Arengupoliitika Arenduskeskuse (ICMPD) liikmeks. Rootsis võeti arenguabi ja rändepoliitika vahelise sünergia tugevdamiseks vastu strateegiline poliitikadokument „Arenguabi uueks ajastuks: vabadus, mõjuvõimu suurendamine ja jätkusuutlik kasv“. Norra uuendas oma humanitaarabi ja arengu rahastamise programme, pöörates suuremat tähelepanu rändepartnerluste loomisele arengukoostöö strateegiatesse.

Saksamaa uuenduslik lähenemine piirkonnasisesele liikuvusele rände- ja arengukeskuste kaudu

Rände- ja arengukeskuste algatuse käivitas föderaalne majanduskoostöö ja arengu ministerium (BMZ) 2023. aastal ning see kajastas Saksamaa uut lähenemist rändepoliitikale. Selle eesmärk oli anda põhjalikud juhised rändevõimaluste kohta nii Saksamaale ja Euroopasse kui ka Euroopast ning päritolupiirkondade sees. Algselt tagasipöördumis- ja taasintegratsiooni nõustamiseks kavandatud keskused (Ghanas, Egiptuses, Iraagis, Pakistanis, Marokos, Nigeerias ja Tuneesias) kohandati uuele lähenemisviisile vastavalt ümber, samas kui Indoneesias ja Jordaanias loodi täiesti uued keskused. Algatusega tunnustati rände positiivset mõju majandusarengule nii partnerriikides kui ka Saksamaal. Tasakaalustatuma ja dünaamilisema rändesüsteemi loomiseks püüavad keskused suurendada vastastikust kasu kõikidele sidusrühmadele.

Lisaks olid EMN liikmesriikide jaoks olulisteks strateegilisteks teemadeks kliimamuutuste mõju vähendamine rändele ja sunniviisilisele ümberasumisele ning partnerriikide sotsiaalmajandusliku arengu hoogustamine läbi kaubandus- ja investeerimissuhete tugevdamise.

EMN liikmesriigid jätkasid oma koostöökavade raames ka oskuste ja talentide liikuvuse edendamist, aidates kaasa nii päritolu- kui ka sihtriikide vastastikusele ja jätkusuutlikule arengule. Belgia oli talentide partnerlusskeemide katsetamisel kolmandate riikide ja peamiste sidusrühmadega eriti aktiivne. 2023. aasta mais käivitas Belgia ettevõtte Enabel ELi kaasrahastusega ettevõtliku mobiilsuse projekti PEM N'zassa, et toetada 120 Elevandiluuranniku ettevõtja rahvusvahelistumist ja ametialast liikuvust. Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni ümberasustatud talentide projekt Euroopale (DT4E) 2.0 võeti AMIF-i²³⁹ raames vastu, et täiustada Belgias ja lirimaal ümberasustatud talentide jaoks olemasolevaid töövõimalusi ning tekitada Prantsusmaal ja Slovakkias uusi täiendavaid töötamise võimalusi. THAMMi projekti Maroko ja Tuneesiaga pikendati veel aasta võrra, et võimaldada ülemaailmse oskuste partnerluse lähenemisviisi²⁴⁰ täielikku kasutuselevõttu ja lahendada tööjõupuudus Belgia strateegilistes sektorites.

239 Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifond

240 GSP koduleht. Kättesaadav: <https://gsp.cgdev.org/>

Viis EMNi liikmesriiki²⁴¹, Norra ja Moldova rõhutasid tagasisaatmis- ja taaslõimumispoliitika tähtsust arengupõhise rände puhul. Näiteks Rootsi rõhutas vajadust kaasata arengukoostöö programmidesse pagulased, riigisiselt ümberasustatud inimesed ja tagasipöördunud. Austrias võeti vastu uus humanitaarabistrateegia, mis näeb ette põgenike, riigisiselt ümberasustatud inimeste ja vastuvõtivate ühiskondade toetamist, pakkudes humanitaarabi nende päritoluriikides. Strateegia eesmärk on ka vähendada ümberasumise põhjuseid. Saksamaa aga laiendas oma rände- ja arengukeskuste ulatust partnerriikides, millest saab lähemalt lugeda allolevast tekstikastist.

Belgia käivitab koos Elevandiluurannikuga uue liikuvuse projekti PEM *N'zassa*

PEM *N'zassa* on uus algatus Elevandiluuranniku ja Belgia ettevõtlussidemete tugevdamiseks. Projekti põhieesmärk on toetada Elevandiluuranniku väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete kasvu ja rahvusvahelistumist, pakkudes neile võimalusi ajutiseks liikuvuseks ja äripartnerlusteks Belgia ettevõtetega. Projekt on suunatud neljale võtmesektorile: põllumajandus- ja toiduainetööstus, roheline majandus, digimajandus ning kultuuri- ja loomemajandus. Esimese 42-kuulise katseetapi jooksul pakub projekt kohandatud liikuvusprogramme 120 Elevandiluuranniku ettevõtjale, pakkudes juurdepääsu koolitusele, juhendamisele, võrgustike loomisele ja turuvõimalustele Belgias. Projekt jõuab kohandatud koolitus- ja juhendamisteenuste kaudu 300 Elevandiluuranniku ettevõtjani.²⁴²

Lisaks jätkasid mitmed EMN liikmeriigid rände- ja arengukoostöö edendamist peamiste sisserändajate päritoluriikidega. Näiteks Belgia muutis oma kahepoolset programmi Burkina Fasoga, et koostöös riigiasutuste ja kohalike organisatsioonidega otsida lahendusi pikaleveninud ümberasustamisele Kesk-Ida ja Kesk-Põhja piirkondades. Luksemburg sõlmis Costa Ricaga vastastikuse mõistmise memorandumi, et teha koostööd sotsiaalse ühtekuuluvuse, kliimamuutuste vastupanuvõime ja inimõiguste vallas. Holland käivitas Hollandi-Aafrika strateegia 2023–2032, et arendada edasi oma kahepoolseid suhteid peamiste päritolu- ja transiitriikidega rände juhtimise ja sotsiaalmajandusliku kaasatuse valdkondades. Itaalia võttis vastu Itaalia-Aafrika strateegilise plaani (Mattei plaan), mille raames on kavas uuendada partnerlust Aafrika riikidega, et edendada pikaajalisi arengulahendusi hariduse, tervishoiu, veemajanduse, energeetika ja kliimamuutustega kohanemise vallas.

²⁴¹ AT, BE, DE, FR ja SE.

²⁴² Enabel koduleht: PEM-Entrepreneurship. Kättesaadav: <https://stories.enabel.be/pem-entrepreneurship/index.html>

2023. aastal toimunud rahvusvahelistel foorumitel andsid kolm EMN liikmesriiki lubaduse tõsta teadlikkust arengukoostöö ja rände vahelistest seostest. Belgia lubas sunniviisiliselt ümberasustatud inimeste süstemaatilist kaasamist arengukoostöö programmidesse. Iirimaa avaldas aga toetust globaalse pagulasraamistiku (GCR) täielikule rakendamisele, käsitledes eelkõige ebaseadusliku rände ja sunniviisilise ümberasutamise struktuurseid põhjuseid ning turvalisi hariduse ja töövõimalusi. Ülemaailmse rände- ja arengufoorumi (GFMD) eesistujariik Prantsusmaa seadis aastateks 2022–2024 dialoogiks kuus strateegilist teemat: kliimamuutuste mõju inimeste liikuvusele, inimõigused ja ränne, mitmetasandiline valitsemine, diasporaad, töjõüränne ning kultuur ja diskursus.

Saksamaa ja Slovakkia teatasid arengutest seoses Team Europe'i algatustega. Slovakkia liitus partnerina projektiga *Investing in Young Business in Africa – Supporting Entrepreneurial Ecosystem Development* (YBA SEED)²⁴³, mille eesmärk on parandada Musta Aafrika ärikeskkonda. Saksamaa avas Team Europe'i rahastuse abil Ghana pealinnas Accras Ghana-Euroopa töö-, rände- ja arenduskeskuse. Keskuse eesmärk on pakkuda teavet ja tuge inimestele, kes otsivad töö- või haridusvõimalusi Euroopas ja Lääne-Aafrikas. Samuti aidatakse Euroopast või teistest riikidest naasvatel inimestel uuesti Ghana ühiskonda integreeruda.

Üheks arengusuunaks oli 2023. aastal Euroopas ka diaspora kogukondade kaasamine arengutegevustesse. Näiteks Belgia tegi O-REMIT projekti²⁴⁴ käivitamiseks koostööd Luksemburgi, Zidicircle'i, Entrepreneurs for Entrepreneurs'i, Belgia keskpanga ja IOM-iga. Projekt uurib Belgia diasporaarühmade rahalisi harjumusi ja edendab võimalusi nende päritoluriikides, pakkudes rahaülekannetele odavaid alternatiive ja võimalusi säästude investeerimiseks. Selgus, et Belgia sisserändajad saatsid 2020. aastal oma kodumaale rahaülekandeid 6,4 miljardi euro väärtuses, mis näitab, et ränne võib riikide arengule suuresti kaasa aidata.

Itaalia asutas Itaalia diasporaade arengukoostöö koordineerimise, mis koondab üheksasse piirkondlikku võrgustikku enam kui 100 diaspora ühendust. Selle peamiseks eesmärgiks oli edendada arengukoostööd ja maailmakodanikukasvatust. Itaalia teatas ka Mobi-TRE projekti teisest etapist, et suurendada Tuneesia diaspora kogukondade suutlikkust Itaalias ja toetada nende positiivset panust Tuneesia sotsiaalsesse ja majanduslikku taastumisse.²⁴⁵

243 Euroopa Komisjon: Investing in Young Businesses in Africa. Kättesaadav: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/investing-young-businesses-africa_en

244 Belgia IOM koduleht: O-REMIT Project. Kättesaadav: <https://belgium.iom.int/o-remmit>

245 ÜRO rändevõrgustiku koduleht: Mobi-TRE projekt. Kättesaadav: <https://migrationnetwork.un.org/projects/projet-mobi-tre>

10.3 Eesti tegevussuunad

2023. aasta märtsis sai Eestis alguse Euroopa Komisjoni rahastatav projekt „Digital Explorers II“²⁴⁶. Projekti eesmärk on käsitleda üht peamist rände algpõhjust: tööpuudus ja sobivate talentide puudus arengumaades. Projekti raames tulid 2024. aasta kevadel Eestisse neljaks kuuks 20 noort Keeniast (ülikooli viimase kursuse üliõpilased), et omandada IT-alane töökogemus Eesti ettevõtetes ja läbida Tallinna Ülikoolis oma erialal koolitus. Lisaks peaks tulema Eestisse 6-liikmeline delegatsioon Keeniast eesmärgiga tutvuda Eesti e-riigi, hariduse ja tööturu valdkondade ülesehitusega, keskendudes taas IT lahendustele ja teadmistele. Antud delegatsiooni koosseis pole veel kinnitatud, kuid eesmärk on kaasata nii immigratsiooni-, tööjõu- ja hariduspoliitika kujundajaid, tööandjate esindajaid (*The Federation of Kenya Employers*) kui ka IT- ja/või digivaldkonna tööandjaid era- ja avalikust sektorist.

²⁴⁶ Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskuse koduleht: Digital Explorers II. Kättesaadav: <https://estdev.ee/et/projektid/digital-explorers-2>

BIBLIO- GRAAFIA

Arenguseire Keskus (2023), Ukraina lapsed Eesti hariduses. Kättesaadav: <https://arenguseire.ee/raportid/ukraina-lapsed-est-ri-hariduses/>

Arenguseire Keskus (2023), Ukraina sõjapõgenike mõju hõivele ja majandusele. Kättesaadav: https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2023/10/2023_ukraina-sojapogenike-moju-hoivele-ja-majandusele_lyhiraport-2.pdf

Balti Uuringute Instituut (2023), Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja tagasisaadetavate nõustamisteenuse analüüs. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2023-06/Rahvusvahelise%20kaitse%20taotlejate%20ja%20tagasisaadetavate%20n%C3%B5ustamisteenuse%20anal%C3%BC%C3%BCs.pdf>

Balti Uuringute Instituut (2024), Work in Estonia tööstussektori välisspetsialistide värbamise ja vajaduse uuring. Kättesaadav: <https://eas.ee/wp-content/uploads/2024/04/work-in-estonia-toostussektori-valisspetsialistide-varbamise-ja-vajaduse-uuring.pdf>

Balti Uuringute Instituut ja Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringutekeskus (2023), Euroopa Sotsiaalfondi kohanemis- ja lõimumismeetme 2014–2020 lõpphindamine. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2023-10/Euroopa%20Sotsiaalfondi%20kohanemis-%20ja%20l%C3%B5imumismeetme%202014%E2%80%932020%20l%C3%B5pphindamine.pdf>

Balti Uuringute Keskus (2023), Täiskasvanute eesti keele õppe korraldus piiratud keelekeskkondades. Kättesaadav: https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2023-11/IBS_keeleeuring_2023_loppraport.pdf

Belgia IOM koduleht: O-REMIT Project. Kättesaadav: <https://belgium.iom.int/o-remit>

Dolgošev, M., Maffucci, P. (2023). Lõpuks leidsin sind. Veebis kättesaadav: <https://integratsioon.ee/sites/default/files/L%C3%B5puks-leidsin-sind.pdf>

Eesti julgeolekupoliitika alused. Kättesaadav: https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/est-ri-julgeolekupoliitika_alused_est_22.02.pdf

Eesti Keele Instituudi koduleht, Keelesamm. Kättesaadav: <https://eki.ee/keelesamm/>

Eesti Pagulasabi aasta kokkuvõte. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/et/est-ri-pagulasabi-aasta-2023-kokkuvote>

Eesti pagulasabi, Employability tööturuprogramm. Kättesaadav: <https://pagulasabi.ee/et/est-ri-pagulasabi-ja-tooinspektsiooni-uhisprogramm-toetab-pagulaste-sisenemist-tooturule>

Eesti pagulasabi, MindSpring programm. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/et/programm/mindspring>

Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskuse koduleht: Digital Explorers II. Kättesaadav: <https://estdev.ee/et/projektid/digital-explorers-2>

Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR (2023), Uussisserändajatele võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkuse hindamine ning kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide lõpphindamine. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2023-12/l%C3%B5pparuanne.pdf>

EMN Eesti (2024), Annual report on Migration and Asylum 2023 in Estonia. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2024/05/estonia-arm-part-ii-2023.pdf>

EMN Eesti (2024), Annual Report on Migration and Asylum 2023. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2024/05/emn-arm2023-final-110724-0.pdf>

- EMN Eesti (2024), Kolmandate riikide kodanike isikut tõendavate dokumentide ja elamislubade digitaliseerimine. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/kolmandate-riikide-kodanike-isikut-toendavate-dokumentide-ja-elamislubade-digitaliseerimine/>
- EMN Eesti, Rändestatistika ülevaade 2019-2023. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/randestatistika-ulevaade-2018-2022/>
- EMN koduleht: News. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emnews_en
- EMN lühiuuring „Ligipääs iseseisvale majutusele rahvusvahelise kaitse kontekstis“. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/ligipaas-iseseisvale-majutusele-rahvusvahelise-kaitse-kontekstis/>
- EMN lühiuuring „Rahvusvahelise kaitse taotlejate integreerimine tööturule“, kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/rahvusvahelise-kaitse-taotlejate-integreerimine-tooturule/>
- EMN lühiuuring „Rahvusvahelise kaitse saajate perekonna taasühinemine“, kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/rahvusvahelise-kaitse-saajate-perekonna-taasuhinemine/>
- EMN Soome, Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkaraportti – Suomi 2023. Kättesaadav: https://emn.fi/wp-content/uploads/EMN_Maahanmuutto_ja_turvapaikka-FI-EN_netsti.pdf
- EMN sõnaraamat. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary_en
- EMN, Annual Report on Migration and Asylum 2022. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/8bd5962d-ac8a-4b24-af00-2dbdfa559c3e_en?filename=00_eu_arm2022_report.pdf
- EMN, Annual Report on Migration and Asylum 2023. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2024-07/EMN_ARM2023_final_110724_O.pdf
- Enabel koduleht: PEM-Entrepreneurship. Kättesaadav: <https://stories.enabel.be/pem-entrepreneurship/index.html>
- E-resident koduleht, e-residendid töid mullu eesti riigikassasse rekordilised 67,4 miljonit eurot, 19.02.2024. Kättesaadav: <https://www.e-resident.gov.ee/blog/et/posts/e-residendid-toid-mullu-eesti-riigikassasse-rekordilised-674-miljonit-eurot/>
- ERR (2023), „Vene kodakondsusest Eesti oma kasuks loobunute arv kasvas hüppeliselt“, kättesaadav: <https://www.err.ee/1608875501/vene-kodakondsusest-eesti-oma-kasuks-loobunute-arv-kasvas-huppeliselt>
- ERR (2023), MKM tahab kuni neli korda suurendada võõrtööliste aastast kvooti. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1609184800/mkm-tahab-kuni-neli-korda-suurendada-voortooliste-aastast-kvooti>
- ERR (2023), Tööandjad sooviks sisserände kvoodi mitmekordistamist. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1609076615/tooandjad-sooviks-sisserande-kvoodi-mitmekordistamist>
- ERR (2024), Vene passi vahetamine Eesti passi vastu on Venemaa tõttu järjest keerulisem, kättesaadav: <https://www.err.ee/1609262874/vene-passi-vahetamine-eesti-passi-vastu-on-venemaa-tottu-jarjest-keerulisem>

- ERR, Eestisse jõudnud Ukraina põgenike huvi edasi Soome minna on pea olematu, 14.03.2023. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608914882/eestisse-joudnud-ukraina-pogenike-huvi-edasi-soome-minna-on-pea-olematu>
- ERR, Soome valitsus avalikustas karmi piiriseaduse, 15.03.2024. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1609283778/soome-valitsus-avalikustas-karmi-piiriseaduse>
- ETIAS koduleht. Kättesaadav: <https://etias.com/>
- Ettepanek Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruseks, millega muudetakse määrust (EL) 2018/1806 peatamiskorra läbivaatamise osas. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023PC0642>
- EU Talent Pool piloot. Kättesaadav: https://eures.europa.eu/eu-talent-pool-pilot_en
- EUAA (2024), Asylum Report 2024, Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>
- Euroopa ja Aafrika dialoog rände ja arengu teemal. Kättesaadav: <https://www.rabat-process.org/en/>
- Euroopa Komisjon (2020), Safe Homes guidance. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/safe-homes-guidance_en
- Euroopa Komisjon (2023), Call to Action on a Global Alliance to Counter Migrant Smuggling. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/60f6cc08-c7ee-46dbbee5-689562d34436_en?filename=Call-to-action-global-alliance-to-counter-migrant-smuggling_en_1.pdf
- Euroopa Komisjon (2023), EU Action Plan for Western Mediterranean and Atlantic Routes. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-western-mediterranean-and-atlantic-routes_en
- Euroopa Komisjon (2023), EU announces 61,000 new resettlement and humanitarian admission places at the Global Refugee Forum. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/it/ip_23_6633
- Euroopa Komisjon (2023), EU Stepping up the Fight Against Migrant Smuggling Factsheet. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_23_6082
- Euroopa Komisjon (2023), Kolmandate riikide kodanikud: EL ajakohastas norme pikaajalise elaniku staatuse kohta. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2023/11/23/third-country-nationals-eu-updates-rules-for-long-term-resident-status/>
- Euroopa Komisjon (2023), Komisjon teeb ettepaneku sobivate oskutega andekate inimeste ligimeelitamiseks, et hoida ära tööjõupuudust. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_23_5740
- Euroopa Komisjon (2023), Resettlement pledges submitted by the Member States for 2024-2025. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-12/Resettlement%20pledges%20submitted%20by%20Member%20States%20for%202024-2025_en.pdf

Euroopa Komisjon (2023), Seaduslik ränne: nõukogu ja parlament jõudsid kokkuleppele ühtse loa direktiivi suhtes. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2023/12/20/legal-migration-council-and-parliament-reach-deal-on-a-single-permit-directive/>

Euroopa Komisjon (2024), Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele Euroopa uue innovatsioonikava rakendamise kohta. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52024DC0121>

Euroopa Komisjon, Visa applications reach 10,5 million in EU- and Schengen Association Countries, 15.05.2024. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/visa-applications-reach-103-million-eu-and-schengen-associated-countries-2024-05-15_en

Euroopa Komisjon, European Commission adopts Skills and Talent Mobility Package, 16.11.2023. Kättesaadav: https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/european-commission-adopts-skills-and-talent-mobility-package_en

Euroopa Komisjon, Invitation for expressions of interest: Urban Agenda Partnership for the Inclusion of Migrants and Refugees, 19.09.2023. Kättesaadav: https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/invitation-expressions-interest-urban-agenda-partnership-inclusion-migrants-and-refugees_en

Euroopa Komisjon, Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 and 28 et seq. of the Schengen Borders Code. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/11934a69-6a45-4842-af94-18400fd274b7_en?filename=Full%20list%20of%20MS%20notifications_en_2.pdf

Euroopa Komisjon, Integratsiooni ja kaasamise tegevuskava aastateks 2021–2027. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758>

Euroopa Komisjon, Investing in Young Businesses in Africa. Kättesaadav: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/investing-young-businesses-africa_en

Euroopa Komisjon, Rände ja varjupaiga raport 2022. Kättesaadav: <https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/report-migration-asylum-2022.pdf>

Euroopa Komisjoni ettepanek: määrus ELi talentide reservi loomiseks. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/d74d42e8-96b7-416b-b5b7-b3b7334317d8_en?filename=Regulation%20establishing%20an%20EU%20Talent%20Pool_en.pdf

Euroopa Komisjoni koduleht: Entry/Exit System (EES). Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/smart-borders/entry-exit-system_en

Euroopa Komisjoni soovitus (EL) 2023/682. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023H0682>

Euroopa Liidu Nõukogu (2023), Migration policy: Council reaches agreement on key asylum and migration laws, 08.06.2023. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/08/migration-policy-council-reaches-agreement-on-key-asylum-and-migration-laws/>

Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 2001/55/EÜ. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055>

- Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Ülemkogu koduleht: ELis esitatud varjupaigataotlused.
Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/asylum-applications-eu/>
- Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Ülemkogu, Legal migration: Council settles on negotiating position for review of Single Permit Directive, 08.06.2023, Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/08/legal-migration-council-settles-on-negotiating-position-for-review-of-single-permit-directive/>
- Euroopa Liidu Nõukogu, Ukrainian refugees: Council extends temporary protection until March 2026, 25.06.2024. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/>
- Euroopa Nõukogu direktiiv 2001/55/EC. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338>
- Euroopa Nõukogu direktiiv 2002/90/EC. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex-%3A32002L0090>
- Euroopa Nõukogu määrus (EL) nr 833/2014. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0833-20230624&qid=1694433905197>
- Euroopa Nõukogu rakendusotsus (EL) 2022/382. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>
- Euroopa Nõukogu rakendusotsus (EL) 2023/2409. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302409
- Euroopa Nõukogu rakendusotsus (EL) 2024/1836. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024D1836>
- Euroopa Nõukogu, Intercultural integration in Cyprus. Kättesaadav: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/intercultural-integration-in-cyprus>
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi ettepanek (EL) 2022/0131, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:cbf5fadf-c702-11ec-b6f4-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1&format=PDF
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1348, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401348
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1351, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401351
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1356, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401356
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1358, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401358
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1359, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401359
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 604/2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 862/2007. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0862>

Europol (2023), Criminal Networks in Migrant Smuggling. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/criminal-networks-in-migrant-smuggling>

Eurostat uudiskiri. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Eurostat, People under temporary protection stable at 4.2 million, 08.05.2024. Kättesaadav <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240508-2>

Eurostati andmebaas. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_eirfs___custom_12064864/default/table?lang=en

Eurostati andmebaas. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=637660#Non-EU_citizens_refused_entry_into_the_EU

Eurostati infoleht. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

FRA, Improving migrant integration through stronger EU laws, 06.09.2023. Kättesaadav: <https://fra.europa.eu/en/news/2023/improving-migrant-integration-through-stronger-eu-laws>

FRONTEX (2024), Annual Brief 2023. Kättesaadav: https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Annual_Brief_2023.pdf

Frontex (2024), Annual Brief 2023. Kättesaadav: https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Annual_Brief_2023.pdf

Frontex, EU's external borders in 2023. Kättesaadav: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/significant-rise-in-irregular-border-crossings-in-2023-highest-since-2016-C0gGpm>

Frontex, EU's external borders in 2023. Kättesaadav: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/significant-rise-in-irregular-border-crossings-in-2023-highest-since-2016-C0gGpm>

Global Displacement Forecast 2024 The Danish Refugee Council Kättesaadav: https://pro.drc.ngo/media/ivvjqetf/240313_global_displacement_forecast_report_2024_final.pdf

GRETA (2023), Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Estonia. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-estonia-3rd-evaluation-round-greta-2023-07-/1680ab81c1>

GRF, Multistakeholder Pledge: Inclusion of Forcibly Displaced and Stateless Persons in National Statistical Systems and Surveys. Kättesaadav: <https://globalcompactrefugees.org/multistakeholder-pledge-inclusion-forcibly-displaced-and-stateless-persons-national-statistical>

GRF koduleht. Multistakeholder Pledge: Inclusion of Forcibly Displaced and Stateless Persons in National Statistical Systems and Surveys. Kättesaadav: <https://globalcompactrefugees.org/multistakeholder-pledge-inclusion-forcibly-displaced-and-stateless-persons-national-statistical>

GSP koduleht. Kättesaadav: <https://gsp.cgdev.org/>

- HTM, Haridus- ja Teadusministeerium eraldab haridusasutuste pidajatele täiendavat toetust, et tagada Ukrainast saabunud laste haridustee jätkumine. 03.03.2023. Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uudised/haridus-ja-teadusministeeriumeraldab-haridusasutuste-pidajatele-taiendavat-toetust-et>
- HTM, Haridusasutuste pidajad saavad täiendavat toetust Ukrainast saabunud laste abistamiseks, 05.05.2023. Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uudised/haridusasutuste-pidajad-saavad-taiendavat-toetust-ukrainast-saabunud-laste-abistamiseks>
- Inimõiguste Keskus(2024), Inimõigused Eestis 2024. Kättesaadav: <https://humanrights.ee/materjalid/inimõigused-eestis-2024/pagulaste-ja-varjupaigataotlejate-oigused/>
- IOM (2024), Estonia — Surveys with Refugees from Ukraine: Needs, Intentions, and Integration Challenges — Annual Report. Kättesaadav: <https://dtm.iom.int/reports/estonia-surveys-refugees-ukraine-needs-intentions-and-integration-challenges-annual-report>
- Johannes Mihkelsoni Keskus, Toetame Ukraina sõjapõgenike vaimset tervist, 20.06.2023. Kättesaadav: <https://www.jmk.ee/toetame-ukraina-sojapogenike-vaimset-tervist/>
- Kohtuotsus 22.6.2023 — Kohtuasi C-459/20. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0459>
- Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile ja Nõukogule, Temporary protection for those fleeing Russia's war of aggression against Ukraine: one year on. Kättesaadav: <https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-03/Temporary%20protection%20for%20those%20fleeing%20Russia%E2%80%99s%20war%20of%20aggression%20against%20Ukraine%20one%20year%20on.pdf>
- Kultuuriministeeriumi koduleht, Eesti ühiskonna lõimumismonitooring. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/EIM2023>
- Kultuuriministri käskkiri, Kohalike omavalitsuste toetamine lõimumise, sealhulgas kohanemise teenuste pakkumisel. Kättesaadav: <https://adr.rik.ee/kum/dokument/15021470>
- Luksemburgi koalitsioonilepe, 17.11.2023. Kättesaadav: <https://gouvernement.lu/dam-assets/documents/dossier/formation-gouvernement-2023/accord-coalition.pdf>
- MTV uutiset. Kättesaadav: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/rajalaki-voidaan-saataa-perustuslain-estamatta/8937678#gs.bz69ya>
- Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 207 SE eelnõu ja seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5fcbb8fd-b3d9-47a4-b5c1-ed9959bf0c9c/>
- Postimees, Valitsus eraldas reservist 4,7 miljonit Ukraina põgenike keeleõppeks, 17.05.2023. Kättesaadav: <https://haridus.postimees.ee/7776286/valitsus-eraldas-reservist-4-7-miljonit-ukraina-pogenikekeeleoppeks>
- PPA, ajutise kaitse pikendamine. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/juhend/info-seoses-ukraina-sojaga/ajutise-kaitse-pikendamine>
- PPA, PPA allkirjastas koostööleppe ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti Põhja- ja Baltimaade esindusega, 15.08.2023. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/uudised/ppa-allkirjastas-koostoeoleppe-uero-pagulaste-uelemvoliniku-ameti-pohja-ja-baltimaade-esindusega-11428>
- Prantsusmaa riiklik ebaseadusliku töötamise tõkestamise kava aastateks 2023—2027. Kättesaadav: https://travail-emploi.gouv.fr/IMG/pdf/pnliti_23_27.pdf

- Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seadus (eestikeelsele õppele üleminek), vastu võetud 12.12.2022. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122022008>
- Rahvusvaheline Migratsioonipoliitika Arenduskeskus (2024), Migration Outlook 2024. Kättesaadav: <https://www.icmpd.org/file/download/60599/file/ICMPD%2520Migration%2520Outlook%25202024.pdf>
- Riigikogu (2024), Riigikogus läbisid teise lugemise ELi sinise kaardiga seotud muudatused. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/istungiu-ulevaated/riigikogus-labisid-teise-lugemise-eli-sinise-kaardiga-seotud-muudatused/>
- Riigiportaal, Eestis kohanemine. Kättesaadav: <https://www.eesti.ee/syndmusteenused/en/settling-in-estonia>
- Saksamaa siseministeerium, Draft legislation for modern citizenship law published – Faeser: “Acquiring citizenship is the greatest show of commitment to Germany”, 19.05.2023. Kättesaadav: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/EN/2023/05/staatsangehoerigkeitsrecht.html>
- Sidusa Eesti arengukava 2021-2030. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/sidest>
- Siseministeerium, Eesti keelab Venemaa mootorsõidukite sisenemise, 13.09.2023. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/uudised/eesti-keelab-venemaa-mootorsoidukite-sisenemise>
- Siseministeerium, Siseturvalisuse 2023. aasta tulemusaruanne. Kättesaadav: <https://siseministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-06/%E2%80%9ESiseturvalisuse%202023.%20aasta%20tulemusaruanne%E2%80%9C.pdf>
- Siseministri 28.11.2022 määrus nr 38 „2023. aasta sisserände piirarvu jagunemine elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise aluse järgi“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101122022005>
- Siseturvalisuse arengukava 2020-2030. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/stak2030>
- Soome piirivalve (Varavartiolaitos) koduleht. Kättesaadav: <https://raja.fi/rajoitukset-suomen-itarajan-rajanylityspaikoilla>
- Soome siseministeerium, kodakondsusseaduse reform. Kättesaadav: <https://intermin.fi/en/projects/reform-of-the-citizenship-act>
- Soome Siseministeeriumi memo Valtioneuvoston päätös rajanylityspaikkojen sulkemisesta toistaiseksi ja kansainvälisen suojelun hakemisen keskittämisestä. Kättesaadav: <https://valtioneuvosto.fi/suomen-itarajan-tilanne>
- Sotsiaalkaitseministri määrus, Sõjapõgenike vaimse tervise teenuste ja kogukondliku toe toetus aastal 2023. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/102052023001>
- Sotsiaalministeerium (2023), Aasta sõjapõgenikke Eestis. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/aasta-sojapogenikke-eestis>
- Startup Estonia (2024), 2023 Unveiled: Triumphs, Trials, and True Grit of the Estonian Startup Scene. Kättesaadav: <https://startupestonia.ee/statistics-surveys/2023-unveiled-triumphs-trials-and-true-grit-of-the-estonian-startup-scene/>

- Strateegia "Eesti 2035". Kättesaadav: <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>
- Study in Estonia (2024), Tasemeõppe välistudengid Eestis 2008–2023. Kättesaadav: <https://www.studyinestonia.ee/sites/default/files/V%C3%A4listudengite%20statistika%20kokkuv%C3%B5te%202008-2023%20L%C3%95PLiK.pdf>
- Talentide liikuvusprojekti EMLINK. Kättesaadav: <https://www.icmpd.org/our-work/projects/strengthening-the-partnership-between-belgium-and-georgia-through-temporary-mobility-of-entrepreneurs-entrepreneurial-mobility-link-emlink-emlink>
- The European Year of Skills. Kättesaadav: https://year-of-skills.europa.eu/index_en
- Tööinspektsiooni aastaraamat 2023. Kättesaadav: <https://www.ti.ee/sites/default/files/documents/2024-04/TI%20aastaraamat%202024%20EST.pdf>
- UNHCR Global Trends: Forced displacement in 2023. Copenhagen, Denmark. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>
- UNHCR (2023), Summary of the Global Refugee Forum 2023 by the co-hosts and co-convenors. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/news/speeches-and-statements/summary-global-refugee-forum-2023-co-hosts-and-co-convenors>
- UNHCR (2023), Ukraina olukorra regionaalne pagulaste vastuvõtu kava. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2023/02/Estonia-RRP.pdf>
- UNHCR (2024), Globaalsed trendid: sunniviisiline ümberasustamine 2023. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-06/global-trends-report-2023.pdf>
- UNHCR (2024), Update on UNHCR's work and activities in Estonia, carried out by UNHCR and partners in Q4 2023. Kättesaadav: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/107807>
- UNHCR, Global Trends: Forced displacement in 2023. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>
- UNHCR, Operational Data Portal - Sudan Situation. Kättesaadav: <https://data.unhcr.org/en/situations/sudansituation>
- UNICEFi koduleht, IDAC. Kättesaadav: <https://data.unicef.org/resources/international-data-alliance-for-children-on-the-move/>
- UNRWA (2024), Situation Report #67 on the situation in the Gaza Strip and the West Bank, including East Jerusalem. Kättesaadav: https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/unrwa_gaza_sitrep_67_21_jan_2024_eng.pdf
- Vabariigi Valitsus, Eestisse saabuvad Ukraina sõjapõgenikud saavad võimaluse soovi korral Soome minna, 13.01.2023. Kättesaadav: <https://kriis.ee/uudised/eestisse-saabuvad-ukraina-sojapogenikud-saavad-voimaluse-soovi-korral-soome-minna-0>
- Vabariigi Valitsus, Valitsus kinnitas kitsa sanktsioonierandi Vene tudengitele, arstidele ja teadlastele, 18.05.2023. Kättesaadav: <https://valitsus.ee/uudised/valitsus-kinnitas-kitsa-sanktsioonierandi-vene-tudengitele-arstidele-ja-teadlastele>
- Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 „Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukraina“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120052023004?leiaKehtiv>

Vabariigi Valitsuse 29. mai 2008. a määruse nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“ muutmine. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032023002>

Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025. Kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>

Välismaalaste seaduse muutmise seadus (Euroopa Liidu sinine kaart) 349 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/01249bb9-36cd-4c24-a3f5-c7bdf574c62a/valismaalaste-seaduse-muutmise-seaduse-euroopa-liidu-sinine-kaart-eelnou-349-se-ii/>

ÜRO rändevõrgustiku koduleht: Mobi-TRE projet. Kättesaadav: <https://migrationnetwork.un.org/projects/projet-mobi-tre>

ISSN 2674-3469

9 772674 346005